

Uniwersytet Łódzki

Wydział Stosunków Międzynarodowych i Politologicznych

Katedra Studiów Latinoamerykańskich i Porównawczych

mgr Piotr Skrzypek

**ANALIZA WSPÓŁCZESNEJ SYTUACJI PRAWNEJ
I SPOŁECZNEJ OSÓB LGBT W HISZPANII**

ANALYSIS OF THE CONTEMPORARY LEGAL AND SOCIAL SITUATION
OF LGBT PEOPLE IN SPAIN

Rozprawa doktorska

Promotor dr hab. prof. UŁ Stanisław Kosmyńka
Promotor pomocnicza dr Agata Włodarska-Frykowska

Łódź, czerwiec 2023

Podziękowania

Dziękuję Panu dr hab. prof. UŁ Stanisławowi Kosmyńce za objęcie mnie opieką promotorską i całą udzieloną mi pomoc podczas narodzin tematyki niniejszej pracy doktorskiej, liczne maile, a także za wykazaną cierpliwość i wytrwałość w sprawdzaniu kolejnych wersji pracy.

Słowa podziękowania kieruję także do Pani dr Agaty Włodarskiej-Frykowskiej za jej wysiłek włożony w obecny kształt niniejszej rozprawy, merytoryczne dyskusje i pomoc w rozwiązywaniu pojawiających się problemów.

Dziękuję także mojej siostrze Kasi i Mamie, które były czytelniczkami tejże pracy i nigdy nie wątpiły w moje możliwości.

Spis treści

Wstęp.....	5
Rozdział I Zagadnienia metodologiczne i teoretyczne.....	13
1.1 Metody analizy.....	13
1.2 Inne definicje i zagadnienia teoretyczne.....	40
1.3 Ewolucja definicji homoseksualizmu i jego postrzegania.....	41
Rozdział II sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych w Hiszpanii w okresie od starożytności do 1975 r.....	55
2.1 Czasy rzymskie.....	55
2.2 Hiszpania wizygocka.....	57
2.3 Hiszpania muzułmańska.....	58
2.4 Czasy rekonkwisty i chrześcijańskiej dominacji.....	59
2.5 II Republika Hiszpańska.....	67
Rozdział III. Wpływ przemian politycznych w Hiszpanii na prawa osób LGBT.....	75
3.1. Sytuacja osób LGBT po 1975 roku.....	75
3.2. Sytuacja prawna i społeczna osób LGBT w Hiszpanii po 2004 r.	82
3.3. Dyskurs partii politycznych w Hiszpanii dotyczący rodziny i osób LGBT.	85
3.4 Prawodawstwo hiszpańskie wobec osób LGBT.....	92
3.4.1 Przepisy prawne.....	92
3.4.2 Prokuratoria ds. ochrony zasad równości i niedyskryminacji.....	95
3.4.3 Deklaracje i zobowiązania rządowe.....	96
3.5 Polityki publiczne wobec osób LGBT +w Hiszpanii na tle polityk w wybranych państwach... ..	96
3.6 Organizacje wspierające osoby LGBT w Hiszpanii.....	106
Rozdział IV. Sytuacja osób nieheteroseksualnych w Hiszpanii w świetle badań własnych.....	114
4.1 Analiza wyników badań własnych – ankiet.....	116
4.2 Podsumowanie badań ankietowych.....	140
Rozdział V. Analiza porównawcza sytuacji osób LGBT w Polsce i Hiszpanii.....	143
5.1 Prawodawstwo w Polsce.....	143
5.2 Sytuacja społeczna osób LGBT w Polsce.....	149
5.3 Porównanie sytuacji prawnej i społecznej osób LGBT w Hiszpanii i Polsce.....	154
Podsumowanie.....	159
Załącznik nr 1. Ankieta badawcza.....	162
Bibliografia.....	166
Dokumenty i akty prawne.....	166

Monografie	168
Artykuły naukowe	173
Inne źródła internetowe	176

Wstęp

Prawa lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych (LGBT) w Hiszpanii uległy kilku znaczącym zmianom w ciągu ostatnich dziesięcioleci. Od lat 2020 Hiszpania jest uważana za jeden z najbardziej liberalnych kulturowo i przyjaznych osobom LGBT krajów na świecie. Ta wyjątkowość wiąże się z historią tego kraju, wpływem partii politycznych i silną ewolucją poglądów społeczeństwa.

Kiedy Półwysep Iberyjski opanowali Rzymianie (III wieku p.n.e.), na teren podbity przenieśli nie tylko aspekty swojej kultury, ale i swoją moralność seksualną. Wśród starożytnych Rzymian w podbitej Hiszpanii stosunki seksualne między mężczyznami były postrzegane jako powszechne, a małżeństwa między mężczyznami miały miejsce we wczesnym Imperium Rzymskim. Prawo przeciwko homoseksualizmowi zostało ogłoszone przez chrześcijańskich cesarzy Konstancjusza II i Konstansa, a rzymskie normy moralne uległy znaczącym zmianom. W 1483 roku rozpoczęła się hiszpańska inkwizycja. Sodomitów kamienowano, kastrowano i palono. W latach 1540-1700 ponad 1600 osób zostało oskarżonych o sodomie¹. Punktem zwrotnym w tym nurcie był ruch oświeceniowy, w czasie którego zaczęto uznawać wolności jednostki i usunięto w 1822 roku „zbrodnię sodomii” z hiszpańskiego kodeksu karnego. XX wiek dalej nie był łaskawy dla osób nie heteroseksualnych w Hiszpanii. W epoce dyktatury generała Franco homoseksualizm był nielegalny, energicznie egzekwowano prawo przeciwko aktywności homoseksualnej, a osoby homoseksualne wręcz więziono. Reforma z 1954 r. i ustawa „*Ley de vagos y maleantes*” („Ustawa o włóczęgostwie”) uznała homoseksualizm za nielegalny. Tekst ustawy stwierdza, że „*środki w niej zawarte nie są właściwymi karami, lecz zwykłymi środkami bezpieczeństwa, ustanowionymi w celu podwójnie prewencyjnym: dla zbiorowej gwarancji i dążenia do naprawienia tych osób, które spadły do najniższych poziomów moralności. Ta ustawa nie ma na celu karania, ale poprawianie i reformowanie*”². Jednak sposób stosowania prawa był wyraźnie represyjny i arbitralny: policja często wykorzystywała przepisy dotyczące włóczęgostwa wobec podejrzanych dysydentów politycznych, wykorzystując ich homoseksualizm jako sposób na obejście gwarancji sądowych. Ustawa ta została uchylona dopiero w 1979 roku.

¹ H. Kamen, *The Spanish Inquisition: A Historical Revision*. Yale University Press New Haven & London: 1997 str.47

² G. Haggerty, B. Zimmerman, *Encyclopedia of Lesbian and Gay Histories and Cultures* 1999, Vol. 2, Taylor & Francis, str.723

Zasadniczo jednak nękanie gejów, lesbijek i osób transpłciowych było wyraźnie skierowane na ich obyczaje seksualne, a homoseksualiści (głównie mężczyźni) byli wysyłani do specjalnych więzień zwanych „galeriami dewiantów.” Była to powszechna praktyka do 1975 roku, kiedy reżim Franco upadł i nastąpiła era obecnej demokracji konstytucyjnej. Postawa społeczeństwa w większej części Hiszpanii zaczęła się zmieniać po śmierci Franco poprzez ruch kulturalny znany jako *La movida*. Ten ruch, wraz z rozwojem ruchu na rzecz praw gejów w pozostałej części Europy i na Zachodzie, był ważnym czynnikiem, który uczynił Hiszpanię jednym z najbardziej tolerancyjnych społeczeństw w Europie.

Dzisiaj Hiszpania ma jedną z najbardziej kompleksowych polityk dotyczących praw osób LGBT na świecie. Niektórzy posunęli się nawet do uznania Madrytu, stolicy Hiszpanii, za „wschodzące epicentrum globalnego ruchu na rzecz praw obywatelskich LGBT”³. Twierdzenie to potwierdza fakt, że Hiszpania zapewnia równość praw wobec mniejszości seksualnych. Tematyka LGBT+ odegrała znaczącą rolę w hiszpańskiej literaturze, muzyce, kinie i innych formach rozrywki, także w kwestiach społecznych i polityce. Hiszpańscy reżyserzy filmowi, tacy jak Pedro Almodóvar, zwiększyli wśród międzynarodowej publiczności świadomość dotyczącą tolerancji LGBT w Hiszpanii.

Zrównanie praw małżeństw homoseksualnych i heteroseksualnych wprowadzono w Hiszpanii w 2005 r. po Holandii (2000 r.) i Belgii (2003 r.). Jednak ochrona prawna w Hiszpanii obejmuje prawo do homoseksualizmu już od 1979 r. W 2005 r. przyjęto prawodawstwo antydyskryminacyjne osób LGBT. Wcześniej, bo w 1995 r. poruszono kwestię dyskryminacji w zakresie zatrudnienia⁴. Osoby transpłciowe mogą zmienić swoją płć prawną bez potrzeby operacji zmiany płci lub sterylizacji, osoby LGBT mogą służyć w wojsku i oddawać krew od 2005 roku.

W badaniu opinii publicznej na temat homoseksualizmu w Hiszpanii w 2013 r. 88% ankietowanych popierało prawa homoseksualistów, a tylko 11% było temu przeciwnych. Hiszpanie są jednym z najbardziej przyjaznych społeczeństw na świecie dla osób LGBT. W 2007 r. w Madrycie odbyła się pierwsza parada Europride, duży festiwal z udziałem osób LGBT

³ B. Dodge, *El barrio de La Chueca of Madrid, Spain: An Emerging Epicenter of the Global LGBT Civil Rights Movement*, *Journal of homosexuality*, 2010, 57(2), str. 226-248

⁴ F.F. Garayoa, *Iñaki Echarte presenta su nuevo poemario, 'Soy tan blanco que cuando palidezco desaparezco'*, *Noticias de Navarra*, <http://archive.is/gfLK> (16.01.2020)

z całej Europy⁵. Kiedy w 2017 r. w Hiszpanii odbyła się kolejna parada Worldpride, organizatorzy wydarzenia spodziewali się ponad trzech milionów uczestników na głównej części festiwalu. Hiszpania ma dużą społeczność homoseksualną w swoich głównych ośrodkach miejskich, takich jak Barcelona, Madryt, a także liczne organizacje związane z prawami tych osób, w tym między innymi FELGBT (Federación Estatal De Lesbianas, Gais, Transexuales Y Bisexuales), Colectivo Gay De Madrid (COGAM), FLG Familias LGTBI. W społeczeństwie zneutralizowano homofobię przełamując uprzednio negatywne stereotypy przypisane społeczności LGBT. W miastach jest wiele przyjaznych dla LGBT kawiarni, barów, klubów i restauracji, a samorząd wprowadził nawet znaki drogowe w okolicy z parą osób tej samej płci trzymającą się za ręce. Choć Hiszpania poczyniła znaczące postępy w zapewnianiu równości osobom LGBT nie oznacza to, że Hiszpania nie stoi dziś przed wyzwaniem⁶. Dlatego autor rozprawy chciał prześledzić fenomen Hiszpanii jako kraju w którym osoby nieheteronormatywne są akceptowane przez współczesne społeczeństwo, w którym partie polityczne zabiegając o głosy wyborców w swoje programy wpisują zrównanie praw osób LGBT z innymi.

Autor postawił więc następujące pytania badawcze:

1. Jak zmieniła się sytuacja prawna i polityczna osób LGBT w Hiszpanii na przestrzeni dziejów do współczesności?

2. Jak osoby LGBT postrzegają swoją sytuację oraz prawa w hiszpańskim społeczeństwie?

3. Jak aktualnie postrzegane są osoby LGBT przez społeczeństwo hiszpańskie?

Prześledzenie głównych zmian w postrzeganiu osób LGBT oraz zmian ich sytuacji prawnej w Hiszpanii od czasu generała Franco do czasów współczesnych, wpływu polityki, ale także kultury na ten wizerunek pozwoli odpowiedzieć na kolejne pytania badawcze:

4. Jak doszło do tego, że w konserwatywnej Hiszpanii możliwa była tak radykalna transformacja pogładowa?.

⁵ *Hiszpania stała się rajem dla transseksualistów*, Dziennik Gazeta Prawna, 12.10.2007, <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/202764,hiszpania-stala-sie-rajem-dla-transseksualistow.html> (16.01.2020)

⁶ D. Altman, J. Symons. *Queer Wars: The New Global Polarization over Gay Rights*. Cambridge, UK: Polity Press, 2016, str. 24

5. Czy ten przykład może dać podstawy do wyciągnięcia wniosków w stosunku do innych krajów europejskich, w tym Polski, których postrzeganie osób LGBT jest zupełnie inne?

Celem pracy doktorskiej jest więc przedstawienie ewolucji sytuacji społecznej i prawnej osób LGBT w Hiszpanii. Autor przedstawi zmiany jakie dokonały się pod tymi względami w różnych okresach historycznych, a szczególnie zwróci uwagę na obecną sytuację osób nieheteroseksualnych w społeczeństwie hiszpańskim na tle innych państw.

Wydaje się, że sytuacja osób LGBT w Hiszpanii pod względem prawnym, politycznym i społecznym jest nie tylko stabilna od roku 2005, ale wciąż ulega poprawie. Hiszpania „z zewnątrz” postrzegana jest jako społeczeństwo wysoce tolerancyjne wobec osób LGBT, mające w tej kwestii jedno z lepszych prawodawstw na świecie, chroniące przed jakąkolwiek dyskryminacją i dające wszystkim te same prawa.

Dlatego ciekawym badawczo tematem było sprawdzenie z drugiej strony, co o swojej sytuacji sądzą osoby bezpośrednio zainteresowane, czyli osoby LGBT żyjące i pracujące w społeczeństwie hiszpańskim. Autor postawił hipotezę, że codzienne życie, praca, edukacja, ochrona zdrowia osób LGBT, prawodawstwo wolne są od uprzedzeń co sprawia, że ta mniejszość w aktualnej sytuacji politycznej postrzega pozytywnie swoje życie w społeczeństwie hiszpańskim.

Cel pracy realizowano, stosując różne metody, w tym metodę historyczną, instytucjonalno-prawną, porównawczą. Metodę historyczną zastosowano do bazy studium literatury z lat 1990-2020. Ze względu na fakt, że poruszany temat jest ciągle aktualny w pracy autor wykorzystał artykuły naukowe, książki, ale także informacje podawane na stronach internetowych, akty prawne, korzystał z oficjalnych witryn organizacji pozarządowych i stowarzyszeń. Na bazie metody porównawczej dokonał porównania sytuacji prawnej i społecznej osób LGBT na przestrzeni różnych dziejów historycznych.

W pracy przedstawiono wybrane przez autora instytucje polityczne w celu wyjaśnienia wpływu ich funkcjonowania na zmiany sytuacji prawnej i politycznej osób LGBT (metoda instytucjonalno-prawna).

Ponadto przeprowadzono badania własne (ankietę) mające na celu przedstawienie najbardziej aktualnej sytuacji osób LGBT w Hiszpanii. Wykorzystano metodologię nauk indukcyjnych (empirycznych). Zastosowano technikę empiryczną polegającą na opracowaniu i przesłaniu ankiety do osób LGBT w Hiszpanii. Wykonano analizę i interpretację wyników tej ankiety uzyskując naukowe informacje.

Cytując Andrzeja Chodubskiego⁷, „naukę dzieli się na przestrzeń teoretyczną i empiryczną. Aczkolwiek nośne staje się odróżnianie nauki od nie nauki (wiedzy potocznej). Przestrzeń naukową ujmuje się w formie wąskich dyscyplin naukowych. Przy tym jednak odstępuje się od postrzegania jej wartości autotelicznej na rzecz użyteczności. Jej zadanie sprowadza się do rozwiązywania konkretnych problemów. Nauka o polityce, stając się przestrzenią „pozytywną”, traciła przysługujące jej możliwości postrzegania wiedzy jako mądrości. Filozofię polityki uznawano za zbędną w praktyce życia kulturowego. W drugiej połowie XIX w. doszło do tworzenia się instytucjonalnego, naukowo-edukacyjnego ładu w zakresie nauki o polityce. W 1872 r. utworzona została szkoła nauk politycznych we Francji (Ecole libre des sciences politiques), a w Wielkiej Brytanii założono w 1895 r. London School of Economics and Political Sciences. Wtedy też powstały uczelnie politologiczne w Stanach Zjednoczonych Ameryki. W tworzących się ośrodkach nauk politycznych podjęto działania w zakresie określenia granic własnego przedmiotu oraz odrębności metodologicznej. W polskiej przestrzeni kulturowej ujawnia się zainteresowanie, w tym instytucjonalne, edukacją polityczną od czasów nowożytnych. Jako odrębna dyscyplina (*nauki polityczne*) powstała na początku XX w. W 1902 r. utworzono we Lwowie Szkołę Nauk Politycznych, a w 1911 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim Polską Szkołę Nauk Politycznych, wkrótce też powstały placówki nauk politycznych w Warszawie, Wilnie, Łodzi, Poznaniu.”

Ważną kategorią poznania w tej interpretacji są przemiany. Autor będzie je opisywał w kontekście hiszpańskim na przełomie różnych epok. „Rozumie się przez nie zmiany, które mają charakter trwałe i dominujący w długim okresie. Przemiany przykuwają uwagę badaczy reprezentujących różne dyscypliny nauki, jak też szerokich kręgów opinii społecznej, a w tym twórców życia społeczno-ekonomicznego i politycznego. Są one ogniwem procesu dziejowego. Doskonale rozwój kulturowy i wprowadzają go w coraz wyższe stadia. Regres w procesie przemian jawi się tu jako naturalna cena za postęp. Prawidłowość tę dostrzegano już w starożytności. Interpretacja ta ma istotne znaczenie dla rozpoznawania rzeczywistości politycznej.

Prawidłowość przemian jest postrzegana jako wieczne nawroty tych samych form władzy i towarzyszących jej doktryn politycznych, w „cyklicznym” przebiegu, wyczerpujących wszystkie możliwe ich formy, przechodzących jedne w drugie w oscylacji między krańcowymi

⁷ A. Chodubski, *Kierunki i specyfika współczesnych badań w Polsce*, <http://dx.doi.org/10.18778/8088-741-1.02> (6.10.2017)

ich przejawami – od najbardziej despotycznej formy władzy, przytłaczającej społeczeństwo na jednym biegunie, po najbardziej zanarchizowaną formę ustroju społecznego na drugim”⁸.

Wydaje się, że w naukach politycznych każda teoria powinna być jak najbardziej uniwersalna, uwzględniająca nowe fakty, zjawiska i zdarzenia, a także wciąż pojawiające się nowe, teoretyczne problemy. Równocześnie powinna przedstawiać w szerokim ujęciu rzeczywistość kulturowo-cywilizacyjną. Na podstawie cytowanej już literatury można powiedzieć, że teoria ta powinna być globalna (odtworzająca dynamikę zjawiska, i jego miejsce w strukturze danej całości), integralna (zarówno w kategoriach działań ludzkich, jak i ich rezultatów), wyjaśniająca (teoretyczne, nomologiczne – to jest w kategoriach grup i klas faktów).

„Siatka pojęciowa wyjaśnienia politologicznego stanowi wypadkową poznania i terminologii dziedzin: historii, socjologii, filozofii, prawa, ekonomii i geografii, ukierunkowanych na ogląd zjawisk i procesów politycznych, w siatce tej pojawia się też terminologia typowa dla teorii politologii. Wyjaśnienie politologiczne opiera się na specyficznym materiale źródłowym. Do refleksji naukowej nierzadko wykorzystuje się materiały publicystyczne, literackie, popularno-naukowe. Specjaliści wąskich dyscyplin naukowych odnoszą się z dużym krytycyzmem do tego typu materiałów, jako źródeł służących poznaniu naukowemu. Specjaliści ci z dużym zaufaniem podchodzą natomiast do archiwaliów. Nierzadko traktują je wręcz naiwnie – jako instytucje wiary publicznej. Do przechowywanych materiałów archiwalnych mają pełne zaufanie, nie wnikając w genezę ich wytworzenia, w to, kto je wytworzył, komu one służyły i tak dalej. W interpretacji politologicznej zachowuje się duży dystans do wszelkich zjawisk i zdarzeń, dlatego też nie lekceważy się archiwaliów, ani też ich się nie przecenia. Służą one badaniu za materiał egzemplifikacyjny, ilustrujący swoistości i meandry życia społeczno-politycznego”⁹.

Praca składa się z czterech rozdziałów. **Rozdział 1** dotyczy zagadnień teoretycznych i metodologicznych. W **rozdziale 2** przedstawiono sytuację osób nieheteroseksualnych w okresie od starożytności do początków XX wieku na terenie dzisiejszej Hiszpanii i Półwyspu Iberyjskiego. W rozdziale przedstawiono wpływ Cesarstwa Rzymskiego, a ściślej moralności i prawa rzymskiego (w tym Kodeksu Teodozjańskiego, Kodeksu Justyniana), na życie osób homoseksualnych. Wraz z przejściem cesarza Konstantyna I Wielkiego na chrześcijaństwo i wydanie edyktu mediolańskiego proklamującego swobodę wyznawania tej religii, chrześcijaństwo odegrało znaczącą rolę w sytuacji osób heteroseksualnych. Epoka rekonkwisty

⁸ A. Chodubski, *Metodologia jako szczególna wartość badań politycznych*, Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość”, t.VI, str. 90-101

⁹ Ibidem str. 99

w Hiszpanii po okresie muzułmańskiego panowania przywróciła katolicką moralność do hiszpańskiego społeczeństwa, która okazała się dramatyczna na przestrzeni wieków dla osób nieheteronormatywnych. W rozdziale prześlędzono wpływ religii chrześcijańskiej aż do lat 30-tych XX wieku na ówczesne prawodawstwo dotyczące osób homoseksualnych. Nakreślono także sytuację społeczno-polityczną II Republiki Hiszpańskiej, czasy generała Francisco Franco jako tło ustroju prawnego.

W **rozdziale trzecim** opisano sytuację prawną, polityczną i społeczną osób LGBT, jaka obecnie panuje w Hiszpanii. Prześlędzono zmiany jakie zaszły od 1975 roku, czyli od śmierci generała Francisco Franco do czasów współczesnych na tle transformacji hiszpańskiego społeczeństwa i ustroju politycznego. Przedstawiono jaki był wpływ partii politycznych na zmianę sytuacji osób LGBT, szczególnie sytuacji prawnej po 2004 roku w czasie rządów Louisa Zapatero . Opisano także dyskurs partii politycznych w Hiszpanii względem praw osób LGBT. Przedstawiono prawodawstwo hiszpańskie, które całkowicie zrównało osoby nieheteroseksualne z osobami heteroseksualnymi, a które to prawodawstwo wprowadzały kolejne rządy lewicowe w Hiszpanii. W rozdziale tym opisano obecne przepisy konstytucyjne i prawne, które chronią tę grupę społeczną przed dyskryminacją. Następnie zwrócono uwagę na polityki publiczne prowadzone przez rząd wobec osób LGBT i samorządy lokalne, a także organizacje pozarządowe i społeczne. Szeroko także przedstawiono organizacje reprezentujące osoby nieheteroseksualne takie jak COGAM i AEGAL.

W **rozdziale czwartym** dokonano oceny warunków życia postrzeganych przez osoby nieheteroseksualne w Hiszpanii. Zastosowano tu **empiryczną technikę badawczą – ankietę. Celem ankiety rozesłanej do osób LGBT w Hiszpani (i zamieszczonej na Facebooku) było uzyskanie informacji na temat aktualnych warunków życia osób nieheteroseksualnych w tym kraju. Ankieta zawiera 36 pytań z obszarów dotyczących ich życia codziennego, pracy, prawa, edukacji, czy kwestii medycznych.**

W **rozdziale piątym** przeprowadzono pogładową analizę porównawczą sytuacji osób LGBT w Hiszpanii z sytuacją osób LGBT w Polsce.

Źródła wykorzystane w pracy

W przedstawionej dysertacji autor oparł się na pracach takich autorów jak Roman Bäcker, Lucyna Czechowska, Grażyna Gadomska, Joanna Gajda, Karolina Gawron-Tabor, Maria Giedz, Dominika Kasprowicz, Magdalena Mateja, Bartosz Płotka, Joanna Rak, Aleksandra Seklecka, Wiktor Szewczak, Maria Winclawska, Jagoda Wojciechowska „*Metodologia badań*

politologicznych” , Andrzej Jan Chodubski „ *Wstęp do badań politologicznych*” , „*Kierunki i specyfika współczesnych badań politologicznych*” , „*Metodologia jako szczególna wartość badań politologicznych*” , Tomasz Pawluszko „*Wstęp do metodologii badań politologicznych*” , Iwona Janicka i Marcina Kwiatkowski „*Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*” , Manuel Tunon De Lara, Julio Valdeon Baruque i Antonio Dominguez Ortiz „*Historia Hiszpanii*” , Krzysztof Tomasik „*Gejerek- mniejszości seksualne w PRL-u*” , Kermen Calvo, Gracia Trujillo „*Fighting for love rights: Claims and strategies of the LGBT movement in Spain*” *Sexualities: Studies in Culture and Society*, Omar Martinez, Brian Dodge „*El barrio de La Chueca of Madrid, Spain: An Emerging Epicenter of the Global LGBT Civil Rights Movement*” *Journal of homosexuality*, Francisco Javier Ugarte Pérez „*Una discriminación universal. La homosexualidad bajo el franquismo y la transición*” . Autor korzystał także z zapisów Konstytucji Hiszpanii, Konstytucji Polski, z licznych artykułów naukowych, artykułów prasowych w języku hiszpańskim, polskim i angielskim, informacji podawanych na stronach internetowych, aktów prawnych, z oficjalnych witryn organizacji pozarządowych i stowarzyszeń w języku hiszpańskim i polskim.

Autor przygotował także ankietę, którą wysłał do organizacji osób LGBT w Hiszpanii. Uzyskał od członków tych organizacji odpowiedzi, które umożliwiły mu jej pełną analizę i dokonanie całościowego opracowania.

Rozdział I Zagadnienia metodologiczne i teoretyczne.

1.1 Metody analizy

Słowo „metoda” pochodzi z języka greckiego (*methodos* – sposób postępowania) i **oznacza ogólny schemat postępowania badawczego prowadzącego lub mającego prowadzić do odpowiedzi na formułowane pytania badawcze, mający charakter systematyczny, świadomy i powtarzalny**¹⁰.

Roman Bäcker zauważa, że według Stefana Nowaka, w przypadku nauk empirycznych, termin "metody" odnosi się głównie do standardowych i powtarzalnych sposobów gromadzenia, przetwarzania, analizy i interpretacji danych empirycznych, które służą do uzyskiwania jak najbardziej lub optymalnie uzasadnionych odpowiedzi na pytania postawione w danym obszarze nauki.¹¹ W metodologii badań naukowych, „niezależnie od tego, którą definicję metody przyjmiemy, trzeba położyć nacisk na kilka elementów:

- Po pierwsze, metoda musi być stosowana w sposób celowy, systematyczny i zaplanowany – w trakcie badania często pojawia się pokusa dokonywania spontanicznych spostrzeżeń i formułowania wniosków, które akurat się narzuciły. Jest to jednak błąd, gdyż pozyskane w ten sposób wyniki będą nosiły znamiona przypadkowości, zaś konkluzje będą miały charakter tzw. wnioskowania *ad hoc*. Aby tego uniknąć, zastosowanie danej metody musi być wcześniej szczegółowo zaplanowane, samo badanie powinno mieć charakter jedynie wykonania założonego wcześniej planu badawczego (pewne odstępstwa od tego są możliwe w badaniach jakościowych, jednak i tu nie można mówić o dowolności działania ze strony badacza).
- Po drugie, metoda musi być powtarzalna tak, aby wyniki badania mogły zostać zweryfikowane przy jej ponownym zastosowaniu przez innego badacza. Jest to również gwarantem tego, że wyniki te nie są przypadkowe i niezależnie od tego, kto prowadzi badanie, za każdym kolejnym razem uzyskane.
- Po trzecie, metoda musi być stosowana zgodnie z przewidzianymi dla niej rygorami metodologicznymi – każda metoda badawcza zawiera w sobie bardziej lub mniej sprecyzowane wskazówki na temat tego, jakie kroki, w jakiej kolejności i w jaki sposób należy podejmować

¹⁰ R. Bäcker, L. Czechowska, G. Gadomska, J. Gajda, K. Gawron-Tabor, M. Giedz, D. Kasprzewicz, M. Mateja, B. Płotka, J. Rak, A. Seklecka, W. Szewczak, M. Winławska, J. Wojciechowska, *Metodologia badań politologicznych*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych, Warszawa 2016. str. 63

¹¹ Ibidem str. 87

przy badaniu. Jakkolwiek w większości przypadków badaczowi zostawiony jest pewien margines swobody dla własnej inwencji, to te wymogi, które są w ramach tej metody sprecyzowane, muszą być w badaniu dochowane¹².

W badaniach politologicznych stosuje się **cały szereg metod badawczych i trudno jest stworzyć ich wyczerpujący katalog**. Andrzej Faliński jako metody najbardziej charakterystyczne dla politologii wskazał: analizę systemową, metody behawioralne, metody porównawcze oraz metodę decyzyjną. Andrzej Chodubski pisze o następujących metodach: analizie systemowej, ujęciach ilościowych i jakościowych, metodzie porównawczej, analizie instytucjonalno-prawnej, metodzie historycznej, behawioralnej, symulacyjnej, decyzyjnej i innych (takich, jak np. leksykalnej, geograficznej, genealogicznej, metodzie ekstrapolacji, refleksji, metodzie kolejnych zbliżeń). **Tomasz Pawłuszko wymienia: metodę porównawczą, systemową, historyczną, instytucjonalno-prawną, analizy treści, analizy decyzyjnej i monograficzną**. Barbara Krauz-Mozer, Paweł Ścigaj i Piotr Borowiec przy analizie metod badawczych stosowanych najczęściej stosowanych w polskiej politologii wyróżnili: metodę porównawczą, systemową, sondażową, historyczną, instytucjonalno-prawną, analizy treści, analizy decyzyjnej, monograficzną oraz studium przypadku. Zdaniem badaczy anglosaskich, takich jak Janet Buttolph Johnson, Henry T. Reynolds i Jason D. Mycoff, istotne metody w badaniach to: obserwacja, eksperyment, sondaże, analiza danych zagregowanych, badania panelowe, modelowanie formalne, symulacja, analiza źródeł, analiza treści, wywiad oraz korzystanie z narzędzi statystycznych do analizy danych ilościowych. Natomiast według Chodubskiego, aktualnie w politologii najczęściej stosowane metody to: analiza systemowa, podejścia ilościowe i jakościowe, analogia, analiza instytucjonalno-prawna, analiza historyczna, behawioryzm oraz symulacja¹³.

Żadna z powyższych propozycji nie jest wyczerpująca, nic nie stoi jednak na przeszkodzie by politologowie w swoich badaniach nie stosowali innych metod zapożyczonych z dyscyplin nauk społecznych i humanistycznych o ile tylko będą one dobrze dopasowane do postawionych problemów badawczych i hipotez¹⁴.

Dalej R. Bäcker zwraca uwagę, że „**uszczegółowieniem metody badawczej jest technika badawcza** (w obrębie jednej metody funkcjonować może wiele technik). O ile metoda jest jedynie ogólnym sposobem postępowania, to technika jest już szczegółowym wskazaniem

¹² Ibidem str. 65

¹³ A. J. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011, str. 119

¹⁴ R. Bäcker, *op. cit.*, str. 64-66

sekwencji czynności badawczych, najczęściej w powiązaniu z określonego typu narzędziem badawczym. Metoda mówi *jak się czegoś dowiedzieć/jak poznać odpowiedź na dane pytanie badawcze?*, a technika – *w jaki sposób powinien ten proces wyglądać oraz jakie narzędzia należy do tego zastosować?*. Technika odnosi się przede wszystkim do etapu zbierania danych, chociaż specyfika danych zebranych określoną techniką w pewnym stopniu determinuje też sposoby analizy danych, możliwość weryfikowania określonych hipotez itd. Jan Lutyński mianem techniki badawczej określa kompleks środków i czynności wykonywanych zgodnie z określonymi regułami, w wyniku których uzyskuje się dane niezbędne do dalszych czynności badawczych. W praktyce rozróżnienie między **metodą badawczą a techniką badawczą** jest nieostre. Mówi się, że metoda jest czymś bardziej ogólnym niż technika badawcza, ale granica między tym, co ogólne, a tym, co szczegółowe, nie jest postawiona w jednym, precyzyjnie wyznaczonym punkcie¹⁵. R. Bäcker zauważa jednak, że nie jest istotne, czy zestaw reguł metodologicznych użyty w badaniach jest nazwany metodą czy techniką. Ważniejsze jest, żeby był on stosowany poprawnie i zgodnie z wymogami. Przykładowo, metoda badawcza może być metodą wywiadu, czyli uzyskiwania informacji od badanej osoby poprzez komunikację symboliczną. W ramach tej metody badacz przekazuje pytania dotyczące interesujących go kwestii, na które badana osoba odpowiada bezpośrednio, celowo i świadomie. Jednak wywiad może być prowadzony na różne sposoby i w różnych formach.

W ramach **tej metody** mamy zatem do czynienia z szeregiem różnych **technik badawczych**, takich jak na przykład:

- swobodny wywiad biograficzny,
- ustrukturyzowany wywiad pogłębiony,
- zogniskowany wywiad grupowy (*focus group interview*),
- wywiad rodzinny (stosowany często np. w badaniach nad migracjami),
- wywiad telefoniczny z zastosowaniem komputera,
- wywiad kwestionariuszowy,
- **ankieta (choć jest jednak grupa badaczy, która uważa ankietę za odrębną metodę badawczą, głównie ze względu na brak interakcji między badaczem a badanymi. W takim przypadku, technikami badawczymi w ramach metody ankietowej mogą być na przykład ankieta pocztowa, ankieta audytoryjna itp.).**

Inne przykłady:

¹⁵ Ibidem 66-67

- Metoda: eksperyment. Techniki w jej ramach: eksperyment naturalny, laboratoryjny, decepcyjny i inne.
- Metoda: obserwacja. Techniki w jej ramach: obserwacja uczestnicząca, obserwacja nieuczestnicząca, obserwacja systematyczna, bezpośrednia, prosta obserwacja faktów, obserwacja mechaniczna itd¹⁶.

Z kolei Pawluszko¹⁷ podkreśla, że często **myli się metody badawcze z technikami badawczymi**. Według niego metoda badawcza jest ogólniejsza, jest to sposób opracowania zdobytych materiałów zebranych na podstawie wybranych technik. Z kolei techniki są bardziej szczegółowe i dotyczą samego zbierania materiałów.

W naukach społecznych, w których do badań stosuje się zarówno podejścia ilościowe, jak i jakościowe można więc znaleźć dużą różnorodność metodologiczną. Wykorzystuje się więc różne formy zbierania danych, takie jak wymienione już **ankiety, wywiady, grupy fokusowe i techniki grup nominalnych**¹⁸. Mówiąc o ankietach należy zauważyć, że należą do badań ilościowych i zazwyczaj obejmują jakąś formę kwestionariusza przekazaną dużej grupie osób. Niezwykle ważne jest, aby pytania były łatwo zrozumiałe dla uczestników, ponieważ w przeciwnym razie odpowiedzi mogą nie mieć dużej wartości. Ankiety zwykle ograniczają się do pytań zamkniętych, aby uniknąć różnych problemów związanych z interpretacją odpowiedzi na pytania otwarte.

Ankiety stosuje się w celu przebadania w możliwie krótkim czasie dużych liczebnie zbiorowości. W przypadku dużej populacji niedokładność jest związana z wielkością próby. Ta nieprecyzyjność zmniejsza się, zbliżając się do zera, gdy wielkość próby zbliża się do wielkości całej populacji. Rola badającego ogranicza się do przygotowania odpowiedniej ankiety, wyboru zbiorowości, którą zamierza poddać się badaniom, rozproszania ankiet, wskazania sposobu ich zwrotu oraz pozyskania wypełnionych ankiet. Osoby zajmujące się rozproszaniem oraz zbieraniem ankiet są określane mianem ankieterów¹⁹.

Ankiety mogą być prowadzone telefonicznie, drogą elektroniczną przez internet, a także na ulicach i placach gdzie znajduje się duża liczba osób. Mogą być też przeprowadzane w budynkach takich jak szkoły, wyższe uczelnie, szpitale czy centra handlowe. Ankiety służą do gromadzenia lub zdobywania wiedzy w takich dziedzinach jak ekonomia, nauki społeczne czy

¹⁶ Ibidem

¹⁷ T. Pawluszko, *Wstęp do metodologii nauk politycznych*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Częstochowa 2013, str. 8

¹⁸ Z. Hajduk, *Ogólna metodologia nauk*, Lublin 2001, str. 86

¹⁹ A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.*, str. 143

demografia. Ze względu na sposób rozprowadzania ankiet wyróżnia się kilka jej typów np. ankiety pocztowe, prasowe, handlowe, radiowe i telewizyjne, środowiskowe, audytoryjne i elektroniczne. Ankieta pocztowa polega na tym, że ankieter rozsyła ją za pośrednictwem poczty na adres poszczególnych osób wybranych do badań. Do ankiety załącza się kopertę zwrotną z adresem adresata lub instytucji badawczej wraz ze znaczkiem pocztowym. Ankieta prasowa drukowana jest na łamach prasy (np. w dzienniku, tygodniku czy innym periodyku), jednorazowo lub w odstępach czasowych, zwracana jest zwykle wprost do redakcji. Ankieta handlowa (towarowa) polega na dołączeniu kwestionariusza ankiety do zakupionych towarów czy degustowanych artykułów, który po wypełnieniu oddawany jest przy danym stoisku bądź przesyłany pod właściwy adres. Tego rodzaju ankiety są zwykle motywowane wylosowaniem określonej nagrody za uczestnictwo i trud wypełnienia ankiety. Ankiety radiowe i telewizyjne polegają na przesłaniu pytań kwestionariusza ankiety przez radio i telewizję, a odpowiedź pozyskiwana jest przez pocztę lub telefonicznie. Prowadzi się też ankiety, gdzie tekst kwestionariusza przekazuje się telefonicznie respondentowi, a jego odpowiedź może być pozyskiwana również telefonicznie bądź przez wysyłkę na wskazany adres. Kolejnym rodzajem ankiety są ankiety rozdawane. Ankieta rozdawana jest dostarczona bądź przekazywana respondentom przez ankieterów, a po jej wypełnieniu odbierana jest przez ankieterów lub przekazywana na wskazany adres. Powszechnym rodzajem ankiet są ankiety audytoryjne. Ankieta audytoryjna jest techniką wymagającą bezpośredniej styczności badacza z audytorium czy z grupą osób zgromadzonych instytucjonalnie w określonym miejscu i czasie np. w miejscu pracy, w wojsku, na kursie zawodowym, na uczelni. Ankieter przekazuje wtedy tekst pytań, a następnie przejmuje odpowiedzi zapisane na kartkach papieru. Ankieter może udzielać w czasie jej przeprowadzenia objaśnień w sytuacji np. niejasności pytań. Na znaczeniu zyskują też ankiety elektroniczne²⁰ przeprowadzone za pomocą internetu.

Ankieta online lub ankieta internetowa, w języku angielskim *wywiad internetowy wspomagany komputerowo* (zwany także CAWI) oznacza samodzielnie administrowany system ankiet online: ankietowany odpowiada na kwestionariusz na stronie internetowej. Technologia ta została opracowana w latach 90 dla podmiotów politycznych i komercyjnych. Środki cyfrowe umożliwiają włączenie tekstu, grafiki, ewentualnie interaktywnych obrazów, plików audio, wideo, linków do różnych stron internetowych itp. Platforma ankiet online może

²⁰ Ibidem str. 144

być „*inteligentna*” (tj. ewoluować w miarę udzielania odpowiedzi lub informacji już znanych o uczestniku)²¹.

Ankiety internetowe wspomagane komputerowo są tańsze niż ankiety telefoniczne wspomagane komputerowo, ponieważ nie wymagają obecności osoby do administrowania kwestionariuszem. Wraz z rosnącym wykorzystaniem Internetu ankiety online stały się popularnym sposobem zbierania informacji.

Wszystkie rodzaje ankiet możemy podzielić na ankiety imienne czyli jawne i ankiety bezimienne czyli ankiety anonimowe. Ankietami imiennymi są wypełnione pisemnie kwestionariusze, które są bądź podpisane, bądź też mogą jednoznacznie wskazywać na osobę respondenta ze względu na zawarte w nich pytania np. miejsce i czas urodzenia oraz inne dane osobowe. Ankietami anonimowymi nazywa się kwestionariusze, które nie tylko nie są podpisywane, ale nie zawierają też pytań, które mogłyby ujawnić respondenta w sytuacji, gdyby na nie odpowiadał. Poczucie anonimowości respondenta powszechnie sprzyja udzielaniu prawdziwych odpowiedzi²².

Badania ankietowe są często wykorzystywane do oceny myśli, opinii czy uczuć. Ankiety mogą być szczegółowe i ograniczone lub mogą mieć bardziej szersze i rozległe cele. Psychologowie i socjologowie wykorzystują ankiety do analizy zachowania, a także na potrzeby mediów takich jak poparcie opinii publicznej dla kandydatów na stanowiska państwowe, poparcia dla partii politycznych czy badania dotyczące opinii na daną kwestię światopoglądową lub polityczną. Badania ankietowe mogą zostać wykorzystane także przez medycynę i chirurgię w celu zebrania informacji na temat wzorów postępowania personelu medycznego i profesjonalnego podejścia do różnego rodzaju kategorii pacjentów. Ankieta składa się zazwyczaj z wcześniej ustalonego zestawu pytań **zadawanych wyselekcjonowanej grupie osób, czyli próbie**. Za pomocą reprezentatywnej próby, czyli takiej która jest reprezentatywna dla większej populacji będącej przedmiotem zainteresowania, można opisać postawy populacji z której próba została pobrana. Ponadto można porównywać postawy różnych populacji, a także szukać zmian w czasie. **Dobry dobór próby jest kluczowy, ponieważ pozwala na uogólnienie wyników z próby na całą populację, co jest celem badań ankietowych**. Oprócz tego ważne jest, aby pytania nie były stronnicze, takie jak użycie sugestywnych słów. Zapobiega to też niedokładnym wynikom w ankiecie.

²¹ *Metodologia CAWI-technika badawcza*, <https://www.survgo.com/blog/metodologia-cawi-technika-badawcza> (1.12.2022)

²² A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.*, str. 144

Badania opinii publicznej były przez wiele lat prowadzone za pomocą ankiet papierowych lub telefonu. Z biegiem lat rozwój technologiczny spowodował powstanie nowych metod badawczych takich jak ankiety elektroniczne. Dzięki rozwojowi technologicznemu badania opinii publicznej rozwinęły się w popularne aplikacje.

Niektóre firmy sondażowe, takie jak Angus Reid Public Opinion, YouGov i Zogby, korzystają z ankiet internetowych, w których losowana jest próba z dużego panelu ochotników, a wyniki są ważne aby odzwierciedlać dane demograficzne populacji będącej przedmiotem zainteresowania²³. W przeciwieństwie do tego, popularne ankiety internetowe opierają się na kimkolwiek, kto chce wziąć w nich udział, a nie na naukowej próbie populacji, dlatego ogólnie nie są uważane za profesjonalne. W ostatnich latach zaproponowano tworzenie analiz statystycznych w celu wykorzystania treści mediów społecznościowych do modelowania i przewidywania sondaży głosowania. Stosowane są w praktyce różnego rodzaju ankiety²⁴.

Istnieje wiele metod przeprowadzenia ankiet. Pierwszą z nich jest metoda losowa. W tym przypadku elementy próby pochodzą z losowania. Istnieje również cała sekcja statystyki, która zajmuje się złożonymi planami doboru próby: prosty dobór warstwowy (z alokacją proporcjonalną lub nie), dobór klastrów na jednym lub kilku poziomach, rozważania na temat populacji (nieskończonej lub skończonej)²⁵. Inną metodą jest metoda kwotowa. Stosowanie jej jest spowodowane tym, że stosowanie metody losowej ma wady. Do najważniejszych z nich zalicza się to, że metoda ta może nie uwzględniać faktu, że profil respondentów, którzy zgadzają się odpowiedzieć, może nie być porównywalny z profilem populacji ogólnej. Z tego powodu instytucje i osoby przeprowadzające ankietę stosują metodę kwotową, która polega na przeprowadzeniu badania ankietowego tylko w takiej proporcji, które uwzględniają zróżnicowanie społeczno-demograficzne danego społeczeństwa. Ankiety zaczynają się więc od kwestionariusza wstępnego, mającego na celu zakwalifikowanie danej osoby do wybranej grupy społeczno-demograficznej.

Realizując cel pracy, przeprowadziłem ankietę drogą elektroniczną. Wywiad internetowy wspomagany komputerowo (CAWI) jak już wspomniałem to technika ankietowania przez internet, w której ankietowany postępuje zgodnie ze skrypcem zamieszczonym na stronie

²³ B. O'Connor, R. Balasubramanian, B. R. Routledge, and N. A. Smith. *From Tweets to Polls: Linking Text Sentiment to Public Opinion Time Series*. In *Proceedings of the International AAAI Conference on Weblogs and Social Media*. AAAI Press, 2010, str. 122-129, <https://ojs.aaai.org/index.php/ICWSM/article/view/14031/13880>. (12.12.2022)

²⁴ Ibidem

²⁵ S. Kaczmarczyk, *Badania marketingowe. Metody i techniki*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003 str. 47

internetowej. Ankiety są wykonane w programie do tworzenia wywiadów internetowych.. Serwis ma możliwość dostosowania przebiegu kwestionariusza w oparciu o udzielone odpowiedzi, a także informacje już znane o uczestniku. Jest uważany za tańszy sposób przeprowadzania ankiet, ponieważ nie potrzeba zatrudnienia ludzi do przeprowadzania ankiet, w przeciwieństwie do wywiadów telefonicznych wspomaganych komputerowo. Wraz z rosnącym wykorzystaniem Internetu kwestionariusze online stały się popularnym sposobem zbierania informacji. Konstrukcja kwestionariusza internetowego ma ogromny wpływ na jakość zebranych danych. Przy projektowaniu kwestionariusza online bierze się pod uwagę wiele czynników: wytyczne, dostępne formaty pytań, kwestie administracyjne, jakościowe i etyczne. **Kwestionariusze internetowe należy postrzegać jako podzbiór szerszego zakresu internetowych metod badawczych. Metoda ta ma wiele zalet.** Do nich należy fakt, że do druku. Koszt wysyłki jest zazwyczaj bezpłatny. Zaletą jest również krótki czas analizy, ponieważ odpowiedzi respondentów są natychmiast widoczne na ekranie komputera. Łatwiej jest także poprawić błędy w kwestionariuszu on-line ponieważ administrator nie musi przedrukowywać wszystkich kwestionariuszy²⁶.

Największą zaletą tej metody jest szeroki dostęp do respondentów. Szerszy jest dostęp do różnego rodzaju grup respondentów, którzy mogą być rozproszeni. Odgrywa to szczególnie istotną rolę w badaniach synchronicznych, gdzie tego typu badanie jest dostępne dla osób z różnych części kraju, z wielu krajów i kontynentów. Możliwe jest zrealizowanie wywiadu grupowego. Jej zaletą jest łatwy i szybki sposób na dotarcie do specyficznych grup osób skupionych w przestrzeni wirtualnej, najczęściej chodzi tutaj o dotarcie do grup o specyficznych zainteresowaniach np. fanów muzyki poważnej czy rocka. Jest to niezwykle istotne przy celowym doborze próby, gdy badaczowi chodzi o dotarcie do grup osób o specyficznych zainteresowaniach np. młodzież, miłośników dzikich zwierząt, itp. Ważna jest tutaj możliwość dostępu do osób, które rzadko przebywają poza domem np. osoby niepełnosprawne, matki opiekujące się dziećmi czy osoby starsze²⁷.

Istotną zaletą tego rodzaju badania jest oszczędność czasu. Skracany jest czas dotarcia do badanych osób i znacznie szybsze niż w metodzie tradycyjnej zebranie danych. Co istotne dane uzyskiwane w badaniach cyfrowych dostępne są w postaci cyfrowej- ma to wpływ na ich wyższą jakość. Pomija się w ten sposób konieczność dokonania transkrypcji wywiadów czy

²⁶ D. Batorski, M. Olcoń-Kubicka, *Prowadzenie badań przez internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, Studia Socjologiczne 2006, 3(182), str. 104

²⁷ Ibidem

kodowania kategorii. Możliwe jest znacznie szybsze wykrycie błędów i wprowadzenie korekt na bieżąco. Kolejną przyczyną, dla której badacze wybierają badania online, jest możliwość przeprowadzenia badań ankietowych w środowisku przyjaznym dla samych badanych. Pozostając w domu osoby które są badane czują się komfortowo, ponieważ biorąc udział w badaniu równocześnie siedzą przed ekranem własnego komputera. Ankiety mogą wypełnić w dowolnym czasie, ponadto nie ma potencjalnej presji ankietera. Dodatkowo mają poczucie anonimowości, co jest bardzo istotne w sytuacji kiedy pytania dotyczą kwestii drażliwych czy intymnych. Ogromną zaletą tej metody są oszczędności finansowe, jakie zyskuje się przy realizacji badań elektronicznych²⁸.

Metoda ta ma także wady. Do nich zaliczamy fakt, że nie każdy ma dostęp do Internetu, więc odsetek odpowiedzi jest ograniczony, najczęściej do młodszych generacji. Wiele osób ma opory psychologiczne i nie chce wypełniać ankiet online. Dużym istotnym problemem jakie niesie przeprowadzenie badań drogą elektroniczną jest niski poziom kontrolowania czynników pochodzących z zewnątrz. Badanie tego typu nie podlega standaryzacji. Badacz nie ma kontroli nad sytuacją, w jakiej znajduje się respondent. Możliwy jest tutaj udział osób trzecich, obecność i dostęp do innych mediów, na przykład telewizja i internet mogą w znaczący sposób wpłynąć na proces badania²⁹.

Kolejnym problemem jest to, że respondenci są zróżnicowani pod względem dostępu do urządzeń cyfrowych, a fakt że jeden uczestnik posiada dostęp do łącz szerokopasmowych, a drugi takiego dostępu nie ma, może wpłynąć na badanie, zwłaszcza w konieczności ściągnięcia pliku. Badacz tworzący badanie powinien uwzględnić fakt, że respondenci posiadają łącza internetowe o zróżnicowanej przepustowości. Możliwym rozwiązaniem tego problemu jest stworzenie nie skomplikowanego badania, gdzie wymagania sprzętowe są małe. Następnym problemem jest fakt, że różny jest poziom kompetencji w zakresie technologii informacyjnych. Może to wpłynąć na sposób przeprowadzenia badania, a także określić jego wyniki. Innym ważnym problemem jest to, czy osoba biorąca udział w badaniu podaje prawdziwe dane. Najczęstszym rozwiązaniem tego problemu jest stworzenie dla każdego uczestnika loginu i hasła. Aby móc uczestniczyć w badaniu respondent podaje otrzymany login i hasło. Kolejnym rozwiązaniem tego problemu jest zadanie kilku pytań, w celu potwierdzenia jej tożsamości³⁰.

²⁸ Ibidem

²⁹ S. Presser, J. M. Rothgeb, M. P. Couper, J. T. Lessler, E. Martin, J. Martin, E. Singer, *Methods for Testing and Evaluation Questionnaire*, John Wiley & Sons, Inc. 2004, str. 1-22

³⁰ H Sharp, Y. Rogers, J. Preece, *Interaction Design: Beyond Human-Computer Interaction*. John Wiley & Sons, Inc. 2002, str. 398-407

Największym jednak problemem korzystania z badań online jest właściwy dobór próby i rekrutacja. Dobór losowy jest jedyną metodą, która gwarantuje reprezentatywność i precyzję wnioskowania w badaniach. Jednakże, stosowanie innych metod doboru próby może być sensowne w praktyce w różnych sytuacjach. W niektórych przypadkach, dobór losowy jest niemożliwy do przeprowadzenia, a czasem zwyczajnie nie jest potrzebny. Dobór losowy nie jest konieczny w badaniach jakościowych i eksperymentalnych. W badaniach jakościowych istotny jest celowy dobór uczestników, wynikający z tematu badania. Natomiast w badaniach eksperymentalnych, większe znaczenie ma odpowiednia randomizacja, czyli losowy podział badanych na grupy eksperymentalne ³¹.

Często badacze skupiają się na konkretnych grupach ludzi, nie obejmując całej populacji. W takich przypadkach, decyzja o przeprowadzeniu badań online i możliwość uzyskania reprezentatywnych wyników zależy od kilku czynników. Przede wszystkim, badania online są wartościowe tylko wtedy, gdy osoby z badanej populacji korzystają z Internetu. Ponadto, aby przeprowadzić losowy dobór próby, konieczny jest dostęp do spisu osób należących do populacji, aby można było losować osoby do próby. Dobór losowy pozwala na zastosowanie metod wnioskowania statystycznego i uogólnienie wyników na całą populację. W przypadku badań przeprowadzanych online, często problemem jest brak możliwości precyzyjnego określenia granic badanej populacji, co utrudnia losowy dobór próby. Jednakże, gdy populacja badana jest dokładnie zdefiniowana, problem z doбором próby nie występuje ³².

Hewson zauważa, że często używaną metodą doboru próby w badaniach internetowych jest rekrutacja ochotników. Jak już zostało wcześniej wspomniane, w niektórych rodzajach badań, brak możliwości reprezentatywnego doboru osób badanych nie jest aż tak istotnym problemem ³³. Podaje, że rekrutacja ochotników w badaniach internetowych może odbywać się na różne sposoby. Pierwszym z nich jest zamieszczanie ogłoszeń na stronach internetowych, które zachęcają użytkowników do wzięcia udziału i instruuja, jak to zrobić. Ta metoda opiera się na dotarciu do użytkowników, którzy trafiają na strony, na których zamieszczane jest zaproszenie. Kluczowym elementem jest więc wybór odpowiednich stron i treści informacji, które determinują, kto trafi do badania. Drugą możliwością rekrutacji ochotników jest wysyłanie zaproszeń na wybrane grupy, fora dyskusyjne lub czaty. Ta metoda jest podobna do

³¹ D. Batorski, *op. cit.* str. 106

³² Ibidem str. 109

³³ C. Hewson, P. Yule, D. L. C. Vogel. 2003. *Internet Research Methods: a Practical Guide for the Social and Behavioural Sciences*. Sage Publications, 2003, str. 36-39 w : D. Batorski, M. Olcoń-Kubicka, *Prowadzenie badań przez internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, Studia Socjologiczne 2006, 3(182), str. 110

poprzedniej, ale daje badaczowi większą kontrolę nad wybieraną populacją, ponieważ umożliwia celowy dobór specyficznych grup internetowych związanych z konkretnymi zainteresowaniami lub miejscem zamieszkania ³⁴.

Ankiety kontrastują z **wywiadami**, które z kolei kładą większy nacisk na indywidualnego uczestnika i często zawierają pytania otwarte. Wywiady ustrukturyzowane są planowane z wyprzedzeniem i mają ustalony zestaw pytań zadawanych każdej osobie. Są przeciwieństwem do wywiadów nieustrukturyzowanych, które są bliższe swobodnej rozmowie i wymagają większej improwizacji po stronie ankietera w celu znalezienia interesujących i odpowiednich pytań. Częściowo ustrukturyzowane wywiady są środkiem pośrednim: zawierają zarówno z góry ustalone pytania, jak i pytania nie zaplanowane. Wywiady ustrukturyzowane ułatwiają porównywanie odpowiedzi różnych osób i wyciąganie ogólnych wniosków. Jednak ograniczają one również to, co mogłoby być powiedziane. W zależności od rodzaju i głębokości wywiadu metoda ta należy do badań ilościowych lub jakościowych ³⁵. **Grupy fokusowe** to jakościowa metoda badawcza często stosowana w badaniach rynkowych. Stanowią one formę wywiadu grupowego z udziałem niewielkiej liczby osób podobnych demograficznie. Naukowcy mogą wykorzystać tę metodę do zbierania danych na podstawie interakcji i odpowiedzi uczestników. Wywiad często rozpoczyna się od pytania uczestników o ich opinie na badany temat, co z kolei może prowadzić do swobodnej wymiany zdań, podczas której członkowie grupy wyrażają i omawiają swoje osobiste poglądy. Ważną zaletą grup fokusowych jest, że mogą zapewnić wgląd w to, jak idee i zrozumienie działają w kontekście kulturowym. Jednak zazwyczaj trudno jest wykorzystać te spostrzeżenia do rozpoznania bardziej ogólnych wzorców prawdziwych dla szerszej grupy. Jedną z zalet grup fokusowych jest to, że mogą pomóc badaczowi w szybkim rozpoznaniu szerokiego zakresu różnych perspektyw na dany problem. Interakcja w grupie może również pomóc w wyjaśnieniu i poszerzeniu interesujących tematów. Jedną wadą wynika z osobowości moderatora i efektów grupowych, które mogą wpływać na opinie wyrażane przez uczestników ³⁶. **Technika grup nominalnych** jest podobna do techniki grup fokusowych z kilkoma istotnymi różnicami. Grupa często składa się z ekspertów w danej dziedzinie. Wielkość grupy jest podobna, ale interakcja między uczestnikami jest bardziej ustrukturyzowana. Celem jest ustalenie, jaka jest zgoda wśród ekspertów w różnych kwestiach. Wstępne odpowiedzi są często udzielane w formie pisemnej przez każdego uczestnika bez wcześniejszej rozmowy

³⁴ Ibidem. str. 37

³⁵ S. Kamiński, *Nauka i metoda, Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1992, str. 37

³⁶ J. Apanowicz, *Metodologia Nauk*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa "Dom Organizatora" Toruń 2003, str. 33

między nimi. W ten sposób minimalizowane są efekty grupowe potencjalnie wpływające na wyrażane opinie. Na późniejszych etapach różne odpowiedzi i komentarze mogą być omawiane i porównywane przez całą grupę³⁷. Większość z tych form gromadzenia danych obejmuje pewien rodzaj obserwacji. **Obserwacja** z kolei może odbywać się w środowisku naturalnym, tj. w terenie, lub w środowisku kontrolowanym. Kontrolowane ustawienia niosą ze sobą ryzyko zniekształcenia wyników ze względu na ich sztuczność. Ich zaletą jest precyzyjne kontrolowanie odpowiednich czynników, co może sprawić, że obserwacje będą bardziej wiarygodne i powtarzalne. Obserwacja nieuczestnicząca wymaga podejścia zdystansowanego lub zewnętrznego. W tym przypadku badacz skupia się na opisie i zapisie obserwowanych zjawisk bez ich powodowania lub zmieniania, w przeciwieństwie do obserwacji uczestniczącej. Ważna debata metodologiczna w dziedzinie nauk społecznych dotyczy pytania, czy zajmują się one twardymi, obiektywnymi i neutralnymi pod względem wartości faktami, tak jak nauki przyrodnicze. Pozytywiści zgadzają się z tą charakterystyką, w przeciwieństwie do interpretacyjnych i krytycznych perspektyw w naukach społecznych. Według Williama Neumanna pozytywizm można zdefiniować jako „zorganizowaną metodę łączenia logiki dedukcyjnej z precyzyjnymi empirycznymi obserwacjami indywidualnego zachowania w celu odkrycia i potwierdzenia zestawu probabilistycznych praw przyczynowych, które można wykorzystać do przewidywania ogólnych wzorców ludzkiej działalności”³⁸. Ten pogląd jest odrzucany przez interpretację.

W empirycznych badaniach społecznych często się zdarza, że najpierw zebrane zostaną dane, a dopiero potem poddaje się je interpretacji. Obserwacje mogą dotyczyć poszczególnego przypadku albo mieć charakter empiryczny. Cechą wyróżniającą takie postępowanie jest wprowadzenie interpretacji po dokonaniu obserwacji, nie zaś empiryczne sprawdzenie uprzednio postawionej hipotezy. Takie tłumaczenie hipotezy *ex post factum*, różni się pod względem funkcji logicznej od pozornie podobnego postępowania, w którym materiału obserwacyjnego używa się do wprowadzenia nowych hipotez mających potwierdzić nowe obserwacje.³⁹ Cechą takiego postępowania jest fakt, iż wyjaśnienia są rzeczywiście zgodne z danym zbiorem obserwacji. Trudno się temu dziwić, skoro się dobiera tylko takie hipotezy, które zgodne są z owymi obserwacjami. Wyjaśnienia *ex post factum* są dopuszczalne, lecz mają

³⁷ Cz. Mojsiewicz, *Rola opinii publicznej w polityce*, Wydawnictwo Instytut Poznań, 1999, str. 19-20

³⁸ P. Sztompka, *Socjologia*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002, str. 17

³⁹ J. Sztumski, *Wstęp do metod i badań społecznych*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1999, str. 23

nikłą wartość dowodową. Są one dopuszczalna, kiedy interpretacja jest zgodna z określonym zespołem danych⁴⁰.

W ujmowaniu i tłumaczeniu otaczającej rzeczywistości, w tym zjawisk społecznych i politologicznych, ludzie zwykle odwołują się do własnych doświadczeń i obserwacji, zdrowego rozsądku, intuicji i autorytetów. Do poznania obiektywnej rzeczywistości przesłanki te nie są wystarczające, są one bowiem ze swej istoty zawodne. Poznanie naukowe wymaga bazowania na podstawach metodologicznych, to znaczy na teorii dotyczącej zbierania danych, ich opracowania, interpretacji oraz uogólnienia⁴¹.

Według Chodubskiego "Każda metoda badań jest systemem reguł, wskazań i przepisów potrójnie ukierunkowanych. Po pierwsze bazuje ona na obiektywnych prawidłowościach i jest z nich wyprowadzona. Prawidłowości umiejscawiają przedmiot badania wśród procesów i zjawisk rozwoju kulturowego i cywilizacyjnego, są sformułowane w postaci odpowiedniej teorii. Po drugie metoda jest określona i poniekąd wyznaczona przez charakter badanego przedmiotu. Po trzecie jej wybór zależy od środków badania, jakimi się w danej sytuacji dysponuje. Do środków tych zalicza się ludzi (jako podmioty poznające) i narzędzia badawcze."⁴²

Poziom metody badawczej, jej rodzaj, charakter, użyteczność zależna jest od teorii naukowej, podmiotu i narzędzi badania, pośrednio związana jest z poziomem rozwoju kulturalnego i cywilizacyjnego danego społeczeństwa. Dobierając metodę należy mieć na uwadze cel poznawczy planowanego badania i określenie przydatności danej metody do osiągnięcia tego celu. Metoda powinna dawać gwarancję, że zastosowanie metody, jej systemów operacyjnych, pozwoli na uzyskanie zamierzonych rezultatów (tzw. postulat adekwatności).

Należy zauważyć, że każda z nauk i dyscyplin naukowych ma swój specyficzny zespół metod badawczych, które stara się rozwijać i udoskonalać. Nie ma uniwersalnej, jednoznacznej klasyfikacji metod. Wynika to przede wszystkim z dużego zróżnicowania zakresu przedmiotu poznania oraz specyficzności zasad i sposobów dociekań w celu jego obiektywnego rozpoznania, a także i określonej tradycji intelektualnej⁴³.

Jak już wspomniałem wcześniej, w literaturze przedmiotu spotyka się różne podziały metod, przy czym są one dokonywane za pomocą dowolnie obranych podstaw klasyfikacji. Podstawą klasyfikacji może być stopień ogólności, cel jakiemu służą czy przedmiot poznania.

⁴⁰ A. Sułek, *Ogród metodologii socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2002, str. 24

⁴¹ A. Żukowski, *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*, Olsztyn 1999, str. 34

⁴² A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op. cit.*, str. 114

⁴³ *Ibidem* str. 115

Na podstawie wcześniej cytowanej literatury należy zauważyć, że podział metod ze względu na stopień ich ogólności jest ważny w przypadku badań interdyscyplinarnych. Wyróżnia się przy tym metody ogólne i szczegółowe. Metoda jest ogólna gdy jest szeroko i powszechnie stosowana i korzystają z niej różne dyscypliny badawcze.

Ze względu na cel, jakiemu mają służyć metody, można je nawet dzielić na *stricte* poznawcze oraz użytkowe (użytkarne), przekształcające rzeczywistość. Rozdzielanie ich nie jest jednak zasadne ponieważ metoda użytkowa zakłada jednocześnie poznanie i przyczynia się do ujawnienia nowych rezultatów poznawczych⁴⁴.

Podejście strukturalne pozwala podzielić metody na teoretyczne i empiryczne. Metody teoretyczne polegają na budowie systemu różnego rodzaju hipotez modelowych, wysokim stopniu sformalizowania eksperymentu myślowego, dedukcji – wnioskowania o zjawiskach szczegółowych na podstawie znajomości zasad ogólnych. Metody empiryczne polegają na dociekaniu źródła poznania prawdy obiektywnej o rzeczywistości przez jej celową, systematyczną obserwację, pomiar, opis⁴⁵.

Przeglądając literaturę przedmiotu, można stwierdzić, że definicja metody jest różnie rozumiana. Chodubski pisze, że „powszechnie spotyka się szerokie ale i wąskie rozumienie pojęcia „metoda”. W szerokim znaczeniu tego słowa określa ona charakter i zakres danych badań, w wąskim rozumieniu określa powtarzalne sposoby rozstrzygania zadań, związanych z realizowanymi badaniami i przyjętą metodą w znaczeniu szerokim.

Wąsko pojmowaną metodę często nazywa się techniką badawczą. Pojęcie to często używane są zamiennie, a też stosuje się je łącznie np. mówi się o technice i metodzie obserwacji czy wywiadu”⁴⁶. Tak więc i to podejście wpisuje się w we wcześniej przytaczane stwierdzenia i definicje metody (Bäcker)⁴⁷, chociaż Pawluszko, jak już pisałem, widzi te kwestie inaczej⁴⁸.

W badaniach eksperymentalnych podstawowe znaczenie mają obserwacja, wywiad, ankieta, gromadzenie wypowiedzi osobistych takich jak listy, zeznania i wspomnienia i gromadzenie dokumentów dotyczących badania którego chcemy przeprowadzić. Mogą to być dokumenty instytucji politycznych, organizacji społecznych, organów administracyjnych, sądowych.

W opracowaniu materiałów podstawowymi sposobami ich przetwarzania są analiza i synteza. Analiza polega na rozbiorze jakiegoś złożonego przedmiotu czy pojęcia na części składowe,

⁴⁴ Ibidem

⁴⁵ Ibidem str. 116

⁴⁶ Ibidem

⁴⁷ R. Bäcker, *op.cit.* str. 66-67

⁴⁸ T. Pawluszko, *op.cit.* str. 8

synteza zaś na łączeniu prostych pojęć względnie prostych zdarzeń celem osiągnięcia wyników złożonych⁴⁹.

Wnioskowanie opiera się na indukcji i dedukcji. Dedukcja polega na wnioskowaniu, w którym konkluzja wynika z logicznych przesłanek. Odwrotną sytuację mamy w indukcji, przesłanki wynikają z wniosku. „Dedukcja jest drogą do przechodzenia z jakiejś racji ogólnej do rzeczywistości konkretnej. Podstawowe jej formy zawierają się w przechodzeniu od ładu ogólnego do szczegółowych, szczególnych przypadków, zdarzeń bądź zjawisk. Drugim wariantem dedukcji jest przechodzenie od pojęcia ogólnego do zawartych w nim pojęć ogólnych do zawartych w nim pojęć szczegółowych, bądź na przekształceniu danych wartości za pomocą zmienionego sposobu łączenia ich elementów. Indukcja z kolei jest procesem prowadzącym do formułowania uogólnień. Istotnymi jej okolicznościami są nieobecność danych niezgodnych z uogólnieniem, obfitość danych stanowiących podstawę uogólnienia, obecność danych niezgodnych z uogólnieniami konkurencyjnymi bądź różnorodność danych będących podstawą uogólnienia.”⁵⁰.

Poniżej przedstawiam metody badawcze według T. Pawluszko⁵¹ i A. J. Chodubskiego⁵².

Ważną metodą jest metoda historyczna. Badania tworzone metodą historyczną pokazują genezę, przebieg i znaczenie – określonych przez autora – procesów historycznych/politycznych; wskazują na relacje przyczynowo-skutkowe, porównują źródła i opinie na temat wybranego przedmiotu analizy, na podstawie tych badań wysuwane są wnioski. Jej zaletą jest pogłębienie badań o analizę procesów zachodzących współcześnie na podstawie prawidłowości oddziaływań w przeszłości⁵³.

Dla badań istotną wartość przedstawiają metody i siatka pojęć historii. Wynika to z już z samego faktu dużej bliskości znacznej części poznania historii dyscyplin. W obrębie politologii zwyczajowo funkcjonuje współczesna historia polityczna. Granica między historią polityczną w obrębie politologii nie jest wyraźnie przeprowadzona i nie sposób jednoznacznie określić, czy badania z tego zakresu są pracami należącymi do politologii czy do historii.

⁴⁹ A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.*, str. 185

⁵⁰ *Ibidem* str. 118-119

⁵¹ T. Pawluszko, *op.cit.* str. 8

⁵² A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op. cit.* str. 119

⁵³ K. J. Helnarska, *Zeszyty Naukowe AON* nr 3(76) 2009 str. 321

Na metodę historyczną stosowaną w politologii składają się takie elementy jak badanie genezy zjawisk politycznych, traktowanie łącznie ich aspektów strukturalnych, funkcjonalnych i genetycznych, prowadzenie studiów biograficznych np. elit politycznych i społecznych, stosowanie ujęć niewielkich wycinków, gromadzenie obszernego materiału empirycznego w postaci różnego rodzaju dokumentów jako podstawy do formułowania praw naukowych.

Nauka zajmująca się badaniem przeszłości czyli historia wypracowała różne metody ustalenia faktów. Do tych metod możemy zaliczyć metodę logograficzną polegającą na studiowaniu roczników i kronik, pragmatyczną polegającą na wydobyciu z przeszłości nauki przydatnej w programowaniu zarówno działań w teraźniejszości jak i przewidywania zachowań w przyszłości, genetyczną czyli historyczno-krytyczną, zakładającą, że każde zjawisko ma swoją genezę oraz rodzi różnego rodzaju następstwa bądź skutki, materialistyczną czyli wiążącą fakty w rzeczywistą całość, ściśle między sobą powiązane, bądź ulegające przeobrażeniom ewolucji dziejowej. W ostatnich latach historia, rozumiana jako proces badawczy i jako rezultaty tego postępowania stała się przedmiotem różnego rodzaju dyskusji filozoficznej. Nurt postmodernistyczny, proponuje rozumienie historii jako działalności typu narracyjno-literackiego, a nie postępowania zmierzającego do poznawania przeszłości w sposób naukowy. Badania historyczne zjawisk politycznych i społecznych służą nauce, a zwłaszcza naukom politycznym i społecznym jako substrat hipotez. Historia dostarcza materiału do różnego rodzaju szerokich generalizacji⁵⁴.

W swojej pracy w/w metodę szczególnie zastosowałem w Rozdziale 2. W określaniu sytuacji osób LGBT w Hiszpanii w okresie od starożytności do początków XX wieku metoda ta pozwoliła prześledzić sytuację prawną i społeczną osób nieheteroseksualnych.

Na podstawie opracowanej literatury wydaje się, że na życie osób homoseksualnych na Półwyspie Iberyjskim miało być może Cesarstwo Rzymskie. Kiedy Półwysep Iberyjski opanowali Rzymianie, na teren podbity przenieśli nie tylko aspekty swojej kultury, ale i swoją moralność seksualną. Wśród Rzymian biseksualizm był bardzo dobrze postrzegany, a małżeństwa między mężczyznami miały miejsce we wczesnym Cesarstwie Rzymskim. Życie Rzymian opisywano także w epigramach i wierszach. Cesarze, którzy byli powszechnie

⁵⁴ A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op. cit.*, str. 128

wychwalani przez Rzymian, tacy jak Hadrian i Trajan, jak podają źródła, mieli kochanków płci męskiej⁵⁵.

Związek przyczynowo-skutkowy dla życia osób nieheteronormatywnych widoczny jest w kolejnych wydarzeniach historycznych. **Wraz z przejściem cesarza Konstantyna I Wielkiego na chrześcijaństwo i wydanie edyktu mediolańskiego proklamującego swobodę wyznawania tej religii, chrześcijaństwo zaczęło odgrywać dominującą rolę.** Etyka chrześcijańska z kolei zakazywała kontaktów seksualnych innych niż damsko-męskie co skutkowało tym, że osoby homoseksualne zostały wykluczone ze społeczności. Epoka rekonkwisty w Hiszpanii po okresie muzułmańskiego panowania przywróciła katolicką moralność do hiszpańskiego społeczeństwa, która okazała się dramatyczna na przestrzeni wieków dla osób nieheteronormatywnych. System, który był stosunkowo liberalny aż do XI wieku, zaczął się zmieniać w wieku XII. Na przykład w całej Europie zostały wprowadzone tzw. Prawa Kanoniczne, na podstawie których homoseksualistów skazywano na karę śmierci. Pod koniec XV wieku monarchowie katolicycy ustanowili karę śmierci za „najgorszą zbrodnię przeciwko moralności” znaną jako „ohydny” lub „nikczemny” grzech, a do tej pory była to kastracja i ukamienowanie⁵⁶. Dekret z 22 sierpnia 1497 nakazywał aby kara, która była bardziej powszechna w pozostałych państwach europejskich - palenie żywcem - została nałożona na homoseksualistów Hiszpanii wraz z konfiskatą mienia⁵⁷. Zwyczaj osądzania i potępiania homoseksualistów trwał do połowy XVII wieku, kiedy to zaprzestano przeprowadzania publicznych egzekucji. Epoka Oświecenia jak i kolejne lata nie zmieniły jednak sytuacji prawnej osób homoseksualnych czy społecznego podejścia, chociaż widoczna była ewolucja kar za homoseksualizm. Sama definicja homoseksualizmu także ulegała ewolucji. Warto nadmienić, że pierwszy posłużył się terminem „homoseksualizm” w połowie XIX wieku niemiecki reformator prawa Karl Maria Kertbeny, apelując o zniesienie sankcji prawnych wobec kontaktów homoseksualnych - między osobami tej samej płci⁵⁸. Tak więc poprzez metodę historyczną, korzystając z udokumentowanych źródeł mogłem zapoznać się być może z genezą zachowań homoseksualnych osób nieheteronormatywnych na Półwyspie Iberyjskim, ewolucją kar za bycie homoseksualnym, zdarzeniami historycznymi wpływającymi na ich los.

⁵⁵ Suetonius, *The Lives of the Twelve Caesars*,

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Suetonius/12Caesars/home.htm> (10.12.2020)

⁵⁶ J Petit, *25 Anos ma's*, Madrid: Icaria, 2003 str. 33

⁵⁷ Ibidem

⁵⁸ I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, wydawnictwo PWN, Warszawa 2016, str. 15

Metoda historyczna pozwoliła na zrozumienie obecnej sytuacji prawnej, politycznej i społecznej osób LGBT w Hiszpanii i wpływu kultury na zmiany jak opisałem wyżej

Następną metodą jest metoda porównawcza. była jedną z najwcześniej stosowanych. Polega na porównywaniu dwóch różnych układów politycznych lub poszczególnych ich części. Bezpośrednim celem badań porównawczych jest ustalenie cech podobnych bądź tożsamy, pozostających ze sobą w określonych związkach i współmierzalnych oraz cech odróżniających porównywanych instytucji, procesów lub całych układów politycznych. Badania porównawcze mają szczególne znaczenie, ponieważ dostarczają informacji niezbędnych do podejmowania optymalnych decyzji politycznych. Stosując podejście porównawcze, musimy mieć na uwadze dobór przedmiotu porównywalnych zjawisk, jakie mamy zamiar poddać obserwacji i opisowi naukowemu. Porównywane zgodnie z tym podejściem powinny być obiekty noszące elementy podobieństwa”⁵⁹.

Konsekwencją stosowania tej metody w politologii jest określenia zakresu badań. Badane zjawiska powinny być porównywane pod względem jakości.

Przy wyborze obiektu porównań często stosuje się podejście instytucjonalne. Polega ono na wyborze podobnych instytucji politycznych i społecznych jako materiału do porównań dobranych według cech zewnętrznych lub formalnych, które są stosunkowo łatwo dostrzegalne na wstępnym etapie badań. Będą to np. system partyjny Wielkiej Brytanii i USA lub system polityczny państw Europy Środkowej i Wschodniej, rozwój demokracji w państwach Europy Zachodniej i w Polsce, kultura polityczna w państwach Europy Zachodniej a w reszcie świata itd. Metody porównawcze są ważne dla upowszechniania stosunków międzynarodowych, w tym ładu światowego. Wykorzystanie wiedzy porównawczej w wymiarze *wzorców* czy *luk* ma wielkie znaczenie w praktyce politycznej.

Wymiar wzorca oznacza naśladowanie rozwoju cywilizacyjnego, procesów oraz rozwiązań politycznych, społecznych i gospodarczych krajów o wysokim poziomie rozwoju. Taki model jest stosowany jako wzorzec zarówno w długoterminowej strategii rozwoju, jak i w podejmowaniu bieżących decyzji. Wymiar luki wiąże się z poszukiwaniem przez aktorów politycznych, zwłaszcza supermocarstwa i ich instytucje, sposobów realizacji misji cywilizacyjnej i korzyści dla siebie na arenie globalnej i lokalnej, w tym także w krajach o niższym poziomie rozwoju społeczno-ekonomicznego i politycznego ⁶⁰.

⁵⁹ K. I. Helenarska, *op.cit.* str. 320

⁶⁰ A.J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.* str. 125

Ujęcie instytucjonalne w stosowaniu tej metody rodzi zagrożenie spłylenia zabiegów komparatystycznych, zawężenia porównań do zestawień cech formalnych i zewnętrznych, co w konsekwencji może prowadzić do fałszywych wniosków.

Głębiej pozwala wniknąć w istotę porównywanych zjawisk ujęcie funkcjonalne. Porównuje się wtedy podobne funkcje pełnione w życiu politycznym i społecznym, czasem przez całkowicie różne instytucje⁶¹.

Studia porównawcze w naukach społecznych są istotne ze względu na ich funkcje praktyczne. Zapewniają one informacje, które są niezbędne do podejmowania optymalnych decyzji przez różne ośrodki polityczne. Dodatkowo, przeprowadzane analizy pozwalają na uniknięcie błędów, które zostały popełnione przez inne podmioty w podobnych sytuacjach oraz na uniknięcie wprowadzania instytucji systemowych, które nie sprawdziły się w innych krajach o podobnych warunkach⁶².

Metodę porównawczą zastosowałem w Rozdziale 5 w którym przeprowadziłem analizę porównawczą sytuacji osób LGBT w Hiszpanii z sytuacją osób LGBT w Polsce. Wykorzystałem uzyskane dane z ankiety odnośnie aktualnej sytuacji osób nieheteronormatywnych w Hiszpanii, sytuację w Polsce oceniłem na podstawie badań sondażowni, raportów Kampanii Przeciw Homofobii Stowarzyszenia Lambda w Warszawie, Fundacji Trans-Fuzja. Metodę to zastosowałem do porównania sytuacji prawnej i społecznej osób LGBT w różnych epokach historycznych.

Kolejną metodą, którą zastosowałem jest **metoda instytucjonalno-prawna** W w/w metodzie dokonuje się analizy instytucji politycznych (np. ich założeń, funkcji, efektów działań, wpływu na zjawiska polityczne) w celu wyjaśnienia reguł i mechanizmów ich skutecznego/nieskutecznego funkcjonowania.⁶³ Można przyjąć, że zastosowanie porządku charakterystycznego dla instytucji prawnoustrojowych pomaga wyjaśnić wiele zjawisk politycznych. Instytucja prawna to zwykle zbiór norm prawnych, które regulują konkretne zjawiska lub struktury organizacyjne. Gdy te zjawiska lub struktury są powiązane z ustrojem politycznym państwa, można mówić o instytucji prawnoustrojowej. W badaniach nad instytucjami prawnymi i polityką, kluczowe znaczenie ma analiza norm prawnych, czyli tekstów aktów normatywnych. To one odpowiadają za kształtowanie rzeczywistości.

⁶¹ J. Sztumpski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 1999, str. 23

⁶² A.J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.* str. 126

⁶³ T. Pawluszko, *op.cit.* str. 8

Analiza instytucjonalno-prawna polega na ograniczeniu pola badań do sfery określonych przepisów prawnych, przy czym założeniem tej metody jest kultura prawnicza, zakładająca, że ustawodawca posiada wiedzę zrationalizowaną i pełną, dotyczącą języka, stanu prawnego oraz aktualnej wiedzy empirycznej. W dziedzinie politologii analiza instytucjonalno-prawna ma szczególne znaczenie w badaniu funkcjonowania instytucji politycznych, stosunków międzynarodowych, zarządzania i komunikacji oraz procesu podejmowania decyzji politycznych⁶⁴.

W/w metodę zastosowałem w Rozdziale 3 dotyczącym prawodawstwa Hiszpanii. Przedstawiłem w nim wpływ instytucji politycznych takich jak parlament na stanowione prawo. Opisałem historię procesu legislacyjnego i sposób w jaki akty prawne zmieniły sytuację społeczną i prawną osób LGBT. Opisałem także treść tych aktów prawnych, które się do tego przyczyniły. Dokonuję analizy tych dokumentów, na przykład analizuję i interpretuję ustawę z maja 2005 roku, która legalizowała małżeństwa osób nieheteronormatywnych.

Czwartą metodę jaką zastosowałem była metoda systemowa. Metoda ta przedstawia analizę przedmiotu badania, rozumianego jako powiązany zbiór elementów tj. system (np. polityczny, wyborczy, partyjny) poprzez badanie relacji tych elementów w systemie (np. władz, organów, urzędów, partii, państw), ich wpływu na siebie i otoczenie (np. na zachowania innych ludzi, urzędów, partii, państw)⁶⁵. Jest to metoda która jest obecnie jedną z najczęściej stosowaną w naukach społecznych. Ujmuje się w niej zjawiska jako elementy systemu.

Innymi słowy analiza systemowa w politologii polega na konstruowaniu modelu pojęciowego czyli modelu systemowego zjawisk politycznych. Różnorodne dziedziny rzeczywistości interpretuje się w niej nie jako luźne zbiory izolowanych elementów, lecz jako wewnętrznie zintegrowane, wyróżniające się z otoczenia i kierujące się swoistymi prawidłowościami całości⁶⁶.

Analiza systemowa polityki może dotyczyć różnych jej przedmiotów np. systemu politycznego jako całości. Ujawnia się wtedy analiza makrosystemowa. Może ona też dotyczyć jako analiza określonego podsystemu w ramach szerszego systemu politycznego na przykład systemu partyjnego czy stowarzyszeń i organizacji pozarządowych. Występuje wtedy analiza średniego rzędu. Analiza systemowa może skupić się również na określonym elemencie systemu

⁶⁴ A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.* str. 126

⁶⁵ T. Pawluszko, *op.cit.* str. 8

⁶⁶ A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.* str. 119

politycznego. Może to dotyczyć konkretnej decyzji politycznej. Wtedy ma miejsce analiza mikrosystemowa.

Model systemowy generuje pytania badawcze odnoszące się do każdego z wymienionych przedmiotów. W kontekście analizy makrosystemowej istotne są m.in. pytania: jakie elementy należą do systemu, a jakie do otoczenia; jakie są kryteria przynależności do systemu; jakie są funkcje systemu w otoczeniu; które elementy są funkcjonalne, a które nie; jakie elementy stanowią główne czynniki wpływające na zmiany w systemie.

Analiza średniego rzędu zakłada analizę podsystemów, które są powiązane z badanym systemem. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na mocne i słabe powiązania między tymi podsystemami. Istotnym zagadnieniem jest również względna rola każdego podsystemu w utrzymaniu badanego systemu jako całości oraz stopień autonomii względem innych podsystemów. W analizie średniego rzędu koncentruje się się na wyodrębnionych elementach systemu i ich wpływie na funkcjonowanie całej struktury

Analiza mikrosystemowa skupia się na badaniu powiązań danego elementu systemu z innymi elementami. W ramach tej analizy bada się charakter tych powiązań, czy są to oddziaływania wzajemne, jednostronne, harmonijne czy konfliktowe. Właściwością badanego elementu jest również stopień autonomii, a także w jakim stopniu jego działanie jest modyfikowane przez sprzężenie zwrotne, które wynika z rezultatów jego własnych działań ⁶⁷.

W moim przypadku analiza mikrosystemowa związana jest z odpowiedzią jak zmiana systemu politycznego po 1975 roku wpłynęła na sytuację społeczną i prawną osób LGBT. Pokazuję jakie było stanowisko partii politycznych i innych aktorów życia politycznego w Hiszpanii na przykład stanowisko Kościoła Katolickiego czy innych organizacji społecznych.

Piątą metodę jaką zastosowałem **była metoda behawioralna**. Przez to pojęcie rozumie się analizę zachowań politycznych w drodze obserwacji zachowań jednostek ludzkich i złożonych z tych jednostek grup i warstw społecznych. W tej metodzie jako „zachowanie polityczne” rozumie się wszelkie działania jednostki jako członka pewnej zbiorowości politycznej i społecznej. Źródłem wiedzy jest tu obserwacja i uzyskiwanie wszelkich empirycznych informacji. Może to być obserwacja bezpośrednia, zwana też uczestniczącą w sytuacji, gdy badacz uczestniczy bezpośrednio w rozpoznawanym zjawisku bądź pośrednia, gdy badacz pozyskuje opis, relacje dotyczące rozpoznawanych zjawisk od bezpośrednich świadków ⁶⁸.

⁶⁷ A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.* str. 120

⁶⁸ Ibidem

Metoda behawioralna służy do badania rzeczywistych zachowań jednostek w życiu politycznym. Wymiar psychologiczny uczestnictwa jednostki w życiu politycznym odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu tych zachowań. W badaniach behawioralnych stosuje się orientację ilościową. Metoda ta zakłada, że zachowania ludzi są rzeczywistą istotą, a nie tylko ideą. Rozważania normatywne są uważane za sprzeczne z rzeczywistymi zachowaniami ludzi. W badaniach behawioralnych skupia się na badaniu zachowań jednostkowych, a nie instytucji. Badacze zwracają uwagę na interdyscyplinarny charakter zjawisk społecznych. Metoda behawioralna jest stosowana przede wszystkim w naukach społecznych do badania zjawisk psychologii i socjologii polityki.⁶⁹

Metodę tą zastosowałem do badania wyników opinii publicznej w Hiszpanii i ich interpretacji, a także do opracowania i interpretowania wyników ankiety. Badania te dotyczyły poziomu tolerancji wobec osób LGBT, a także takich kwestii jak akceptacja małżeństw osób nieheteroseksualnych i możliwości adopcji dzieci, akceptacja osób nieheteroseksualnych na stanowiskach publicznych.

Zastosowałem też analizy ilościowe i jakościowe. Badania ilościowe to strategia badawcza oparta na podejściu dedukcyjnym, które ma na celu zbieranie i analizowanie danych w postaci liczb. Ta strategia badawcza jest promowana przez filozofie empiryczną i pozytywistyczną i skupia się na testowaniu teorii za pomocą obiektywnych, empirycznych badań obserwowalnych zjawisk. Metody i techniki kwantyfikacji są szeroko stosowane w badaniach ilościowych, co odzwierciedla ich zastosowanie w różnych dziedzinach akademickich.

Celem badań ilościowych jest rozwijanie i stosowanie modeli matematycznych, teorii i hipotez dotyczących zjawisk. Pomiar jest fundamentalnym elementem badań ilościowych, ponieważ łączy obserwację empiryczną z matematycznym wyrażeniem relacji ilościowych. Dane ilościowe to liczby i statystyki, które są analizowane za pomocą technik statystycznych, aby uzyskać obiektywne wyniki, które można uogólnić na większą populację.

W porównaniu z badaniami ilościowymi, badania jakościowe skupiają się na szczegółowych badaniach doświadczeń i zjawisk, używając danych tekstowych, narracyjnych lub wizualnych, aby opisać i zrozumieć znaczenie danego zjawiska dla określonej grupy uczestników.

Badania ilościowe są powszechnie stosowane w wielu dziedzinach, w tym w psychologii, ekonomii, demografii, socjologii, marketingu, zdrowiu społeczności, zdrowiu i rozwoju ludzi, badaniach płci i naukach politycznych. Mniej powszechne stosowanie badań ilościowych występuje w antropologii i historii. W naukach matematycznych, takich jak fizyka, badania

⁶⁹ A. J. Chodubski, Wstęp..., *op.cit.* str. 128

ilościowe są również stosowane, choć w odmienny sposób niż w naukach społecznych. W tych ostatnich badaniach termin "badania ilościowe" odnosi się do metod empirycznych, które wywodzą się zarówno z pozytywizmu filozoficznego, jak i historii statystyki ⁷⁰.

Badania jakościowe z kolei dostarczają informacji tylko o poszczególnych, badanych przypadkach, a wszelkie bardziej ogólne wnioski są tylko hipotezami. Do sprawdzenia, które z tych hipotez są prawdziwe, można zastosować metody ilościowe. Kompleksowa analiza 1274 artykułów opublikowanych w dwóch wiodących amerykańskich czasopismach socjologicznych w latach 1935-2005 wykazała, że około dwie trzecie z tych artykułów wykorzystywało metodę ilościową ⁷¹.

W naukowych badaniach zjawisk masowych, w tym społeczno-politycznych, stosuje się zarówno podejścia ilościowe, jak i jakościowe, często nazywane statystycznymi. Te metody pozwalają na analizę statystycznych charakterystyk określonych zbiorowości, identyfikowanie i opisywanie cech zjawisk masowych oraz badanie przyczynowo-skutkowych związków między nimi i przewidywanie dalszych tendencji rozwoju. Podczas korzystania z metod statystycznych, należy uwzględnić zarówno wymiar ilościowy, jak i jakościowy materiału źródłowego. Przed przystąpieniem do analizy badawczej istotne jest dokładne sprawdzenie wiarygodności danych liczbowych, w tym uwzględnienie możliwych zniekształceń. W politologii stosuje się różne metody statystyczne, takie jak obliczenia szacunkowe, metody reprezentacyjne oraz różne średnie, w tym średnią arytmetyczną i geometryczną.

W swej pracy zastosowałem częściowo analizę jakościową, tworząc ankietę, pytając respondentów o stosunek otoczenia do nich. Ankietę rozesłałem do stowarzyszeń osób nieheteroseksualnych.

W pracy zastosowałem obliczenia szacunkowe. Obliczenia te można stosować, gdy materiał statystyczny dotyczący badanych zjawisk nie jest kompletny. Mając na uwadze konieczność określenia przybliżonej (orientacyjnej) czy zaokrąglonej liczebności tych zjawisk badacze na podstawie posiadanych materiałów dokonują ich szacunkowości. Materiały te pochodzą najczęściej z różnych źródeł ⁷².

Obliczenia szacunkowe stosuje się w rozumieniu czysto statystycznym w celu uzupełnienia brakujących danych w szeregach statystycznych. Stosuje się tutaj specyficzne obliczenia na przykład przy użyciu tablic logarytmicznych czy wzorów. Wykorzystuje się także różnego

⁷⁰ A. Siciński, A. Raźniewski, *Studia z metodologii prognozowania społecznego*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1976 str.12

⁷¹ Ibidem

⁷² A.J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.* str. 120-121

rodzaju metody graficzne na przykład diagram interpolacji liniowej. Na użytek potrzeb poznawczych nauk humanistycznych obliczenia te mają na celu ujawnienie stanu przybliżonego, orientacyjnego danego zjawiska. Obserwacja statystyczna zorientowana jest wtedy w głównej mierze na wnioskowanie dedukcyjne bądź indukcyjne⁷³.

Charakterystyczną rzeczywistość ujęć ilościowych i jakościowych w tym względzie stanowi szacowanie wielkości danych zjawisk na podstawie przeliczenia uzyskiwanych informacji z różnego rodzaju źródeł informacji, obliczenie orientacyjnych wielkości zjawisk na drodze przenoszenia rozpoznanych części zbiorowości na całą daną zbiorowość; stosuje się tą metodę w sytuacji postrzegania zbiorowości jako ładu w wysokim stopniu jednorodnego, nie wykazującego nagłych czy radykalnych przemian. Dokonuje się **obliczeń szacunkowych** wobec potrzeby uzyskania doraźnych informacji, które nie są zawarte w materiałach zebranych drogą rejestracji bieżącej czy też spisów periodycznych jak na przykład spis powszechny. Dokonując obliczeń szacunkowych w naukach społecznych badacz powinien przyjąć założenie, że uzyskane przez niego rezultaty statystyczne mogą bardzo mocno różnić się od rzeczywistości⁷⁴.

W analizie ankiety zastosowałem obliczenia nie wyczerpujące. W naukach społecznych pomiar statystyczny odbywa się na dwa sposoby, poprzez obliczenia wyczerpujące i właśnie nie wyczerpujące. Pierwszym z nich jest spojrzeniem na całą populację statystyczną i zbadanie wszystkich jednostek w populacji. Takie badanie nazywa się badaniem gruntownym lub pełnym, które obejmuje np. spis ludności danego obszaru, rejestrację urodzeń i zgonów, dane o migracjach, informacje o członkach określonej organizacji społecznej lub partii politycznej. Drugim sposobem jest obserwacja tylko pewnej części badanej populacji. Zakłada się tutaj, że w pewnych okolicznościach możliwe jest wyciągnięcie wniosków na temat całej zbiorowości, badając tylko jej część. Jeśli próba jest dobrze dobrana, rozkład zidentyfikowanych cech w próbie jest podobny do rozkładu w całej społeczności. Taka obserwacja, która ogranicza się do części badanego zbioru statystycznego, nazywana jest badaniem nie wyczerpującym lub częściowym. W swojej pracy zastosowałem obliczenia nie wyczerpujące, uzyskując dane do nich z ankiet. Ankiety te wysłałem do hiszpańskich organizacji zrzeszających osoby nieheteronormatywne.

Zastosowałem też obliczenia reprezentacyjne. W naukach społecznych występują także obliczenia reprezentacyjne. Polegają one na tym, że ze zbiorowości statystycznej wybiera się

⁷³ Ibidem str. 118-119

⁷⁴ Ibidem str. 122

pewną część, czyli próbę, którą poddaje się rejestracji albo spisowi. Dokonując wyboru należy dążyć do tego, by badana próba była reprezentacyjna, to znaczy by dawała obraz całej zbiorowości.

W celu zapewnienia reprezentatywności stosuje się przede wszystkim wybór losowy czyli wybór przypadkowy przy czym każda jednostka badanej zbiorowości ma równe szanse wylosowania bądź stosuje się celową selekcję. Po dokładnym przestudiowaniu i zapoznaniu się z materiałem dotyczącym całej zbiorowości ustala się kryteria, na podstawie których wybiera się z badanej zbiorowości pewne jednostki jako próbę do tych badań.

Obliczenia reprezentacyjne są użyteczne i pomocne w odniesieniu do całego materiału statystycznego, gdy często nie sposób poddać go w całości analizie. Badania reprezentacyjne cieszą się dużym zaufaniem i są dość często stosowane przez badaczy oraz praktyków życia społecznego i politycznego, a także życia gospodarczego⁷⁵. W polskiej rzeczywistości zdobyły powszechną akceptację w systemach wyborczych na przykład jako sondaże przed wyborami.

W analizie statystycznej występują też takie wartości jak przeciętne tj. średnie arytmetyczna i geometryczna.

Biorąc pod uwagę fakt, że każda populacja charakteryzuje się tym, że jej jednostki nie są tożsame, lecz mają różne cechy jakościowe i wartości cech ilościowych, porównanie różnych zbiorowisk statystycznych wymaga zastosowania parametrów opisowych. Parametry te wyznaczone są bez uwzględnienia różnic pomiędzy poszczególnymi jednostkami danej zbiorowości. Takie parametry opisujące zbiorowość statystyczną, niezależnie od wspomnianych powyżej różnic, nazywane są przeciętnymi.

Przeciętne to podstawowe parametry opisujące podstawową populację statystyczną. Wszystkie jednostki są traktowane tak, jakby miały tę samą wartość przeciętną. W miejsce zbiorowości pierwotnej rozważamy tutaj populację zastępczą, w której wszystkie jednostki mają taką samą wartość dla danej cechy ilościowej. W ten sposób uzyskuje się porównywalność różnych typów populacji statystycznych. W praktyce statystycznej najbardziej użyteczne są przeciętne, które są wynikami równomiernego rozłożenia sumy wartości zmiennych odpowiadających poszczególnym wartościom jednostek statystycznych na wszystkie jednostki, dzięki czemu każda jednostka w równej mierze partycypuje w tej sumie. Takie przeciętne nazywamy średnimi.

Wszystkie średnie sprowadzają się do najprostszego typu, a mianowicie do średniej arytmetycznej. Średnią arytmetyczną otrzymuje się przez podzielenie sumy wartości

⁷⁵ A.J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.* str. 122-123

zmiennych odpowiadających poszczególnym wartościom jednostek statystycznych przez ich liczebność, to znaczy przez liczbę tych jednostek. Jeżeli wartości cechy zmiennej poszczególnych jednostek zbiorowości statystycznej, czyli wartości jednostek statystycznych są przedstawiane w formie zmian względnych, stosuje się obliczenia innych średnich. W tym przypadku stosuje się obliczenia na przykład średniej geometrycznej, gdzie wprowadza się ujęcia logarytmów⁷⁶.

Cytowany wyżej A. J. Chodubski zauważa, że przeciętne czyli średnie służą do sumarycznej charakterystyki jednostek wchodzących w skład danej zbiorowości statystycznej. Rolę tę spełniają jednak tylko wtedy, gdy zbiorowość jest jednorodna. Obok średniej arytmetycznej i średniej geometrycznej w rzeczywistości społeczno-politycznej istotne miejsce zajmuje przeciętna pozycyjna, zwana też medianą bądź znana jako wartość środkowa. Jest ona wartością jednostki zajmującej środkowe miejsce w zbiorowości statystycznej uporządkowanej według wielkości jednostek. Za pomocą metod statystycznych bada się strukturę zbiorowości, analizuje ich dynamikę, wykrywa się zależności między różnymi zjawiskami. Na tej podstawie można przewidywać i prognozować przyszłość.

Kolejną metodą którą wykorzystałem w pracy była metoda analizy treści.

W metodzie tej przedstawiane są studia nad wybranymi przez autora dokumentami specjalistycznymi (teksty prawne, polityczne, ideowe), w celu poznania i zobrazowania ich specyfiki i ukazania ich wpływu na wybrane procesy ideowe/polityczne⁷⁷. Metoda ta analizuje więc daną treść. Innymi słowy jest to metoda która opiera się na analizie i usystematyzowanym podejściu w badaniu i interpretowaniu treści danego źródła.

Ważną metodą jest również metoda decyzyjna, która systematycznie analizuje procesy decyzyjne wybranych przez autora instytucji (lub sytuacji) politycznych mając na celu poznanie ich przyczyn, znaczeń i konsekwencji dla określonych osób lub instytucji. Specyfika metody decyzyjnej polega na badaniu zjawisk i procesów społeczno-politycznych przez pryzmat kilku czynników: a) ośrodka decyzyjnego, który jest celem działania politycznego b) procesu decyzyjnego, to znaczy zespołu powiązań przyczynowo-skutkowych dotyczących rozwiązywanego problemu, występujących wewnątrz ośrodka decyzyjnego oraz powiązaniach z jego otoczeniem c) decyzji politycznej – tj. wybór metody działania politycznego i jej końcowy efekt oraz d) realizacja polityczna tj. proces wdrażania decyzji politycznych poprzez

⁷⁶ Ibidem str. 124

⁷⁷ T. Pawluszko, *op.cit.* str. 8

inicjowanie odpowiednich środków działania, głównie przekształcania decyzji politycznych w decyzje państwowe ⁷⁸.

Metoda ta umożliwia kompleksowe podejście do zidentyfikowanych zjawisk, nadaje się do analizy dynamicznych zmian rzeczywistości; pomaga wyjaśnić, dlaczego rozwój wydarzeń jest taki, a nie inny. Wyjaśnienie to zależy jednak od zastosowania systematycznej siatki pojęciowej rozpoznanej rzeczywistości. **Zastosowanie metody można odnieść do powszechnie dostępnych materiałów i różnych decyzji politycznych.**

Jej wadą jest koncentracja na analizie formalnej i sposobach podejmowania decyzji, formach i zasadach procesów decyzyjnych. Metoda ta nie widzi szerszych przesłanek podejmowania decyzji. Metoda ta charakteryzuje odrębność politologii wśród innych dziedzin nauk humanistycznych i społecznych. Charakteryzuje się dużą przydatnością w dydaktyce, ponieważ umożliwia przeprowadzanie różnych gier symulacyjnych ⁷⁹. **Wykorzystałem tę metodę, analizując regulacje, które zmieniły sytuację osób LGBT.**

Omawiając najczęściej stosowane w politologii metody i zwracając uwagę na ich zastosowanie w mojej pracy chciałabym podkreślić, że istnieje jeszcze wiele innych metod. Za A. J. Chodubskim należy zauważyć, że badając różne zjawiska i procesy życia politycznego naukowiec korzysta z metod charakterystycznych dla innych, często wąskich dyscyplin naukowych na przykład z metody leksykalnej, zwanej również filologiczną, metody ekstrapolacji, metody refleksji czy metody kolejnych zbliżeń. Szczególnie ta ostatnia ma znaczenie dla politologii jako dyscypliny naukowej, ponieważ „odnosi się ona do wszystkich wymienionych metod. Polega na wyszukiwaniu wspólnych cech wśród powtarzających się zjawisk. Przez wiązanie się tych cech ze sobą i ich uogólnianie nauka nie tylko pogłębia kierunki teoretyczne, ale umożliwia to jej stać się wiarygodnym narzędziem poznania”⁸⁰.

⁷⁸ A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.* str. 130

⁷⁹ A. J. Chodubski, *Wstęp...*, *op.cit.* str. 131

⁸⁰ A. Ibidem str. 131-132

1.2 Inne definicje i zagadnienia teoretyczne

Rozpoczynając pracę badawczą należy postawić właściwą hipotezę. Według Bäckera⁸¹ tworzenie hipotezy badawczej stanowi istotny etap w procesie badawczym, który umożliwia wyrażenie w formie werbalnej naszych przypuszczeń dotyczących rozwiązania problemu badawczego. Hipoteza jest propozycją twierdzenia naukowego, które odpowiada na pytanie badawcze, jeszcze nie zbadane w nauce. Wyróżnia ją przede wszystkim innowacyjność. Główne funkcje hipotez to określenie obszarów niewiedzy, wyznaczenie pola badawczego oraz wskazanie potencjalnych przyczyn badanych zjawisk. Weryfikacja założeń (hipotez) za pomocą narzędzi i działań badawczych może doprowadzić do potwierdzenia ich, co skutkuje uzyskaniem tezy, lub odrzucenia założeń. Hipoteza, pomimo że jest przypuszczeniem i otwartym stwierdzeniem, wskazuje na to, jak według badacza przebiega dane zjawisko lub jak badane zjawiska są ze sobą powiązane, opierając się na posiadanej wiedzy i informacjach o przedmiocie badania. Przed formułowaniem hipotez zalecane jest dokonanie przeglądu literatury oraz stanu wiedzy na temat badanego zagadnienia.

W badaniach naukowych powszechnie używa się różnych narzędzi badawczych, które mają na celu pozyskanie, utrwalenie, ustrukturyzowanie lub analizowanie danych. Wąskie znaczenie narzędzia badawczego odnosi się do przedmiotu materialnego lub instrumentu służącego do przeprowadzania badań oraz gromadzenia i porządkowania danych, który może być specjalnie stworzony do tego celu, jak wydruk kwestionariusza wywiadu, lub przedmiot, który nie został zaprojektowany przez badacza, ale jest używany do przeprowadzenia procesu badawczego, jak magnetofon lub ołówek ankietera. Przykładowymi narzędziami badawczymi mogą być laboratoria badawcze, sale focusowe, kwestionariusze i testy, arkusze obserwacji i kodowe, matryce socjometryczne, narzędzia pomiaru, komputery, sprzęt audio i wideo, notatniki i inne. W szerszym znaczeniu narzędzia badawcze obejmują także narzędzia intelektualne, które nie posiadają charakteru materialnego, takie jak skale, modele teoretyczne, indeksy lub narzędzia statystyczne, np. testy statystyczne, modele statystyczne, miary i współczynniki korelacji. Z punktu widzenia metodologii badaczy największe znaczenie mają narzędzia badawcze, które zostały opracowane samodzielnie i zaprojektowane z myślą o konkretnym badaniu, ponieważ często są one unikalne i wymagają dużej pracy twórczej⁸².

⁸¹ R. Bäcker, *op.cit.* str. 55

⁸² *Ibidem* str. 68

1.3 Ewolucja definicji homoseksualizmu i jego postrzegania

Zgodnie z rezolucją Amerykańskiego Stowarzyszenia Psychologicznego przyjętą 26 stycznia 1975 roku, homoseksualizm nie powstaje w związku z zaburzeniami funkcji poznawczych, czy wiarygodności jednostek⁸³. Homoseksualizm, który zgodnie z tym **nie jest rozpatrywany w kategoriach zaburzenia**, wciąż jednak budzi kontrowersje w wielu społeczeństwach⁸⁴.

Homoseksualizm (z greckiego *homo* – jednakowy, taki sam, z łacińskiego *sexus* – płciowy) bywał także określany mianem uranizmu (od nazwy greckiego boga Uranosa), kobiecy homoseksualizm zaś safizmem (od greckiej poetki mieszkającej na wyspie Lesbos)⁸⁵. „Pierwszy posłużył się terminem „homoseksualizm” w połowie XIX wieku niemiecki reformator prawa Karl Maria Kertbeny, apelując o zniesienie sankcji prawnych wobec kontaktów homoseksualnych - między osobami tej samej płci. W opinii Karla Heinricha Ulrichsa, homoseksualiści są jednostkami męskimi pod względem anatomicznym, których popęd płciowy jest skierowany do mężczyzn, a nie do kobiet. Opowiadał się on za wrodzonym charakterem homoseksualizmu”⁸⁶. Ulrichs, żyjący w XIX wieku, próbował bronić praw homoseksualistów. Uważał, co było rewolucyjne w tamtych czasach, że mogą istnieć małżeństwa homoseksualne⁸⁷.

Inny uczony Magnus Hirschfeld prowadzący swoje badania w tej materii na przełomie XIX i XX wieku, twierdził, że „homoseksualni mężczyźni różnią się fizycznie od heteroseksualnych, a różnice te są efektem działania hormonów produkowanych przez gonady. Traktował homoseksualizm jako formę pośrednią między męskością a kobiecością⁸⁸. Z kolei Otto Among prowadzący badania w tym samym okresie co Hirschfeld twierdził, że homoseksualizm jest wynikiem współczesnego życia i masturbacji⁸⁹.

⁸³ J. J. Conger, Proceedings of the American Psychological Association, Incorporated, for the year 1974: Minutes of the annual meetings of the Council of Representatives. American Psychologists 1974, 30, 620-651 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 15

⁸⁴ R. P. Cabaj, T.S. Stein, *Textbook of homosexuality and mental health*, Washington, DC: American Psychiatric Press. 1996 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 15

⁸⁵ I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 15

⁸⁶ I. Janicka, *op.cit.* str. 16

⁸⁷ M. Mijas, *Sodomici, inwerci, urwingowie. Homoseksualność w dziewiętnastowiecznym dyskursie medycznym*, w: G. Iniewicz, M. Mijas, B. Grabski, *Wprowadzenie do psychologii LGBT*, Wrocław, Continuo, 2012.

⁸⁸ I. Janicka, *op.cit.* str. 16

⁸⁹ F. Mildenberger, *Kraepelin and the urnings: Male homosexuality in psychiatric discourse*, History of Psychiatry, 2007, 18, 321-335

W XX wieku ogromne znaczenie w badaniu homoseksualizmu miały prace Alfreda Kinseya, wybitnego amerykańskiego seksuologa. Kinsey jest powszechnie uważany za pioniera amerykańskiej seksuologii, jego badania inspirowały seksuologów do kolejnych, pogłębionych badań ogółu społeczeństwa, był także orędownikiem wyzwolenia kobiecej seksualności. Początkowo interesował się różnymi formami praktyk seksualnych. W 1935 roku Kinsey wygłosił wykład na Uniwersytecie Indiana, gdzie po raz pierwszy podjął publiczną dyskusję nad „powszechną ignorancją na temat struktury i fizjologii płciowej” i promował swój pogląd, że „opóźnione małżeństwo” (tj. opóźnione doznania seksualne) były szkodliwe psychologicznie⁹⁰. Fundacja Rockefellera przyznała Kinsey'owi fundusze które umożliwiły mu dalsze badanie ludzkich zachowań seksualnych. Zmianę podejścia do kwestii homoseksualizmu zapoczątkowały prace naukowe Alfreda Kinseya, w szczególności zaś opublikowana w 1948 roku książka pt. „Zachowania seksualne mężczyzn”, a w 1953 roku książka „Zachowania seksualne kobiet”. Zebrane dane socjologiczne kwestionowały przekonania na temat ludzkiej seksualności i poruszały tematy tabu jakim wówczas był homoseksualizm. Kinsey i jego asystenci zebrali ponad 5300 ankiet dla mężczyzn i 6000 kobiet powyżej 18 roku życia, pytając respondentów o ich relacje seksualne. Badania zawierały ponad 500 pytań⁹¹. Autorzy badań zgromadzili zaskakujące informacje na temat stosunków seksualnych przed i po zawarciu małżeństwa, na temat homoseksualizmu, masturbacji czy innych form aktywności seksualnej. Dowiedzieli się jakie wzorce zachowań seksualnych mają respondenci w zależności od rodzaju płci, poziomu wykształcenia, statusu społeczno-ekonomicznego, wyznawanej wiary i pozostałych czynników socjologicznych. Wyniki tych badań okazały się rewolucyjne, kwestionowały bowiem w latach 50-tych heteroseksualność społeczeństwa amerykańskiego i co więcej, podkreślały różnorodność orientacji seksualnych. Badania wykazały bowiem, że 37% badanych mężczyzn miało co najmniej jedno doświadczenie homoseksualne, a 10% badanych mężczyzn było homoseksualistami. Z badań wynikało też, że 7% samotnych kobiet i 4% kobiet zamężnych jest lesbijkami⁹². Uzyskane wyniki doprowadziły do depatologizacji homoseksualizmu, miały na to wpływ także opinie specjalistów zajmujących się zdrowiem psychicznym. Spowodowało to radykalną zmianę w podejściu do kwestii homoseksualizmu w środowiskach psychiatrów. Publikacje te stały się

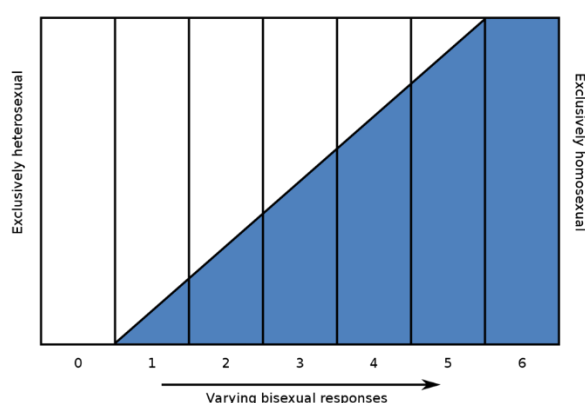
⁹⁰ *Oxford Encyclopedia of Women in World History*, pod redakcją Bonnie G. Smith. tom 4, Oxford University Press, 2008, str. 275

⁹¹ *Ibidem*

⁹² Donna J. Drucker, *The classification of sex: Alfred Kinsey and the organization of knowledge*. University of Pittsburgh Press: 2014, str. 33

później znane jako Raporty Kinseya. Raporty wywołały liczne kontrowersje, chociaż Kinsey jest uważany przez wielu za prekursora rewolucji seksualnej lat 60. i 70. XX wieku. Należy dodać, że w 1948 roku Kinsey opracował skalę mierzącą orientację seksualną, obecnie znaną jako skala Kinseya, która waha się od 0 do 6 (Rys.1). W skali tej „0” oznacza wyłącznie heteroseksualną, a „6” wyłącznie homoseksualną orientację seksualną. Później dodano ocenę X dla „braku kontaktów i reakcji społeczno-seksualnych”⁹³.

Rys.1. Skala Kinseya

źródło: Kinsey Institute, Indiana University, <https://kinseyinstitute.org/research/publications/kinsey-scale.php> (dostęp 3.10.2011)

Opis orientacji seksualnych według skali Kinseya przedstawia się następująco⁹⁴:

0 – Orientacja wyłącznie heteroseksualna

1 - Przeważnie heteroseksualna, tylko incydentalnie homoseksualna

2 | Przeważnie heteroseksualna, ale częściej niż przypadkowo homoseksualna

3 | Równie heteroseksualna i homoseksualna

4 | Przeważnie homoseksualna, ale częściej niż przypadkowo heteroseksualna

5 | Przeważnie homoseksualna, tylko incydentalnie heteroseksualna

6 | Wyłącznie homoseksualna

X | Brak kontaktów i reakcji społeczno-seksualnych

⁹³ Kinsey Institute, Indiana University, <https://kinseyinstitute.org/research/publications/kinsey-scale.php> (3.10.2011)

⁹⁴ Ibidem

Kolejne lata nie przynosiły jednak poważnych zmian w definicji homoseksualizmu. Mimo Raportów Kinseya jeszcze w 1969 roku Irving Bieber rozpatrywał homoseksualizm jako „poważny psychiatryczny i społeczny problem” i potępiał homoseksualizm⁹⁵.

Przez długi czas homoseksualizm traktowano więc jako patologię. W 1969 roku doszło do protestów w Stonewall na Manhatanie w Nowym Jorku, w którym domagano się zaprzestania dyskryminacji homoseksualistów. Rok 1969 to rok przełomu także w Niemczech. „To data, która w Europie, dla gejów niemieckich stanowiła zniesienie – 24 lata po zakończeniu II Wojny Światowej – słynnego paragrafu 175, pozwalającego na prawne prześladowanie, osadzanie w więzieniach i jawną dyskryminację osób o orientacji homoseksualnej. Był to niewątpliwie sukces osiągnięty 25.06.69 na terytorium starego kontynentu”⁹⁶. W 1971 roku, po premierze filmu (będącego swoistym coming out-em) znanego i cenionego powszechnie reżysera Rosy von Praunheim „Nicht der Homosexuelle ist pervers, sondern die Situation, in der er lebt (To nie homoseksualista jest zbrodnicą, lecz sytuacja w jakiej on żyje jest zbrodnicza”) w Niemczech nastąpiła radykalizacja ruchów emancypacyjnych wśród gejów. Radykalizacja ta doprowadziła do regularnie odbywających się od 1979 r. parad na terenie Niemiec. W Niemczech ważną rolę w postrzeganiu homoseksualizmu odegrał także inny niemiecki seksuolog Hans Giese. Był on synem prawnika, studiował medycynę, filozofię i germanistykę we Fryburgu. Zrobił doktorat w 1943 r. Rok później (28 stycznia 1944 r.), zainspirowany swoimi przemyśleniami wygłosił wykład na temat badań nad naturą spotkań. Dzisiaj tezy przedstawione w w/w wykładzie są uważane za kamień milowy w emancypacji osób nieheteronormatywnych. Prezentował w nim teorię męskiego homoseksualizmu. Po II wojnie światowej uzyskał również doktorat z medycyny (praca doktorska „Formy męskiego homoseksualizmu – studia na 130 przykładach”). W kwietniu 1949 założył Instytut Badań Seksualnych w Kronenbergu. Co ciekawe Uniwersytet we Frankfurcie odrzucił jego wniosek o habilitację ze względu na otwarte przyznawanie się do homoseksualizmu i walkę o zniesienie słynnego „Paragrafu 175”⁹⁷. Giese wyjechał do Hamburga w 1958 r., gdzie uzyskał stanowisko profesora w 1965. Założony przez niego Instytut Badań Seksualnych został włączony do Kliniki Uniwersytetu Hamburckiego⁹⁸.

⁹⁵ I. Bieber, Homosexuality, *American Journal of Nursing*, 1969, 69(12), 2637 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 17

⁹⁶ J. Boguszewicz, *Legenda Stonewall*, <http://homiki.pl/index.php/2005/06/legenda-stonewall/> (10.06.2005)

⁹⁷ Volkmar Sigusch, *Hans Giese und seine Theorie der Homosexualität*, *Zeitschrift für Sexualforschung*, 1997, 10 str. 245–252

⁹⁸ Bernd-Ulrich Hergemöller, *Mann für Mann. Ein biographisches Lexikon*, Suhrkamp, 2001, str. 33

Działania takich seksuologów jak Giese wpływały na redefiniowanie homoseksualizmu. Późniejsze definicje zmieniły opinię o homoseksualizmie, ponieważ już pomijały jego patologiczny charakter. Kazimierz Imieliński w latach 80-tych czy Krzysztof Boczkowski w latach 90-tych skłaniali się do definicji koncentrujących się wyłącznie na osiągnięciu satysfakcji seksualnej z osobami własnej płci⁹⁹. Tim LaHaye w 1978 roku za homoseksualistę uważał „mężczyznę lub kobietę którzy angażują się w stosunki z innymi osobami tej samej płci”¹⁰⁰.

W nurcie ewolucyjnym, zdaniem Micheala Rusee homoseksualizm jest „ewolucyjnym manewrem adaptacyjnym, umożliwiającym jednostce stanie się lepszym reproduktorem przez podejmowanie innych aktywności niż rozmnażanie, które pośrednio umożliwiają jej przekazanie swoich genów”¹⁰¹. Z kolei konstruktywizm społeczny uważał homoseksualizm za rolę. Odnosił się do uwarunkowań kulturowych oraz zbioru idei, a także do powiązań pomiędzy ludźmi¹⁰².

Kolejne definicje homoseksualizmu zakładały jego złożony charakter. Różnice pojmowania i rozumienia homoseksualizmu wyznaczały nurty i koncepcje psychologiczne, jakie reprezentowali ówcześni badacze zagadnienia¹⁰³.

Janicka przywołuje rozróżnienie homoseksualizmu od homoseksualności. „Rozumienie homoseksualizmu wymaga rozróżnienia go od homoseksualności, która polega na skierowaniu potrzeb i interesowania się swoimi potrzebami seksualnymi na osoby własnej płci, ale charakteryzuje się brakiem jakichkolwiek zachowań homoseksualnych¹⁰⁴. Natomiast homoseksualizm charakteryzuje się zarówno skierowaniem potrzeb i zainteresowań jak i zachowaniami homoseksualnymi¹⁰⁵.

⁹⁹ K. Boczkowski, *Homoseksualizm*, Warszawa PZWL, 1988 str.11 w I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 17

¹⁰⁰ T. F. LaHaye, *The unhappy gays: what everyone should know about homosexuality*. Wheaton, IL: Tyndale House Publishers str.20 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 17

¹⁰¹ M.Ruse, *Are there gay genes? Sociobiology and homosexuality*, *Journal of homosexuality* 1981,6(4), str. 5-34 w . I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 17

¹⁰² M. McIntosh, *The homosexual role*, *Social Problems*, 1968, 16 (2), str. 182-192

¹⁰³ I. Janicka, *op.cit.*, str. 17

¹⁰⁴ I. Janicka, *op.cit.* str. 18

¹⁰⁵ Z. Lew-Starowicz, *Homoseksualizm* PZWL, Warszawa 1999 w I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 18

Powszechnie używanymi terminami do określenia orientacji seksualnej są: lesbijka, gej, biseksualista oraz osoby transgenderyczne¹⁰⁶. Pierwsze litery tych słów tworzą skrót LGBT. Aktualnie dodaje się także literę Q (LGBTQ), pochodzącą od terminu queer (osoby nieheteroseksualne) lub questioning (osoby niepewne swojej orientacji seksualnej).

Ponadto są osoby identyfikujące się jako LGBTI, czyli osoby interpleciowe. Od niedawna te akronimy się łączą tworząc jeden wspólny, tak jak LGBTIQ lub po prostu LGBT+, aby uwzględnić różnorodność seksualności i tożsamości płciowych. Niektóre osoby queer nie chcą określać swojej orientacji i tożsamości za pomocą tradycyjnych terminów takich jak heteroseksualny, gej, lesbijka, biseksualny czy transpłciowy. Nie czują, że te słowa oddają ich doświadczenia lub nie chcą dzielić ludzi w taki sposób.¹⁰⁷

Mając na uwadze powyższą wiedzę w mojej pracy akronim LGBT dotyczy wszystkich osób nieheteroseksualnych, a więc osób, które aktualnie wpisują się/ czują, że chcą należeć do grona osób LGBT+.

Współcześnie terminem "gej" określa się mężczyznę, który wykazuje emocjonalne, romantyczne i/lub erotyczne zainteresowanie wobec innych mężczyzn. Termin ten jest stosowany od lat 20. XX wieku w odniesieniu do homoseksualnej orientacji¹⁰⁸. W języku polskim słowo gej zostało zapożyczone od słowa "gay" z języka angielskiego. Początkowo słowo to oznaczało „beztroski, szczęśliwy, barwny” i miało wydźwięk neutralny. Z czasem jednak zaczęło ewaluować w stronę znaczenia o podłożu seksualnym. W wieku XIV słowo to zaczęło utożsamiać z beztroską w sferze seksualnej i takie znaczenie tego słowa ukształtowało się ostatecznie w XVII w. Od XIX wieku słowo „gay” zaczęło znowu zmieniać swoje znaczenie i zaczęło używać go w odniesieniu do osób o męskiej orientacji homoseksualnej¹⁰⁹.

Lesbijką określa się kobietę, która formuje swoje zasadnicze związki miłosne, seksualne oraz intymne z innymi kobietami. Pojęcia tego użyto po raz pierwszy do opisanie orientacji seksualnej pod koniec XIX wieku¹¹⁰.

¹⁰⁶ T. Boelstorff, *Querr studies in the house of anthropology*, Annual Review of Anthropology, 2007 w I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 18

¹⁰⁷ Wprost, <https://www.wprost.pl/zycie/10334862/co-oznacza-lgbt-lgbtq-lgbti-czy-lgbt-wyjasniamy.html> (15.06.2020)

¹⁰⁸ H. Stern-Ellis, A. Killen-Harvey, *Effectively working with gay, lesbian, bisexual and transgender youth*, 2007 i E. Marcus, *Is it a choice?* New York: Harper SF w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 19

¹⁰⁹ Etymology dictionary, <https://www.etymonline.com/word/gay> (27.10.2022)

¹¹⁰ H. Stern-Ellis, *op. cit.*, str. 19

Termin „lesbijka” pierwotnie związany był z mieszkańcami greckiej wyspy Lesbos. Termin jest związany ze słynną poetką Safoną, przywódczynią społeczności z wyspy Lesbos, która około 600 roku p.n.e. napisała wiele wierszy miłosnych do innych kobiet. Safona jest również autorką wierszy erotycznych i romantycznych, które dotyczyły mężczyzn. Do 1870 r. wyraz „lesbijka” stał się rzeczownikiem określającym erotyczne zainteresowanie kobiety innymi kobietami lub stosunkami homoseksualnymi między nimi. Z kolei wyrażenie „lesbijska miłość” było używane w XIX wieku i istniało w amerykańskich czasopismach medycznych, które określały intymność seksualną między kobietami jako patologię. Wcześniej wyraz „lesbijka” używany był przymiotnikowo i związany był poezją miłosną do opisanego romantycznych i/lub seksualnych zachowań między kobietami niezależnie od ich określonej seksualności, takich jak: „para lesbijek”, „seks lesbijski” lub „lesbijski pocałunek”. Do 1904 roku wyraz „lesbijka” był używany jako rzeczownik. Później zaczęto określać tak kobiece relacje homoseksualne ¹¹¹.

Termin biseksualista /biseksualistka odnosi się do mężczyzn lub kobiet którzy/które emocjonalnie, seksualnie lub intymnie są ukierunkowani/ukierunkowane do jednej lub drugiej płci, niezależnie od ram czasowych ¹¹². Tak więc biseksualista to osoba, której orientacja seksualna jest **biseksualna. Biseksualizm niekoniecznie oznacza skłonność do odczuwania pociągu do jednej płci w takim samym stopniu, jak do drugiej, ponieważ stopień pociągu do różnych płci może się znacznie różnić (skali Kinseya)¹¹³.**

Biseksualizm ma miejsce, gdy dana osoba uważa, że zarówno mężczyźni, jak i kobiety są atrakcyjni fizycznie, seksualnie lub emocjonalnie. Biseksualizm jest terminem ogólnym, ponieważ istnieje wiele różnic między jednostkami. Na przykład ludzie, których pociągają mężczyźni i kobiety, niekoniecznie określają się jako biseksualni – mogą uważać się przede wszystkim za heteroseksualnych lub homoseksualnych lub mogą zdecydować się nie przyjmować żadnych etykiet opisujących ich seksualność. W innych przypadkach osoba może mieć uczucia seksualne wobec mężczyzn i kobiet, ale uprawiać seks tylko z osobami jednej płci lub może całkowicie powstrzymać się od seksu. Atrakcyjność nie zawsze jest równomiernie wyważona, ponieważ osoba biseksualna może mieć silniejsze uczucia do jednej płci niż do drugiej. Może się to różnić w zależności od ludzi, których spotykają, ponieważ „chemia seksualna” między osobami jest złożona i nieprzewidywalna.

¹¹¹ https://lgbtqia.fandom.com/wiki/Lesbian#cite_note-Merriam-Webster_Dictionary:_Lesbian-6

¹¹² H. Stern-Ellis, *op. cit.* str. 19

¹¹³ D. J. Drucker, *The Classification of Sex: Alfred Kinsey and the Organization of Knowledge*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2014, str. 36

Termin „osoby transgenderyczne” (*transgender*) dosłownie znaczy *cross gender line* i obejmuje transseksualistów i transwestytów.¹¹⁴ Chociaż większość koncepcji w tej materii jest nowa, przypadki zmian tożsamości są dokumentowane od tysięcy lat, a tożsamości płciowe poza binarnością są powszechne w cywilizacjach innych niż zachodnie. Podejście medyczne zaczęło rozwijać się na początku XX wieku w Niemczech, wraz z pierwszymi terapiami hormonalnymi i operacjami chirurgicznymi i stało się bardziej „powszechne” w drugiej połowie XX wieku.

Tożsamość trans różni się od interseksualności, która według ONZ oznacza sytuację osób „urodzonych z cechami płciowymi, które nie odpowiadają typowym definicjom „mężczyzny” i „kobiety”¹¹⁵. Oczekiwania osób transpłciowych i interseksualnych są powszechne i dotyczą ustawodawstwa zmiany stanu cywilnego, uznania tożsamości płciowej kryterium dyskryminacji, nadużyć medycznych itp.

Wraz z rozwojem udanych technik chirurgicznych i terapii hormonalnej wielu transseksualistów, mężczyzn i kobiet, przeszło trwałą zmianę płci. Chociaż istnieją zarówno transseksualiści płci męskiej, jak i żeńskiej, to operacja zmiany mężczyzny na kobietę jest bardziej powszechna, ponieważ rekonstrukcja narządów płciowych jest bardziej zadowalająca. Transseksualiści z płci żeńskiej na męską mogą przechodzić mastektomię i terapię hormonalną ale uzyskanie męskich drugorzędowych cech płciowych nie było szczególnie zadowalające. Szeroko pojęta orientacja seksualna wskazuje, jakie płcie pociąga dana osoba. Pojęcie orientacji seksualnej istnieje, aby odnosić się wyłącznie do przyciągania.

Heteroseksualność: odnosi się do wyłącznego pociągu osób do płci przeciwnej,

homoseksualność: odnosi się do wyłącznego pociągu do osób tej samej płci (powszechnie określanych jako „lesbijki” dla kobiet i „gejów” lub „gejów” dla mężczyzn)

biseksualność: odnosi się do pociągu do więcej niż jednej płci, niekoniecznie w tym samym kierunku, częstotliwości lub stopniu,

panseksualność: mówi się o potencjalnym pociągu bez rozróżnienia płci,

aseksualność: dotyczy osoby, która rozwija w niewielkim stopniu pociąg seksualny do innej osoby lub nie rozwija go wcale.

¹¹⁴ J. Selekman, *Homosexuality in children and/or their parents*, *Pediatric Nursing*, 2007, 33(5), 63-67 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 19

¹¹⁵ D. J. Drucker, *The Classification of Sex: Alfred Kinsey and the Organization of Knowledge*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2014, str. 42

Z seksualnością wiąże się inne ważne pojęcie – **tożsamość płciowa**. Tożsamość płciowa to wewnętrzne i osobiste postrzeganie płci danej osoby.

- transidenty: odnosi się do osoby, której tożsamość płciowa nie odpowiada płci biologicznej przypisanej przy urodzeniu,
- niebinarność: dotyczy osoby która nie rozpoznaje siebie w płci przypisanej jej przy urodzeniu, ale nie całkowicie w płci przeciwnej, która jest poza normami kobiecości i męskości,
- dwuduszość: ogólny termin odnoszący się do rdzennych Amerykanów, którzy identyfikują się jako posiadający zarówno ducha męskiego, jak i żeńskiego.
- interpłciowy: osoba urodzona z cechami płciowymi (genitalia, gonady, poziomy hormonów i/lub chromosomy), które nie pasują do typowych definicji „mężczyzny” i „kobiety” (płeć nie jest płciowa, ale biologiczna) ¹¹⁶.

Janicka zauważa że „Analizując zatem **definicje homoseksualizmu**, możemy pogrupować je na te, które sprowadzają go wyłącznie do zachowań dotyczących sfery seksualnej i te, które tę sferę uwzględniają, jednocześnie odwołując się do innych aspektów ludzkiego zachowania i psychiki”¹¹⁷.

Można uznać, że zdefiniowanie homoseksualizmu miało miejsce stosunkowo niedawno i sama definicja przeszła ewolucję. „Podejście do homoseksualizmu przeszło swoistą rewolucję od czasów starożytnych aż po czasy współczesne. Zmieniało się jego postrzeganie na tle dziejów; od początkowego przyzwolenia, pełnej akceptacji i tolerancji w okresie starożytnym przez powszechne potępienie w okresie średniowiecza, aż do współczesnej tendencji do tolerancji i równouprawnienia osób o orientacji nieheteroseksualnej”¹¹⁸. Na szczególną uwagę zasługują dwie kultury, które odegrały decydującą rolę w kształtowaniu się stosunku do homoseksualności i homoseksualizmu człowieka: jest to kultura starożytnej Grecji, w której miłość mężczyzny do drugiego mężczyzny była uważana za najwyższy i najwspanialszy objaw miłości, oraz kultura judaizmu¹¹⁹ negatywnie odnosząca się do zjawiska homoseksualizmu.

¹¹⁶ A .M. Expósito, «Vicente Molina Foix», in *Who's Who in Contemporary Gay and Lesbian History*, R. Aldrich, G. Wotherspoon (ed.), Routledge, 2001, str. 141

¹¹⁷ I. Janicka, *op.cit* str.19

¹¹⁸ D Rosenfeld, *Heteronormativity and homonormativity as practical and moral resources. The case of lesbian and gay elders*. *Gender and society*, 2009, str. 617-638 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 39

¹¹⁹ J.P Stubrin, *Sexualites and homosexualites*, Karnac BOOKs Londyn, str.33 w I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 39

W starożytnej Grecji kontakty seksualne między dorosłymi mężczyznami uważano za rzecz dopuszczalną i akceptowalną w przeciwieństwie do powszechnych intymnych relacji starszych mężczyzn z młodzieńcami, które z kolei w dzisiejszych czasach uznalibyśmy za pedofilię¹²⁰.

Czasy nowożytne i kultura judaizmu nie pozwalały na taką swobodę w kontaktach seksualnych, a dekret wprowadzony przez cesarza bizantyjskiego Justyniana w 533 roku zakazywał jakichkolwiek kontaktów homoseksualnych pod groźbą śmierci i uczynił homoseksualizm poważnym przestępstwem. Od tego momentu stosunki homoseksualne były karane i stały się jednym z najcięższych przestępstw w całej kulturze europejskiej. Najczęściej karano stosunki seksualne między mężczyznami, zwłaszcza stosunki analne, natomiast o wiele rzadziej stosunki między kobietami. Choć kodeksy karne większości państw przewidywały karę śmierci za kontakty nieheteroseksualne, rzadko ją wykonywano. Częściej zamieniano ją na kary więzienia, stosowano też konfiskatę mienia, wygnania, tortury, okaleczenia, grzywny i publiczne upokorzenie¹²¹.

W okresie średniowiecza sytuacja osób nieheteroseksualnych stała się szczególnie trudna. Doktryna Kościoła Katolickiego stanowi, że celem związku małżeńskiego jest prokreacja. W związku z tym, aktywność seksualna, w której prokreacja była niemożliwa uważano za grzeszną. Kontakty homoseksualne zostały przez ówczesny Kościół Katolicki surowo potępione. Prawo wydane przez papieżstwo w XI wieku doprowadziło do prześladowań osób nieheteroseksualnych. Sobór w Nablus w 1120 roku w Królestwie Jerozolimskim uchwalił surowe kary dla osób nieheteroseksualnych w następstwie klęski armii Antiochene na polu bitwy rok wcześniej¹²². W XIII wieku naszej ery św. Tomasz z Akwinu wywarł wpływ na powiązanie potępienia homoseksualizmu z ideą prawa naturalnego. Według niego, relacje seksualne powinny mieć cel głównie prokreacyjny. W trzynastowiecznej Francji zachowania nieheteroseksualne skutkowały kastracją przy pierwszym „przewinieniu”, rozczłonkowaniem przy drugim i spalaniem przy trzecim odstępianiu od zasad. W XIV wieku w wielu gminach włoskich powszechne były prawa przeciwko homoseksualistom. Polegały one głównie na konfiskacie mienia¹²³.

¹²⁰ K. Boczowski, *Homoseksualizm*, Warszawa 1988, str.39 w I. Janicka , M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 39

¹²¹ Z Lew Starowicz *Homoseksualizm* PZWL, Warszawa 1999 str. 22 w I. Janicka , M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 40

¹²² J. Boswell, *Christianity, social tolerance and homosexuality*, University of Chicago Press, 2015, str. 289-291

¹²³ L. Crompton, *Homosexuality and Civilization*, Harvard University, 2003, str. 187

Mimo okresów krótkiej tolerancji, homoseksualizm był zabroniony i karany praktycznie w całej trwającej 2000 lat historii kultury europejskiej. Historia homoseksualizmu w perspektywie psychologii społecznej, wyraźnie podkreśla to, że jego pojmowanie w dużej mierze było i jest powiązane z dominującym ówczesnie paradygmatami zmieniającymi nastawienie społeczne. Warto również podkreślić, że panujące nastawienie społeczne jest również silnie powiązane z układami politycznymi¹²⁴.

Jednym z pierwszych działaczy, którzy zdecydowali podjąć się tematykę homoseksualizmu był wspomniany już niemiecki prawnik i dziennikarz Karl Heinrich Ulrichs. Stał się też prekursorem ruchów emancypacyjnych LGBT, które pojawiły się w Europie w połowie XIX wieku. W 1862 roku Ulrichs podjął niezwykłą w tamtym okresie decyzję, mówiąc rodzinie i przyjaciołom, że jest homoseksualistą. W 1867 roku Ulrichs jako pierwszy homoseksualista wystąpił publicznie w obronie homoseksualizmu na kongresie prawników niemieckich w Monachium wzywając do uchwalenia rezolucji uchylającej ustawy zabraniające nieheteroseksualnych związków¹²⁵.

Negatywne zmiany w podejściu do homoseksualizmu nastąpiły w XIX wieku za sprawą koncepcji niemieckiego myśliciela Krafft Ebinga, neurologa, który walnie przyczynił się do uznania homoseksualizmu przez środowisko medyczne, a następnie przez opinię publiczną za chorobę. Oficjalne uznanie homoseksualizmu za chorobę uniemożliwiło normalny rozwój wielu osobom homoseksualnym, często prowadząc do ich wstydu, poczucia winy, obaw i prześladowań wśród wielu ludzi, nawet wśród ich rodzin¹²⁶.

W okresach, gdy ujawnienie własnych zainteresowań homoseksualnych groziło śmiercią, tworzyły się społeczności i zrzeszenia osób homoseksualnych. W Niemczech ruch wyzwolenia osób nieheteroseksualnych powstał w 1897 roku, gdy założono Komitet Humanitarny, który zajmował się losem i pozycją osób o orientacji homoseksualnej. Przejęcie władzy przez partię nazistowską w 1933 roku zapoczątkowało prześladowanie homoseksualistów. Systematyczne

¹²⁴ R.A. Brookey *Reinventing the male homosexual; the rhetoric and power of the gay gene*. Bloomington; Indiana University Press w I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 41

¹²⁵ M. Mijas *Sodomici, inwerci, urningowie. Homoseksualność w dziewiętnastowiecznym dyskursie medycznym*, w: G. Iniewicz, B. Grabski, *Wprowadzenie do psychologii LGB*, Wydaw. Continuo, Wrocław 2012, str. 67-91 w I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 41

¹²⁶ M.B. King, *Dropping the diagnosis of homosexuality. Did it change the lives of gays and lesbians in Britain?* Australian and New Zealand Journal of psychiatry, 2003, str. 684-688, w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 19

prześladowanie tej grupy społecznej nasiliło się wraz z nocą długich noży. Wówczas wielu z nich zesłano do obozów koncentracyjnych, a zginęło tam ponad 200 tysięcy skazanych¹²⁷.

Lata po II Wojnie Światowej, czyli lata 1950-1980 to okres, w którym osoby o orientacji homoseksualnej na całym świecie poddawano psychoanalitycznej terapii oraz psychiatrycznemu oddziaływaniu, mającemu na celu zmianę orientacji na heteroseksualną. Takie psychoterapeutyczne interwencje miały negatywny wpływ na poczucie własnej tożsamości, poczucie własnej wartości oraz zdrowie psychiczne wielu badanych osób¹²⁸.

Do lutego 1973 roku homoseksualizm wciąż traktowano jako zaburzenie medyczne zarówno w amerykańskim na liście zaburzeń *Diagnosis and Statistical Manual (DSM) of Mental Disorder*, opublikowanym przez Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne 5 lat wcześniej w roku 1968, jak i w publikowanym przez Światową Organizację Zdrowia *International Classification of Diseases*.

W grudniu 1973 roku Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne przeprowadziło głosowanie, w wyniku którego usunięto homoseksualizm z listy DSM. Decyzję zarządu poparło 58% z 10091 członków biorących udział w referendum przeprowadzonego wśród członków tego stowarzyszenia. Uzasadniana ona była przede wszystkim badaniami dowodzącymi, że osoby homoseksualne nie różnią się odnośnie funkcjonowania emocjonalnego, poznawczego, i społecznego od grupy kontrolnej -osób heteroseksualnych. Czynnikiem który wpłynął na zmianę podejścia APA do zjawiska homoseksualizmu, były również nowatorskie, w tym okresie, prace Kinseya¹²⁹.

Jak wynika z powyżej przytoczonych faktów, homoseksualizm pozostawał przez długi okres czasu w sferze medycyny jako patologia społeczna. Mimo to w 1969 roku w Stanach Zjednoczonych powstał pierwszy ruch gejowski, który z czasem objął również państwa europejskie. Domagał się zaprzestania dyskryminacji oraz uznania równouprawnienia osób o orientacji homoseksualnej. W Stanach Zjednoczonych ruch wyzwolenia homoseksualistów rozwijał się równoległe z ruchem równouprawnienia Afroamerykanów i walką kobiet o równe prawa z mężczyznami. Szczególnie ruchy feministyczne i ruchy homoseksualistów przyjęły

¹²⁷ B.Pilecka, *Psychospołeczny kontekst homoseksualizmu*. Kraków. Wyd. Radamsa 1999 r, str.33 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiety w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 41

¹²⁸ B.Taylor, *Coming out as a life transition: Homosexual identity formation and its implications for health care practice*, *Journal of Advanced Nursing*,30 str.520-525 w I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiety w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 42

¹²⁹ I. Janicka, *op.cit.* str. 41

wspólne założenia. Propagowano pogląd, że rozumienie ról kobiecych powinno się zmieniać, podobnie jak relacje pomiędzy mężczyznami a kobietami. Postulowano także pozbycie się typowych ról związanych z płcią, narzuconych przez kulturę ¹³⁰.

Jednym z przejawów walki homoseksualistów o swoje prawa, jakie mają osoby heteroseksualne, był, inspirowany dokumentami czarnej ludności *Manifest Gejów*. Zgodnie z jego założeniami homoseksualizm nie jest wyrazem nienawiści do osób płci przeciwnej czy lęku przed nimi, jego źródłem nie są też rozbite domy rodzinne. Homoseksualizm to po prostu miłość człowieka tej samej płci. W tym samym czasie zaczęły również następować zmiany w podejściu psychiatrii i psychologii do homoseksualizmu, zaniechano jego leczenia, niejednokrotnie okrutnymi metodami, oraz ostatecznie został on usunięty z rejestru chorób psychicznych przez Światową Organizację Zdrowia w 1991 roku ¹³¹.

Dzięki działalności organizacji gejowskich i lesbijskich do ustawodawstwa wielu krajów wprowadzono obecnie wiele zmian polegających na równouprawnieniu osób o orientacji homoseksualnej. Do tych zmian należy możliwość zawarcia związku małżeńskiego przez osoby tej samej płci czy możliwość adopcji dzieci przez te małżeństwa. Organizacje takie jak International Lesbian and Gay Association (ILGA) zajmują się nie tylko agitacją, lecz także udzielają wsparcia oraz pomocy gejom i lesbijkom. Obecnie jest największą organizacją międzynarodową, skupiającą ponad 300 organizacji z przeszło 60 państw na całym świecie, mającą status organizacji pozarządowej przy Radzie Spraw Ekonomicznych i Społecznych Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jednym z głównych celów stowarzyszenia jest prowadzenie kampanii politycznych oraz informacyjnych w obronie mniejszości seksualnych.

Zmianom w podejściu medycyny i psychologii do homoseksualizmu towarzyszą również zmiany materii prawnej. Dokonywały się one stopniowo, kolejno obejmując następujące sprawy: znoszenie karalności związków homoseksualnych, zrównanie prawnej granicy wieku dopuszczającej współżycie seksualne w krajach, gdzie jest ona wyższa dla relacji homoseksualnych oraz kar za przestępstwa seksualnych oraz kar za przestępstwa seksualne, wprowadzenie do systemu prawnego na poziomie międzynarodowym klauzuli zakazującej

¹³⁰ B.Pilecka, *op.cit.* str.33

¹³¹ W. Kuligowski *Siedem szkiców do antropologii miłości*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2002 str.24 w ; I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 42

dyskryminacji ze względu na orientację seksualną, legalizacja związków osób tej samej płci i możliwość adopcji dzieci przez te związki.

W maju 2013 roku International Lesbian and Gay Association przygotowało raport pt. *A world survey of laws; Criminalization, protection and recognition of same-sex love*, dotyczący praw osób LGBT. Przedstawia on sytuację osób homoseksualnych w różnych krajach oraz wprowadzone regulacje ¹³².

W Europie i na kontynencie amerykańskim dokonują się zmiany, które mają na celu zrównanie związków heteroseksualnych z homoseksualnymi. Zmiany te dotyczą takich kwestii jak zniesienie karalności związków homoseksualnych, wprowadzenie zakazu dyskryminacji osób homoseksualnych w życiu publicznym i w miejscu pracy, a obecnie legalizacja związków osób tej samej płci, także możliwość adopcji dzieci. Państwem modelowym pod tym względem wydaje się być Hiszpania, w której w tym zakresie zaszły radykalne zmiany, polegające na całkowitym zrównaniu w prawach osób homo i heteroseksualnych. Zupełnie odmienna sytuacja panuje w krajach afrykańskich i azjatyckich. Tam kontakty homoseksualne nadal karane są karami wieloletniego więzienia bądź karą śmierci. Taka sytuacja panuje np. w Nigerii, gdzie homoseksualizm karany jest śmiercią.

¹³²L. P. Itaborahy, J. Zhu, *A world survey of laws: criminalization, protection and recognition of same-sex love*, ILGA, 2013 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016, str. 43

Rozdział II sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych w Hiszpanii w okresie od starożytności do 1975 r.

2.1 Czasy rzymskie

Półwysep Iberyjski znalazł się pod panowaniem Rzymu pod koniec III wieku p.n.e. Było to wynikiem wojen jakie republika rzymska toczyła z Kartaginą w zachodnim obszarze śródziemnomorskim. Jak podaje Manuel Tunon de Lara ¹³³, Rzymianie byli zainteresowani okupacją Półwyspu ze względu na jego dużą pod wieloma względami atrakcyjność. Podbój terytorium Hiszpanii przebiegał w podobny sposób jak podbój Grecji, trwał bardzo długo, ale to dlatego, że podporządkowany był wielu celom i nie odbywał się według jednego, z góry założonego planu. W rezultacie militarnych działań Półwysep Iberyjski stał się elementem gigantycznej układanki, jaką tworzyło w basenie śródziemnomorskim wielonarodowościowe państwo rzymskie. Hiszpania została włączona w system ekonomiczny Rzymu, ale dostała się także w sferę jego wpływów językowych, religijnych kulturowych. Półwysep Iberyjski stał się terenem intensywnej eksploatacji ekonomicznej prowadzonej przez metropolię, otrzymał jednak w zamian niezwykle dziedzictwo, którego wymownym świadectwem są język łaciński, rzymskie prawo, czy sieć dróg ¹³⁴.

Okupacja Półwyspu przez Rzym wiązała się z wprowadzeniem wielu elementów o charakterze administracyjnym, sądowniczym, społecznym, ekonomicznym i kulturalnym. Starano się zaadaptować Hiszpanię do rzymskiego systemu politycznego.

Kiedy Półwysep Iberyjski opanowali Rzymianie, na teren podbity przenieśli nie tylko aspekty swojej kultury ale i swoją moralność seksualną. Wśród Rzymian, biseksualizm był postrzegany jako ideał. Edward Gibbon, wybitny angielski historyk w swoim dziele z roku 1776 „Historia upadku Imperium Rzymskiego”¹³⁵ pisze o cesarzu Klaudiuszu jako jedynym, „którego smak w miłości był całkowicie poprawny” - co sugerowało, że był jedynym, który nie przyjmował mężczyzn ani chłopców jako kochanków. Opierał się na stwierdzeniu ze starożytnych przekazów, że „Klaudiusz miał wielką pasję do kobiet, ale nie interesował się mężczyznami”.

¹³³ M.Tunon de Lara, J.V. Baroque, A.D. Ortiz, *Historia Hiszpanii*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2012, str. 36

¹³⁴ Ibidem

¹³⁵ E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, Wildside press, 2004 str. 243

Współcześni zarzucali mu, że jest zdominowany przez same kobiety i żony, że jest brzydki i że jest osobą niezrównoważoną¹³⁶.

Małżeństwa między mężczyznami miały miejsce we wczesnym Cesarstwie Rzymskim. Te małżeństwa zostały potępione przez prawo w Kodeksie Teodozjańskim, chrześcijańskich cesarzy w 438 roku. Martial, poeta z pierwszego wieku, urodzony i wykształcony w Bilbilis (Hiszpania), który większość życia spędził w Rzymie, pisał o małżeństwach homoseksualnych między mężczyznami we wczesnym Cesarstwie Rzymskim. Scharakteryzował także rzymskie życie w epigramach i wierszach¹³⁷.

Po raz pierwszy odnotowano małżeństwo między dwoma mężczyznami podczas panowania cesarza Nerona, jemu także przypisywano, że ożenił się z dwoma innymi mężczyznami. Mówiło się również, że rzymski cesarz Elagabalus (Galba) zrobił to samo. Cesarze, którzy byli powszechnie wychwalani przez Rzymian, tacy jak Hadrian i Trajan, mieli kochanków płci męskiej, choć nie odnotowano, czy kiedykolwiek ich poślubili. Wybraniec Hadriana, Antinous, otrzymał przebóstwienie po swojej śmierci i do dziś istnieją jego liczne posągi¹³⁸. Z czasem (IV wiek) nastąpiła jednak zmiana nastawienia i prawa. Prokopiusz, historyk na dworze Justyniana, uważał, że za zmianą stały motywacje polityczne, ponieważ pozwalały Justynianowi niszczyć swoich wrogów i konfiskować ich własność. Drugim powodem, być może najważniejszym, był rosnący wpływ chrześcijaństwa w społeczeństwie rzymskim, w tym paradygmat chrześcijański na temat płci służący wyłącznie do celów reprodukcyjnych. Colin Spencer w swojej książce "Homoseksualizm: historia"¹³⁹ sugeruje, że pewne poczucie samoobrony w społeczeństwie rzymskim po doświadczeniu epidemii, takiej jak czarna gorączka, zwiększyło presję reprodukcyjną. Zjawisko to łączyłoby się z rosnącym wpływem stoicyzmu w Imperium. Sytuacja ta nie pozostawała bez wpływu na tereny podbite. Półwysep Iberyjski ulegał procesowi latynizacji. Świat wierzeń religijnych Hiszpanii dzielił się na religie tubylcze, religię rzymską, religie wschodnie i jako szczególny przypadek tych ostatnich – chrześcijaństwo. Cesarz Teodozjusz I Wielki był autorem dekretów, które w praktyce uczyniły chrześcijaństwo religią państwową w Imperium Romanum¹⁴⁰, a w 390 r. za namową biskupa Mediolanu Ambrożego wydał ustawę przewidującą karę śmierci przez spalenie na stosie za

¹³⁶ Ibidem

¹³⁷ Suetonius, *The Lives of the Twelve Caesars*,

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Suetonius/12Caesars/home.html> (10.12.2020 r.)

¹³⁸ Ibidem

¹³⁹ C. Spencer „*Homosexuality: A History*”, Fourth Estate, 1995 London, str. 75

¹⁴⁰ M. Tunon de Lara, *op.cit.* str. 52

uprawianie seksu homoseksualnego. W 533 r cesarz Justynian I Wielki, który wykorzystywał chrześcijaństwo do umacniania władzy zmienił prawo na mocy którego można było karać partnerów homoseksualnych. Karą była kastracja.

U schyłku IV wieku doszło na terytorium Hiszpanii do triumfu chrześcijaństwa, co skutkowało chrystianizacją tych ziem. Ekspansja chrześcijaństwa pociągnęła za sobą pojawienie się różnych jego odmian i interpretacji uważanych przez oficjalne władze za heretyckie. Najważniejszym z nich był pryscylianizm, który zawierał elementy magii i manicheizmu. Sam założyciel Pryscylianin został stracony w 385 roku za głoszenie herezji¹⁴¹.

Do roku 313 nie było powszechnej doktryny o homoseksualizmie w chrześcijaństwie ani w kościele. Ojcowie Kościoła stworzyli literacki wzór, w którym homoseksualizm i seks zostały zakazane, walcząc przeciwko powszechnej praktyce w społeczeństwie z tej epoki. Z drugiej strony, homoseksualizm utożsamiany był z herezją nie tylko z powodu pogańskich tradycji, ale także z powodu rytuałów niektórych gnostyckich sekt lub manicheizmu, które według Augustyna z Hippony były praktykowane w homoseksualnych obrzędach¹⁴². Na podstawie udokumentowanych zachowań Rzymian można przypuszczać, że na podbitych terenach szerzyła się ta sama kultura, także w kwestii zachowań seksualnych.

2.2 Hiszpania wizygocka

U progu V stulecia Hiszpania podzieliła los pozostałych prowincji zachodniego imperium rzymskiego padając ofiarą inwazji plemion zwanych Wizygotami. Założyli oni na terenie Hiszpanii królestwo ze stolicą w Toledo, które przetrwało do końca VIII wieku. Kultura epoki rzymskiej nie została odrzucona przez Wizygotów, a wręcz przeciwnie zachowano ją i wzbogacono. Najważniejszą cechą ówczesnej kultury był monopol Kościoła Rzymskokatolickiego zarówno w zakresie twórczości kulturalnej, jak i w szkolnictwie, zwłaszcza od końca VI wieku. Tak duży nacisk kładziony przez Kościół na kulturę miał bardzo praktyczny cel: chodziło o umocnienie pozycji kleru w społeczeństwie i zwerbowanie poprzez szkoły jak największej liczby adeptów do stanu duchownego. W tym celu powstało wiele szkół biskupich i klasztornych. Lista pisarzy wizygockiej Hiszpanii na tle pozostałych państw

¹⁴¹ E. Wipszycka, *Kościół w świecie późnego antyku*, PIW, Warszawa 1994, str. 16

¹⁴² F. Serralta, *Juan Rana homosexual*, Críticón, 1990, 50 str. 81-92

pozostałych państw przedstawia się imponująco. Wśród nich byli Braliusz z Saragossy i wzruszający poeta liryczny Eugeniusz Toledo.

2.3 Hiszpania muzułmańska

W VIII wieku Półwysep Iberyjski został podbity przez muzułmanów, a wyznawcy islamu w krótkim czasie stworzyli potężne imperium, rozciągające się od Persji na wschodzie aż do Atlantyku na zachodzie. Inwazja arabska była wydarzeniem o ogromnym znaczeniu dla dalszych dziejów Hiszpanii. Prawie całe jej terytorium – z wyjątkiem regionów górskich gdzie schronili się chrześcijanie – zostało włączone w świat nowej cywilizacji. Przez kolejne 300 lat al-Andalus, czyli obszar Półwyspu Iberyjskiego znajdującego się pod panowaniem muzułmańskim, przewyższał północne państewka chrześcijańskie zarówno w dziedzinie militarnej, gospodarczej jak i kulturowej. Lata największej świetności potęgi muzułmańskiej w Hiszpanii przypadły na okres kalifatu kordobańskiego i wraz z jego upadkiem w pierwszych dekadach XI wieku, al.-Andalus wkroczyło w erę schyłkową. Nie mniej jednak, islam wycisnął trwale i głębokie piętno na kulturze duchowej i materialnej Hiszpanii¹⁴³. Muzułmanie byli neutralni względem osób nieheteronormatywnych w Hiszpanii. W książce *Medieval Iberia: An Encyclopedia* Daniel Eisenberg opisuje homoseksualizm jako „kluczową kwestię symboliczną w całym średniowieczu w Iberii”¹⁴⁴, stwierdzając, że w al-Andalus elita intelektualna i polityczna oddawała się homoseksualnym przyjemnościom. Istnieją na to istotne dowody. Władcy, tacy jak Abd-ar-Rahman III, Al-Hakam II, Hisham II i Al Mu'tamid ibn Abbad, otwarcie utrzymywali męskie haremy¹⁴⁵. Mówiono, że prostytutki płci męskiej pobierały wyższe opłaty i miały wyższą klasę klienteli niż ich koleżanki¹⁴⁶.

Życie umysłowe w świecie islamu było zawsze związane z tradycją religijną. Działalność w sferze intelektualnej rozwijała się najintensywniej za panowania kalifa al.-Hakama II, który rozesłał emisariuszy po całym świecie arabskim.

¹⁴³ M. Tunon de Lara, *op.cit.* str. 66

¹⁴⁴ D. Eisenberg, *Encyclopedia of Medieval Iberia*, ed. Michael Gerli, New York: Routledge 2003, str. 398–399.

¹⁴⁵ Ch. E. Dufourcq. *La Vie quotidienne dans l'Europe médiévale sous domination arabe*, Hachette Education, 1978, str. 134-135

¹⁴⁶ Ibidem

2.4 Czasy rekonkwisty i chrześcijańskiej dominacji

Rekonkwista wyłoniła po stronie chrześcijańskiej cztery niezależne państwa: Kastylię (po wchłonięciu królestw Austrii i Leonu), Aragonię (która objęła Katalonię i Walencję), Portugalię i Nawarrę (związaną z Francją do XVI wieku).

Epoka rekonkwisty w Hiszpanii po okresie muzułmańskiego panowania przywróciła katolicką moralność do hiszpańskiego społeczeństwa; Jednak aż do przybycia monarchów katolickich panowała tu względna tolerancja, zwłaszcza wśród najbogatszych warstw. Paradoksalnie, podczas gdy XII-wieczni muzułmanie tylko krytykowali zamiłowanie hiszpańskiego duchowieństwa do homoseksualności, na południu Hiszpanii muzułmanie byli zdecydowanie mniej tolerancyjni, czego przykładem było wykorzystywanie chrześcijańskich więźniów jako niewolników seksualnych¹⁴⁷.

System, który był stosunkowo liberalny aż do XI wieku, zaczął się zmieniać w wieku XII. Ojciec Raimundo de Peñafort definiuje termin „przeciw naturze” i mówi, że „wszelkie praktyki seksualne, które nie są wykonywane przez mężczyznę i kobietę przy użyciu odpowiednich narządów, muszą zostać odrzucone, a jeśli nie zostaną ukarane, muszą zostać surowo potępione jako grzech”¹⁴⁸. Lichwa, herezja, judaizm i homoseksualizm zostały surowo zakazane. Ponadto w całej Europie zostały wprowadzone tzw. prawa kanoniczne, na podstawie których homoseksualistów skazywano na karę śmierci. Nie ma zbyt wielu dowodów na to, że prawa te były szeroko stosowane, ale były one używane jako narzędzie prześladowań¹⁴⁹. Jedyne znane dowody dotyczą Królestwa Nawarry. W 1290 r. w Arguedas spalono homoseksualistów za „kłamstwo z innymi”. W 1346 r. Pascoal de Rojas spalił się w Tudeli za „herezję z jego ciałem”¹⁵⁰.

Od XIV wieku pierwsze prześladowania i masowe egzekucje homoseksualistów rozpoczęły się w Europie, a w miastach takich jak Wenecja, Florencja, Ratyźbona, Augsburg i Bazylea, odbywały się procesy wszczynane na podstawie anonimowych i ustnych skarg. Stosowano tortury jako sposób na uzyskanie większej liczby nazwisk, kary moralne i fizyczne aż do kary śmierci włącznie. W Kastylii pierwsze egzekucje za sodomie czyli homoseksualność miały jednak miejsce dopiero w 1495 r. Monarchowie katoliccy ustanowili wtedy karę śmierci za

¹⁴⁷ E. A. Thompson. *A Los Godos en España*. Alianza Editorial, 2007 str. 307

¹⁴⁸ J. Hooper, *The new Spaniards*, Penguin, 2006 str. 54

¹⁴⁹ H. Kamen, *La Inquisición Española. Una revisión histórica*, (3ª edición) Barcelona: Crítica., 2011 str. 258

¹⁵⁰ S. M. Alejandro (2010). *Placeres ocultos. Gais y lesbianas en el cine español de la transición*, Notorious Ediciones, 2010 str. 47-78

„najgorszą zbrodnię przeciwko moralności” znaną jako „ohydny” lub „nikczemny” grzech, a do tej pory była to kastracja i ukamienowanie. Dekret z 22 sierpnia 1497 nakazywał aby kara, która była bardziej powszechna w pozostałych państwach europejskich - palenie żywcem - została nałożona na homoseksualistów Hiszpanii wraz z konfiskatą mienia¹⁵¹.

Inkwizycja hiszpańska, podążając śladami średniowiecznej inkwizycji papieskiej, początkowo zajmowała się zbrodniami sodomii, ale w 1509 r. Rada Najwyższa zakazała tym sądom działania przeciwko homoseksualistom, chyba że byli oni zaangażowani w sprawy o herezję - co było wyłączną kompetencją Świętego Oficjum. Stanowisko to było prawdopodobnie poddyktowane protestami ze strony niektórych miast takich jak Cartagena w 1504 roku czy Murci w 1505 r. gdzie uważano, że sodomia nie powinna być sądzona przez Inkwizycję, ale przez sądy powszechne. Podobnie w Kastylii sądy inkwizycyjne zastosowały się do zarządzenia Sądu Najwyższego i nie zajmowały się „nikczemnym grzechem”, którego jurysdykcja odpowiadała zwykłym sądom świeckim i kościelnym. Z kolei Inkwizycja Korony Aragonii skłoniła papieża Klemensa VII w 1524 r. do upoważnienia jej do prześladowania homoseksualistów niezależnie od tego, czy byli heretykami, czy nie. Była także jedynym sądem inkwizycyjnym w całej Europie, który miał jurysdykcję nad sodomią, ponieważ ani rzymska, ani portugalska inkwizycja nie zajmowały się sodomią. Bulla papieska, która nadała jurysdykcję sodomii Inkwizycji Korony Aragonii, z wyjątkiem Majorki i Sycylii, została podpisana 24 lutego 1524 r. przez Klemensa VII. Inkwizycja Aragońska nałożyła na homoseksualistów karę spalania żywcem (zarówno mężczyzn, jak i kobiety), chociaż osoby poniżej dwudziestego piątego roku życia, „które nieuchronnie stanowiły dużą część oskarżonych”, po chłostach były skazane na galery. Potem Rada Najwyższa złagodziła wiele wyroków śmierci, zwłaszcza dla duchownych, którzy według Henry'ego Kamena „zawsze stanowili bardzo wysoki odsetek oskarżonych”. Z trzech dworów Korony Aragonii najsurowszym był dwór Saragossy. Między 1570 a 1630 rokiem sądził 543 przypadki (w tym te o „bestialstwo”, ponieważ Inkwizycja zaliczała je do tej samej kategorii co homoseksualizm), z których 102 zakończyły się wyrokiem śmierci¹⁵².

Zwyczaj osądzania i potępienia homoseksualistów trwał do połowy XVII wieku, kiedy to zaprzestano przeprowadzania publicznych egzekucji. Fakt ten tłumaczy się zmianą wrażliwości społeczeństwa hiszpańskiego i europejskiego oraz chęcią uniknięcia nagłaśniania aktu seksualnego: wolano wysyłać oskarżonych do wiosłowania na galery lub na wygnanie. Od lat

¹⁵¹ J Petit, *25 An̄os ma's*, Madrid: Icaria, 2003 str. 33

¹⁵² J. Pérez, *Breve Historia de la Inquisición en España*, Barcelona: Crítica, 2012 str. 87-88

trzydziestych XVII wieku zmieniała się również polityka karna Inkwizycji, zmniejszała się liczba skazanych na galery, tortury i chłosty. Wygnanie, które stanowiło 28,8% znanych wyroków, mogło być tymczasowe lub stałe i służyło do odsyłania na terytorium podlegające jurysdykcji Trybunału, choć w przypadku cudzoziemców wydalano ich również z Hiszpanii¹⁵³.

Od roku 1700, który w sferze polityki oznaczał początek zmian i otwarcie na nowe idee Hiszpania dojrzywała do Oświecenia i przekroczyła próg nowych czasów dopiero w połowie XVIII wieku. Podejmowano próby opracowania projektów uzdrowienia administracji, gospodarki i obyczajów. Ta chęć reformowania wszystkiego i użycia do tego celu jako narzędzia władzy królewskiej była typowa dla reprezentantów Oświecenia. Lecz zanim filozofia oparta na idei rozumu zaczęła święcić swój triumf, przez długi czas przekonania polityczne dopiero dojrzywały, ludzie nauki nie mieli wpływu na bieg wydarzeń w kraju. Zostali oni nazwani epitetem lekceważącym i obraźliwym „novatores”, zarzucano im bowiem sprzyjanie nowym prądom filozoficznym. W dziedzinie filozofii jedni pozostali wierni atomizmowi Gassendiego, inni kartezjanizmowi, tak czy inaczej szkołom powstałym w poprzednim stuleciu. Dużo większą wagę miały próby zastosowania zasad fizyki eksperymentalnej oraz chemii, która odrzuciła pozostałości alchemii. Lekarze starali się wprowadzić najnowsze osiągnięcia z dziedziny anatomii i fizjologii, tworząc zręby nowoczesnej medycyny. Założony przez króla Filipa V uniwersytet w Cerveera, mający zastąpić inne uczelnie katolockie, otwierał swe podwoje dla nowych idei. Filip V mając na uwadze wzorce francuskie, powołał królewskie akademie języka i historii. Założył Bibliotekę Narodową, która miała nie tylko przechowywać książki, ale również stać ośrodkiem naukowym, czego ostatecznie nie udało się zrealizować. Stopniowo wzbogacała się skromna dotąd, jeśli idzie o ilość i jakość literatura biograficzna. Warto odnotować pojawienie się „Diario de los Literatos de Espana” periodyka poświęconego przede wszystkim krytyce hiszpańskich i zagranicznych dzieł literackich¹⁵⁴.

W 1726 roku ukazał się pierwszy tom „Teatro Critico Universal” benedyktyna Benito J. Feijoo. Dzieło to dało początek długiej serii, kontynuowanej potem przez Cartes Erutidas. Propagowało ono postęp w nauce w innych krajach. Obalało i ośmieszało puste idee i fałszywe wiadomości z najróżniejszych dziedzin: historii, filozofii i nauki. Publicystyka ta została

¹⁵³ C. Spencer *Homosexuality. A history*. Londres: Fourth Estate, 1996 str. 34-35

¹⁵⁴ A. Melero Salvador, *Placeres ocultos. Gays y lesbianas en el cine español de la transición*. Notorious Ediciones, 2010, str. 34

zakazana w 1750 roku, kiedy to król Ferdynand VI wydał edykt zakazujący krytykowania myśli pisarza.

Panowanie Ferdynanda VI otwiera epokę Oświecenia w Hiszpanii. Wysunięto ambitny projekt przeprowadzenia robót publicznych i ożywienia wymiany naukowej z zagranicą, w celu zmniejszenia dystansu do pozostałej części Europy. Król zainicjował również przeprowadzenie katastru, który miał zostać wykorzystywany przez urzędy podatkowe. Wraz z panowaniem Karola III Hiszpania wkracza w pełnię Oświecenia. Największe znaczenie miały reformy przeprowadzone przez Pedra de Campomanesa. Wydał on zakon Jezuitów, który w tamtym czasie słynął z nietolerancji wobec innych wyznań i miał skrajnie dogmatyczne poglądy. Dokonano również reformy wyborów do władz municypalnych i dokonano liberalizacji handlu zbożem ¹⁵⁵.

W XVIII stuleciu Hiszpania, podobnie jak pozostałe kraje Europy, zanotowała przyrost liczby mieszkańców. Stało się tak dlatego, że zaczęto zwalczać epidemie dżumy. Mimo pewnego zeświezczenia społeczeństwa objawiającego się na przykład spadkiem liczby powołań, Kościół Katolicki stanowił potężną siłę i to zarówno w aspekcie duchowym, jak i materialnym, ekonomicznym. Monarchowie starali się o pewną niezależność od Kościoła. Burbonowie wprowadzili zmiany w polityce wobec Kościoła Katolickiego, nie uważali oni swojego Domu za zbrojne ramię Kościoła i nie wszczęli żadnej wojny z pobudek religijnych. Naciskali Oni na Papieża Klemensa XIV, by ten wyraził zgodę na kasację Towarzystwa Jezusowego. Urzędnicy królewscy traktowali dostojników i hierarchów kościelnych z poczuciem wyższości, które nasilało się z upływem czasu ¹⁵⁶.

Zmiana relacji miała wpływ na instytucje Inkwizycji. Królowie nie chcieli jej się pozbywać, ponieważ byli świadomi wzburzenia, jakie mogłoby to wywołać w środowiskach konserwatywnych, poza tym instytucja ta była skutecznym narzędziem w rękach rządu. Poprzez prawo mianowania generalnych inkwizytorów królowie posiadli kontrolę nad Świętym Trybunałem, który wydawał wyroki śmierci. Król Karol III ograniczył nieco proceder umieszczenia dzieła literackiego na Indeksie Ksiąg Zakazanych, poprzez wydanie polecenia, by przed umieszczeniem danego dzieła na Indeksie sędziowie inkwizycji wysłuchali racji autora i umotywowali powody swej decyzji.

Religia wiązała się nierozdzielnie ze sprawami edukacyjnymi, dziedzinami o zasadniczym znaczeniu dla ludzi Oświecenia. Władze nie planowały etatyzacji szkolnictwa, ponieważ

¹⁵⁵ F. Villaamil: *La transformación de la identidad gay en España*, Los Libros de la Catarata, 2004 str. 26

¹⁵⁶ P. Fuentes, *Homo. Tod la historia. Indicios de visibilidad*, Bauprés ediciones, Barcelona 1999, str. 35

państwo nie dysponowało odpowiednimi środkami, mogło natomiast uczestniczyć w opracowaniu nowych programów kształcenia i przygotowywania kadry nauczycielskiej.

Wygnanie jezuitów, którzy niemal w całości opanowali szkolnictwo średnie, zrodziło problemy z jakimi nie umiano sobie poradzić. Zaczęto tworzyć placówki pozauniwersyteckie, które miały upowszechniać wiedzę naukową. Warto tu wspomnieć o szkołach artylerii i straży morskiej, gdzie uczono nauk ścisłych, o obserwatorium astronomicznym z Kadyksu powstałym z inicjatywy wielkiego marynarza Jorge Juana w 1753 roku, o królewskim laboratorium chemicznym, gabinecie maszyn, ogrodzie botanicznym i muzeum nauk przyrodniczych w budynku, gdzie dziś znajduje się muzeum Prado.

W przeciągu całego stulecia notowano stały wzrost liczby publicznych i prywatnych uczelni takich jak *Seminario de Vergara*, powołany przez kupców w celu rozwoju gospodarki Instytut Asturyjski. Hiszpania starała się nadrobić zapóźnienie w dziedzinie nauki. Kształtowało się pokolenie hiszpańskich badaczy¹⁵⁷.

W w/w okresie notowano także wzrost liczby prywatnych i publicznych bibliotek, oraz drukowanych i sprzedawanych książek, które poszerzały świadomość społeczną. Publikacje książkowe uzupełniał rozwój prasy periodycznej takiej jak „Gazetta de Madrid”, początkowo jako pismo niezależne później jako oficjalny organ państwowy¹⁵⁸.

Pod koniec XVIII wieku ożyła twórczość literacka. Znaleźli się poeci którzy objawili talent artystyczny. Tacy pisarze jak Juan Melendez Valdes i pochodzący z Kadyksu Jose Cadalso, krytykowali absolutyzm władców hiszpańskich i zacofanie ich poglądów, zaniedbania w edukacji i nauce, niedostrzeżenie problemów społecznych przez elity¹⁵⁹.

Również malarstwo propagowało nowe poglądy na otaczającą rzeczywistość. Francesco de Goya, jeden z najwybitniejszych malarzy tamtego okresu, namalował takie obrazy jak „Kanibale” czy „Rodzina Karola IV”. Poruszał taką tematykę jak krytyka arystokracji, nieszczerej i dewocyjnej religijności, problemy chłopów czy problem staroświeckich przesądów przedstawiony w „Sabacie czarownic”.

Wiek XVIII w Hiszpanii to rządy (1788 – 1808) między innymi Karola IV z dynastii Burbonów. Sprawy państwowe król Karol IV zostawił jednak swojej żonie – Marii Ludwice Parmeńskiej i jej kochankowi – Manuelowi Godoy. Manuel Godoy będąc młodym oficerem gwardii królewskiej zaprzyjaźnił się z przyszłym królem Karolem IV i jego żoną Marią Ludwiką. Król

¹⁵⁷ G. Semler, *Visible Cities Barcelona: A City Guide*.2004, Somerset, Limited. str. 14

¹⁵⁸ M. Tunon de Lara, *Historia Hiszpanii*, TAIWPN Universitas, Kraków 2012

¹⁵⁹ A. M. Expósito, *Vicente Molina Foix*, in *Who's Who in Contemporary Gay and Lesbian History*, R. Aldrich, G. Wotherspoon (ed.), Routledge 2001, str. 141

darzył Godoya ogromną przyjaźnią do końca życia, mimo że ten „przywłaszczył „sobie władzę i jego żonę. Jediną poważną inicjatywą Karola było zwrócenie się do Inkwizycji o pomoc w rozprawieniu się z partią reformatorską, która chciała doprowadzić do liberalizacji w Hiszpanii po wybuchu rewolucji we Francji. W innych sprawach Karol zachowywał się biernie, zgadzał się na wszystko, a jego ulubionym zajęciem było polowanie. Głęboko wierzył w boskość i świętość swojej osoby. Uważał, że bardzo ważne jest, aby wszyscy mieli go za potężnego władcę, mimo że *de facto* Francja traktowała Hiszpanię jako państwo podległe, a krajem tak naprawdę rządziła królowa i jej kochanek. Kiedy Karolowi powiedziano, że jego syn – Ferdynand spiskuje z Napoleonem przeciwko Godoyowi, stanął po stronie faworyta. Kiedy w Aranjuez w 1808 wybuchł bunt, Karol abdykował 19 marca, żeby chronić Godoya, który stał się więźniem. Tron przejął natychmiast Ferdynand, ale został obalony przez Napoleona. Karol schronił się we Francji, gdzie stał się więźniem cesarza. Na tronie Hiszpanii zasiadł brat Napoleona – Józef Bonaparte. Karol zaakceptował pensję, którą dał mu cesarz, i spędził resztę życia razem z żoną i ministrem Godoyem. Fernando Bruquetas de Castro, wybitny historyk hiszpański tłumaczy taką postawę wobec Manuela homoseksualizmem Karola IV. W tamtym czasie powszechnie wiadomo było, że Godoy był kochankiem królowej Marii Luizy z Bourbon-Parme, ale Bruquetas uważa, że Godoy miał również romans z królem. Byłby to jedyny sposób na wyjaśnienie homoseksualnych działań i reakcji Karola IV: „jest gejem lub głupcem, albo jedno i drugie”.¹⁶⁰ Twierdzenie to znajduje poparcie także w polskiej monografii o Manuelu Godoyu „Będąc faworytem Karola IV i Marii Ludwiki, utrzymywał intymne stosunki z obojgiem”.¹⁶¹ Jednak różni historycy, tacy jak Juan Balansó czy Emilio Calderón, zdecydowanie zmniejszają znaczenie sentymentalnego związku między Godoyem i Marią-Louizą.¹⁶²

Na początku XIX wieku w Hiszpanii rozpowszechniły się francuskie idee liberalne, a później wywodzący się z Niemiec krausizm. Twórcą krausizmu był niemiecki psychiatra Richarda von Krafft-Ebing, który w swych pracach piętnował homoseksualizm. Miało to wpływ na hiszpańską jurysdykcję Pierwszy kodeks karny, który nie wymieniał sodomii jako przestępstwa został opublikowany w 1822 roku podczas Liberal Triennium; ale wkrótce potem kodeks ten został uchylony. Do tego czasu „sodomia” zawsze odnosiła się do koncepcji starożytnej, która

¹⁶⁰ A. Martínez Expósito, *Vicente Molina Foix*, in *Who's Who in Contemporary Gay and Lesbian History*, R. Aldrich, G. Wotherspoon (ed.), Routledge, 2001 str. 141

¹⁶¹ B. Obtulowicz, *Książę pokoju księciem wojny. Polityka Manuela Godoya wobec Francji w latach 1792-1808*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków, 1999 str. 7

¹⁶² C.Spencer, *Homosexuality: A History. Londres: Fourth Estate*, 1996, str. 23

obejmowała wszystkie czynności seksualne, które nie miały na celu ścisłej reprodukcji. Dopiero w 1848 r., wraz z nowym kodeksem karnym, sodomia definitywnie zniknęła, co było utrzymywane w kolejnych wersjach w latach następnych. Można było jednak odwoływać się do innych aktów prawnych, takich jak „publiczny skandal” lub prawo „o wadach moralności, skromności i dobrych manier”¹⁶³.

Równocześnie rozwijało się życie kulturalne osób nieheteroseksualnych w Hiszpanii. Działalność rozpoczęły eleganckie kluby Café de Levante i Café del Vapor w Madrycie czy w dzielnicy Chino w Barcelonie. Powstawały powieści z bohaterami homoseksualnymi jak na przykład fikcyjna postać Marqués de Bradomín” w powieści o tym samym tytule autorstwa Ramóna Marii Valle Inclána. Podobnie jak w innych krajach, istniało pewne utożsamianie arystokracji z homoseksualizmem. Potwierdza to przykład Antonio de Hoyos y Vinenta . który urodził się 2 maja 1884 roku w Madrycie, w rodzinie arystokratycznej. W 1898 roku jego rodzina przeniosła się do Wiednia, gdzie otrzymał staranne wykształcenie w Teresian College w stolicy Austrii, na Uniwersytecie Oksfordzkim i Madrycie. Jego starszy brat, José María de Hoyos y Vinent, odziedziczył tytuł ojcowski markiza de Hoyos. Vinent pisał dla magazynu Gran Mundo Sport, zajmował się krytyką literacką dla El Día oraz pisał artykuły dla ABC. Markiz esteta, otwarty homoseksualista i dandys, pretendował do roli dekadentckiego antybohatera, którego tak często uchwycił w swoich powieściach¹⁶⁴. Interesował się efebami klasy robotniczej i często widywano go z nimi w salonach literackich i kawiarniach. Homofobia nie wpłynęła brutalnie na życie Hoyosa Vincenta, ponieważ jego klasa społeczna i sława dały mu pewien immunitet.

Jednym z ośrodków życia gejowskiego w Hiszpanii w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku była rezydencja studencka w Madrycie, do której należała Wolna Instytucja Edukacyjna założona w 1876 r. przez Francisco Giner de los Ríos. Wielu uczniów było homoseksualistami, jak na przykład Federico García Lorca który wchodził w skład grupy poetyckiej Pokolenie 27. Do grupy tej należeli również Luis Cernuda, Juan Gil-Albert (es), Emilio Prados, Vicente Aleixandre i Rafael de Leóna a także Salvador Dalí. Także kobiety jak Carmen Conde, Victorina Durán, dziennikarka Irene Polo czy Lucía Sánchez Saornil. zaczynały odgrywać widoczną rolę w podejściu do homoseksualizmu. Sánchez Saornil odważyła się publikować

¹⁶³ M. L.Weiss, M. J.Bosia (eds.) *Global Homophobia: States, Movements, and the Politics of Oppression*, University of Illinois Press, 2013 str. 22

¹⁶⁴ M. del Carmen, A. García, *Antonio de Hoyos y Vinent, una figura del decadentismo hispánico*. Universidad de Oviedo, 1998, str. 20-52

wiersze homoerotyczne¹⁶⁵. Była współzałożycielką rewolucyjnej organizacji kobiecej *Mujeres Libres* (hiszp. Wolne Kobiety) w 1936, a także jedną z pierwszych kobiet otwarcie przyznających się do homoseksualizmu:

. W 1930 roku tłumacz Emilio García Gómez opublikował *Poemas árábigo-andaluces* (wiersze arabsko-andaluzyjskie), wywodzące się z andaluzyjskiej tradycji homoerotycznej, zawierające ilustracje stosunku analnego. Luis Cerduna komponujący wiersze homoerotyczne w swoich zbiorach *Donde habite el olvido* (Hence oblivion) (1934), *El marinero joven* (The Young Sailor) (1936) i *Los places prohibidos* (Les Plaisirs interdits) (1936), odniósł wówczas pewien sukces. Stał się mocno rozpoznawalny. García Lorca nie był w stanie opublikować *Sonetos del amor oscuro* (Sonety mrocznej miłości), które pozostały ukryte przed rodziną i ostatecznie opublikowane dopiero w 1984 roku. Homoseksualizm, choć nie był przestępstwem, był nadal prześladowany i marginalizowany przez społeczeństwo hiszpańskie, szczególnie w bardziej konserwatywnych i ultrakatolickich segmentach Kościoła. Homofobia była wykorzystywana przez lewicę do ataku na arystokrację i Kościół katolicki, jak na przykład w pracy A.M.D.G (1910 r.) autorstwa Ramón Pérez de Ayala, czy *Ellas y ellos o ellos y ellas* (Oni i oni lub oni i oni) autorstwa Carmen de Burgos. Jednak tymi, którzy najbardziej przyczyniali się do marginalizacji i odrzucenia homoseksualistów, byli sami hiszpańscy lekarze. Już w dziewiętnastym wieku kryminologia przekształcała homoseksualistę w potwora, pogląd ten był szeroko rozpowszechniony i porzucenie tego brzemienia nie osłabło przez długi okres XX wieku. W latach lat dwudziestych twierdzono, że „homoseksualizmu na ogół nie obserwuje się częściej niż u osób psychopatycznie lub biologicznie psychicznie obłąkanych”¹⁶⁶.

Najbardziej reprezentatywne stanowisko przedstawiał lekarz Gregorio Marañón. Był on bardziej obiektywny i tolerancyjny niż większość, sprzeciwiał się kryminalizacji, miał nadzieję, że któregoś dnia zostanie odkryte lekarstwo na homoseksualizm, ale był także zwolennikiem tuszowania i w sumie jest uważany za pioniera współczesnej liberalnej homofobii. Takie represyjne środowisko doprowadziło wielu hiszpańskich homoseksualistów do wyjazdu z kraju. Kolejne lata i wojna domowa w Hiszpanii, jej konsekwencje nie polepszyły i tak już bardzo trudnej sytuacji osób nieheteroseksualnych.

¹⁶⁵ K. Calvo Borobia, *Matrimonio homosexual y ciudadano'a*, Claves de la razón práctica 2005, 154 str. 32–40

¹⁶⁶ I. Herreros, *Despenalización de la homosexualidad y el lesbianismo. La conquista del cuerpo*. Barcelona: Planeta, 2012 str. 24

2.5 II Republika Hiszpańska

Powstanie II Republiki Hiszpańskiej do której doszło w 1931 roku było związane z opuszczeniem przez króla Hiszpanii Alfonsa XIII terytorium Hiszpanii. Fakt ten łączył się między innymi z przemianami społecznymi i gospodarczymi w Hiszpanii jakie zachodziły na przełomie XIX i XX wieku. Uprzemysłowienie, zwiększenie inwestycji zmieniło oblicze hiszpańskiego społeczeństwa, których coraz większa część mieszkała w miastach. Rozbudowa dróg, rozwój linii kolejowych i środków transportu odegrał tu istotną rolę w przeniesieniu się ludzi ze wsi do miast. Nowe horyzonty otworzyły się w takich branżach jak energetyka, transport, komunikacja, dziedzinach które wyznaczały zmiany w całej cywilizacji. Postęp w upowszechnianiu zdobyczy nauki i techniki, rozwój aglomeracji miejskich stanowiły nadrzędne warunki modernizacji. Energia elektryczna, zastosowanie silnika elektrycznego, ropa naftowa i jej przetwory były najważniejszymi zmianami które ukształtowały tamtą epokę. Energia elektryczna zastępowała energię parową. Sieć elektryczna pokryła cały kraj za sprawą sieci przesyłowych i rozdzielczych oplatających cały kraj. Szybki rozwój produkcji energii elektrycznej, zmienił oblicze miast eliminując dawne tramwaje ciągnięte przez zwierzęta. Równolegle zaczął rozwijać się rynek elektrycznych sprzętów domowych. Był to jednocześnie początek rozwoju motoryzacji i lotnictwa. W 1926 roku powstały linie lotnicze o nazwie Compañía de Líneas Aéreas Subvencionadas ¹⁶⁷.

Narodziło się kino. Spowodowało to, że można było oglądać filmy Charlesa Chaplina m.in. „Brzdąc” i „Gorączka Złota”. Na potrzeby kina budowano wielkie sale zarówno w centrach miast jak i na peryferiach. Około 1930 roku na ekranie pojawił się dźwięk. Kino dźwiękowe, w parze z gramofonem popularyzowało jazz, nowoczesne tańce takie jak samba ¹⁶⁸.

Pierwsza stacja radiowa, madryckie Radio Iberica, rozpoczęła pracę w 1924 roku. Tego samego roku uruchomiono kolejne radiostacje: EAJ-1, Radio Barcelona, Eaj-2, Radio Espana de Madrid. Uruchamiono kolejne radiostacje, organizowały się towarzystwa abonentów, pojawiała się specjalistyczna prasa. Świadczyło to o modernizacji i zaistnieniu kultury masowej w Hiszpanii. Pojawienie się nowych technologii i ich masowe zastosowanie w produkcji, urbanizacja i rozwój środków masowego przekazu, takich jak kino czy radio prowadziły kraj w kierunku nowej epoki. Przeobrażeniom uległ styl życia, relacje międzyludzkie. Skutkowało

¹⁶⁷ Thompson, *Los Godos en España*, Madrid, Alianza Editorial, 2007, str. 44

¹⁶⁸ C. Spencer, *Homosexuality. A history*, Londres, Fourth Estate, 1996, str. 55

to wzrostem pozycji kobiet pozwalających mówić o pierwszych krokach ruchu feministycznego. Carmrn de Burgos, Margarita Nelken, Isabel O.de Palencia to najbardziej znane przedstawicielki ruchu feministycznego. Doszło do zmiany w kobiecej modzie lat dwudziestych, w których odrzucono długie spódnice, ciasnych gorsety. Pojawiły się jedwabne pończochy. Kino, radio, ilustrowane tygodniki takie jak „Estampa”, „Mundo Grafico” później „Cronica” wpływały na zmiany w modzie, te zaś, na życie codzienne kobiet. Zapanowała moda na krótkie włosy, skróceniu uległy spódnice. Kobiety zaczęły się pojawiać na plaży i na basenach w strojach kąpielowych. Zapowiadało to zmierzch rodziny patriarchalnej, w której ojciec posiadał najwyższy autorytet i był jedynym żywicielem rodziny. Patriarchalne stosunki utrzymywały się na obszarach wiejskich, w starych rodzinach oligarchicznych. Natomiast w miastach coraz bardziej popularną formą stała się rodzina „nuklearna” (para rodziców oraz dzieci) ¹⁶⁹.

Na początku XX wieku hiszpańscy pisarze, tacy jak Jacinto Benavente, Pedro de Répide i Antonio de Hoyos y Vinent, musieli wybierać między ignorowaniem tematu homoseksualizmu lub przedstawieniem go negatywnie. Jedynymi autorami publikującymi literaturę z treściami LGBT byli obcokrajowcy: Augusto d'Halmar z Chile opublikował „Pasión y muerte del cura Deusto”, Alfonso Hernández Catá z Kuby opublikował „El ángel de Sodoma”, a Alberto Nin Frías z Urugwaju opublikował „La novela del renacimiento y otros relatos”, „La fuente envenenada” oraz, w 1933, „Homosexualismo creador”, pierwszy esej przedstawiający homoseksualizm w pozytywnym świetle. Inni, jak np. Autorzy Pokolenia '27, „schronili się” w poezji. Poeci gejoscy i biseksualni tego ruchu literackiego byli jednymi z najbardziej wpływowych w literaturze hiszpańskiej: Federico García Lorca, Emilio Prados, Luis Cernuda, Vicente Aleixandre i Manuel Altolaguirre ¹⁷⁰. Na tych poetów duży wpływ wywarli wielcy autorzy gejoscy z reszty Europy, tacy jak Oscar Wilde, André Gide, głównie jego „Corydon” i Marcel Proust. W 1930 r. Emilio García Gómez opublikował również swoje „Poemas arabigoandaluces”, które obejmowały pederastycznych poetów Al-Andalus. Około połowy lat trzydziestych XX wieku nastąpiła niewielka liberalizacja, która zakończyła się z początkiem hiszpańskiej wojny domowej.

W grudniu 1931 roku uchwalono nową Konstytucję Hiszpanii. Konstytucja stanowiła, że Hiszpania jest republiką opartą na zasadach wolności i sprawiedliwości. Gwarantowała szeroki

¹⁶⁹ R. Aldrich (Ed.) *Gleich und anders*. Hamburgo: Murmann, 2007 str. 32

¹⁷⁰ J. Ugarte Pérez, ed. *Una discriminación universal. La homosexualidad bajo el franquismo y la transición*. Barcelona-Madrid, editorial Egales, 2008, str. 24

zakres swobód obywatelskich, jak choćby równość wszystkich Hiszpanów wobec prawa, powszechny system wyborczy, gwarantowała równość kobiet i mężczyzn. Przyznano prawo do rozwodów, co oznaczało możliwość rozwiązania małżeństwa. Chroniona była własność prywatna, chociaż konstytucja przyznawała państwu prawo do nacjonalizacji własności za odszkodowaniem. Znoszono subwencje dla Kościoła Katolickiego.

W 1932 r. opublikowano nowy kodeks karny, który nadal nie wspominał o homoseksualizmie, ale zalegalizował stosunki seksualne między mężczyznami, z wyjątkiem armii. Już w 1901 roku w Hiszpanii miała miejsce pierwsza próba małżeństwa pary tej samej płci, którą odnotowano w rejestrze. 8 czerwca 1901 roku dwie kobiety Marcela Gracia Ibeas i Elisa Sánchez Loriga wzięły ślub w La Coruña, kiedy jedna z nich podszyła się za mężczyznę.¹⁷¹ Jednak małżeństwo nigdy nie zostało unieważnione, co może wynikać z tego, że współcześni nie uznawali go za ważne. W Hiszpanii, inaczej niż w Niemczech, na początku XX wieku nie było ruchu homoseksualnego, który sprzeciwiałby się prześladowaniom lub starał się o godność [43].¹⁷² Hiszpańska Liga na rzecz Reform Seksualnych, utworzona pod koniec 1932 roku była najbardziej konserwatywną społecznie wśród Europejczyków i jedną z nielicznych, które nie uwzględniły homoseksualizmu w swoim programie. Homoseksualizm pozostawał tematem tabu aż do wojny domowej. Były jednak pojedyncze głosy, takie jak głos José Marii Llanas Aguilaniedo, który w 1904 r. nawet opowiedział się za małżeństwem dla homoseksualistów.¹⁷³

Po proklamowaniu republiki, do grudnia 1931 r. powstał rząd tymczasowy, kiedy to zatwierdzono Konstytucję z 1931 r. i formalnie ustanowiono Republikę Konstytucyjną. Gdy zgromadzenie konstytucyjne wypełniło swój mandat przyjęcia nowej konstytucji, powinno było zorganizować regularne wybory parlamentarne. Jednak w obawie przed coraz popularniejszą opozycją większość radykalna i socjalistyczna odroczyła zwykłe wybory, przedłużając swoją władzę o kolejne dwa lata. W tym czasie rząd Manuela Azaña zainicjował liczne reformy mające na celu modernizację kraju. W 1932 r. Jezuici (którzy prowadzili niektóre szkoły w całym kraju) otrzymali zakaz ich prowadzenia, skonfiskowano majątek zakonu, zredukowano armię. Właściciele gruntów zostali wywłaszczeni. Autonomia została

¹⁷¹ S. Bermúdez, R. Johnson, *A New History of Iberian Feminisms*. University of Toronto Press. 2018, str. 213 https://books.google.pl/books?id=4IBSDwAAQBAJ&redir_esc=y

¹⁷² R. M. Ballesteros Garcia *El krausismo y la educación femenina en España: Carmen de Burgos y Dolores Cebrián, maestras de la Normal de Toledo*, Docencia e Investigación: revista de la Escuela Universitaria de Magisterio de Toledo, 2003, 28 (13), str. 26

¹⁷³ A.R. Guasch Rafael, A. Ruiz Terol, *Irene Polo i la història de la Catalunya de la Segona República*, (Journalism degree TFG thesis) (in Catalan). Universitat Autònoma de Barcelona, Facultat de Ciències de la Comunicació, 13 June 2014

przyznana Katalonii z lokalnym parlamentem i własnym prezydentem. Zmiany te nie wszystkim się podobały.

W lipcu 1936 roku Gen. Francisco Franco dokonał zamachu stanu. Był dowódcą wojskowym na Wyspach Kanaryjskich. Dążył do obalenia republikańskiego rządu i przejęcia władzy. W 1936 roku rozpoczęła się w Hiszpanii wojna domowa. 18 lipca 1936 roku wojsko objęło kontrolę nad całym terytorium hiszpańskiego Protektoratu w Maroku. Powstańcy oddali się pod komendę gen. Francisca Franco. Ogłosił on odezwę do narodu stwierdzając, że przyczyną buntu było pragnienie wydobycia kraju z „anarchii i bezprawia. Wkrótce powstanie ogarnęło całą Hiszpanię. Wszędzie wykonywane były egzekucje na działaczach demokratycznych i lewicowych. Hiszpański premier Cesares Quiroga podjął próbę stworzenia rządu pojednania. W Madrycie i Barcelonie byli przeciwnicy puczu, którzy pozostali wierni rządowi. O ile na obszarze zajęтым przez frankistowskich rebeliantów dotychczasowe struktury państwa zostały opanowane przez część wojska popierającego generała, o tyle w strefie republikańskiej cała struktura państwa dalej funkcjonowała. Organizacje polityczne i związkowe zajęły się również tworzeniem oddziałów, które stawiałyby skuteczny opór rebeliantom. Załączkiem regularnej armii Republiki stały się milicje robotnicze. Całkowitej zapaści państwa zapobiegły związki zawodowe, które przejęły odpowiedzialność za działanie aparatu administracji i objęły służby publiczne takie jak kolej czy sieci telefoniczne.

Państwa faszystowskie rządzone przez dyktatorów jak Benito Mussolini i Adolf Hitler zgodziły się na udzielenie pomocy, o jaką zabiegał Generał Francisco Franco. Pierwszymi aktami tej pomocy było dostarczenie przez Włochy samolotów transportowych „Sawola”. Kilka dni później przez cieśninę Gibraltarską przedostał się konwój przewożący 3000 żołnierzy marokańskich i Legii Cudzoziemskiej oraz 10 baterii artylerii polowej. Generał Franco przeniósł się ze swym sztabem wojskowym do Sewilli. Brak centralnego ośrodka władzy czy jednolitego dowództwa - problem z jakim borykały się obie strony w pierwszych miesiącach konfliktu, skutkowało stosowaniem środków represyjnych na niespotykaną dotąd skalę. Nastąpiła niekontrolowana eskalacja przemocy, która zabitymi pokryła drogi Kastylii, Nawarry, Galicji i Aragonii. W Andaluzji masowych mordów na ludności cywilnej dopuszczali się żołnierze marokańscy i legioniści. Na odpowiedź strony republikańskiej nie trzeba było długo czekać. W Madrycie w dniach 20 i 21 lipca dochodziło do masakr o przerażających rozmiarach. W strefie rebeliantów miały one miejsce najczęściej po zajęciu miasta (np. Badajoz, Malagii czy Toledo). W strefie republikańskiej do masakr dochodziło na obszarze

Madrytu po uznaniu np. za podpalenie, pożaru stołecznego więzienia. Według statystyk tylko w 1936 roku po obu stronach barykady zginęło 150000 osób. W obozie frankistowskim zbrodnie tolerowano odgórnie, mieściły się w koncepcji prowadzenia wojny, traktowano je jako narzędzie walki. W obozie republikańskim przemoc nie należała do sposobu prowadzenia walki, traktowano je jako narzędzie obrony przed wrogiem.

W tej sytuacji 3 września 1936 roku. powstał rząd jednoczący wszystkie partie antyfrankistowskie. Na czele rządu stanął Largo Caballero. Rząd ten z przewagą socjalistów miał za zadanie rekonstrukcję prawno-ustrojową państwa, objęcie kontrolą wszystkich istniejących i rozproszonych aparatów państwa oraz organów bezpieczeństwa, zmilitaryzowanie oddziałów i przekształcenie ich w regularną armię z jednolitym dowództwem. Jednym z najważniejszych celów rządu była obrona Madrytu przed zagrażającą mu bezpośrednio armią frankistowską. W tym czasie Generał Francisco Franco ogłosił się „generalissimusem sił zbrojnych i szefem rządu hiszpańskiego”. Junta wojskowa ograniczyła się do zachowania struktury organizacyjnej władzy wojskowej, nastawionej w pierwszym rządzie do prowadzenia wojny i do podjęcia niezbędnych w jej przekonaniu środków pozbycia się nielojalnych wobec niej urzędników, zniesienia laickości w oświacie, delegalizacji nie frankistowskich partii politycznych¹⁷⁴. Hierarchia Kościoła Katolickiego w Hiszpanii poparła zamach stanu przeprowadzony przez Generała Francisco Franco. 30 września 1936 roku opublikowano list pasterski „Las dos Ciudades” w którym określono wojnę jako walkę sił dobra przeciwko siłom zła. Siłami dobra byli zwolennicy Generała Franco, a siłami zła rządy demokratyczne. Rebelianci frankistowscy otrzymywali wsparcie od faszystowskich rządów Włoch i Niemiec, za to republikański rząd Hiszpanii nie mógł liczyć na poparcie pozostałych państw. To rząd republikański nie otrzymał pomocy od Francji i Niemiec. Z inicjatywy rządów Wielkiej Brytanii i Francji powstał nawet Komitet Nieinterwencji, który blokował pomoc dla republikańskiej Hiszpanii, nie powstrzymał natomiast pomocy udzielanej rebeliantom przez rządy Włoch i Niemiec. Dostawy wojskowe były dostarczane drogą morską. Republika mogła liczyć co najwyżej na pomoc Związku Radzieckiego, jednakże jako materiał wojenny otrzymywany w jej ramach rząd musiał płacić gotówką, a nie dostawami na kredyt jak to odbywało się pomiędzy Franco i rządami w Berlinie i Rzymie. Dostawy przychodziły w sposób nieregularny i ograniczała się często do przysyłania doradców wojskowych i techników. Gospodarka obu stref musiała dostosować się do potrzeb wojennych. W rękach republikańców

¹⁷⁴J. Hooper, *The new Spaniards*, Penguin 2006, str. 33

znajdowało się rolnictwo oparte na uprawie ryżu, oraz uprzemysłowiona Katalonia¹⁷⁵. Frankiści dysponowali dobrze rozwiniętymi regionami zbożowymi na północy kraju. Wojna domowa zmusiła walczące obozy do rozwinięcia działalności nie tylko propagandowej, ale także kulturalnej: kultura miała wziąć na siebie ciężar walki ideologicznej i promować odpowiednie systemy wartości. Dla obozu frankistowskiego ogromne znaczenie miała nauka Kościoła, a zwłaszcza przesłanie biskupów hiszpańskich. Panowała tutaj ksenofobia i niechęć wobec obcych nacji. Bezwzględnie promowany był model rodziny patriarchalnej, podporządkowany mężczyźnie. Rola kobiety miała zostać ograniczona do pracy w domu i opieki nad dziećmi. Inne relacje i modele rodziny takie jak związki nieheteroseksualne, w tym homoseksualizm były bezwzględnie zabronione. Wyrażano tutaj filozofię narodowego katolicyzmu i antagonizmy między siłami dobra i siłami zła¹⁷⁶.

W obozie republikańskim panowała wolność słowa i przekonań. Działali tam pisarze tacy jak Antonio Machado i Rafael Alberti czy Miguel Hernandez. Na terenach opanowanych przez Frankistów brutalnie prześladowani byli pisarze wspierający demokrację tacy jak Federico Garcia Lorca, który otwarcie przyznawał się do homoseksualizmu. Według historyka Iana Gibsona, poeta został oskarżony o „szpiegostwo dla Rosjan”. Został on przez frankistów zamordowany.

Ideologia i system wartości obu stron konfliktu znajdowały odbicie również w dziedzinie edukacji. W strefie generała Franco w okresie działalności dbano przede wszystkim o wychowanie w duchu katolickim. Hasło „ojczyzna i wiara” służyło za wzorzec na kursach przygotowawczych dla przyszłych nauczycieli, którzy mieli nauczać w szkołach pozbawionych kadry nauczycielskiej od samego wybuchu wojny. Był to model oparty na ksenofobii i niechęci wobec innych narodowości. Eksponowano tutaj mocarstwowość Hiszpanii. Propagowano homofobię i przedstawiano tradycyjny model rodziny jako jedyny właściwy model.

Model w strefie republikańskiej opierał się na założeniu, iż człowiek jest dobry z natury, a dziecku poprzez wychowanie pomaga się jedynie w naturalnym, spontanicznym rozwoju. Prezentowano tutaj tolerancję wobec odmiennych niż heteroseksualne małżeństwo.

Po hiszpańskiej wojnie domowej w latach 1936–1939 wygranej przez nacjonalistów, Francisco Franco, przywódca sił nacjonalistycznych narzucił narodowi hiszpańskiemu dyktaturę, która trwała do jego śmierci w dniu 20 listopada 1975 r. Frankistowska Hiszpania była krajem

¹⁷⁵ M. Tunon de Lara, *op.cit.* str. 581

¹⁷⁶ M. Alberto, *De Sodoma a Chueca*, Barcelona-Madrid: Egales. 2004, str. 39

faszystowskim, wprowadzono ścisłą cenzurę kulturalną, kult zjednoczonego państwa, Kościół miał silną pozycję. Panowały brutalne represje wobec osób homoseksualnych, co stało się najbardziej widocznym elementem prześladowań¹⁷⁷.

Konsekwencją zwycięstwa sił frankistowskich w Hiszpanii było narzucenie zasad konserwatywnych w społeczeństwie. Ukierunkowana była ona na powrocie do hegemonii burżuazji rolnej, która posiadała wielkie gospodarstwa obszarowe. Przez pierwsze 15 lat dominował sektor rolny w gospodarce hiszpańskiej. Znajdowała się na przed przemysłowym etapie rozwoju. Był to model oparty na izolacji od innych społeczeństw europejskich.

Homoseksualizm był uważany za niebezpieczeństwo dla reżimu Franco, który próbował przedstawić tożsamość Hiszpanii na arenie światowej jako kraj całkowicie zmaskulizowany. Nacjonalistyczny i autorytarny charakter tego reżimu był zdecydowanie konserwatywny i podkreślił znaczenie ról płciowych i rodziny. To rozumowanie skłoniło do stworzenia tzw. prawa włóczęgów i bandytów w latach 30 XX wieku, prawa niebezpieczeństwa społecznego oraz prawa „rehabilitacji” w 1970 r. Prawo to pozwalało rządowi wysyłać osoby skazane za bycie gejem do więzienia lub zakładu psychiatrycznego, często stosując terapię szokową jako główną formę leczenia¹⁷⁸ Było to uzasadnione „koniecznością” po tym, jak Franco postanowił uwzględnić orientację seksualną jako chorobę psychiczną i „zagrożenie społeczne” dla społeczeństwa hiszpańskiego¹⁷⁹.

Podobnie jak w wielu innych krajach w Europie, w Hiszpanii homoseksualizm był nieco legalny społecznie i tolerowany, kiedy pozostawał niewidoczny dla opinii publicznej. Pojawienie się nacjonalistycznej polityki i wczesny wpływ psychiatrii i medykalizacji homoseksualizmu podczas władzy Francisca Franco doprowadziły do stygmatyzacji homoseksualistów jako osób zbędnych. W okresie Francisca Franco ważnym celem rządu był wzrost prokreacji i wyidealizowana hiszpańska rodzina, faworyzująca tradycyjny model matki i ojca – każdy inny model rodziny, poza wąską heteronormatywną kategorią (mężczyzny macho i podległej mu kobiety) był zły¹⁸⁰.

¹⁷⁷ I. Herreros, *La conquista del cuerpo*. Barcelona: Planeta, 2012, str. 47

¹⁷⁸ J. Ugarte Pérez, *Una discriminación universal. La homosexualidad bajo el franquismo y la transición*, Barcelona-Madrid, editorial Egales, 2008 str 79-107

¹⁷⁹ Ibidem str. 49-77

¹⁸⁰ O. Martinez, B. Dodge, *El barrio de La Chueca of Madrid, Spain: An emerging epicenter of the global LGBT civil rights movement*. Journal of Homosexuality, 2010, 57(2), s. 226-248

Prawodawstwo hiszpańskie w tym okresie podkreślało, że osoby nieheteroseksualne mają „skłonność do przestępstw” i nie podejmowało problematyki homoseksualizmu aż do lat 50 XX wieku. Tekst ustawy stanowił że ustawa ta nie ma karać, ale chronić, jednocześnie zapobiegając według ideologii frankistowskiej złu jakim był homoseksualizm.

Dlatego też zostało stworzone prawo jako uzasadnienie aresztowania osób, które zakwestionowały tradycyjny model hegemoniczny. Oskarżeni byli zmuszeni potępić nie tylko własną seksualność ale także zmuszano ich do ujawnienia statusu, relacji z członkami społeczności.

Rozdział III. Wpływ przemian politycznych w Hiszpanii na prawa osób LGBT

3.1. Sytuacja osób LGBT po 1975 roku

Ruch na rzecz praw osób LGBT w Hiszpanii rozpoczął się wraz z pojawieniem się grup, które w swoich działaniach dostosowały się do strategii grup LGBT obecnych w innych krajach europejskich, ale które nie działały jawnie ze względu na surowe przepisy Franco zabraniające zrzeszania się.

Po śmierci generała Francisco Franco przejście do ustroju demokratycznego wiązało się ze wzrostem napięć politycznych w Hiszpanii. Mimo to zmiany te miały pokojowy charakter. Na pokojowy przebieg transformacji z systemu autorytarnego do systemu demokratycznego wielki wpływ miała pamięć o bratobójczym konflikcie jakim była Hiszpańska Wojna Domowa w latach 1936-1939. Ona właśnie leżała u źródeł samoograniczenia się wszystkich głównych sił politycznych, kompromisu i wzajemnych negocjacji. Przez cały okres transformacji obowiązywał nieformalny pakt niewspominania o przeszłości, aby nie budzić ducha rozliczeń i zemsty. Fakt, że do tego dialogu mogło dojść i że doprowadził on do przeobrażenia Hiszpanii w kraj demokratyczny, było w ogromnym stopniu zasługą Juana Carlosa de Borbon. 27 listopada 1975 roku został on koronowany na króla Hiszpanii. Na powodzenie zmian miało wpływ to, że król ten miał poparcie sił zbrojnych jako absolwent szkoły wojskowej.

Wraz z objęciem tronu przez Juana Carlosa, w Hiszpanii zaczął się zmieniać stosunek do osób LGBT. Jeszcze przed śmiercią Franco nie heteroseksualni działacze praw człowieka mieli ważne zadanie - nawiązanie kontaktu ze społecznością heteroseksualną. Wpływno na nią poprzez nawiązywanie dialogu z ludźmi o otwartych na odmienne, wręcz przeciwne światopoglądy panujące w społeczeństwie, sztukę, medycynę, socjologię, prawo, dziennikarzy itp. Celem było poinformowanie społeczności, o ile to możliwe, że homoseksualizm to jedna z form tożsamości seksualnej i nie jest zagrożeniem dla społeczeństwa, o problemach które mają homoseksualiści. Okazja, aby wyjść na ulice i przekazać to przesłanie większej liczbie osób bez obawy przed oskarżeniem, nadeszła po śmierci Francisco Franco w listopadzie 1975 r. Premier Adolfo Suárez, obejmujący władzę, po mianowaniu przez króla Hiszpanii Juana Carlosa I, zainaugurował reformy mające na celu demokratyzację kraju. Hiszpania przeszła do nowego ustroju i zniosła niesławne prawo o zagrożeniach społecznych (Ustawa o zagrożeniu,

która prześladowała hiszpańskich obywateli LGBT). Oznaczało to okres, w którym działacze i grupy LGBT w Hiszpanii mogły oficjalnie zaistnieć. Jedną z szeroko znanych grup był Front Wyzwolenia Gejów w Katalonii (FAGC). **Front był najbardziej widoczną i aktywną grupą gejowską w całym okresie przejściowym i należy jej przypisać zorganizowanie serii względnie głośnych wydarzeń protestacyjnych, w tym kulminacyjnego wydarzenia, jakim była demonstracja 28 czerwca 1977 r. Polityka konfrontacyjna była niezbędna w doprowadzeniu do cofnięcia w 1979 r. w/w aktu zagrożeń społecznych wprowadzonego w latach Franco.** Grupy lesbijek czuły się umocnione przez współpracę z rosnącymi hiszpańskimi ruchami feministycznymi. Hiszpańskie ruchy wyzwolenicze, choć nie koncentrowały się na osiągnięciu znacznych korzyści w zakresie praw politycznych, w tym czasie wysunęły na pierwszy plan uznanie tożsamości LGBT. Także ruchy lesbijsko-feministyczne opowiadały się za radykalną polityką seksualną przez całe lata osiemdziesiąte¹⁸¹.

Po śmierci generała Franco działacze LGBT byli w stanie osiągnąć to, do czego wcześniej dążyli, mając na celu dekryminalizację homoseksualizmu, jednocześnie angażując się w działalność partii politycznych. **I tak partia Izquierda Unida (IU) była pierwszą partią hiszpańską, której manifest wyborczy z 1986 r. obejmował już całą sekcję poświęconą problemom osób homoseksualnych.** Rywalizowanie różnych partii o zwycięstwo wyborcze w latach 80. stało się ważnym czasem dla aktywistów LGBT na rozpoczęcie rokowań z partiami politycznymi które chciały ich wsparcia wyborczego. Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza (**Partido Socialista Obrero Español, PSOE**), socjalistyczna partia centrolewicowa, promowała integrację Hiszpanii z Europą w celu dalszego rozwoju gospodarczego. **Niewielka współpraca między grupami PSOE i gejowskimi występowała do 1993 r.,** kiedy to, w obliczu malejącej popularności partia postanowiła zmienić program i zmienić swoją politykę, aby uzyskać większe poparcie ze strony hiszpańskiego elektoratu. **W latach 1994–1995 ostatni rząd lewicowy dekady uchwalił szereg przepisów, które pośrednio poprawiły status prawny osób LGBT, w tym świadczenia mieszkaniowe i świadczenia socjalne dla par osób tej samej płci**¹⁸².

¹⁸¹ K. Calvo, G. Trujillo, *Fighting for love rights: Claims and strategies of the LGBT movement in Spain*, *Sexualities: Studies in Culture and Society* 2011, 14(5), 562-580.

¹⁸² Omar G. Encarnacion *Memory in Politics in Democratic Spain* in the *Oxford Handbook of Spanish Politics* pod red. Diego Muro, Ignacio Lago, Oxford University Press, 2020, str 47-61

Społeczność LGBT ponadto dążyła do pełnego zrównania praw osób homoseksualnych i heteroseksualnych. Wśród argumentów świadczących za legalizacją związków partnerskich i małżeństw jedнопłciowych, które wymieniała ta społeczność znajdowały się postulaty dotyczące równości mniejszości seksualnych wedle zasady, iż każdy ma prawo do miłości, wolności i samodzielnego wyboru swojej drogi życiowej. Ustanawiana przez państwo instytucja małżeństwa nie powinna być ograniczana przez wpływy ideologiczno-religijne, lecz musi uwzględniać potrzeby wszystkich obywateli – również mających odmienne zapatrywanie na życie, jakie chcą prowadzić. Ponadto, niechęć do przyznania pełni praw mniejszościom seksualnym wiązała się z brakiem wiedzy seksuologicznej i powszechnie panującymi homofobicznymi uprzedzeniami¹⁸³.

W 1975 roku, krótko po śmierci Franco, na początku transformacji, z ruchu MELH (Movimiento por la Liberación Gay en España) utworzono wspomniany już Front Wyzwolenia Gejów w Kataloni FAGC (Front d'Alliberament Gai de Catalunya). Zaczęły też tworzyć się podobne w działaniu do FAGC stowarzyszenia w pozostałej części Hiszpanii, takie jak Euskal Herriko Gay Askapen Mugimendua (EHGAM) w Kraju Basków, Front Homoseksualny Akcji Rewolucyjnej (FHAR Frente Homosexual de Acción Revolucionaria) w Madrycie, oraz Koordynator Frontów Wyzwolenia Homoseksualistów w Państwie Hiszpańskim (COFLHEE Coordinadora de Frentes de Liberación Homosexual del Estado Español's). 28 czerwca 1977 r. FAGC zwołał pierwszą demonstrację osób homoseksualnych w Barcelonie, kiedy homoseksualiści nie mieli jeszcze swoich praw, uczestniczyło w niej około 5000 osób. Policja stłumiła to wydarzenie, dokonując kilku aresztowań i dopuszczając się obrażeń uczestników. Dokładnie rok później Frente de Liberación Homosexual de Castilla zorganizował w Madrycie demonstrację z udziałem około 10 000 osób. Równolegle z eksplozją protestów i tworzenia radykalnych stowarzyszeń Armand de Fluviá założył w 1977 r. w Barcelonie Instytut Lambda, później Casal Lambda, pierwsze centrum obsługi prawnej homoseksualistów. Również w 1977 r. EHGAM wydawał magazyn Hotsa, jedno z pierwszych pism homoseksualnych w Hiszpanii. 16 kwietnia tego samego roku do sprzedaży trafiło Party, publikacja, która początkowo zakamuflowała swoją treść dla homoseksualistów pod wizerunkiem „magazynu show-biznesu”¹⁸⁴.

¹⁸³ K. Calvo, G. Trujillo, *op.cit.* str.562

¹⁸⁴ R. Quesada, E. Manuel, „Estudio comparativo de las líneas editoriales de revistas LGTB en España”, Universidad de La Laguna. Facultad de Ciencias Políticas, Sociales y de la Comunicación, (28 08.2021) <https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/21367/Estudio%20comparativo%20de%20las%20lineas%20editoriales%20de%20revistas%20LGTB%20en%20Espana.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Zmieniająca się sytuacja spowodowała, że w **1978 roku po raz pierwszy osoba LGBT** Armand de Fluvia (pseudonimu Roger de Gaimon) **publicznie o tym powiedział**. Wydarzenie to miało miejsce w regionalnej telewizji TVE, w programie Vosté, w czasie największej oglądalności¹⁸⁵. Również w 1978 r. pierwsi homoseksualiści pojawili się w telewizji, Armand de Fluvia i Jordi Petit pojawili się w programie La Clave.

Śmierć dyktatora była swoistego rodzaju katalizatorem zmian społeczno-kulturowych. W Hiszpanii, u schyłku lat 70-tych rozwinął się ruch La Movida Madrileña i trwał przez kolejnych kilka lat. Po śmierci generała Franco nastąpiła swoista eksplozja kulturalna i artystyczna, ciemnionej wolności i różnorodności. Zdaniem niektórych historyków, początków tego ruchu trzeba szukać jeszcze kilka lat przed śmiercią generała Franco. Tak zwana *premovida* miała istnieć już na początku lat 70. Miejscem szczególnym tego ruchu był Madryd, z czasem jednak ruch ten rozwinął się także w innych większych miastach takich jak Bilbao, Sewilla, Barcelona, Vigo. Fakt, że La Movida Madrileña zaczynała rozwijać się pod koniec dyktatury głównie w podziemiach sprawił, że jej prawdziwy rozkwit nastąpił właśnie po roku 1975. Ten niezwykle ruch odnowy hiszpańskiej kultury nie prowadził nigdy usystematyzowanej działalności i nie posiadał szkieletu organizacyjnego, planu działania, ani żadnej władzy, która określałaby kolejne kierunki rozwoju. To artyści „stworzyli” Movidę. Reprezentowali oni różne dziedziny sztuki – od filmu (np. Pedro Almodóvar, Iván Zulueta), przez muzykę (np. Mecano, Azul y Negro, Tino Casal), fotografię (np. Ouka Leele), aż po literaturę (np. Gregorio Morales, Vicente Molina Foix, Luis Antonio de Villena) i komiks. La Movida Madrileña miała jeden cel: wykorzystać wszystkie zasoby wolności artystycznej do odnowy hiszpańskiej kultury i obyczajowości. Był to czas, kiedy tematy tabu były chętnie podejmowane przez artystów, a rewolucja seksualna i wszechobecne subkultury punkowe były na porządku dziennym. Zakładano wyzywające ubrania, skórzane kurtki, robiono mocny makijaż (także u mężczyzn), noszono wystylizowane, kolorowe włosy tworząc klimat hiszpańskich ulic lat 70. i 80.¹⁸⁶

Pierwszym stowarzyszeniem lesbijek była Grup de Lluita per l'Alliberament de la Dona, założona w Barcelonie w 1979 roku. Nawet po jej utworzeniu, lesbijki nie angażowały się w ruch, aż do 1987 do czasu aresztowania dwóch kobiet za publiczne pocałunki. Z tego powodu 28 lipca. sprowokowano masowy protest na Puerta del Sol w Madrycie, który od tego czasu powtarza się corocznie.

¹⁸⁵ A. M. Ortiz, *25 homosexuales para 25 años*, *El Mundo*. (23.06.2002, Numero 349).

<https://www.elmundo.es/cronica/2002/349/1024905810.htm> (1.06.2022).

¹⁸⁶ J. Alvaro, *Kultura Hiszpanii, La Movida Madrileña*, <https://hispanico.pl/la-movida-madrilena/>(1.03.2023)

W 1978 r. zlikwidowano **FHAR** i bojownicy przyłączyli się do stowarzyszenia Mercurio, aby utworzyć Front Wyzwolenia Homoseksualistów Kastylii (**FLHC, Frente de Liberación Homosexual de Castilla**). Front **FLHC** wydawał własny biuletyn, który poruszał sprawy osób LGBT. Życie codzienne osób LGBT chociaż już łatwiejsze niż za czasów Franco, w dalszym ciągu nie cieszyło się takimi prawami jak osób heteroseksualnych. Napięcia między gejami i lesbijkami doprowadziły do powstania w 1981 ogólnokrajowej **Colectivo de Feministas Lesbianas de Madrid (CFLM)** oraz **Grupo de Acción por la Liberación Homosexual (GALHO)**, nieco mniej radykalnej niż **FLHOC (Frente de Liberación Homosexual de Castilla)**. Ostatecznie obydwie grupy FLHOC i GALHO się rozwiązały¹⁸⁷.

31 października 1978 roku została uchwalona przez Nowe Kortezy Konstytucja zapewniająca demokratyzację i liberalizację państwa. 6 grudnia 1978 roku konstytucja została zatwierdzona w ogólnonarodowym referendum. Jednak Ustawa o niebezpieczeństwie i resocjalizacji, niejako spadkobierczyni Prawa włóczęgów i oszustów, była nadal stosowana (np. w 1978 roku wobec trzech osób)¹⁸⁸. 26 grudnia 1978 r. Adolfo Suárez podpisał poprawkę do Ustawy o społecznym zagrożeniu, eliminującą homoseksualizm z tekstu ustawy¹⁸⁹. Weszła w życie 11 stycznia 1979 r., dekryminalizując homoseksualizm w Hiszpanii. Ostatnich więźniów za homoseksualizm wypuszczono w tym samym roku¹⁹⁰. W 1986 roku homoseksualizm przestał być także zbrodnią przeciwko honorowi w hiszpańskiej armii. Hiszpański Wojskowy Kodeks Sprawiedliwości karał homoseksualizm nie tylko wydalaniem ze służby, ale orzekał od sześciu miesięcy do sześciu lat więzienia.

Zmiana sytuacji prawnej spowodowała większe uaktywnienie się osób LGBT w Hiszpanii. W 1983 roku powstało **Madrid Gai Assembly (AGAMA)**, wydające magazyn *Madrid Gai*. Magazyn ten zmienił potem nazwę na *Mundo Gai* ale i tak został wkrótce zamknięty (1986 r.) W 1985 roku w Madrycie powstała stosunkowo stabilna organizacja, **Madrid Gai Collective (COGAM)**, później **Colectivo de Lesbianas, Gais, Transexuales y Bisexuales de Madrid**. W 1992 r. COGAM wycofało się z **COFLHEE**, ponieważ uznało je za zbyt radykalne, w

¹⁸⁷ „*Historia del movimiento lésbico y gai*” Fundación Triángulo. 2004
https://web.archive.org/web/20070424082247/http://fundaciontriangulo.es/informes/e_Historia.htm,
(17.10.2022)

¹⁸⁸ „*Persecución de los homosexuales en el Franquismo*” El País.
https://www.foroporlamemoria.info/documentos/2004/gf_20122004.htm (30.04.2022).

¹⁸⁹ #38AñosDeLibertadSexual, *el hashtag para celebrar la despenalización de la homosexualidad*, Política,
https://www.huffingtonpost.es/2016/12/26/libertad-sexual-espana_n_13858616.html (26.12.2022)

¹⁹⁰ Amnistía Internacional, *España: poner fin al silencio y a la injusticia. Informe de Amnistía Internacional*,
<http://www.afar2rep.org/documentos/informeai.htm> (30.04.2022)

wyniku czego najbardziej radykalne grupy podzieliły się, tworząc grupę lesbijek La Radical Gai i LSD W Katalonii działacz Jordi Petit założył w 1986 r. **Coordinadora d'Iniciatives Gej**, organizację, która w 1988 roku weszła do federacji stowarzyszeń **Coordinadora Gai-Lesbiana de Catalunya (CGL)**. **Również w 1986 r. w Walencji utworzono Collectiu Lambda**. W 1989 r. w Kordobie utworzono Stałe Forum ds. Homoseksualizmu, które w 1992 r. przekształciło się w stowarzyszenie **COLEGA**. Od 1993 r. COLEGA szybko znalazła uznanie w Andaluzji, stając się federacją stowarzyszeń pod nazwą **COLEGAS (Confeseration Espanola LGBT)**, która później zrzeszyła inne wspólnoty autonomiczne **W 1989 roku Instytut Lambda wstąpił do Komisji Pro-Casal, zmieniając nazwę na Casal Lambda**, która od tego roku wydawała pismo o tej samej nazwie. Komitet ds. Kultury i Windykacji Lesbijek (**CRECUL, Comité Reivindicativo y Cultural de Lesbianas**), utworzony w 1991 r., dołączył do **COGAM**, aby utworzyć Państwową Federację Gejów i Lesbijek (**FEGL Federación Estatal de Gays y Lesbianas**), później Państwową Federację Lesbijek, Gejów, Transseksualistów i Biseksualistów (**FELGT Federación Estatal de Lesbianas, Gays, Transgénero y Bisexuales**). Kierowaniem FELGT zajął się Armanda de Fluviá, później dołączyły Casal Lambda, Gais Cristians. Następnie Federacja została rozszerzona o inne ważne grupy, takie jak Gehitu (Kraj Basków), Alega (Kantabria), Gamá (Wyspy Kanaryjskie) lub Col·lectiu Lambda (Walencja). Przywództwo Federacji sprawowały nawet ważne osoby publiczne, takie jak Pedro Zerolo, Íñigo Lamarca, Juana Ramos, Miguel Ángel Fernández, Beatriz Gimeno i Toni Poveda¹⁹¹. W połowie lat dziewięćdziesiątych w Hiszpanii pojawiły się pierwsze „gejowskie dzielnice”: Chueca w Madrycie i Gaixample w Barcelonie. Dzielnice, które wywodziły się z niewielkich skupisk gejowskich barów, już w okresie przejściowym, ewoluowały zgodnie z modelami amerykańskimi (jak Castro w San Francisco i Greenwich Village w Nowym Jorku) i europejskimi (jak Le Marais w Paryżu czy Old Compton Street w Londynie) w kierunku autentycznych ośrodków kultury, wypoczynku i biznesu dla homoseksualistów. Podobnie niektóre hiszpańskie obszary turystyczne, takie jak Ibiza, Playa del Inglés-Maspalomas (Gran Canaria), Sitges, a zwłaszcza Barcelona, skonsolidowały się jako ważne miejsca dla turystyki homoseksualnej i witają gejów z całego świata. W lutym 1995 r. w Sewilli rozpoczęła się sprawa Arny'ego, którą Jesús Vázquez, jeden z poszkodowanych,

¹⁹¹ R. Aldrich, ed. *Gleich und anders Eine globale Geschichte der Homosexualität*. Hamburgo: Murmann Verlag, 2007, str. 23

określił jako „ostatnią próbę reakcjonistów, by zmiążyć nieuniknione”¹⁹². Arny to nazwa przyjaznego gejom baru w Sewilli, który „oskarżono” jako miejsce prostytucji nieletnich. Wybuchł skandal, osądzono 48 mężczyzn, wśród których znalazły się takie nazwiska jak w/w Jesús Vázquez, aktor i piosenkarz Javier Gurruchaga, komik Jorge Cadaval, były sędzia nieletnich Manuel Rico Lara, Antonio Tejado, brat piosenkarki Marii del Monte. Większość z nich została oskarżona na podstawie zeznań 15-letniego chłopca, José Antonio Sanches Barriaga, „Witness Number 1”¹⁹³. Ostatecznie sędzia uniewinnił większość oskarżonych z braku dowodów, oskarżonych nigdy nie było w Arny. Szkody niemajątkowe poniesione jednak przez oskarżonych były ogromne. Z drugiej strony kilku osobom udowodniono winę i skazano na karę więzienia.

Wydarzenia społeczno-obyczajowe w kraju toczyły się równolegle do zmian zachodzących w życiu politycznym. Od 1979 roku premierzy rządu tacy jak Adolfo Suarez Gonzales, Francisco. Laina Garcia, Leopoldo Calvo Sotelo y Bustelo, Felipe Gonzales Marquez, Jose Maria Alfredo Aznar Lopez, Jose Luis Rodriguez Zapatero, Mariano Rajoy jako przywódcy partii kształtowali programy wyborcze, które po wygranych wyborach wcielali w życie. W Hiszpanii istnieje system wielopartyjny, oprócz partii ogólnopartyjnych działają też partie regionalne. Głównymi partiami są: centroprawicowa, konserwatywna Partia Ludowa (PP, Partido Popular), założona w 1989, socjaldemokratyczna Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza (PSOE, Partido Socialista Obrero Español) działająca od 1879, Komunistyczna Partia Hiszpanii (PCE, Partido Comunista de España) założona w 1921, a od 1986 działająca w koalicji Zjednoczonej Lewicy (IU, Izquierda Unida), a także partie Vox, Podemos, Ciuciudamos. Do najważniejszych regionalnych ugrupowań politycznych należą zaś katalońska centroprawicowa koalicja Konwergencja i Unia (CiU, Convergencia i Unió), Junts per Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya i Baskijska Partia Narodowa (EAJ, Euzko Alderdi Jeltzalea, Partido Nacionalista Vasco)¹⁹⁴.

W wyborach powszechnych w 1996 r. hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza straciła władzę na rzecz Partii Ludowej José Marii Aznara. 5 maja 1996 jej przywódca objął stanowisko premiera jako pierwszy konserwatysta po 14 latach rządów lewicy. W niższej izbie Kortezów Generalnych głosowali za nim deputowani ugrupowań regionalnych z

¹⁹² J. A. Rodriguez, *La sentencia del ‘caso Arny’ disipa la sospecha que pesaba sobre los acusados más famosos*, EL PAIS, 20 de marzo de 1998.

https://elpais.com/diario/1998/03/20/sociedad/890348401_850215.html (20.03.2022)

¹⁹³ Ibidem

¹⁹⁴ Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Hiszpania-Partie-polityczne;4652973.html>

Katalonii, Kraju Basków i Wysp Kanaryjskich. Partia Ludowa zwyciężyła zdecydowanie także w następnych wyborach w 2000 roku. 183 mandaty zapewniły większość bezwzględną partii w Kongresie Deputowanych, a José María Aznar po raz drugi został premierem. Rząd Aznara zapisał się jako ten, który doprowadził do zmniejszenia deficytu budżetowego, a także wzrostu gospodarczego. Tworzyły się nowe miejsca pracy, w Radzie Unii Europejskiej rząd opowiadał się za nicejskim systemem głosowania. Problemem okazał się nacjonalizm kataloński i baskijski. Poparcie przez rząd interwencji zbrojnej w Iraku nie miało odzwierciedlenia w opinii społeczeństwa, pojawiły się liczne demonstracje antywojenne. **W ciągu ośmiu lat rządów José Marii Aznara Partia Ludowa odrzucała także różne przedłożone przez opozycję ustawy o legalizacji małżeństw osób tej samej płci** ¹⁹⁵.

3.2. Sytuacja prawna i społeczna osób LGBT w Hiszpanii po 2004 r.

Wydaje się, że największy wpływ na kształtowanie prawodawstwa sprzyjającego osobom LGBT miały rządy wywodzące się z Hiszpańskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej PSOE (*Partido Socialista Obrero Español*). Partia ta została założona już w 1879 roku, w czasach generała Franco (1939 – 1977) była zdelegalizowana. Po przywróceniu demokracji PSOE została jedną z głównych sił politycznych Hiszpanii, która w latach 1982–1996, 2004–2011 i od 2018 sprawowała rządy. W 2001 roku nowym sekretarzem generalnym został José Luis Rodríguez Zapatero, który postanowił odnowić partię. Na rezultaty nie trzeba było długo czekać. Już w roku 2003 PSOE wygrała wybory samorządowe, a w listopadzie 2003 roku PSOE zwyciężyła w regionalnych wyborach Katalonii, zawiązując sojusz z ugrupowaniami *Esquerra Republicana de Catalunya* (ERC) oraz *Iniciativa per Catalunya* (ICV). W 2005 roku PSOE wygrała wybory, które niektórzy obserwatorzy sceny politycznej w Hiszpanii wiążą z zamachem terrorystycznym w Madrycie w dniu 11 marca 2004 roku. Uważa się, że wyborcy byli zdezorientowani informacjami płynącymi od prawicowego rządu, jakoby za zamachami stała ETA. Wyborcy postawili więc na rząd socjalistów głoszących sprzeciw wobec w/w wojny w Iraku. Tak więc w wyborach 2004 roku wygrała PSOE, na czele rządu stanął Jose Luis Rodriguez Zapatero. Dla osób LGBT najważniejszym stał się wkrótce fakt, **że w wyniku działań PSOE i samego premiera w Hiszpanii zalegalizowano w 2005 roku małżeństwa homoseksualne**. Hiszpański parlament zatwierdził ustawę legalizującą małżeństwa osób tej

¹⁹⁵ A. M. Expósito, *Vicente Molina Foix*, in *Who's Who in Contemporary Gay and Lesbian History*, R. Aldrich, G. Wotherspoon (ed.), Routledge, 2001, p. 141

samej płci, czyniąc Hiszpanię drugim krajem, który wyeliminował wszelkie prawne rozróżnienia między związkami osób tej samej płci i związkami osób heteroseksualnych. Ustawa przyjęta głosami 187 za i 147 przeciw stanowi, **że pary będą miały te same prawa, w tym swobodę zawierania małżeństw i adopcji dzieci, niezależnie od płci**. Jak powiedział premier Zapatero w parlamencie „dzisiaj hiszpańskie społeczeństwo reaguje na potrzeby grupy ludzi, którzy zostali poniżeni, których prawa zostały zignorowane, których godność została obrażona, ich tożsamość została odebrana, a wolność ograniczona”¹⁹⁶.

Jak podawała prasa „Po przyjęciu ustawy aktywiści przyglądający się obradom w parlamencie z łoży dla widzów płakali, wiwatowali, przytulali się, machali prawodawcom i przesyłali im buziaki. Z kolei kilku członków konserwatywnej, opozycyjnej Partii Ludowej, która stanowczo sprzeciwiła się ustawie krzyczało „hańba”. Ci, którzy byli „za” stali i klaskali”¹⁹⁷. Nagrodzony Oscarem hiszpański reżyser filmowy Pedro Almodovar, który jest gejem, powiedział, że „rodziny w XXI wieku nie muszą w Hiszpanii odzwierciedlać tradycyjnego katolickiego modelu.”¹⁹⁸. Według hiszpańskich zwolenników małżeństw homoseksualnych tylko kanadyjskie prawo, które zostało rozszerzone przez parlament na cały kraj, zawiera język tak liberalny jak hiszpański. Hiszpańska ustawa zrównuje pod względem „wymagań i skutków” małżeństwa osób tej samej lub różnej płci. Z kolei ustawy w Holandii i Belgii tworzą oddzielną kategorię praw dla par osób tej samej płci, które nie zapewniają pełnej równości w kwestiach takich jak adopcja. Kursad Kahramanoglu, sekretarz generalny Międzynarodowego Stowarzyszenia Lesbijek i Gejów zauważył jednak, że w Hiszpanii mówi się o całkowitej równości, ale . „Jedynym **innym** miejscem na świecie, w którym tak naprawdę się to wydarzyło, jest Kanada. Kanadyjska Izba Gmin głosowała w sprawie zmiany tradycyjnej definicji małżeństwa, a gdy Senat ją formalnie zatwierdzi, małżeństwa homoseksualne będą legalne w całym kraju.”¹⁹⁹. W Stanach Zjednoczonych, Massachusetts jest jedynym stanem, który uznaje małżeństwa homoseksualne. Vermont i Connecticut zatwierdziły związki cywilne osób tej samej płci.

Uchwalanie prawa legalizującego małżeństwa osób tej samej płci w Hiszpanii nie było jednak łatwe. Początkowo ustawa została przyjęta we wstępnym głosowaniu w kwietniu 2005 r.. Następnie ustawa trafiła do Senatu, gdzie została odrzucona w niewiążącym głosowaniu, po

¹⁹⁶ Tampa Bay Times „*Spain approves liberal gay marriage law*”, July 1, 2005

<https://www.tampabay.com/archive/2005/07/01/spain-approves-liberal-gay-marriage-law/> (1.07.2022)

¹⁹⁷ Ibidem

¹⁹⁸ Ibidem

¹⁹⁹ Ibidem

czym wróciła do niższej izby parlamentu w celu ostatecznego zatwierdzenia. Choć nie przyniosło to praktycznego skutku, głosowanie w Senacie wskazało na ostry sprzeciw wobec projektu ustawy, który pojawił się w społeczeństwie hiszpańskim, zwłaszcza wśród konserwatystów. Wcześniej setki tysięcy ludzi przemarszerowało przez centrum Madrytu w proteście przeciwko ustawie, mówiąc, że jest to zamach na instytucję małżeństwa. Burmistrz Valladolid, Francisco Javier Leon de la Riva, który nie chciał wprowadzać w życie nowego prawa, a katolicy hierarchowie wezwali urzędników państwowych do odmowy udziału w jakichkolwiek wydarzeniach związanych z zawieraniem małżeństw homoseksualnych ze względu na sumienie. Krótco po wstępnym głosowaniu w kwietniu 2005 r. arcybiskup Barcelony, kardynał Ricard Maria Carles Gordo, porównał pracowników rządowych sprzeciwiających się prawu, ale zgadzających się na jego wykonanie do nazistów w Auschwitz, którzy „wierzyli, że muszą przestrzegać nazistowskich praw”.²⁰⁰ Po głosowaniu Konferencja Episkopatu Hiszpanii stwierdziła, że małżeństwo, rozumiane jako związek mężczyzny i kobiety, nie jest już przewidziane w hiszpańskich prawach, odnosząc się zarówno do prawa dotyczącego małżeństw homoseksualnych, jak i do uchwalonej wcześniej ustawy ułatwiającej przeprowadzenie rozwodu. Pomimo dużego sprzeciwu sondaże pokazywały, że od 55 do 65 procent Hiszpanów popiera małżeństwa homoseksualne. Nawet wielu z tych, którzy oponowali przeciw uchwalonej ustawie twierdziło, że tak naprawdę zgadzają się na zezwolenie parom jedнопłciowym na zawieranie małżeństw, ale uważają, że nie powinni mieć możliwości adopcji dzieci²⁰¹.

Należy zauważyć, że wcześniejsze ustawodawstwo krajowe dotyczące par osób tej samej płci nie było ujednoczone, chociaż w niektórych częściach kraju pojawiały się już pewne regulacje. Wspólnoty autonomiczne zaczynały regulować sytuację małżonków, w tym małżonków tej samej płci tak, aby mogli oni korzystać np. z minimalnych obowiązkowych świadczeń. 30 czerwca 1998 r. Katalonia przyjęła pierwszą ustawę uznającą de facto pary homoseksualne. Podobnie zachowały się Walencja, Madryt (1 grudnia 2001 r.), Baleary (2 stycznia 2002 r.), Asturia (maj 2002 r.), Andaluzja (grudzień 2002 r.), Estremadura, Kraj Basków i Aragonia (w 2003 r.). Choć homoseksualizm został zalegalizowany od końca lat 90., policja nadal posiadała akta z informacjami na temat homoseksualistów zebrane podczas reżimu Franco lub

²⁰⁰ Tampa Bay Times „*Spain approves liberal gay marriage law*”, July 1, 2005
<https://www.tampabay.com/archive/2005/07/01/spain-approves-liberal-gay-marriage-law/> (1.07.2022)

²⁰¹ Ibidem

w okresie transformacji. Dopiero w 2001 r. parlament przyjął ustawę przewidującą zniszczenie tych akt²⁰².

Pierwszym politykiem, który publicznie ujawnił swój homoseksualizm, był Miquel Iceta, deputowany Katalońskiej Partii Socjalistycznej podczas wyborów w 1982 r.²⁰³, a kolejnym były socjalistyczny minister edukacji Jerónimo Saavedra, który w 2000 r. dokonał „coming out” we wstępie do książki „Outing en España” autorstwa Fernando Bruquetas de Castro²⁰⁴. Podobnie zachował się José Marié Mendiluce, kandydat na burmistrza Madrytu w styczniu 2003 r., podczas kampanii wyborczej²⁰⁵.

3.3. Dyskurs partii politycznych w Hiszpanii dotyczący rodziny i osób LGBT.

W Hiszpanii panuje demokracja wielopartyjna, nie mniej jednak polityka do niedawna zdominowana była przez partie PSOE i Partię Ludową²⁰⁶. Ostatnio dużego znaczenia nabrała partia Vox, a także Unidas Podemos (aktualnie rządząca z PSOE) i Ciudadanos²⁰⁷.

Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza (Partido Socialista Obrero Español – PSOE) – to demokratyczna, socjalistyczna i proeuropejska partia utworzona w 1879 r. Partia rządziła Hiszpanią przez różne okresy w całej jej historii. Obecnie tworzy rząd i kierowana jest przez premiera Pedro Sancheza. W ostatnim programie wyborczym z 2019 roku partia deklarowała przyjęcie pakietu ustaw na rzecz równego traktowania, niedyskryminacji i pozytywnej oceny różnorodności. Jest zwolenniczką kompleksowego prawa na rzecz równego traktowania i niedyskryminacji osób LGBTI (w tym w sporcie), reformy ustawy o tożsamości płciowej. Deklarowała wprowadzenie zakazu tzw. terapii odwróconych i wspieranie integracji

²⁰² J. Ugarte Pérez, ed.(2008): *Una discriminación universal. La homosexualidad bajo el franquismo y la transición*, Barcelona-Madrid, editorial Egales. str. 247

²⁰³ S. Taules, *Miquel Iceta: dos casas, urbanita, fan de Rocío Jurado y cinéfilo*, Politicos, https://www.vanitatis.elconfidencial.com/famosos/2021-01-26/miquel-iceta-salir-armario-cinefilo-novio-rocia-jurado_1991026/ (26.01.21)

²⁰⁴ F. Bruquetas de Castro, *Outing en España. Los españoles salen del armario*, HMR Hijos de Muley-Rubio, 2000 str. 5

²⁰⁵ Manuel Cuéllar, *José María Mendiluce, candidato verde y gay* *El eurodiputado y candidato a la alcaldía de Madrid reconoce su homosexualidad en la revista 'Zero'*, EL PAIS, https://elpais.com/diario/2003/01/02/espana/1041462017_850215.html (2.01.2003)

²⁰⁶ Polacos.pl, *Hiszpański system polityczny*, <https://polacos.pl/hiszpanski-system-polityczny/>, 44802 (12.11.2022)

²⁰⁷ Buca R., *Prawica zdominuje hiszpańską scenę polityczną*, <https://cdn.ug.edu.pl/75792/prawica-zdominuje-hiszpanska-scene-polityczna-wywiad-z-przedstawicielem-partii-vox/>, (10.11.2022)

osób transpłciowych w ich pełnym uczestnictwie w życiu politycznym, społecznym i kulturalnym²⁰⁸.

Przeciwna w swym programie do PSOE jest konserwatywna partia chrześcijańska **Partia Ludowa (Partido Popular, PP)**, wcześniej znana jako Sojusz Ludowy. PP często tworzyła rządy w Hiszpanii, zarówno większościowe jak i mniejszościowe. Partię odsuniętą od władzy w czerwcu 2018 r. Przewodzi jej obecnie Pablo Casado. W programie wyborczym partii z 2019 roku nie ma żadnej wzmianki na temat osób LGBT, nawet w takich punktach jak „Równość” czy „Przemoc ze względu na płeć”²⁰⁹ Oczywiście program partii uwzględnia zapisy ustawy zasadniczej w której wszyscy obywatele są równi wobec prawa bez względu na ich pochodzenie, płeć, orientację seksualną, wyznanie religijne, przekonania polityczne.

Vox, to obecnie trzecia siła w parlamencie hiszpańskim. Jest to narodowo konserwatywna partia polityczna założona w 2013 roku, w programie której jest mowa o obronie przed socjalistami, komunizmem i kilkoma nacjonalizmami separatystycznymi. Uważa się także za „partię walczącą z totalitarnym marksizmem kulturowym oraz poprawnością polityczną.”²¹⁰ Liderem jest Santiago Abascal wywodzący się z Partii Ludowej. Z głównych założeń programowych wyłania się sprzeciw wobec feminizmu czy postulatów społeczności LGBT, aborcji i eutanazji. Partia w programie zapisała ustawę o adopcji krajowej. W programie tym proponuje się utworzenie Ministerstwa Rodziny promującego ochronę rodziny naturalnej, wsparcie dla rodzin wielodzietnych i poprawienie wskaźnika urodzeń²¹¹. Temu ma służyć stworzenie corocznie w ogólnym budżecie państwa powszechnego świadczenia dla dzieci pozostających na utrzymaniu hiszpańskich rodzin w wysokości 100 euro miesięcznie. Świadczenie to będzie zwiększane od trzeciego dziecka i będzie aktualizowane co roku (paragraf 73. *Programa electoral de Vox 2019 10N: VIDA Y FAMILIA*). Ponadto planowane jest opracowanie integracji osób z zespołem Downa, które nie będą traktowane jako osoby niepełnosprawne. Utrzymany zostaje zakaz macierzyństwa zastępczego i wszelkiej działalności, która uprzedmiotawia i wykorzystuje ludzi²¹².

²⁰⁸ Program wyborczy partii z 2019 r, str. 34, p.2.3.3 <https://www.psoe.es/media-content/2019/10/Ahora-progreso-programa-PSOE-10N-31102019.pdf>

²⁰⁹ Program wyborczy partii PP z 2019 r.

https://www.pp.es/sites/default/files/documentos/pp_programa_electoral_2019.pdf

²¹⁰ Buca R., *Prawica zdominuje hiszpańską scenę polityczną*, <https://cdn.ug.edu.pl/75792/prawica-zdominuje-hiszpańska-scena-polityczna-wywiad-z-przedstawicielem-partii-vox/>, (10.11.2022)

²¹¹ Program wyborczy partii Vox z 2019 r. <https://www.elcorreo.com/elecciones/generales/programa-electoral-vox-elecciones-generales-2019-10-noviembre-2019111164619-nt.html> (20.01.2023)

²¹² Ibidem

United We Can (Unidos Podemos) jest partią socjalistyczną utworzoną z sojuszu partii lewicowych. Kierowana przez Pablo Iglesiasa współtworzy aktualnie z PSOE rząd. Partia ta w swoim programie z 2019 roku wyraża poparcie dla równości i niedyskryminacji wobec osób LGBT. W programie są zawarte konkretniejsze propozycje, takie jak zwiększenie ochrony różnych form rodziny, wsparcia dla adopcji rodzin LGTBI, uznanie i ochrona prawna nowych form stabilnego współżycia bez bycia parą. W programie przywiązuje się dużą wagę do roli kobiet promując feministyczną współpracę, rolę kobiet w społeczeństwie i rzeczywistą równość. Program partii proponuje ułatwienie dostępu do swobodnego i zdecydowanego macierzyństwa, dzięki dostępowi do wspomaganego rozrodu. Promuje dostęp do najnowszych metod antykoncepcji, antykoncepcji awaryjnej i dobrowolne przerwanie ciąży dla wszystkich kobiet, włączenie młodych kobiet do krajowego systemu opieki zdrowotnej. W programie wyborczym zapisano zwiększenie inwestycji publicznych w dzieci do średniej europejskiej, brak dyskryminacji chłopców i dziewcząt, zwłaszcza w dziedzinie edukacji, zdrowia. Uwagę zwraca też punkt 129 programu, proponując zreformowanie artykułu 49 Konstytucji, który mówi o "upośledzonych fizycznie, sensorycznie i umysłowo". Chodzi nie tylko o zaktualizowanie terminologii, ale przede wszystkim o podanie jej jako podstawowego prawa poprzez dostosowanie do paradygmatu praw człowieka i Międzynarodowej Konwencji Praw Kobiet²¹³.

Kolejną istotną partią jest partia **Ciudadanos (Obywatele)**. Jest to katalońska centroprawicowa partia liberalna utworzona w 2006 roku, obecnie kierowana jest przez Alberta Rivera. Uważa się za proeuropejską i przeciwną nacjonalizmowi (w tym regionalnemu katalońskiemu). W swoim programie deklaruje, że będzie promować ustawę o różnorodności seksualnej i płciowej, która daje prawdziwą równość dla wszystkich osób LGBTI i położy kres wszelkiej dyskryminacji, której mogą doświadczyć. Ułatwi dostęp do tymczasowego zakwaterowania osobom LGBTI, zwłaszcza młodym, które są zmuszone do opuszczenia domu z powodu odrzucenia przez rodzinę ze względu na ich orientację seksualną. Zajmie się konkretnymi potrzebami seniorów LGTBI. Dokona przeglądu rejestracji korekty płci, aby zachować zgodność z orzeczeniami Trybunału Konstytucyjnego. Ponadto gwarantuje prawodawstwo macierzyństwa zastępczego, aby kobiety, które nie mogą zająć w ciążę i rodziny LGTBI, mogły spełnić swoje marzenie o utworzeniu pełnej rodziny. „Nasz altruistyczny model macierzyństwa zastępczego, podobny do tego w Kanadzie i Wielkiej Brytanii, zagwarantuje prawa wszystkim

²¹³ Program wyborczy partii Podemos z 2019 r. https://podemos.info/wp-content/uploads/2019/04/Podemos_programa_generales_28A.pdf (25.05.2019 r)

osobom zaangażowanym w ten proces, zwłaszcza kobietom w ciąży i nieletnim urodzonym dzięki technice wspomaganego rozrodu”²¹⁴.

Wśród innych partii takich jak **Zjednoczona Lewica (Izquierda Unida, IU)**, partia lewicowa utworzona w 1986 r. przez grupy lewicowców, zielonych, lewicowych socjalistów i republikanów gdzie większość stanowili członkowie Komunistycznej Partii Hiszpanii (PCE), **Republikańska Lewica Katalonii-Katalonii Si (Esquerra Republicana de Catalunya-Catalunya Si – ERC CatSi)**, partia koalicyjna utworzona w 2011 roku z prokatalońskich partii niepodległościowych), **Katalońska Europejska Partia Demokratyczna (Partit Democrata Europeu Catala – PdeCAT)**, proeuropejska katalońska partia nacjonalistyczna założona w 2016 r., **Baskijska Partia Nacjonalistyczna (Partido Nacionalista Vasco – PNV – centroprawicowa baskijska, partia nacjonalistyczna założona w 1895 r., przewodzi jej Andoni Ortuzar)**, **Kraj Basków Unite (Euskal Herria Bildu – EHB – lewicowa baskijska partia nacjonalistyczna utworzona w 2011 roku)**, **Koalicja Kanaryjska (Coalicion Canaria, centroprawicowa partia rządząca Wyspami Kanaryjskimi od jej powstania w 1993 roku)** na uwagę zasługują partie jak Esquerra Republicana de Catalunya i Junts per Catalunya. Programy wyborcze z 2019 r. tych partii są bardzo przyjazne osobom LGBT^{215, 216}. Partia Junts per Catalunya stawia na równość, w tym równość prawną osób LGBTI i innych dyskryminowanych grup we wszystkich aspektach życia, od zdrowia po edukację, pracę lub wypoczynek z pozostałymi obywatelami. Partia chce zaangażować się w walkę z homofobią, bifobią i transfobią na rzecz promowania tolerancji, współistnienia i uznawania różnorodności orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. Ponadto chce uznania heterogeniczności rodzin z dziećmi i zajęcie się zmianami nazwy urlopu macierzyńskiego i ojcowskiego w związku z urodzeniem, adopcją i wychowaniem, aby uniknąć dyskryminacji w rodzinach z rodzicami tej samej płci. W programie partii zwraca się uwagę na równość płci, feminizm i walka z przemocą ze względu na płeć²¹⁷. Partia Esquerra Republicana de Catalunya w swoim programie również zdecydowanie, a może nawet bardziej stawia na walkę z dyskryminacją osób LGBTI i równość. Świadczą o tym nawet podtytuły w rozdziale 3 *Dyskryminacja lub równość* takie jak „Przewyciężamy macho, heteropatriarchalny reżim i dyskryminację”, „Heteropatriarchalny

²¹⁴ Program wyborczy partii Ciuciudadanos z 2019 r. <https://www.ciudadanos-cs.org/programa-electoral>

²¹⁵ Program wyborczy z 2019 r. partii de Esquerra Republicana de Catalunya https://locals.esquerra.cat/documents/programa_congres201910n.pdf

²¹⁶ Program wyborczy z 2019 r. partii Junts per Catalunya <https://img.beteve.cat/wp-content/uploads/2019/05/programa-electoral-junts-per-catalunya-2019.pdf>

²¹⁷ Ibidem str. 43-44

system chroniony przez struktury władzy”, „Paternalistyczne państwo, które dyskryminuje młodych ludzi”, „Budujemy republikę feministyczną i emancypacyjną”, „Republika feministyczna z rzeczywistą równością kobiet i mężczyzn”, „Republika, która szanuje różnorodność seksualną i tożsamość płciową”²¹⁸ Program partii odzwierciedla wizję Republiki która szanuje różnorodność seksualną i tożsamość płciową, jest sprawiedliwa, gwarantuje wszystkim takie same prawa i możliwości, jest wolna od homofobii, transfobii, LGBTIfobi, daje prawo „do kochania tak jak chcesz i do tworzenia rodziny, jakakolwiek by ona nie była, bo jest częścią twojego DNA.”²¹⁹ Podstawowymi filarami Republiki są konstytucyjne prawa do a) równych szans dla osób LGBTI, aby mogły żyć normalnie w swojej orientacji seksualnej i miały zagwarantowane prawo do miłości zgodnie z życzeniem i do samostanowienia o swojej rodzinie, b) niedyskryminacji i walki z homofobią i transfobią, gwarantowania prawa osób LGBTI do normalnego życia osobistego, publicznego i zawodowego, c) stanie się międzynarodowym punktem odniesienia dla poszanowania praw człowieka i różnorodności seksualnej, obecności w organizacjach międzynarodowych i wpływanie na globalną politykę. Dodatkowo program partii proponuje zagwarantowanie wszystkim kobietom prawa do wspomaganego rozrodu, finansowanego ze środków publicznych bez względu na orientację seksualną czy stan cywilny, jak to już ma miejsce w Katalonii. Ponadto zwraca uwagę na edukowanie dzieci i młodzieży pod kątem równości i szacunku dla osób LGTBI+ oraz stworzenie kompleksowego planu przeciwko przemocy LGBTIfobicznej²²⁰.

Hiszpańskie partie konserwatywne i prawicowe takie jak Partia Ludowa i partia Vox²²¹ w swoich programach (Partia Ludowa²²², Vox²²³) cenią tradycyjną rodzinę jako podstawową komórkę społeczną. Według nich rodzina to główne miejsce edukacji i solidarności. To w rodzinie przekazywane jest dziedzictwo materialne, kulturowe czy społeczne.

W rodzinie tradycyjnej przekazuje się z pokolenia na pokolenie ogół dorobku dziedziczonego po poprzednich generacjach. W rodzinie ma być przekazywana tradycja, wiedza, sposoby myślenia i zachowania, normy społeczne uznane przez społeczeństwo za szczególnie ważne dla jego współczesności i przyszłości. Partie te promują politykę opartą na tradycyjnych

²¹⁸ Esquerra Republicana, *Programa electoral*, https://locals.esquerra.cat/documents/programa_congres201910n.pdf,

²¹⁹ Ibidem.

²²⁰ Ibidem.

²²¹ Vox Espana, *Que es VOX*, <https://www.voxespana.es/espana/que-es-vox>, (02.02.2023)

²²² Partido Popular, *Programas*, <https://www.pp.es/conocenos/programas>, (1.10.2022)

²²³ Vox Espana, *Agenda Espana*, <https://www.voxespana.es/agenda-espana>, (02.02.2023)

wartościach rodzinnych. Dążą do ochrony rodziny. Często używają terminu „wartości rodzinne”, a ich ogólne znaczenie odnosi się do tradycyjnych lub kulturowych wartości. Zawarte są w nich treści dotyczące struktury, funkcji, ról, postaw, przekonań, ideałów rodziny i zwykle oznaczającą tradycyjną, patriarchalną rodzinę, z ojcem jako głównym żywicielem rodziny i matką, która pełni rolę tradycyjną i jest gospodynią domową, wychowująca biologiczne dzieci. Te konserwatywne partie polityczne ideały rodziny rozwijają poprzez politykę promocji tradycyjnego małżeństwa. Są przeciwnikami aborcji. Senatorowie **partii Vox** ostatnio (grudzień 2022 r.) zgłosili veto do projektu ustawy zmieniającej ustawę 2/2010 z 3 marca o zdrowie seksualnym i reprodukcyjnym oraz dobrowolnym przerwaniu ciąży. Senatorowie uznali, że "hiszpańskie ustawodawstwo zostało dopasowane do ideologicznych parametrów Agendy 2030 – pochodzącej z ONZ – której częścią są tak zwane *prawa seksualne i reprodukcyjne*". Ubolewają również, że ta agenda, "za zgodą Parlamentu Europejskiego, uznała aborcję za prawo reprodukcyjne. Oznacza to, że "to, co było zbrodnią (złem), stało się prawem (dobrem)"²²⁴. Odnośnie osób LGBT Vox uważa, że „Ruch LGBT to kolejny sposób na podzielenie społeczeństwa na tysiąc sztucznych płci. W tym przypadku wykorzystuje gejów i lesbijki jako zwykle narzędzie polityczne. VOX sprzeciwia się temu, równocześnie szanując prawa homoseksualnych obywateli, jak nakazuje hiszpańska konstytucja.”²²⁵

Partie lewicowe, takie jak PSOE, opowiadają się z kolei w Hiszpanii za pełnią praw reprodukcyjnych. Prawa reprodukcyjne opierają się na uznaniu podstawowego prawa wszystkich par i jednostek do swobodnego i odpowiedzialnego decydowania o liczbie, odstępach czasu i czasie rodzenia swoich dzieci oraz do posiadania informacji i środków w tym celu, a także prawa do osiągnięcia najwyższego zdrowia reprodukcyjnego. Popierają one również prawo do podejmowania decyzji dotyczących reprodukcji bez dyskryminacji, przymusu i przemocy. Prawa reprodukcyjne obejmują takie kwestie jak prawo do autonomii i samostanowienia o własnym ciele, prawo do dostępu do wiedzy naukowej, która daje możliwość podejmowania decyzji w kwestii planowania rodziny bez stosowania przymusu, dyskryminacji i różnego rodzaju przemocy fizycznej i psychicznej, prawo dostępu do edukacji seksualnej, zakaz okaleczania narządów płciowych, prawo do stosowania środków

²²⁴ Vox Espana, *VOX veta en el Senado la Ley del aborto: desprecia la vida humana, la objeción de conciencia y duda de la capacidad paterna de cuidar a los hijos*, <https://www.voxespana.es/actualidad/vox-veta-senado-ley-aborto-desprecia-vida-humana-objecion-conciencia-duda-capacidad-paterna-cuidar-hijos-20221228> (28.12.2022)

²²⁵ Buca R., *Prawica zdominuje hiszpańską scenę polityczną*, <https://cdn.ug.edu.pl/75792/prawica-zdominuje-hiszpanska-scene-polityczna-wywiad-z-przedstawicielem-partii-vox/>, (10.11.2022)

antykonceptyjnych, prawo do legalnej i bezpiecznej aborcji oraz prawo do korzystania do zgodnej ze standardami medycznymi usług zdrowotnych w dziedzinie reprodukcji. Prawa te obejmują również takie kwestie jak prawo dostępu do edukacji seksualnej dotyczące chorób przenoszonych drogą płciową i innych aspektów ich seksualności, prawo do zdrowia podczas cykli hormonalnych oraz ochrona przed przemocą taką jak okaleczenie żeńskich narządów płciowych. Partie te uważają, że realizacja praw reprodukcyjnych jest powiązana z kilkoma uznanymi prawami człowieka, w tym prawem do zdrowia, prawem do ochrony przed dyskryminacją, prawem do poszanowania życia prywatnego prawem do nie bycia poddawany torturom i złemu traktowaniu. Opowiadają się za pełnią wolności seksualnej. Uważają, że każdy człowiek ma pełne prawo do wyrażenia pełni potencjału seksualnego, nie akceptując jednak żadnej formy przymusu. Partie te opowiadają się za równością i niedyskryminacją osób LGBT w Hiszpanii. Są one przeciwne wszelkim formom dyskryminacji niezależnie od płci, orientacji seksualnej, rodzaju rasy, grupy społecznej oraz różnego rodzaju niepełnosprawności. Opowiadają się za prawem do autonomii i nietykalności cielesnej. Uważają, że władze publiczne nie powinny ingerować w te kwestie. Opowiadają się też za prawem do edukacji seksualnej. Uważają, że każdy człowiek powinien mieć prawo do zawierania małżeństw i związków partnerskich opartych na równości, oraz pełnej i dobrowolnej zgodzie. W swych programach opowiadają się za prawem do decydowania o posiadaniu dziecka, o liczbie i odstępie czasu, a także do dostępie do informacji o kwestiach seksualnych.

Partie te są zwolennikami demokratycznego modelu rodziny. Jest to model rodziny, który charakteryzuje się wspólnym podejmowaniem decyzji, wzajemnym szacunkiem, autonomią dzieci i odpowiedzialnością za wspólnie podejmowane decyzje. Wszyscy członkowie „demokratycznej rodziny” mają głos przy podejmowaniu decyzji rodzinnych. Zachowuje się równowagę między niezależnością, a troską o dobro całej rodziny. Charakteryzuje się autonomią psychologiczną. Model ten pozwala dzieciom na posiadanie własnych pomysłów i preferencji oraz prawo do ich wyrażenia. Rodzice zachęcają do niezależności i dają dzieciom swobodę w podejmowaniu własnych decyzji, gdy jest to właściwe. Rodzice w tym modelu są ciepłi, wrażliwi i tolerancyjni. Są świadomi różnic indywidualnych między dziećmi. Potrzeby dzieci są brane pod uwagę. Tego typu styl wychowawczy akceptuje pozytywny styl rodzicielski. Zamiast stosować kary, pomaga dzieciom uczyć się przez doświadczenie, kiedy jest to bezpieczne. W tym podejściu do rodzicielstwa rodzice traktują dzieci z szacunkiem w interakcjach rodzic-dziecko. Są przeciwni autorytarnemu stylowi wychowawczemu, który charakteryzuje się wysokimi wymaganiami, ale niską reakcją. Rodzice tacy stawiają wysokie

wymagania, ale są zimni i zdystansowani do emocjonalnych potrzeb dziecka. Autorytarni rodzice mają wiele surowych zasad i bardzo wysokie wymagania, rzadko okazują ciepło swoim dzieciom. Kiedy są zdenerwowani na swoje dzieci, autorytarni rodzice są skłonni krzyczeć i besztać. Używają terminu „twarda miłość”, aby usprawiedliwić swój brak reakcji i złośliwe nastawienie do swoich dzieci. Autorytarni rodzice wierzą, że są autorytetami. Oczekują od swoich dzieci bezwzględności posłuszeństwa. Chcą oni sprawować kontrolę nad każdym aspektem życia swoich dzieci, od sposobu w jaki dzieci mówią, jak zachowują się w domu lub miejscach publicznych, w co się ubierają i na jakie zajęcia uczęszczają. Wymagają od dzieci uległości. Autorytarni rodzice narzucają swoim dzieciom nie tylko **kontrolę behawioralną**, ale także **psychologiczną**. Nie wierzą, że dzieci mają prawo lub możliwość podejmowania własnych decyzji. Dzieci są również zniechęcane do samodzielnego odkrywania lub działania. Partie lewicowe są przeciwne opisanemu wyżej autorytarnemu stylowi wychowawczemu prowadzącemu w konsekwencji do wychowania obywatela uległego wobec władzy²²⁶.

3.4 Prawodawstwo hiszpańskie wobec osób LGBT

Ochronę prawną osób LGBT w Hiszpanii gwarantuje Konstytucja. Ten najwyższy akt prawny został opublikowany (w języku hiszpańskim) w dzienniku urzędowym „Boletín Oficial del Estado”, nr 311 z 29 grudnia 1978 r. Zmiany w Konstytucji dokonano 27 sierpnia 1992 r. oraz 27 września 2011 r. Tekst Konstytucji zamieszczony jest na stronie internetowej parlamentu hiszpańskiego. Ostatnia zmiana pochodzi z dnia 27 września 2011 r.

3.4.1 Przepisy prawne

Artykuł 14 Konstytucji stanowi że „Hiszpanie są równi wobec prawa. Niedopuszczalna jest wszelka dyskryminacja z powodu pochodzenia, rasy, płci, religii, poglądów albo jakichkolwiek innych osobistych lub społecznych warunków lub okoliczności.”²²⁷ Artykuł ten proklamuje równość prawną wszystkich obywateli hiszpańskich, dyskryminacja ze względu na orientację seksualną jest objęta określeniami "stan osobisty lub okoliczności". Określenie to zostało utrzymane w mocy przez hiszpański Trybunał Konstytucyjny (wyrok Trybunału

²²⁶ Juventudes Socialistas, *Educacion y Cultura*, <https://www.jse.org/educacion/>, (10.12.2022)

²²⁷ Konstytucja Hiszpanii, Art.14, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/hispania2011.html#mozTocId730163>

Konstytucyjnego z dnia 13 lutego, nr 41/2006) ²²⁸. Ponadto zasada niedyskryminacji ze względu na orientację seksualną została włączona do kilku przepisów prawa hiszpańskiego, w tym ochrony azylowej, prywatnego i publicznego zatrudnienia, ochrony zdrowia, edukacji, organów Bezpieczeństwa Państwa. Dodatkowo przepisy o danych osobowych, dotyczących sportu, komunikacji, zakładu karnego (w tym pozytywne działania na rzecz ochrony więźniów transpłciowych) itp. uwzględniają brak dyskryminacji osób LGBT.

Artykuł 16 Konstytucji wzmacnia te wolności stanowiąc, że „1. Zapewnia się jednostkom i wspólnotom wolność w sferze ideologii, religii i kultu. Korzystanie z tych wolności podlega tylko takim ograniczeniom, jakie są konieczne dla utrzymania ładu publicznego chronionego przez ustawę. 2. Nikt nie może być zobowiązany do składania oświadczeń co do swej ideologii, religii lub swych przekonań. 3. Żadne wyznanie nie ma charakteru państwowego. Władze publiczne uwzględniają przekonania religijne społeczeństwa hiszpańskiego i utrzymują wynikające z tego stosunki współpracy z Kościołem Katolickim i pozostałymi wyznaniami”.

Zgodnie z artykułem 9 ust. 2 "Do władz publicznych należy kształtowanie warunków niezbędnych dla urzeczywistnienia i zapewnienia skuteczności wolności i równości jednostki oraz grup, w skład których ona wchodzi, a także usuwanie przeszkód, które by uniemożliwiły lub utrudniały ich pełną realizację, oraz ułatwienie uczestnictwa wszystkich obywateli w życiu politycznym, ekonomicznym, kulturalnym i społecznym" ²²⁹.

Hiszpania była trzecim krajem na świecie, który zalegalizował małżeństwa osób tej samej płci w 2005 r., zrównał prawa związków heteroseksualnych i homoseksualnych, w tym adopcję dzieci, spadki, emerytury i ulgi podatkowe. W listopadzie 2012 r. sąd najwyższy Hiszpanii utrzymał w mocy ustawę nr 13/2005 z dnia 1 lipca zmieniającą hiszpański kodeks cywilny w zakresie prawa do zawarcia małżeństwa, stwierdzając, że konstytucja musi być interpretowana szeroko i w elastyczny sposób, aby dostosować się do ewolucji społecznej. Od 2005 roku ponad 28.000 gejów i lesbijek wzięło ślub, a większość Hiszpanów popiera równe prawa małżeńskie²³⁰.

²²⁸ Social Research Center CIS (May 2011) in Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, *Spain LGBT good practices*, str. 1

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Discrimination/LGBT/Res_27_32/Spain.pdf

²²⁹ *Constitucion Espanola*,

<https://boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionCASTELLANO.pdf>,

²³⁰ Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, *Spain LGBT good practices*, *op.cit.* str.1

W parlamencie przyjęto także inne akty prawne ułatwiający życie osób LGBT. Ustawa nr 3/2007 z dnia 15 marca, reguluje sprostowanie wpisów do rejestru dotyczących płci danej osoby. Ustawa ta zapewnia prawne uznanie preferowanej płci osoby transpłciowej i procedury zmiany nazwiska, wzmianki o płci osoby transpłciowej w aktach urodzenia, dowodach osobistych, paszportach i innych dokumentach urzędowych.

Regionalne Prawo Baskijskie (nr 14/2012, z dnia 28 czerwca), oraz Prawo Nawarry (12/2009, z dnia 19 listopada) w sprawie niedyskryminacji ze względu na tożsamość płci i uznanie praw osób transpłciowych określają politykę publiczną związaną z osobami transpłciowymi w tych regionach. Na przykład prawo baskijskie przewiduje utworzenie jednostki administracyjnej ukierunkowanej na pomoc osobom transpłciowym i mającej na celu np. informowanie osób transpłciowych o wytycznych zdrowotnych dotyczących leczenia czy innych pozytywnych działania w celu unikanie dyskryminacji w systemie edukacji. Uchwalono również prawne rozwiązanie, że osoby poddawane zabiegowi zmiany płci posiadają tymczasowy dokument tożsamości. Parlamenti Andaluzji (ustawa nr 2/2014) i Wysp Kanaryjskich (ustawa nr 8/2014) uchwałyły podobne rozwiązania. Ponadto parlament Galicji przyjął w kwietniu 2014 r. pierwszy specjalny program regionalny „Ustawa o przeciwdziałaniu dyskryminacji osób LGBTI” (ustawa nr 2/2014), a następnie w październiku 2014 r. podobna ustawa została przyjęta przez parlament Katalonii (ustawa 11/2014). Dodatkowo przyjęto ustawę zwalczaniu homofobii, bifobii i transfobii. Motyw uprzedzenia związany z tożsamością seksualną lub płciową może być brany pod uwagę jako okoliczność obciążająca przy popełnianiu przestępstwa (art. 22 ust. 4 kodeksu karnego Prawo organiczne 10/1995). Poza tym wyodrębniono w prokuraturach jednostki zajmujące się głównie przestępstwami z nienawiści i dyskryminacji Koordynator ds. przestępstw z nienawiści dyskryminacji została również powołana w Sądzie Najwyższym ²³¹.

Przytoczone akty prawne świadczą o zaawansowaniu regulacji prawnych w stosunku do osób LGBTI w Hiszpanii. Osobom nieheteronormatywnym gwarantuje się te same prawa co osobom heteronormatywnym i ułatwienie uczestnictwa w życiu politycznym, ekonomicznym, kulturalnym i społecznym. Państwo bierze też na siebie obowiązek zapewnienia respektowania tych praw, co zdecydowanie ułatwia życie osobom LGBTI. W tym kontekście nie bez znaczenia jest fakt, że większość społeczeństwa hiszpańskiego popiera małżeństwa w/w osób. Troska o osoby nieheteronormatywne przejawia się także

²³¹ Ibidem

w parlamentach regionalnych stanowiących regionalne uchwały zwalczające wszelką dyskryminację ludzi, w tym dyskryminację ze względu na tożsamość płciową.

3.4.2 Prokuratoria ds. ochrony zasad równości i niedyskryminacji

W 2013 r. w Hiszpanii powstała sieć prokuratorów zajmujących się głównie ochroną zasad równości i niedyskryminacji (co najmniej po jednej prokuraturii w każdym z 50 prokurator okręgowych). Sieć ta powstała w celu koordynacji działań wszystkich organów oskarżenia prowadzących śledztwo w sprawie przestępstw popełnionych z nienawiści lub dyskryminacji w szczególności wobec osób LGBT i jest koordynowana przez jednego zastępcę prokuratora generalnego w hiszpańskiej prokuraturze.

Prokuratura dąży do tego, aby prokuratorzy pracujący w ramach sieci reagowali na liczne wykroczenia, które mają wpływ na ofiary dyskryminacji, w tym reagowali na przestępstwa dyskryminacyjne ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. W ten sposób poszukuje się też orzecznictwa w zwalczaniu wszelkich form dyskryminacji i kształtuje postawę społeczeństwa. Ściganie tego typu przestępstw ułatwia nie tylko życie osobom LGBT, ale również działa prewencyjnie ²³².

Funkcją sieci jest także gromadzenie informacji, dokumentacji i zaleceń międzynarodowych organów praw człowieka (w Organizacji Narodów Zjednoczonych i na poziomie Unii Europejskiej), zbieranie orzecznictwa europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Trybunału Konstytucyjnego oraz Sądu Najwyższego w celu prowadzenia dochodzeń i ścigania. Ponadto istotnym celem jest zbliżenie prokuraturii do obywateli, stowarzyszenia ofiar i organizacji pozarządowych zajmujących się prawami człowieka (NGOs). Celem takich działań jest nawiązanie i promowanie kontaktów i stałego dialogu ze społeczeństwem obywatelskim.

Ponadto Ministerstwo Spraw Wewnętrznych ogłosiło w grudniu 2014 r. utworzenie procedur działań policji. Procedury zostały opracowane w celu zintensyfikowania ścigania i karania za przestępstwa z nienawiści. W Hiszpanii dyskryminacja osób LGBT jest pierwszą przesłanką

²³² Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, *op.cit.* str.3.

do ściągania za przestępstwo z nienawiści. W tym sensie regulacje zapewnią szczególną wrażliwość na zachowania dyskryminacyjne²³³.

3.4.3 Deklaracje i zobowiązania rządowe

Rząd hiszpański wykazał zaangażowanie na rzecz przestrzegania i umacniania praw człowieka wobec osób LGBT. Rada Ministrów w dniu 17 maja 2013 zatwierdziła Deklarację Rządu w sprawie Międzynarodowego Dnia przeciwko Homofobii i Transfobii.

W deklaracji z 2013 r. rząd potwierdza swoje zobowiązanie do przestrzegania praw człowieka niezależnie od jego orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej na poziomie krajowym i międzynarodowym. Dotyczyło to zaangażowania się rządu na szczeblu międzynarodowym w uchylenie przepisów kryminalizujących osoby LGBT w wielu krajach. Rząd poparł również stanowisko, aby z Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowia pod auspicjami Światowej Organizacji Zdrowia usunąć np. transpłciowość jako jednostkę chorobową.

Na szczeblu krajowym rząd będzie walczył z homofobią i transfobią za pomocą kampanii informacyjnych i uświadamiających, będzie również finansować badania nad dyskryminacją, a także będzie promować zatrudnienie i włączanie osób transpłciowych do życia w społeczeństwie.²³⁴

3.5 Polityki publiczne wobec osób LGBT +w Hiszpanii na tle polityk w wybranych państwach

Prawa dotyczące gejów, lesbijek, osób biseksualnych i transpłciowych i innych osób nieheteronormatywnych różnią się znacznie w zależności od kraju i jego jurysdykcji i obejmują różne kwestie od prawnego uznania osób tej samej płci po karę śmierci za homoseksualizm.

Obecnie na świecie panuje duże zróżnicowanie wśród państw jeżeli chodzi o uznanie praw osób LGBT. W 2022 roku 33 państwa na całym świecie uznawały małżeństwa osób tej samej płci²³⁵. Z drugiej strony istnieją 2 kraje, które nakładają karę śmierci i ją praktykują za stosunki

²³³ Ibidem

²³⁴ Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, *op.cit.*, str.3

²³⁵ *ILGA state sponsored homophobia 2019*,

https://ilga.org/downloads/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2019.pdf (31.03.2019)

seksualne między osobami dwóch płci. Tymi krajami są Afganistan i Iran²³⁶, ²³⁷. Kara śmierci jest oficjalnym prawem, ale nie jest praktykowana w takich państwach jak Mauretania, Arabia Saudyjska, Somalia czy Zjednoczone Emiraty Arabskie. 15 krajów na świecie ma w swoim prawodawstwie ukamieniowanie jako karę za cudzołóstwo, ale ich egzekucja obejmuje tylko Iran i północną część Nigerii²³⁸, ²³⁹. W 2011 roku Rada Praw Człowieka ONZ przyjęła swoją pierwszą rezolucję uznającą prawa osób LGBT, po czym Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka wydało raport dokumentujący naruszenia praw osób LGBT, w tym przestępstwa z nienawiści, kryminalizację aktywności seksualnej i dyskryminacji. Po opublikowaniu tego raportu ONZ wezwała wszystkie kraje, które jeszcze tego nie uczyniły, do uchwalenia przepisów chroniących prawa osób LGBT²⁴⁰. Badanie przeprowadzone w 2022 roku przez ILGA Europe, czyli Organizację zajmującą się prawami osób homoseksualnych w Europie wykazało, że w państwach w których w wysokim stopniu są chronione prawa osób LGBT występują z mniejszą częstotliwością choroby HIV/AIDS wśród homoseksualnych i biseksualnych mężczyzn, niezależnie od ryzykownych zachowań seksualnych²⁴¹, ²⁴².

Przepisy mające wpływ na osoby LGBT to między innymi przepisy dotyczące uznawania związków osób tej samej płci, w tym małżeństw, związków cywilnych i związków partnerskich, prawa dotyczącego rodzicielstwa osób LGBT - w tym adopcji przez osoby LGBT, przepisy antidyskryminacyjne w zakresie zatrudnienia, mieszkalnictwa, edukacji i zakwaterowania publicznego. Przepisy te odnoszą się do ustawodawstwa mającego na celu zapobieganie dyskryminacji określonych grup ludzi. Przepisy antidyskryminacyjne różnią się w zależności od jurysdykcji pod względem zakazanej dyskryminacji czy grup chronionych przez te przepisy. Zwykle tego rodzaju przepisy mają na celu zapobieganie dyskryminacji

²³⁶ Ibidem, str 429

²³⁷ Human Rights Watch, „*Even if you go to the skies, we'll find you*”. *LGBT people in Afghanistan after the Taliban takeover*, <https://www.hrw.org/report/2022/01/26/even-if-you-go-skies-well-find-you/lgbt-people-afghanistan-after-taliban-takeover>. (26.01.2022)

²³⁸ ILGA 2019, *op.cit.* str. 439

²³⁹ J. Milton, *Three men sentenced to death by stoning for being gay*, PinkNews, <https://www.thepinknews.com/2022/07/05/nigeria-gay-death-sentence-islam/> (5.07. 2022)

²⁴⁰ UN News Center, *UN issues first report on human rights of gay and lesbian people*, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=40743> (24.09.2022)

²⁴¹ ILGA annual review 2022, <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf> (1.03.2022)

²⁴² K. Stojanovsky, E. J. King, K.R. Amico, M. C. Eisenberg, A. T. Geronimus, S. Baros, A. J. Schmidt, *Stigmatizing policies interact with mental health and sexual behaviours to structurally induce HIV diagnoses among European men who have sex with men*, *Aids Behav.* 2022, 26 (10), 3400-3410
J. Dougherty, *U.N.council passes gay rights resolution*, CNN. Archived from the original on 30 September 2018, <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/europe/06/17/un.lgbt.rights/index.html> (20.09.2020)

w zatrudnieniu, mieszkalnictwie, edukacji i innych obszarach życia społecznego.²⁴³ Prawo antidyskryminacyjne może obejmować ochronę ze względu na płeć, wiek, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, niepełnosprawność, chorobę psychiczną lub zdolności umysłowe, orientację seksualną, religię, wyznanie lub poglądy polityczne²⁴⁴. Przepisy te mają na celu ochronę przed dyskryminacją indywidualną, dotyczącą konkretnej osoby, bądź dyskryminację strukturalną, wynikającą z określonej polityki bądź procedur które dyskryminują określone grupy. Unia Europejska, której Hiszpania jest członkiem od 1986 roku przyjęła kilka głównych dyrektyw antidyskryminacyjnych, **dyrektywę w sprawie równości rasowej i dyrektywę w sprawie równości zatrudnienia oraz dyrektywę w sprawie równego traktowania**. Dyrektywy te określają standardy, które muszą spełniać wszystkie kraje członkowskie Unii Europejskiej; jednak każde państwo członkowskie jest odpowiedzialne za stworzenie specjalnego ustawodawstwa, aby osiągnąć te cele²⁴⁵.

W Hiszpanii przepisy dotyczące przestępstw związanych z nienawiścią nakładają surowsze sankcje karne za motywowaną przemoc wobec osób LGBT. Przestępstwo z nienawiści to przestępstwo motywowane uprzedzeniami, które ma miejsce wtedy, gdy sprawca bierze na cel ofiarę z powodu jej przynależności do określonej grupy społecznej bądź rasy czy grupy demograficznej. Przykładem takich grup mogą być grupy etniczne czy inne dotyczące niepełnosprawności, języka, narodowości, wyglądu fizycznego, wieku, religii, tożsamości płciowej bądź mniejszości seksualnej. Przestępstwa z nienawiści odnoszą się do czynów przestępczych, które są motywowane uprzedzeniami wobec jednej lub kilku grup społecznych. Przestępstwa te obejmują napaść fizyczną, zabójstwo, uszkodzenie mienia, zastraszenie, nękanie, obelgi słowne lub zniewagi, przestępstwo partnerskie lub listy zawierające nienawiść wobec adresata. W Hiszpanii artykuł 22 hiszpańskiego kodeksu karnego zawiera przepis dotyczący kary za przestępstwo motywowane uprzedzeniami wobec ideologii, przekonań, religii, pochodzenia etnicznego, rasy, narodowości, płci, orientacji seksualnej, choroby lub niepełnosprawności ofiary ²⁴⁶²⁴⁷.

²⁴³ *World Association for Sexual Rights*, http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/declaration_of_sexual_rights_sep03_2014.pdf (24.11.2022)

²⁴⁴ *Ibidem*

²⁴⁵ *Legislative Train Schedule, European Parliament*, <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-area-of-justice-and-fundamental-rights/file-anti-discrimination-directive> (dostęp 21.10.2022)

²⁴⁶ *Ministerio de Justicia, Criminal Code Spain*, https://documents.law.yale.edu/sites/default/files/criminal_code_spain.pdf

²⁴⁷ M. Bell, *The Implementation of European Anti-Discrimination Directives: Converging towards a Common Model?* *The Political Quarterly*, 2008, 79(1), str. 36 – 44

Podobnie istnieją też przepisy dotyczące mowy nienawiści. Przykładem może być przemówienie wygłoszone w sposób publiczny, które wyraża nienawiść lub zachęca do przemocy wobec osoby lub grupy ze względu na rasę, religię lub orientację seksualną. Za mowę nienawiści zwykle uważa się przekazywanie wrogości lub dyskredytowanie jednostki lub grupy ze względu na cechy charakterystyczne grupy, takie jak rasa, kolor skóry, pochodzenie narodowe, płeć, niepełnosprawność, religia lub orientacja seksualna²⁴⁸. Prawne definicje mowy nienawiści różnią się w zależności od kraju²⁴⁹. Po II Wojnie Światowej w Niemczech aby zapobiec odrodzeniu się nazizmu za przestępstwo uznawano także podżeganie do nienawiści. Mowa nienawiści ze względu na rasę, płeć i orientację seksualną zostały w Niemczech zakazane²⁵⁰.

W Hiszpanii kodeks karny, a konkretnie artykuł 510, zabrania mowy nienawiści przeciwko każdemu człowiekowi. Oprócz tego konkretnego przestępstwa, o którym mowa w części szczególnej kodeksu karnego istnieje ogólna okoliczność obciążająca. Okoliczność tę można zastosować do wszystkich przestępstw, w tym do oszczerstwa i zniesławienia, jeśli są one motywowane nienawiścią lub dyskryminacją²⁵¹. Oprócz przestępstw związanych z nawoływaniem do nienawiści Hiszpania zwalcza również mowę nienawiści za pomocą przepisów innych niż te wymienione w Kodeksie Karnym. Należy do nich artykuł 23 Ustawy 19/2007 o zwalczaniu przemocy, rasizmu, ksenofobii i nietolerancji w sporcie²⁵².

Organizacją, której zadaniem jest ściganie przestępstw związanych z mową nienawiści w Hiszpanii jest Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej. W swoim artykule opublikowanym w 2011 roku wykazano zaniepokojenie utrzymywaniem się rasistowskich i ksenofobicznych postaw wobec społeczności latynoskich mieszkających w Hiszpanii. Komitet wezwał rząd do podjęcia działań poprzez stworzenie ogólnokrajowej strategii walki z rasizmem, ksenofobią i ich społecznymi konsekwencjami. Dotyczy to również takich kwestii jak dostęp do toalet publicznych ze względu na płeć lub tożsamość transpłciową. Ma to z kolei wpływ na dostęp do obiektów publicznych (toalety) z podziałem na płeć danej osoby, na podstawie określonej płci jaka widnieje w jej dokumentacji (takiej jak akt urodzenia) lub płci

²⁴⁸ Criminal Code Spain *op.cit.*

²⁴⁹ A. Davies, *Workplace Law Handbook: Employment Law and Human Resources*. Workplace Law Group. 2011, str 185

²⁵⁰ M. Coester, *Das Konzept der Hate Crimes aus den USA unter besonderer Berücksichtigung des Rechtsextremismus in Deutschland*. Peter Lang: Frankfurt/Berlin/Bern/Bruxelles/New York/Oxford/Wien 2008

²⁵¹ Criminal Code Spain *op.cit.*

²⁵² John Carlos I, Law 19/2007, Of July 11, *Against Violence, Racism, Xenophobia And Intolerance In Sport.*, <https://www.global-regulation.com/translation/spain/1445414/law-19-2007%252c-of-july-11%252c-against-violence%252c-racism%252c-xenophobia-and-intolerance-in-sport.html>, (11.07.2007)

która odpowiada tożsamości płciowej. Problem ten może obejmować lub wykluczać osoby transpłciowe, w zależności od definicji płci. Uniwersalne toalety publiczne są jedną z możliwości uniknięcia tego typu problemu ²⁵³.

Kolejnym istotnym problemem jest dostęp do służby wojskowej osób LGBT. Z pośród 30 krajów NATO jedynie Turcja nie uznaje praw osób LGBT do służby wojskowej. Hiszpania jak i pozostałe kraje Sojuszu uznają od 2000 roku prawo osób LGBT do służby wojskowej.²⁵⁴

Ważną kwestią prawną dla osób LGBT jest kwestia możliwości oddawania krwi lub tkanek do przeszczepów i rogowki przez te osoby. W wielu krajach są liczne ograniczenia wobec w/w osób. Te ograniczenia nazywa się „odroczeniami”, ponieważ dawcy krwi, którzy zostali uznani za niekwalifikujących się mogą kwalifikować się w późniejszym terminie. Jednak wiele odroczeń jest nieokreślonych, co oznacza, że te dawstwa nie są akceptowane w żadnym momencie przyszłości, co stanowi faktyczny zakaz. Nawet osoby LGBT które pozostają w monogamicznych związkach partnerskich nie kwalifikują się do oddawania krwi. Ograniczenia różnią się w zależności od danego państwa, ograniczenia dotyczą głównie osób LGBT.

W kwestii oddawania krwi w Stanach Zjednoczonych, Amerykańska Agencja ds. Żywności i Leków (FDA) wprowadziła trzymiesięczny okres odroczenia dla osób LGBT. W Kanadzie w czerwcu 2019 roku okres odroczenia dla dawców krwi został także skrócony do trzech miesięcy. Tymczasem w przypadku tkanek takich jak rogowki okres odroczenia dla osób LGBT wynosi pięć lat w Stanach Zjednoczonych i dwanaście miesięcy w Kanadzie ²⁵⁵. Wśród krajów Unii Europejskiej Włochy, Polska, Łotwa i Hiszpania to jedyne kraje które nie stosują środków odroczenia w stosunku do osób LGBT. Dawstwo jest dozwolone w tych krajach, jeśli dawca nie miał ryzykownych stosunków seksualnych, ale nie jest to uzależnione od orientacji seksualnej dawcy.

Organizacje LGBT od wielu lat domagają się aby osoby LGBT miały takie same prawa jak osoby heteroseksualne. Postrzegają one ograniczenia dotyczące dawstwa jako te oparte na homofobii, a nie uzasadnionych obawach medycznych, ponieważ dawstwa są rygorystycznie

²⁵³ E. Brown, M. Balingit *Transgender students' access to bathrooms is at front of LGBT rights battle*, The Washington Post, https://www.washingtonpost.com/local/education/transgender-students-access-to-school-bathrooms-is-new-front-in-war-over-lgbt-rights/2016/02/29/ba66d676-da61-11e5-925f-1d10062cc82d_story.html (29.02.2016)

²⁵⁴ De Angelis Karin, et al. *Sexuality in the military w:International Handbook on the Demography of Sexuality*, Springer Netherlands, 2013, str.213

²⁵⁵ M. A. Puente, J. L. Patnaik, A. M. Lynch, B. M. Snyder, C. M. Caplan, B. Pham, H. V. Neves da Silva, C. Chen, M. J. Taravella, A. G. Palestine, *Association of Federal Regulations in the United States and Canada With Potential Corneal Donation by Men Who Have Sex With Men* JAMA Ophthalmology.2020, 138 (11), 1143–1149, doi:10.1001/jamaophthalmol.(30.03.2020)

testowane w celu wykrycia dawców zakażonych znanymi wirusami, takimi jak wirus HIV, wirusowe zapalenie wątroby typu B i wirusowe zapalenie wątroby typu C. Uważają oni, że odroczenia są oparte na stereotypach i dyskryminują osoby LGBT.

Dla osób LGBT ważne są również granice wieku przyzwolenia. Wiek przyzwolenia to wiek, w którym dana osoba jest uznana za prawnie zdolną do wyrażenia zgody na czynności seksualne. W konsekwencji osoba dorosła, która podejmuje czynności seksualne z osobą młodszą niż wiek przyzwolenia, nie może prawnie twierdzić, że czynność seksualna była dobrowolna, a taka czynność seksualna może zostać uznana za wykorzystywanie dziecka lub gwałt. Osoba poniżej minimalnego wieku jest uważana za ofiarę, a jej partner seksualny za przestępcę, chociaż niektóre jurysdykcje przewidują wyjątki. Termin „wiek przyzwolenia” nie pojawia się zazwyczaj w ustawach. Najczęściej prawo określa wiek, poniżej którego nielegalne jest angażowanie się w czynności seksualne z tą osobą. Nie należy go mylić z innymi przepisami dotyczącymi minimalnego wieku, w tym wieku pełnoletności, wieku odpowiedzialności karnej, wieku uprawniającego do głosowania, wieku spożywania alkoholu, wieku prowadzenia pojazdów. Przepisy dotyczące wieku przyzwolenia różnią się w zależności od jurysdykcji danego państwa. W większości państw świata wiek przyzwolenia mieści się od 14 do 18 roku życia²⁵⁶. Przepisy mogą różnić się w zależności od aktu seksualnego, płci uczestników, lub innych względów. Niektóre jurysdykcje mogą również uwzględniać osoby nieletnie uczestniczące w aktach seksualnych między sobą zamiast jednego wieku. Zarzuty i kary wynikające z tych przypisów są bardzo wysokie. W niektórych jurysdykcjach takich jak Bahamy, brytyjskie terytorium zależne Kajmanów, Chile, Paragwaj i Surinam obowiązuje wyższy wiek przyzwolenia na czynności seksualne osób tej samej płci. Takie rozbieżności są coraz częściej krytykowane przez organizacje reprezentujące osoby nieheteroseksualne i uznawane jako dyskryminacja²⁵⁷. Na przykład w Kanadzie, Wielkiej Brytanii wiek przyzwolenia na czynności seksualne wynosił 21 lat w przypadku czynności seksualnych osób tej samej płci, podczas gdy w przypadku osób heteroseksualnych wiek zgody na te czynności wynosił 16 lat. Obecnie w Wielkiej Brytanii wiek przyzwolenia na wszelką aktywność seksualną wynosi 16 lat. W 2019 roku rząd Kanady uchylił rozdział kodeksu karnego, który określał niższy wiek przyzwolenia na czynności seksualne w przypadku osób heteroseksualnych.

²⁵⁶ M. Waites, *The Age of Consent: Young People, Sexuality and Citizenship*, Palgrave Macmillan, 2005, str.124

²⁵⁷ B. Holly, *By birth or consent: children, law, and the Anglo-American revolution in authority*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2012, str. 288

W Hiszpanii, wiek przyzwolenia wynosił zwykle 12 lat w chrześcijańskich królestwach Iberii. W 1979 roku rząd Adolfo Suareza uchylił zakaz aktów homoseksualnych w tym prawie i od tego czasu nie ma pod tym względem dyskryminacji osób LGBT. W 1995 roku wprowadzono nowy kodeks karny, który określał wiek przyzwolenia na wszystkie czynności seksualne na 12 lat, ale został on podniesiony do 13 lat w 1999 roku i do 16 lat w 2005 roku.

Wydaje się, że Hiszpania jest krajem, w którym kładzie się duży nacisk na polityki społeczne²⁵⁸. Przykładem może być także Ministerstwo Zdrowia, Opieki Społecznej i Równości które powołało Instytut Kobiet i Równego Traktowania. Ministerstwo poprzez Instytut promuje włączanie problematyki równego traktowania i niedyskryminacji do działań na szczeblu krajowym, w tym problem dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Chcąc realizować założony cel Ministerstwo realizuje różne projekty, przykładem są projekty realizowane w 2013 roku:²⁵⁹:

- **Mapa dyskryminacji.** Projekt ten miał na celu zbadanie postaw społecznych wobec dyskryminacji, postrzegania potencjalnych ofiar dyskryminacji oraz poprawę systematycznego zestawiania oficjalnych danych i statystyk dotyczących dyskryminacji w celu opracowania skuteczniejszych polityk publicznych promujących równość traktowania i niedyskryminacji bez względu m.in. na orientację seksualną i tożsamość.

Pierwszym rezultatem badawczym opracowanym w ramach w/w projektu jest „Badanie diagnostyczne źródeł wtórnych na temat dyskryminacji w Hiszpanii”²⁶⁰.

We wnioskach końcowych autorzy podkreślają deficyt badań historycznych i analiz dotyczących dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne i niepełnosprawność w porównaniu z prowadzonymi w większym stopniu badaniami dyskryminacji ze względu na religię oraz orientację seksualną i tożsamość płciową. Wszystkie jednak te badania są niezmiernie ważne dla społeczeństwa obywatelskiego. Uwzględnianie perspektywy płci w badaniach nad dyskryminacją jest aspektem, który powinien być nadal promowany przez władze publiczne, nie tylko podczas prowadzenia własnych badań, ale także w odniesieniu do wszystkich badań, które są finansowane przez strony trzecie. Chociaż perspektywa płci jest stosowana w analizie dyskryminacji związanej z orientacją seksualną i tożsamością płciową,

²⁵⁸ Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, *op.cit.* str. 4

²⁵⁹ Ibidem str. 4-7

²⁶⁰ Ministry Of Health, Social Services And Equality, *Diagnostic study of secondary sources about discrimination in Spain*, <https://studylib.es/doc/4857348/diagnostic-study-of-secondary-sources-about-discriminatio...> (20.01.2021)

szczególnie interesujące byłoby głębsze zagłębienie się w analizę tych przyczyn, biorąc pod uwagę niewielką liczbę dostępnych badań, które pokazują „niewidzialność” lesbijek i transseksualistów oraz dyskryminację, jakiej doświadczają. Należy więc opracować łatwo dostępne mechanizmy zgłaszania dyskryminacji. Ogólnie rzecz biorąc, ludność ma niski stopień świadomości swoich praw. Biorąc pod uwagę liczebność służb, które jednak otrzymują skargi dotyczące dyskryminacji z różnych powodów, należy domagać się kompleksowego mechanizmu, który ujednolici gromadzenie danych i oferuje globalną perspektywę zgłaszanych przypadków dyskryminacji z różnych powodów²⁶¹.

Drugim produktem mapy jest Ankieta nad Dyskryminacją, która została zaprojektowana przez Narodowe Centrum Badawcze (CIS). Ankieta ta miała na celu zbadanie dyskryminacji ze względu na różne przyczyny, w tym orientację seksualną i tożsamość płciową. Kwestionariusz zawiera szczegółowe pytania związane z orientacją seksualną (np. społeczna akceptacja małżeństw osób tej samej płci i adopcji). Wyniki badania analitycznego opartego na tej ankiecie zostały zaprezentowane na seminarium europejskim, które odbyło się w Madrycie w dniu 30th/31 października 2014.

Należy zauważyć, że ministerstwo podjęło współpracę z innymi departamentami w celu systematycznego gromadzenia danych (liczba zgłoszonych przypadków dyskryminacji, procedury sądowe, orzeczenia, sankcje itp.) aby monitorować sytuacje związane z dyskryminacją osób LGBT.

Wzmocnienie tworzenia społeczeństwa obywatelskiego, poprzez promowanie dialogu i debaty z administracją publiczną, na przykład za pośrednictwem Rady Organizacji Pozarządowych (NGOs) na rzecz Działań Społecznych aby zachęcić organizacje non-profit (w tym organizacje LGBT) do udziału w opracowywaniu polityk społecznych. Dotyczy to także podziału rządowych dotacji przydzielanych organizacjom społecznym, w tym organizacjom zajmującym się dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Podstawową korzyścią takiego rozwiązania jest fakt, że dotacja przynosi korzyści organizacjom społecznym dając finansowanie na opracowanie konkretnych programów społecznych, w tym programów dotyczących osób LGBT. O łącznej kwocie dotacji dla organizacji społecznych decydują co roku podatnicy. Ponadto kwota dotacji pokrywa koszty zarządzania i zatrudniania personelu przez organizacje społeczne.

²⁶¹ Ibidem

Program szkoleniowy na temat równości i niedyskryminacji w głównym nurcie polityk publicznych. Projekt ma na celu: zwalczanie wszelkiego rodzaju dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową na w różnych obszarach. Beneficjentami projektu są urzędnicy służby cywilnej odpowiedzialni za planowanie, wdrażanie i ocenę polityki publicznej, ustawodawstwo i programy na wszystkich szczeblach administracyjnych. Ten program obejmuje opracowanie podręcznika szkoleniowego z wytycznymi do działania w zakresie uwzględniania problematyki równości i niedyskryminacji oraz działania szkoleniowe

Praktyczne przewodniki przeciwko dyskryminacji. W pierwszym półroczu 2015 r. zaplanowano opublikowanie praktycznego przewodnika zawierającego podstawowe informacje o tym, co uważane jest za zakazaną dyskryminację w różnych dziedzinach. Dotyczyło to zatrudnienia, edukacji, opieki zdrowotnej, mieszkalnictwa, dostępu do towarów i usług oraz przyczyn dyskryminacji (głównie pochodzenie etniczne, orientacja seksualna i tożsamość płciowa, niepełnosprawność). Jak piszą Autorzy poradnik będzie informował gdzie należy się zwrócić w przypadku dyskryminacji i które kwestie są kluczowe, o których należy pamiętać, aby skutecznie zgłosić dyskryminację. Ten pierwszy przewodnik miał być skierowany do ogółu obywateli, podczas gdy drugi miał być skierowany do prawników i urzędników organizacji pozarządowych, którzy mogą być narażeni na dyskryminację ze względu na pomoc ofiarom.

Współpraca z samorządami. Instytut Kobiet i równego Traktowania, we współpracy z Hiszpańską Federacją Gmin i Prowincji, ogłosiły konkurs na lokalne dobre praktyki w dziedzinie polityki i programów na rzecz równości i niedyskryminacji, w tym na manifest LGBT. Miało to na celu zwrócenie uwagi na problemy dyskryminacji w środowisku lokalnym i włączenie społeczności w ich rozwiązywanie.

Kampania informacyjna wśród dzieci i młodzieży (13-17 lat) W celu promowania równego traktowania i niedyskryminacji między innymi ze względu na orientację seksualną i tożsamości płciową przeprowadzono w sieci specjalną kampanię. Kampania ta pod nazwą "Yosoytu.Mezclate" objęła stronę internetową, materiały edukacyjne, działania informacyjne w sieci społecznościowej i konkurs artystyczny z trzema modalnościami (muzyka, fotografia i eseje). Projekt został opracowany w grudniu 2013 i zawierał materiały w języku angielskim i językach regionalnych. Planowano jego kolejne wznowienia pod nazwą YoSoyTu. Wydaje się, że projekt spotkał się z dużym zainteresowaniem w mediach społecznościowych, w ilości odsłon filmików. No oficjalnym blogu z marca 2021 roku *Mezclate - multiculturala, riqueza,*

pluralidad, (*Mix – wielokulturowość, bogactwo, pluralizm*) nawiązującym do kampanii YoSoyTu autorzy podkreślają jak ważna jest edukacja w walce z każdą dyskryminacją²⁶². Nierówność, dyskryminacja, a nawet rasizm to postawy, które nadal utrzymują się w społeczeństwie hiszpańskim. Prawdą jest, że coraz więcej osób zdaje sobie sprawę z problemu i stopniowo zmienia swój sposób postrzegania świata, będąc bardziej tolerancyjnym wobec innych ludzi i ich różnych sytuacji. Jednym z największych wyzwań w próbie złagodzenia tych negatywnych zachowań jest bezpośrednio „zaatakowanie źródła problemu”, to znaczy podniesienie świadomości wśród najmłodszych na temat wszelkiej różnorodności, która istnieje wokół nas. Właśnie kampania " Yosoytu.Mezclate" („Jestem tobą”) próbuje przeprowadzić tę pracę podniesienia świadomości w grupie najmłodszych. Kampania prowadzona przez Dyрекcję Generalną ds. Równych Szans Ministerstwa Zdrowia, Opieki Społecznej i Równości ma na celu sprawienie, że nastolatki w wieku od 13 do 20 lat rozumieją niebezpieczeństwo jakie niesie dyskryminacja, starając się skłonić ich do przyjęcia bardziej pozytywnych postawy na co dzień. Aby osiągnąć ten cel, kampania ma duży program działań uświadamiających, a także różne materiały, które pomagają nastolatkom zrozumieć rzeczywistość. W ramach kampanii zdecydowano się również umieścić sekcję, w której wszyscy młodzi ludzie, którzy cierpieli lub cierpią z powodu jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na rasę, niepełnosprawność, płeć mogą zwrócić się o pomoc której potrzebują, a także o niezbędne wsparcie psychologiczne, które jest tak ważne w tym okresie życia. Ponadto, kampania wprowadziła sekcję o nazwie "Mała historia", która opowiada historie różnych znanych osobistości, którym udało się osiągnąć wysoki poziom w społeczeństwie pomimo ich rasy lub płci. Wśród wielu przykładów można znaleźć ich historie Marii Skłodowskiej-Curie lub historię niedawnego prezydenta Stanów Zjednoczonych Baracka Obamy pokazując, że bez względu na płeć, rasę lub warunki, od których się zaczyna, każdy może osiągnąć swoje cele. Innym z działań, które zostały bardzo dobrze przyjęte, jest "Celebrities without complexes" w którym pokazano nastolatkom, jak kilku ich idoli takich jak Rihanna, Chris Colfer, Jessica Alba znosiło różnice kulturowe, gdy byli w tej samej fazie życia co oni. Najciekawszym jest jednak sposób na ujawnienie przypadków tych celebrytów, ponieważ odbywa się on w formie testu, mówiącego, jak wyglądało życie tych celebrytów, gdy byli w tym samym wieku co oni, znając sposób życia i zwyczaje inne niż zachodnie. Wszystkie te propozycje i inne działania, wraz z odpowiednimi materiałami, można bezpłatnie zapoznać się na stronie internetowej kampanii.

²⁶² Mezclate - multiculturala, riqueza, pluralidad, <https://www.mezclate.es/> (25.02.2021)

Tak więc kampania "Jestem tobą" ma na celu podniesienie świadomości wśród najmłodszych, tak, aby uniknąć problemów dyskryminacji, które są niejako wszczepiane w społeczeństwo.

Ostatecznie przesłaniem kampanii "Jestem tobą," jest to, że nowe pokolenia dorastają i są formowane bez tych uprzedzeń, które towarzyszyły innym przez wiele lat i które wyrządziły tak wiele szkód społeczeństwu, osiągając w ten sposób bardziej harmonijną przyszłość, wolną od dyskryminacji ²⁶³.

3.6 Organizacje wspierające osoby LGBT w Hiszpanii

Hiszpania to kraj, w którym osoby LGBT mając te same prawa co osoby heteroseksualne mogą liczyć na dodatkowe wsparcie przynależąc do organizacji ukierunkowanych na pomoc osobom nieheteroseksualnym. Takich organizacji w Hiszpanii jest wiele, do największych należą **FELGTBI+** (Federación Estatal De Lesbianas, Gais, Transexuales Y Bisexuales), **AEGAL** (Stowarzyszenie Firm i Profesjonalistów dla Gejów i Lesbijek w Madrycie i Regionie Madryckim), **COGAM** (Collective of Gays and Lesbians of Madrid, **Observatori Contra l'Homofòbia**, **FLG Families LGTBI**. Misje i cele tych organizacji zawarte w statutach świadczą o dużej determinacji w chęci uzyskania i podtrzymywania społecznej akceptacji osób nieheteronormatywnych przez ogół społeczeństwa:

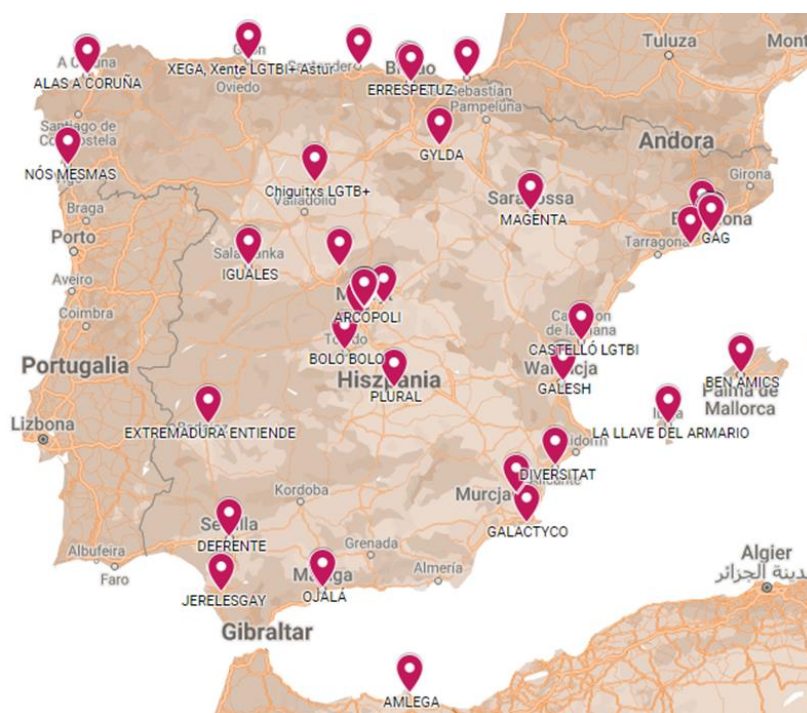
FELGTBI+

Federación **Estatal de Lesbianas, Gays, Transexuales y Bisexuales, Intersexuales y mas (FELGTBI+)** (Narodowa Federacja Lesbijek, Gejów, Transseksualistów, Biseksualistów, Interseksualistów i innych) jest główną organizacją LGBT w Hiszpanii. Powstała w 1992 roku pod nazwą Państwowa Federacja Gejów i Lesbijek (FELG). W ciągu dekady niektóre stowarzyszenia z różnych części Hiszpanii przyłączały się i wzbogacały FEGL, łącząc w ten sposób różne wrażliwości. Na drugim Kongresie FELG włączył literę **T** do swojej nazwy, od tego czasu nazywając się Państwową Federacją Lesbijek, Gejów i Transseksualistów. **FELGT** promowało zmianę płci, ograniczenie kadencji prezydenckich, a także parytet w organach zarządzających. W **2007 roku** na IV Kongresie zatwierdzono dodanie „**B**” dla biseksualistów do inicjałów i akronimu podmiotu, utrwalenie nazwy Państwowej Federacji Lesbijek, Gejów, Transseksualistów i Biseksualistów (**FELGTB**), a Antonio Poveda został wybrany na nowego przewodniczącego. W 2009 roku FELGTB została uznana za organ doradczy Rady

²⁶³ Mezclate - multicultural, riqueza, pluralidad, *op.cit.*

Gospodarczej i Społecznej Organizacji Narodów Zjednoczonych (ECOSOC), przystąpiła do Państwowej Rady Rodzin i współorganizowała Konferencję ILGA LAC, która odbyła się w Limie. W 2021 roku podczas IX Kongresu FELGTB zatwierdzono włączenie do inicjałów podmiotu osób interpłciowych oraz wszelkich innych form różnorodności lub dysydencji seksualnej, ugruntowując tym samym nazwę FELGTBI+, Państwowa Federacja Lesbijek, Gejów, Transseksualistów, Biseksualnych, Interseksualnych i innych²⁶⁴.

FELGTBI+, jest organizacją pozarządową o charakterze świeckim, sekularystycznym, feministycznym, bezpartyjnym i nie związkowym, która zrzesza we wspólnym projekcie ponad **57 podmiotów LGTBI+z** całego terytorium Hiszpanii i stała się najważniejszym punktem odniesienia ruchu stowarzyszeniowego na rzecz różnorodności afektywno-seksualnej, rodzinnej i płciowej w kraju, a także na rzecz walki z HIV i AIDS.

Rys.2 Mapa Hiszpanii z zaznaczonymi oddziałami stowarzyszenia FELGTBI+

źródło: [https://www.google.com/maps/d/embed?mid=1m1VFvWeqOXX2D-](https://www.google.com/maps/d/embed?mid=1m1VFvWeqOXX2D-Geo5ffrJKOrNahwls3&ehbc=2E312F&ll=41.423716853971385%2C-4.78673043669219&z=6)

[Geo5ffrJKOrNahwls3&ehbc=2E312F&ll=41.423716853971385%2C-4.78673043669219&z=6](https://www.google.com/maps/d/embed?mid=1m1VFvWeqOXX2D-Geo5ffrJKOrNahwls3&ehbc=2E312F&ll=41.423716853971385%2C-4.78673043669219&z=6) (2.02.2023)

FELGTBI+ jest określana jako organizacja bez przynależności do konkretnej partii politycznej, mimo że niektóre z jej projektów są finansowane przez rząd. Zajmuje się przede wszystkim

²⁶⁴ <https://felgtb.org/quienes-somos/historia/> (1.11.2022)

równością prawną i społeczną dla społeczności LGBT oraz świadomością różnorodności seksualnej. FELGTBI+ współpracuje z osobami z obszaru systemu edukacyjnego i zachęca do nauczania o różnorodności seksualnej w szkołach. Członkowie organizacji są również bardzo zaangażowani w szerzenie świadomości na temat HIV/AIDS, zarówno zapobiegania, jak i leczenia tej choroby. Zdrowie jest ważnym tematem w społeczności LGBT, choć jest też kilka innych ważnych tematów, takich jak edukacja, polityka i współpraca międzynarodowa, z których wszystkie są omawiane podczas corocznych konferencji FELGTBI+. Federacja współpracuje z rządami, partiami politycznymi, związkami zawodowymi i organizacjami społecznymi, aby osiągnąć swoje cele w zakresie świadomości, równości i akceptacji.

Misją organizacji jest obrona i promowanie praw człowieka i równości lesbijek, gejów, osób transpłciowych, biseksualnych, interseksualnych i innych różnorodności seksualnych. Organizacja bezpłatnie pomaga także rodzinom w/w osób we wszystkich sferach życia: sferze społecznej, zdrowotnej, pracowniczej, edukacyjnej, kulturowej itp. zwracając szczególną uwagę na członków grup najbardziej narażonych, takich jak kobiety, osoby transpłciowe, dzieci, młodzież, osoby starsze, osoby zakażone wirusem HIV, osoby świadczące usługi seksualne ²⁶⁵.

Federacja pracuje ponadto nad wzmocnieniem i zjednoczeniem ruchu LGTBI+ w Hiszpanii. FELGTBI+ w swoich celach również dąży do tworzenia lepszego społeczeństwa, bardziej zrównoważonego i sprawiedliwszego dla wszystkich ludzi. Jak deklaruje stowarzyszenie „Naszą wizją jest świat, w którym wszyscy ludzie mają takie same prawa, niezależnie od orientacji seksualnej, tożsamości i/lub ekspresji płciowej, cech płciowych, cielesności, tego, czy są nosicielami wirusa HIV”²⁶⁶. W podejściu do człowieka nie powinno odgrywać roli miejsce pochodzenia, kultura, religia, wiek, przynależność do rodziny LGTBI+, wykonywany zawód, sytuacja społeczno-ekonomiczna. Osoby LGTBI+ i ich rodziny powinny mieć zagwarantowaną godność i prawo do pełnego rozwoju osobistego.

AEGAL

Organizacja AEGAL to Stowarzyszenie Firm i Profesjonalistów LGBT Wspólnoty Madrytu. AEGAL jest organizacją non-profit. Tworzy zgromadzenie, które jest reprezentowane przez zarząd. Głównym celem stowarzyszenia jest promocja działań kulturalnych, edukacyjnych,

²⁶⁵ FELGTB, Mision y vision, <https://felgtb.org/quienes-somos/misionyvision/>, (2.01.2023)

²⁶⁶ Ibidem.

biznesowych i rozrywkowych, między innymi specjalnie skupionych na sektorze LGBT w Madrycie. Wszystkie te inicjatywy są podejmowane z myślą o obronie praw, interesów i wartości społeczności LGBT w celu osiągnięcia pełnej równości prawnej i społecznej." AEGAL została oficjalnie utworzona 1 kwietnia 2004 r. (zarejestrowana w Rejestrze Stowarzyszeń Wspólnoty Madrytu, nr 26 627), przy współpracy COGAM i FELGTBI+. Organizacje te są odpowiedzialne za demonstrację Pride of Madrid. Skoordynowana praca tych podmiotów, współpraca instytucji publicznych, sponsorów oraz bezinteresowna praca dziesiątek wolontariuszy sprawiają, że rok po roku można świętować to największe wydarzenie w Madrycie. Każdego roku AEGAL jest mocno zaangażowany we wszystkie wydarzenia związane z gejowską dumą w Madrycie, w tym World Pride Madrid, podczas którego odbywają się parady, konferencje i seminaria, wydarzenia sportowe, koncerty i wystawy sztuki. „Celem jest, aby każdy mógł znaleźć coś dla siebie, aby uczestnicy dobrze się bawili, jednocześnie wspierając sprawę”²⁶⁷. Historia Madrid Pride wiąże się z położoną w sercu miasta dzielnicą Chueca w Madrycie, gdzie w latach 80. osiedliła się społeczność LGBT. Przez lata geje, lesbijki, osoby biseksualne i transpłciowe uczyniły z tej dzielnicy (jednej z najbardziej dotkniętych kryzysem części miasta) nie tylko swoje miejsce wypoczynku i pracy, ale także swój dom, w pełnej koegzystencji z innymi sąsiadami i gośćmi. Wspólnie przekształcili Chueca w jeden z obszarów o największej wolności, tolerancji i różnorodności w Madrycie, ustanawiając standardy dla wielu innych miast na świecie. To właśnie w dzielnicy Chueca, miały miejsce pierwsze demonstracje na rzecz praw gejów, a w połowie lat 80-tych narodziły się obchody Pride w Madrycie. Od tego czasu Madrid Pride, rozumiana zarówno jako demonstracja jak i świętowanie w dzielnicy Chueca rozwija się i jest istotnym elementem transformacji hiszpańskiej rzeczywistości, przechodzącej od konserwatywnej i dyskryminującej do głęboko zróżnicowanej i tolerancyjnej²⁶⁸.

Oprócz wydarzeń związanych z dumą, AEGAL uczestniczy również w festiwalach kulturalnych i filmowych LGBT, a także kilku kampaniach nonprofit wspierających zapobieganie HIV/AIDS. AEGAL jest członkiem kilku międzynarodowych organizacji, takich jak INTERPRIDE, EPOA (European Pride Organizer's Association) oraz ILGTA (International Lesbian and Gay Travel Association), organizacji zajmującej się zapewnieniem bezpiecznych doświadczeń podróżniczych dla wszystkich członków społeczności LGBT. Od 2011 r. AEGAL

²⁶⁷ World Pride Madrid, *About Organisation*, <http://worldpridemadrid2017.com/en/about/organisation>, (12.01.2022)

²⁶⁸ Madrid Orgullo, *World Pride Madrid*, <https://www.madridorgullo.com/en/home/about>, (2.01.2022)

jest członkiem Rady Dyrektorów EPOA, stowarzyszenia organizacji Pride wspierającego corocznie organizację parady Interpride (Kolejna EuroPride odbędzie się na Malcie w dniach 7-17 września 2023 r.). AEGAL jest kluczową organizacją w Madrycie, w Hiszpanii, a także na arenie międzynarodowej.

COGAM

COGAM (Collective of Gays and Lesbians of Madrid) to **stowarzyszenie lesbijek, gejów, osób transseksualnych i biseksualnych mieszkających w Madrycie**. COGAM jest stowarzyszeniem pozarządowym, które zostało uznane za organizację użyteczności publicznej non-profit w Hiszpanii, która aktywnie działa na rzecz praw lesbijek, gejów, osób transseksualnych i biseksualnych. Znajduje się w okolicach dzielnicy Chueca w Madrycie ²⁶⁹. COGAM propagował postulat praw małżeństw osób tej samej płci w Hiszpanii, prawa do wyrażania tożsamości płciowej oraz organizacji madryckiej parady gejów (a także Europride 2007) i World Pride 2017. Cele stowarzyszenia wynikające z jego statutu to przede wszystkim obrona Praw Człowieka zebrana w Karcie Narodów Zjednoczonych i w sposób szczególnie obrona tych praw odnoszących się do lesbijek, gejów, osób transseksualnych i biseksualnych, praw do ich godności jako istot ludzkich, do swobodnego rozwoju ich osobowości, do poszukiwania równości społecznej, eliminacja dyskryminacji itp. Ważnym elementem jest praca na rzecz bardziej pluralistycznego i pełnego szacunku społeczeństwa, promującego takie warunki społeczne, aby wolność i równość członków różnych grup, a także ludzi, stała się rzeczywista i skuteczna. Stowarzyszenie jest za pełnią równości prawnej i społecznej wszystkich ludzi, bez względu na ich orientację seksualną lub tożsamość płciową, a także promuje ich relacji uczuciowe i seksualne, jakie mogą mieć za pełną zgodą innych osób. Ponadto chce eliminować wszelkie zachowania homofobiczne lub transfobiczne, chce eliminować wszelką dyskryminację związaną z osobami zakażonymi HIV. Chce wprowadzić prawo do publicznej i bezpłatnej pomocy medycznej i psychologicznej dla wszystkich osób seropozytywnych ²⁷⁰.

²⁶⁹ COGAM, *COGAM – Colectivo LGTB+ de Madrid*, <https://cogam.es>, (15.02.2023)

²⁷⁰ COGAM, *Que es COGAM*, <https://cogam.es/que-es-cogam/>, (10.12.2022)

OBSERVATORI CONTRA L'HOMOFÓBIA (OCH)

Observatori Contra l'Homofòbia (OCH) to katalońskie stowarzyszenie osób walczących z homofobią (LGBTfobia), potępiający ataki na osoby LGBT we wszystkich formach, a także pomagający ofiarom. Stowarzyszenie pracuje nad projektowaniem i wdrożeniem stałego systemu obserwacji dyskryminacji i fobii LGBT w różnych sferach życia w których mogą one wystąpić. OCH oferuje usługi wsparcia psychospołecznego oraz porad prawnych ²⁷¹. Historia tego stowarzyszenia rozpoczęła się od inicjatywy Gay Liberation, z której początkowo powstał Front of Catalonia (FAGC). Z czasem Front stał się projektem z własnym i niezależnym programem, zmienił nazwę. W 2008 roku ustanowiono konstytucję OCH. Siedzibą Stowarzyszenia została Barcelona, a jego działalność dotyczy zasadniczo Katalonii. Jednym z głównych projektów, w których stowarzyszenie odegrało znaczącą rolę był proces zatwierdzania w latach 2007-2014. w parlamencie Katalonii ustawy przeciwko homofobii. Ustawa reguluje prawa osób transgenderycznych i interseksualnych, a także kładzie kres obowiązkowej diagnostyce medycznej przy zmianie płci. Podstawowym narzędziem walki z dyskryminacją ma być edukacja ²⁷².

FLG- Associació de Fàmilies LGTBI

FLG- Associació de Fàmilies LGTBI to stowarzyszenie rodzin matek i ojców lesbijek, gejów, osób trans, biseksualnych lub interseksualnych, które walczy o pełne wyrównanie praw i obowiązków rodzin LGTBI. W listopadzie 2001 roku grupa takich rodzin uznała potrzebę spotkania się, aby porozmawiać o swoim życiu, swoich problemach i organizowaniu się dla osiągnięcia wspólnych celów, wymogów prawnych i normalizacji społecznej. Mała grupa szybko się rozrosła co skłoniło liderów do reorganizacji w taki sposób by osiągnąć cele, które sobie wyznaczyli. Dzięki temu mała grupa rodzin stała się Stowarzyszeniem Rodzin Lesbijek i Gejów (FLG), od 2016 roku **Stowarzyszeniem Rodzin LGBTI**.

²⁷¹ Organisation Contra Homophobia, *Who we are*, <https://och.cat/en/who-we-are/>, (10.12.2022)

²⁷² Saletra K., *Katalonia przyjmuje pionierską ustawę przeciwko homofobii*, <https://cafebabel.com/pl/article/katalonia-przyjmuje-pionierska-ustawe-przeciwko-homofobii-czesc-ii-5ae009b3f723b35a145e55b5/>, (26.02.2022)

FLG została zarejestrowana w Rejestrze Stowarzyszeń Departamentu Sprawiedliwości Generalitat Katalonii w dniu 2 kwietnia 2003 r. pod nr.27437 i została uznana za podmiot użyteczności publicznej. Od tego roku przez FLG przeszło ponad 950 osób i ich rodzin²⁷³.

Stowarzyszenie Rodzin LGTBI działa na rzecz pełnej równości rodzin, organizuje spotkania rodzin LGTBI chcąc dzielić się doświadczeniami, organizuje spotkania dla dzieci z w/w rodzin, promując widoczność i różnorodności rodziny. Dodatkowo organizuje szkolenia dla nauczycieli w zakresie różnorodności rodzinnej, uczuciowej i płciowej. „Pracujemy tak, aby materiał edukacyjny obejmował nasze rodziny. Uczestniczymy w forach, kongresach, pogadankach itp., aby przybliżyć naszą społeczną i rodzinną rzeczywistość”²⁷⁴.

FLG uważa za swoją misję promowanie normalizacji rodzin lesbijek, gejów, osób biseksualnych, transpłciowych i interseksualnych we wszystkich obszarach życia społecznego oraz działanie na rzecz pełni równości praw i obowiązków dla rodzin osób LGBTI i ich dzieci. Stowarzyszenie chce tworzyć bezpieczną przestrzeń, aby zapewnić przyjaźń, uznanie rodziny, informowanie, szkolenie, wzmocnienie i wzajemne wsparcie dla wszystkich osób, które ją tworzą. FLG stawia na informowanie i doradzanie osobom LGTBI, które rozpoczynają proces zakładania lub powiększania rodziny, które poszukują informacji na temat prawnych aspektów rodzin LGTBI. Ponadto stowarzyszenie chce działać na rzecz zapewnienia dzieciom z rodzin LGTBI przestrzeni, wolności i narzędzi, które uświadomią im rzeczywistość rodzinną jako wartość godności. Dodatkowo ma na uwadze tworzenie materiałów upowszechniających informacje o rodzinach LGTBI w ośrodkach edukacyjnych i innych, które również mogą z nich korzystać, które pokazują silne wartości i przekonania wobec wychowywania dzieci, jakie rodziny LGTBI wnoszą do społeczeństwa. Ważnym aspektem w programie stowarzyszenia jest szkolenie kadry nauczycielskiej w zakresie edukacji formalnej i pozaformalnej w zakresie kwestii związanych z płcią i różnorodnością. Organizacja chce promować równość płci, uznając zdolność reprodukcyjną lesbijek i gejów, a także transpłciowych kobiet i mężczyzn oraz ich absolutną ważność w pełnieniu roli matki lub ojca, niezależnie od ich orientacji seksualnej, tożsamości lub ekspresji płciowej. Istotnym dla FLG jest także przewyższanie ról płciowych charakterystycznych dla binarnej reprezentacji rodziny i informowanie o wkładzie, jaki rodziny LGTBI wnoszą do społeczeństwa, zrywając z równaniem i promując zmiany społeczne w kierunku bardziej egalitarnego, bardziej wspierającego, bardziej pełnego szacunku

²⁷³ Families LG, *La nostra missio*, <https://www.familieslg.org/pagina-presentacion-qui-som/la-nostra-missio/>, (1.10.2022)

²⁷⁴ Families LG, *Els Nostres Estatuts*, <https://www.familieslg.org/pagina-presentacion-qui-som/documents/estatuts/>, (1.12.2022)

i bardziej wolnego podejścia do rodzin osób LGBTI²⁷⁵: Podsumowując należy zauważyć, że Hiszpania wprowadza komplementarne działania na rzecz wyrównywania szans i godnego życia osób LGBTI. Z jednej strony jest to wprowadzenie odpowiedniego prawodawstwa, starania o jego egzekwowanie, promowanie organizacji pożytku publicznego działających na rzecz w/w osób. Z drugiej strony przykładana jest waga do kształtowania społeczeństwa tolerancyjnego wobec grup słabszych w społeczeństwie, bez uprzedzeń, przeprowadzanie specjalnych kampanii skierowanych do osób wchodzących w dorosłe życie, które to kampanie mają na celu wyeliminowanie wszelkiej dyskryminacji. Dodatkowo większość hiszpańskich partii (z wyjątkiem partii konserwatywnych) proponuje w swoich programach wyborczych pochylenie się nad problemami osób LGBTI, co niewątpliwie wyróżnia ten kraj na tle innych, nawet europejskich krajów.

²⁷⁵ Families LG, *La nostra missio*, op. cit.

Rozdział IV. Sytuacja osób nieheteroseksualnych w Hiszpanii w świetle badań własnych

Chcąc zrealizować cel pracy przeprowadzono przez internet badania ankietowe. Autor chciał się dowiedzieć się jak aktualnie osoby LGBT postrzegają swoją sytuację oraz prawa w hiszpańskim społeczeństwie.

Ankieta internetowa musi być dobrze przemyślana przed jej uruchomieniem. Istnieje kilka paradygmatów, które należało wziąć pod uwagę przy tworzeniu kwestionariusza online. Podczas gromadzenia i ustalania priorytetów danych należało zweryfikować cele, aby określić jakie informacje należy zebrać. W czasie tworzenia kwestionariusza online Autor dążył do tego, aby pytania do ankiety tworzone były w najbardziej odpowiednim formacie, który ułatwia zrozumienie i wypełnienie ankiety. W liście przewodnim do ankiety umieszczono informację, kim jest autor i do czego będą mu służyć wyniki ankiety, a także zawarto krótkie podziękowanie. Przy wyborze odpowiedzi zastosowano następujące metody pytań. Pierwsza z nich to metoda opcji. Respondent miał obowiązek kliknąć kółko, które odpowiada żądanej odpowiedzi. Po wybraniu odpowiedzi pojawiała się kropka na środku. Respondent mógł wybrać tylko jedną odpowiedź tak/nie/nie wiem. Następnym rodzajem pytań były pytania otwarte. Pytania otwarte to takie, które pozwalają respondentowi odpowiedzieć własnymi słowami wpisując odpowiedź w pola tekstowe. Pytania otwarte miały na celu uzyskanie swobodnej odpowiedzi i ustalenie jakie są poglądy respondenta. Podczas zbierania danych od grupy docelowej pod uwagę wzięte zostały kwestie etyczne. Uszanowane zostały prawa uczestników ankiety. Kwestionariusze były anonimowe. Odpowiedzi na pytania zamknięte zawierały opcje „nie wiem”, tak aby uczestnik czuł, że ma możliwość powoływania się na niewiedzę lub neutralność, aby nie podawać niedokładnych danych. Pytania nie oszukiwały uczestników, były sformułowane jasno i uczestnik wiedział, co to jest za pytanie. W przypadku badań autora przygotowano ankietę w języku angielskim i hiszpańskim zawierającą 38 pytań. Ankieta składa się z kilku części, tj. z wprowadzających pytań ogólnych, pytań dotyczących życia codziennego, pracy, prawodawstwa, edukacji i opieki medycznej osób LGBT w Hiszpanii.

W badaniach opierano się na odpowiedzi respondentów-ochotników. Grupą docelową badań były osoby LGBT mieszkające w Hiszpanii. Jak już pisano wcześniej bazując na przeglądzie literatury, rekrutacja ochotników w badaniach internetowych może być przeprowadzona poprzez zamieszczanie ogłoszeń na odpowiednich stronach internetowych,

przy czym dobór strony jest tutaj kluczowy ze względu na dotarcie do osób, które powinny znaleźć się w grupie badawczej. Drugą możliwością rekrutacji ochotników jest zawężanie poszukiwań poprzez wysyłanie zaproszeń bezpośrednio do wybranych grup, na fora dyskusyjne oraz czaty. Metoda ta mimo, że jest podobna do poprzedniej, daje jednak badaczowi większą kontrolę nad grupą docelową, ponieważ możliwy dobór osób o konkretnych zainteresowaniach.

Badanie ankietowe które autor przeprowadził w okresie od stycznia 2022 roku do kwietnia 2023 r. na osobach związanych ze środowiskiem LGBT w Hiszpanii za pośrednictwem Internetu spełniały w/w założenia. Przy pomocy narzędzia internetowego Formularze Google przygotowano elektroniczną wersję ankiety. Zamieszczono jej link na Facebooku pięciu organizacji LGBT w Hiszpanii i poproszono osoby, które często korzystają z tej strony o wypełnienie formularza. Skontaktowano się mailowo z organizacjami LGBT w Hiszpanii z prośbą o rozesłanie linku do ankiety do swoich członków. Poniżej przedstawiono wybrane, aktualnie działające organizacje LGBT w Hiszpanii do których wysłano maile.

Lp.	Nazwa organizacji	Adres e-mail organizacji
1	AEGAL (Stowarzyszenie Firm i Profesjonalistów dla Gejów i Lesbijek w Madrycie i Regionie Madryckim):	administracion@aegal.es
2	COGAM (Collective of Gays and Lesbians of Madrid; LGBT collective of Madrid):	informacionlgtb@cogam.es
3.	FELGTB Federación Estatal De Lesbianas, Gais, Transexuales Y Bisexuales	info@felgtb.org. (i 56 stowarzyszeń w 15 autonomicznych regionach Hiszpanii, wysłano 56 maili)
4.	Observatori Contra l'Homofòbia	coordination@och.cat
5.	FLG Families LGTBI	familieslg@familieslg.org
6.	Going nowhere Spain	info@nowhere.org

4.1 Analiza wyników badań własnych – ankieta

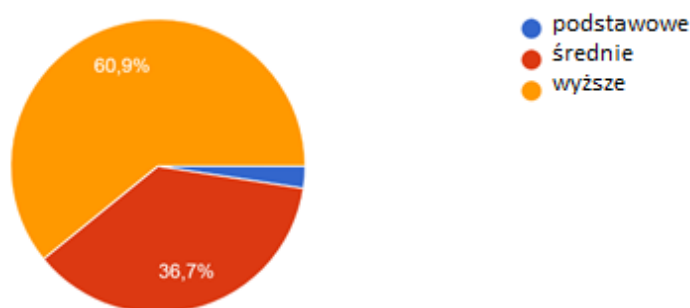
Pytania 1-3

Na pytania w ankiecie odpowiedziało 207 osób, z czego 114 osób, czyli 55,1 % osób zdefiniowało płeć żeńską. Płeć męską zdefiniowało 77 osób czyli 37,2 % badanych. 6 osób (3,1 %) badanych określiła się jako osoby transseksualne. 9 osób czyli 4,3 % badanych osób nie zdefiniowały własnej płci. Średnia arytmetyczna wieku badanych osób w ankiecie wynosi 35 lat. Mediana badanych osób wynosi 29 lat. Pomiędzy 18 a 29 rokiem życia jest 52,3 % respondentów, pomiędzy 30 a 39 rokiem życia jest 9,5 % respondentów, tyle samo jest pomiędzy 40 a 49 rokiem życia, czyli 9,5% respondentów. 29 % badanych ma więcej niż 50 lat. Należy zauważyć, że czasami respondenci nie odpowiadali na wszystkie pytania.

Odnosnie wykształcenia, aż 126 respondentów, czyli 60,9 % badanych osób ma wykształcenie wyższe, a 76 osób czyli 36,7 % badanych osób ma wykształcenie średnie. Wykształcenie podstawowe ma tylko 5 respondentów, czyli 2,4 % badanych osób. Podsumowując, można stwierdzić, że osoby które poddały się badaniu poprzez odpowiedzi na ankietę, to osoby LGBT z wyższym wykształceniem, pomiędzy 18 a 29 rokiem życia. Warto zwrócić jednak uwagę, że 1/3 badanych osób jest w wieku powyżej 50 lat, a więc osób z doświadczeniem życiowym. Ich odpowiedzi na pytania w ankiecie mogą wnieść wiele merytorycznych kwestii. Cennym jest, że badaniu wzięły udział osoby transseksualne, a także osoby „+”.

3. Jakie jest Twoje wykształcenie?

207 odpowiedzi

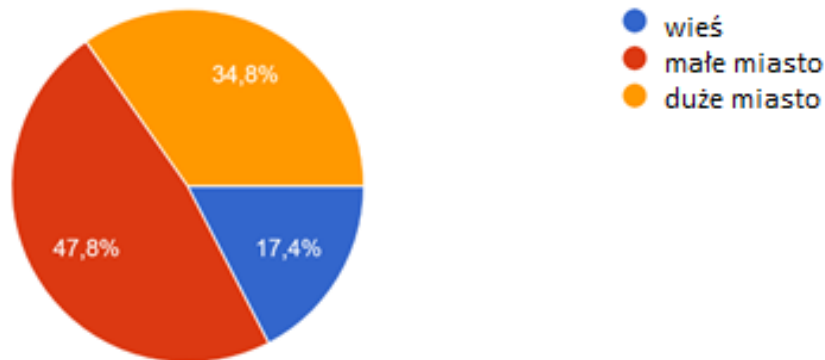
Źródło: badania własne

Pytanie 4.

Definiując **miejsce zamieszkania osób LGBT** to 72 respondentów, czyli 34,8 % badanych osób mieszka w dużym mieście, a 48% respondentów czyli 99 osób mieszka w małych miastach. Tylko 17,4 % procent badanych osób czyli 36 osób mieszka na wsi. Wyniki wskazują, że odpowiedzi na pytania udzieliły osoby LGBT mieszkający głównie w małych i dużych miastach Hiszpanii. Stosunkowo mały odsetek badanych osób czyli tylko 17,4 % mieszka na obszarach wiejskich.

4. W jak dużym ośrodku mieszkasz?

207 odpowiedzi

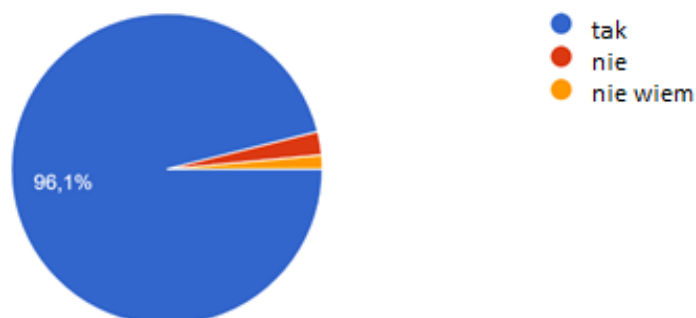

Źródło: badania własne

Pytanie 5. Pytanie to dotyczyło samopoczucia osób nieheteronormatywnych w swoim kraju czyli w Hiszpanii. Z badania wynika, że przytłaczająca większość badanych, bo aż 96,1% (199 osób) czuje się dobrze w swoim państwie. Tylko 5 osób z tego zbioru, czyli 2,4 % badanych, czuje się źle w swoim kraju. Wyniki tego punktu w badaniu ankietowym stwierdzają, że Hiszpania to kraj w którym większość osób LGBT nie czuje się prześladowana i ma akceptację ze strony swojego otoczenia (czują się dobrze). Badanie to sugeruje, że osoby LGBT w Hiszpanii nie odczuwają dyskryminacji ze strony innych osób.

5. Czy czujesz się dobrze w swoim kraju?

206 odpowiedzi

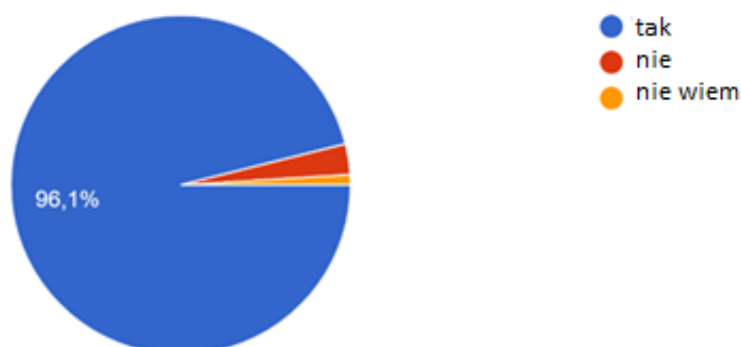
Źródło: badania własne

Pytanie 6.

Następne pytanie dotyczyło kwestii bezpieczeństwa w państwie, w którym respondent mieszka. Wyniki badań wskazują, że prawie wszyscy respondenci (197osób) czują się bezpiecznie w swoim kraju. Stanowi to aż 96,1% wszystkich badanych. Przeciwnego zdania jest tylko 6 respondentów, czyli 2,9 % badanych osób. Wyniki wskazują, że Hiszpania jest bezpiecznym krajem dla osób nieheteronormatywnych. Osoby nieheteroseksualne czują się bezpiecznie w Hiszpanii i nie czują się zagrożone agresją ani prześladowaniami ze strony władz czy innych osób.

6. Czy czujesz się bezpiecznie?

205 odpowiedzi

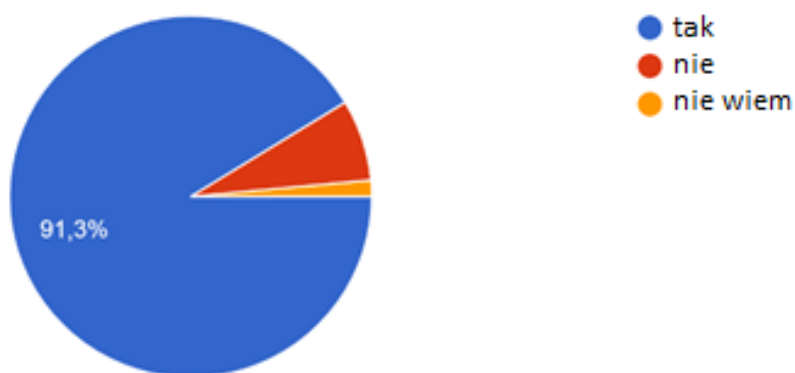
Źródło: badania własne

Pytanie 7

Siódme pytanie dotyczyło kwestii tolerancji władz wobec osób LGBT. Aż 189 osób, czyli 91,3% badanych uważa, że władze hiszpańskie są tolerancyjne wobec osób LGBT. Tylko 15 osób, czyli 7,2 % badanych osób jest przeciwnego zdania. 3 osoby czyli 1,5% badanych uczestników nie ma zdania .na ten temat. Wyniki badań wskazują na dużą tolerancyjność władz hiszpańskich wobec osób LGBT. Osoby LGBT nie odczuwają zagrożenia ze strony władz i uważają władze Hiszpanii za tolerancyjne i w pełni respektujące ich prawa.

7. Czy uważasz, że władze w Twoim kraju są tolerancyjne względem osób LGBT?

206 odpowiedzi

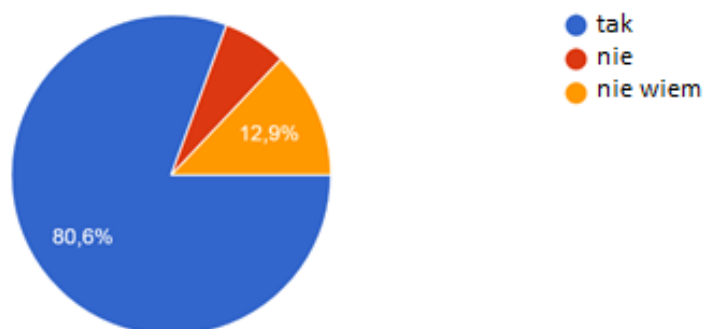

Źródło: badania własne

Pytanie 8.

Ósme pytanie dotyczyło stosunku najbliższych sąsiadów do badanych osób. Aż 196 badanych osób, czyli 94,7 % badanych osób uważa swoich sąsiadów za osoby tolerancyjne wobec osób LGBT. Tylko 2 osoby, czyli 6,5% badanych osób była przeciwnego zdania i nie uważa swoich sąsiadów za osoby przyjazne. 4 osoby, czyli 12,9 % badanych osób nie ma na ten temat zdania. Oznacza to, że społeczeństwo hiszpańskie jest pozytywnie ustosunkowane do osób nieheteroseksualnych. Osoby LGBT w przeważającej większości nie boją się swych sąsiadów i uważają ich za osoby przyjazne i tolerancyjne.

8. Czy uważasz, że Twoje sąsiedztwo jest przyjazne osobom LGBT?

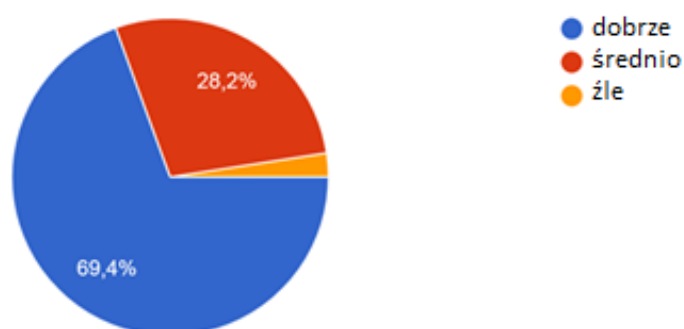
Źródło: badania własne

Pytanie 9.

Dziewiąte pytanie dotyczyło kwestii jak postrzegane są osoby LGBT w otoczeniu respondentów. Aż 143 respondentów, czyli 69,4 % badanych osób uważa, że w Hiszpanii osoby LGBT są postrzegane dobrze. 58 respondentów, czyli 28,2 % badanych osób sądzi, że osoby LGBT są postrzegane w sposób umiarkowany, to znaczy ani dobry ani zły. Tylko 5 osób, czyli 2,4 % badanych respondentów uważa, że osoby LGBT są źle postrzegane w Hiszpanii. Odpowiedzi na to pytanie wskazują na tolerancyjny charakter społeczeństwa hiszpańskiego wobec osób LGBT. Osoby LGBT są w Hiszpanii mają pozytywny wizerunek. Nie spotykają się z niechęcią społeczeństwa. Przejawy homofobii i niechęci wobec tych osób są rzadkie.

9. Jak postrzegane są osoby LGBT w Twoim otoczeniu?

206 odpowiedzi

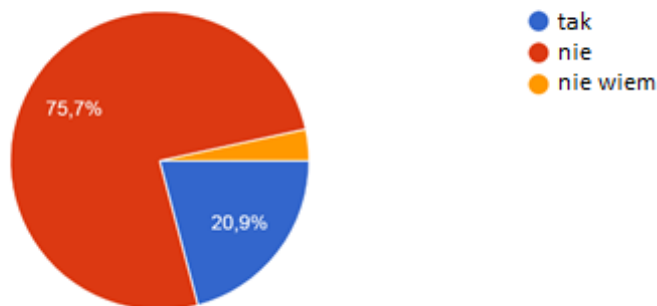

Źródło: badania własne

Pytanie 10

10 pytanie dotyczyło kwestii czy istnieje dyskryminacja płci. Hiszpańscy respondenci musieli więc odpowiedzieć na pytanie czy w ich kraju istnieje dyskryminacja ze względu na „posiadanie odpowiedniej płci”. Aż 156 respondentów, czyli 75,7 % badanych osób uważa, że nie istnieje w Hiszpanii dyskryminacja ze względu na płeć. 4 osoby, czyli 14,3 % badanych osób twierdzi, że tego typu dyskryminacja jednak występuje. Nie ma zdania na to pytanie 7,1% ankietowanych osób. Wyniki badań pokazują, że dyskryminacja ze względu na płeć nie występuje powszechnie.

10. Czy w Twoim kraju występuje dyskryminacja ze względu na płeć? 206 odpowiedzi

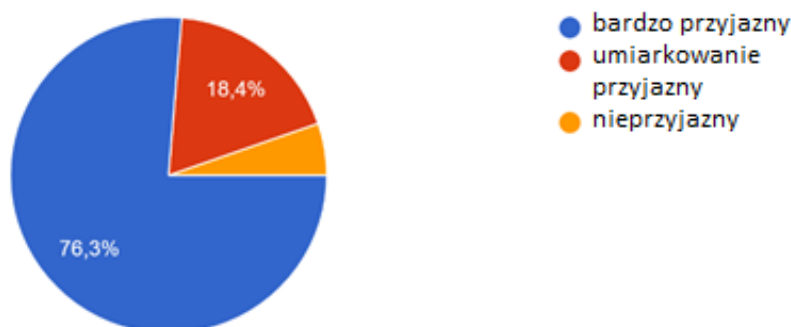
Źródło: badania własne

Pytanie 11

11 pytanie dotyczyło kwestii, czy system społeczny jest przyjazny wobec osób LGBT. 158 osób czyli 76,3 % uznało, że system społeczny jest bardzo przyjazny wobec osób LGBT. Za umiarkowanie przyjazny uznało go 38 respondentów czyli 18,4 % z nich. Tylko 11 respondentów uznało hiszpański system społeczny za nieprzyjazny. Wynik tego pytania dobitnie pokazuje, że większość osób nieheteroseksualnych uważa, że system społeczny jest przyjazny wobec tej grupy społecznej i nie funkcjonuje dyskryminacja. Uważają oni Hiszpanię, za państwo w którym prawa osób nieheteroseksualnych zostały w pełni zrównane z prawami osób heteroseksualnych.

11. Czy uważasz, że system społeczny jest przyjazny względem osób LGBT?

207 odpowiedzi

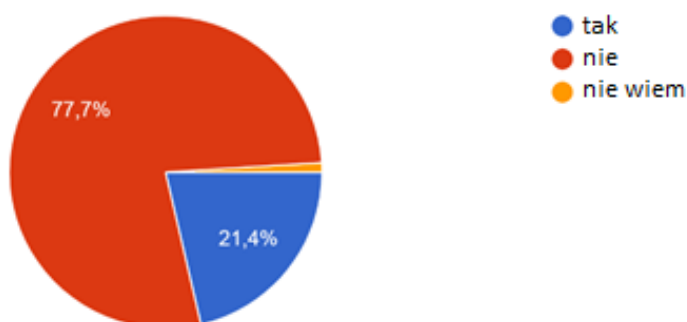
Źródło: badania własne

Pytanie 12

Dwunaste pytanie dotyczyło kwestii, czy w ich kraju istnieje mowa nienawiści. Aż 160 osób, czyli 77,7 % badanych stwierdziła, że w Hiszpanii nie istnieje problem mowy nienawiści. 44 osoby, czyli 21,4 % badanych stwierdziło, że taki problem jednak występuje. 2 osoby nie miały zdania na ten temat. Wyniki respondentów na to pytanie pokazują, że problem mowy nienawiści, czyli obrażania osób LGBT w przestrzeni publicznej jednak występuje, chociaż ma nieduży charakter. Większość (3/4 osób) badanych osób nie zetknęło się z tym problemem, co jest wynikiem bardzo dobrym.

12. Czy mowa nienawiści to problem występujący w Twoim kraju?

206 odpowiedzi

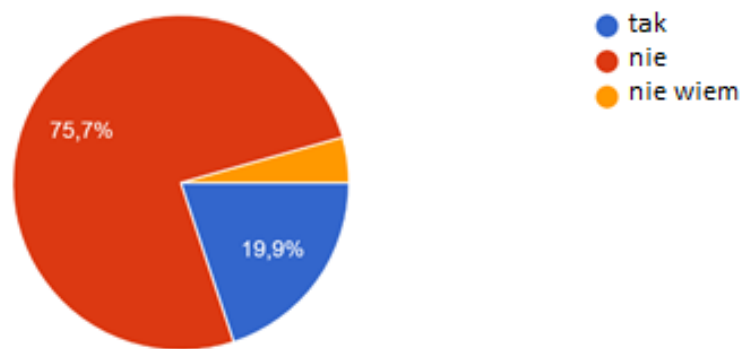
Źródło: badania własne

Pytanie 13.

W trzynastym pytaniu dopytywano respondentów, czy słyszeli o przestępstwach związanych z nienawiścią w ostatnich 12 miesiącach. Przestępstwo z **nienawiści** (znane również pod nazwą jako **przestępstwo motywowane uprzedzeniami**) to przestępstwo motywowane właśnie uprzedzeniami, które ma miejsce, gdy sprawca wybiera ofiarę z powodu jej przynależności (lub postrzeganej przynależności) do określonej grupy społecznej lub demograficznej. Incydenty mogą obejmować napaść fizyczną, zabójstwo, uszkodzenie mienia, zastraszanie, nękanie, obelgi słowne lub zniewagi, przestępstwo partnerskie lub obraźliwe graffiti lub listy (e-maile z nienawiścią). Zapytano więc o ten problem. Aż 156 osoby czyli 75,7% badanych nie słyszało o tych przestępstwach. Przeciwnego zdania było 41 osób, czyli 19,9 % badanych osób. Nie miało zdania 9 osób czyli 4,4 % badanej populacji. Uzyskane w tym punkcie wyniki pokrywają się właściwie z wynikami z punktu poprzedniego dotyczącego ogólnie mowy nienawisści. Odpowiedzi na to pytanie pokazują, że zjawisko przestępstw z nienawiści jest w Hiszpanii rzadkie.

13. Czy słyszałeś o przypadku przestępstwa z nienawiści w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

206 odpowiedzi

Źródło: badania własne

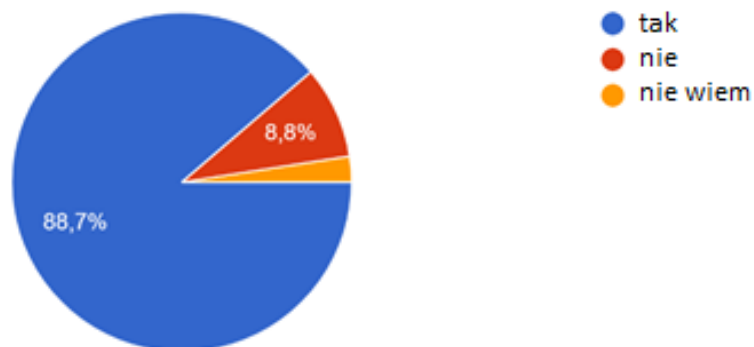
Pytanie 14

Czternaste pytanie dotyczyło kwestii, czy prawa osób LGBT są w Hiszpanii respektowane. 180 osób, czyli 88,7 % badanych osób uważa, że w Hiszpanii są respektowane prawa osób LGBT. Przeciwnego zdania jest tylko 18 osób z badanej grupy, czyli 8,9% badanych. Nie miało zdania 5 osób, czyli 2,5 % badanych osób. Z wyników badania wynika, że większość osób które brały udział w ankiecie uważa, że prawa osób nieheteroseksualnych są w Hiszpanii przestrzegane.

Wydaje się, że rzeczywistość potwierdza wyniki badań, ponieważ osoby LGBT mają te same prawa co osoby heteroseksualne, w tym prawo do zawierania związków małżeńskich i mają prawo do adopcji dzieci, co ma miejsce w Hiszpanii.

14. Czy Twoim zdaniem prawa człowieka osób LGBT są w pełni respektowane w Twoim kraju?

204 odpowiedzi

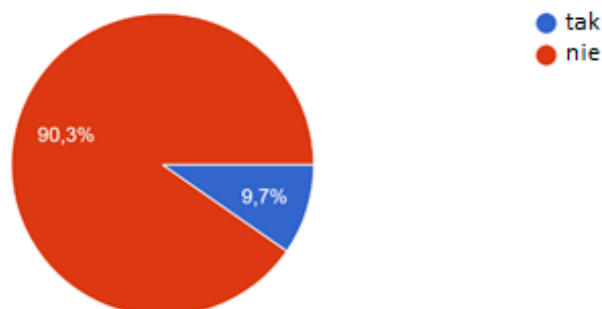
Źródło: badania własne

Pytanie 15

Piętnaste pytanie dotyczyło kwestii, czy respondent był ofiarą przestępstwa. Pytanie nie uściślało jednak, co osoba badana rozumie przez „przestępstwo”. Aż 187 osób, czyli 90,3 % ankietowanych udzieliło negatywnych odpowiedzi. Pozytywnych odpowiedzi udzieliło tylko 20 osób czyli 9,7 % badanych osób. Wyniki badań pokazują, że przestępczość wobec grup LGBT jest w Hiszpanii niska. Osoby, które mają inną niż heteroseksualną orientację seksualną nie obawiają się, że staną się ofiarą przestępstwa.

15. Czy byłeś kiedykolwiek ofiarą przestępstwa?

207 odpowiedzi

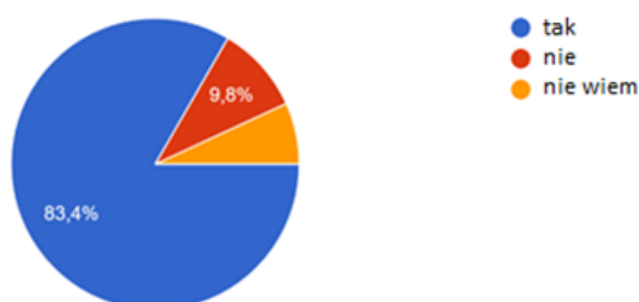
Źródło: badania własne

Pytanie 16.

16 pytanie było pierwszym z grupy pytań – praca i dotyczyło tego, czy pracodawcy są przyjaźnie usposobieni do osób LGBT w Hiszpanii. 171 osób, czyli 83,4 % badanych osób odpowiedziało twierdząco. 20 osób, czyli 9,8 % badanych respondentów odpowiedziało przecząco. Nie miało zdania 14 osób, czyli 6,8 % badanych osób. Wyniki tego badania wskazują na to, że pracodawcy są zasadniczo przyjaźnie nastawieni do osób LGBT. Tylko niewielka część osób nieheteroseksualnych ma o pracodawcach złe zdanie. Odpowiedzi na to pytanie wskazują, że w Hiszpanii nie występuje dyskryminacja osób LGBT w zatrudnieniu.

16. Czy Twoim zdaniem pracodawcy w Hiszpanii są przyjaźnie nastawieni do osób LGBT?

205 odpowiedzi

Źródło: badania własne

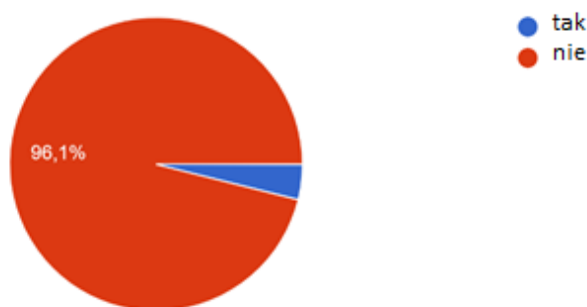
Pytanie 17

17 pytanie dotyczyło kwestii czy respondent był ofiarą przemocy z powodu swej orientacji seksualnej w miejscu pracy. 198 respondentów, czyli 96,1 % badanych odpowiedziało przecząco, a tylko 8 badanych, czyli 3,9 % odpowiedziało twierdząco. Wyniki tego badania wskazują, że przemoc w miejscu pracy wobec osób LGBT występuje rzadko.

Bardzo niewielka część badanych osób doświadczyła przemocy w pracy, nie mniej jednak w ankiecie nie pytano na czym ta przemoc polegała. Istnieje jednak duże prawdopodobieństwo spowodowania szkód psychicznych na długie lata.

17. Czy kiedykolwiek byłeś ofiarą przemocy w miejscu pracy z powodu swojej orientacji seksualnej?

206 odpowiedzi

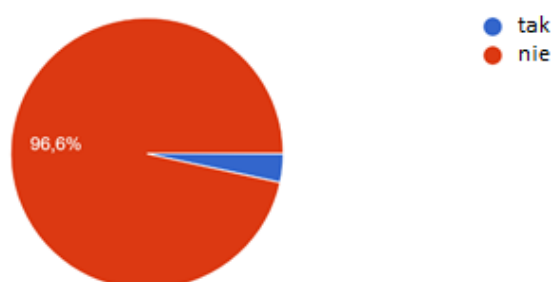
Źródło: badania własne

Pytanie 18.

W 18 pytaniu pytałem respondenta, czy był dyskryminowany w pracy z powodu swojej orientacji seksualnej. 198 respondentów czyli 96,6 % stwierdziło, że nie było dyskryminowanych w pracy z powodu swojej orientacji seksualnej, a 7 osób czyli 3,4 % odpowiedziało twierdząco. Wyniki tego badania wskazują, że osoby ankietowane bardzo rzadko czują się w pracy dyskryminowane. W Hiszpanii istnieją równe szanse, jeśli chodzi o zatrudnienie osób LGBT. **Równe szanse** oznaczają prawo równego dostępu w życiu. Obejmuje to w szczególności zakaz dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, religię, przynależność kulturową, niepełnosprawność lub pochodzenie społeczne, co zresztą jest zapisane w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

18. Czy kiedykolwiek czuleś się dyskryminowany w miejscu pracy z powodu swojej orientacji seksualnej?

205 odpowiedzi

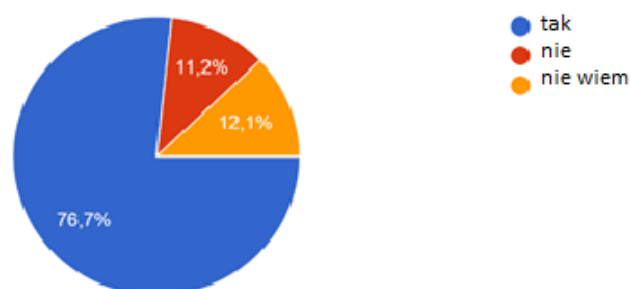
Źródło: badania własne

Pytanie 19

19 pytanie dotyczyło kwestii, czy policja jest przyjazna w stosunku do osób LGBT w Hiszpanii. 158 osób, czyli 76,6 % respondentów odpowiedziało twierdząco. Przeciwnego zdania było 23 respondentów, czyli 11,2 % respondentów. Nie miało zdania 25 osób, czyli 12,1 % respondentów. Wyniki tego badania wskazują, że w Hiszpanii policja jest tolerancyjna wobec mniejszości seksualnych, co wydaje się być aktualnie dużym osiągnięciem społeczeństwa. Osoby LGBT nie uważają, że Policja stosuje wobec nich przemoc.

19. Czy Twoim zdaniem organy policji w Hiszpanii są przyjaźnie nastawione do osób LGBT?

206 odpowiedzi

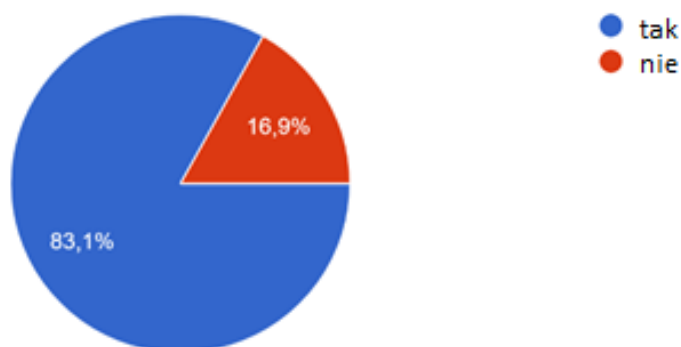
Źródło: badania własne

Pytanie 20

Dwudzieste pytanie było pierwszym z serii pytań związanych z obowiązującym prawem i dotyczyło zakazu homofobii w Hiszpanii. Aż 172 respondentów czyli 83,1 % uważa, że w ich kraju jest zakaz homofobii. Przeciwnego zdania jest 35 osób, czyli 16,8 % z nich. Homofobia to postawa odrzucenia, systematycznej wrogości lub niechęci wobec osób, które są **homoseksualne** lub mogą być homoseksualne. Zatem homofobia to uprzedzenia i dyskryminacje, które mogą objawiać się strachem, nienawiścią, nękaniami, przemocą, a nawet nietolerancyjną intelektualną dezaprobatą wobec homoseksualistów, mężczyzn i kobiet, a nawet w skrajnym przypadku wobec całego społeczeństwa.

20. Czy homofobia jest zakazana w Hiszpanii?

207 odpowiedzi

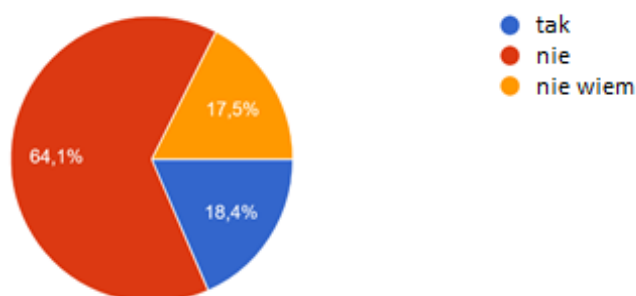
Źródło: badania własne

Pytanie 21

Dwudzieste pierwsze pytanie dotyczyło problemu dyskryminacji w więzieniach. Zadano pytanie, czy w Hiszpanii istnieje dyskryminacja ze względu na orientację seksualną w zakładach karnych. Aż 132 osoby ankietowane czyli 64,1 % stwierdziło, że nie ma takiej dyskryminacji. Na to pytanie twierdząco odpowiedziało 38 osób czyli 18,4 % respondentów. Nie miało zdania aż 36 osób, czyli 17,5 % respondentów. Odpowiedzi na to pytanie wskazują, że dyskryminacja, czyli bezprawne rozróżnianie między osobami lub grupami w więzieniach w większości nie występuje, chociaż z drugiej strony prawie 20% potwierdziło fakt występowania tam dyskryminacji.

21. Czy w zakładach karnych w Hiszpanii występuje dyskryminacja ze względu na orientację seksualną?

206 odpowiedzi

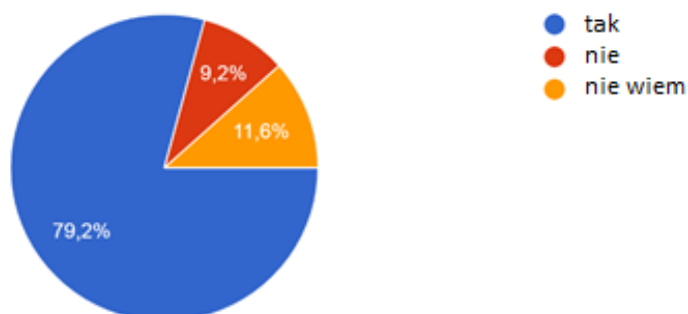
Źródło: badania własne

Pytanie 22

Dwudzieste drugie pytanie dotyczyło kwestii, czy osoby LGBT są sprawiedliwie i w sposób niedyskryminujący traktowane w sądach. Aż 164 osoby, czyli 79,2 % respondentów uważa, że sądy są sprawiedliwe i nie dyskryminują osób nieheteroseksualnych. Przeciwnego zdania jest tylko 19 osób, czyli 9,2 % osób które wzięły udział w ankiecie. Nie miały zdania 24 osoby. Wyniki odpowiedzi na to pytanie pokazuje, że większość osób LGBT uważa wymiar sprawiedliwości za niedyskryminujący i sprawiedliwy wobec osób nieheteroseksualnych.

22. Czy uważasz, że osoby LGBT są sprawiedliwie traktowane w sądach?

207 odpowiedzi

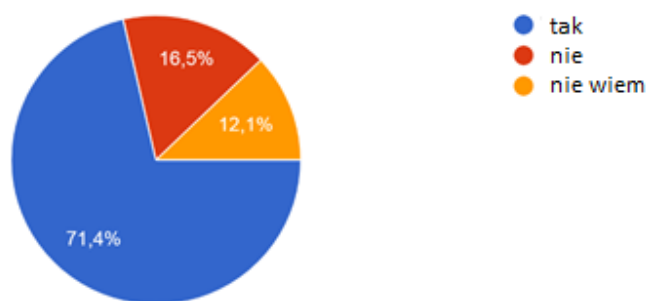
Źródło: badania własne

Pytanie 23

Dwudzieste trzecie pytanie dotyczyło tego, czy w więzieniach jest sprawiedliwe podejście personelu do osób nieheteroseksualnych. Aż 147 osób biorących w ankiecie, czyli 71,4 % respondentów uważa, że osoby LGBT są traktowane sprawiedliwie. Zdanie odmienne wyraziły 34 osoby, czyli 16,5 % ankietowanych. Nie miało zdania 25 osób, czyli 12,1 % ogółu osób biorących w ankiecie. Wyniki badań pokazują, że według opinii większości badanych nie ma dyskryminacji i niesprawiedliwości wobec osób LGBT w więzieniach w Hiszpanii.

23. Czy uważasz, że osoby LGBT są traktowane przez personel więzienny w Hiszpanii w sposób sprawiedliwy?

206 odpowiedzi

Źródło: badania własne

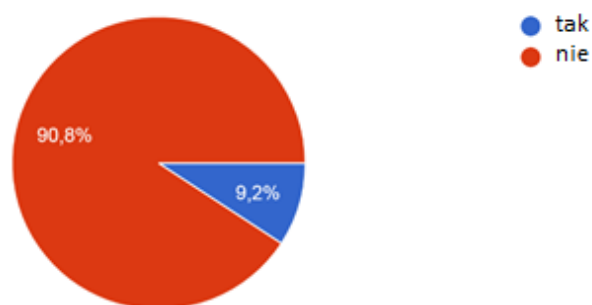
Pytanie 24

Dwudzieste czwarte pytanie dotyczyło tego, czy respondent czuje się dyskryminowany w społeczeństwie z powodu swojej orientacji seksualnej. Aż 187 respondentów czyli 90,8 % osób biorących w ankiecie nie odczuwa takiej dyskryminacji. Jedynie 19 osób, czyli 9,2 % respondentów taką dyskryminację odczuwa. Respondenci z tej grupy byli proszeni (**Pytanie 25**) o wymienienie rodzaju dyskryminacji z jaką się spotykają. Najczęściej były to złośliwe komentarze na ulicy i w miejscach wypoczynku czy wytykanie palcami na ulicy, czasami drobna mowa nienawiści w miejscach publicznych .

Na podstawie wyników tego badania można stwierdzić, że znacząca większość osób nieheteroseksualnych nie odczuwa dyskryminacji z powodu swojej orientacji seksualnej w Hiszpanii. Nie występuje tutaj dyskryminacja czyli nierówne traktowanie osób będących w tej samej sytuacji bądź dyskryminacja jako wyróżnianie i traktowania ludzi w różny sposób ze względu na przynależność do grup lub kategorii.

24. Czy kiedykolwiek doświadczyłeś dyskryminacji z powodu orientacji seksualnej (innej niż heteroseksualna)?

206 odpowiedzi

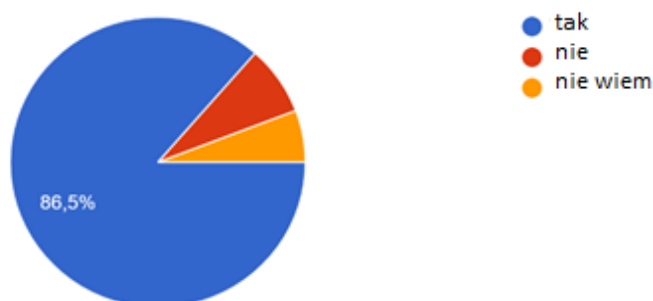
Źródło: badania własne

Pytanie 26

Dwudzieste szóste pytanie dotyczyło kwestii, czy respondenci wiedzą o możliwości adopcji dzieci przez pary homoseksualne. Aż 179 osób, czyli 86,5 % badanych osób wie o takiej możliwości. 16 osób, czyli 7,7 % badanych respondentów była przekonana, że adopcja nie jest możliwa. 12 osób, czyli 5,8 % badanych uczestników nie wiedziało czy adopcja jest czy nie jest możliwa. Wyniki badań wskazują na fakt, że większość społeczeństwa wie o możliwości adopcji dzieci przez osoby nieheteroseksualne. Taka możliwość istnieje już od 2004 roku w prawodawstwie hiszpańskim i większość osób LGBT wie o tym.

26. Czy w Hiszpanii pary nieheteroseksualne mają prawo do adopcji dzieci?

207 odpowiedzi

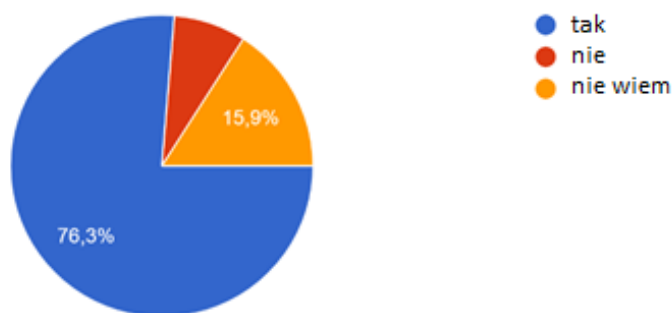
Źródło: badania własne

Pytanie 27

Dwudzieste siódme pytanie dotyczyło kwestii czy sądy są sprawiedliwe wobec rodziców nieheteroseksualnych. Aż 158 uczestników ankiety czyli 76,3 % ankietowanych osób stwierdziło, że sądy sprawiedliwie traktują takie osoby. Tylko 16 osób czyli 7,7 % badanych osób stwierdziło, że sądy traktują niesprawiedliwie rodziców nieheteroseksualnych posiadających dzieci. Wyniki na to pytanie pokazują, że w opinii osób badanych dyskryminacja ze względu na orientację seksualną w hiszpańskim wymiarze sprawiedliwości ma marginalny charakter.

27. Czy sądy w Hiszpanii sprawiedliwie traktują rodziców, będących osobami LGBT?

207 odpowiedzi

Źródło: badania własne

Pytanie 28

Dwudzieste ósme pytanie było pytaniem otwartym i związane było z 2 pytaniami powyżej. Zapytałem, z jakim rodzajem dyskryminacji spotykają się osoby LGBT. Najczęściej spotykaną dyskryminacją była konieczność napisania długich uzasadnień, dlaczego chcą te pary adoptować dzieci.

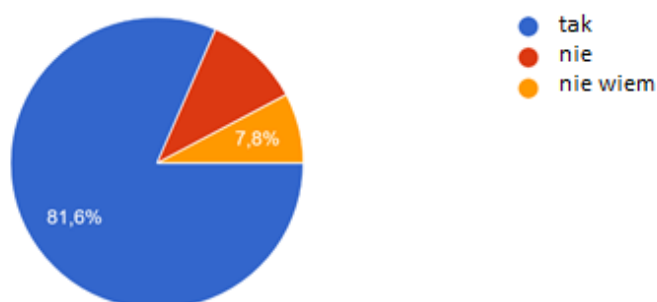
Pytanie 29

Sytuacja związana z edukacją (Pytania 28-34), to kolejny ważny rozdział w życiu osób LGBT. Dwudzieste dziewiąte pytanie dotyczyło tolerancji w szkołach wobec osób nieheteroseksualnych. Aż 169 osób, czyli 81,6% badanych osób uważa, że szkoły w Hiszpanii

są tolerancyjne wobec osób nieheteroseksualnych. Tylko 22 osoby, czyli 10,6 % badanych respondentów stwierdziło, że szkoły nie są tolerancyjne wobec osób nieheteronormatywnych. Wyniki na to pytanie pokazują, że w szkolnictwie hiszpańskim jest wysoki poziom tolerancji nauczycieli i uczniów względem osób o innej orientacji seksualnej. Osoby nieheteroseksualne nie czują się zagrożone w szkołach z powodu nietolerancji i wykluczenia.

29. Czy uważasz, że w szkołach w Hiszpanii panuje tolerancja względem osób LGBT?

206 odpowiedzi

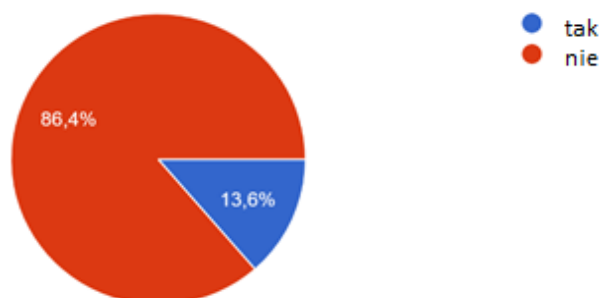
Źródło: badania własne

Pytanie 30

Trzydzieste pytanie pytało respondenta, czy osobiście doświadczał negatywnych komentarzy i przemocy wobec osób nieheteroseksualnych kiedy miał mniej niż 18 lat i był uczniem w szkole. Aż 178 osób, czyli 86,4 % osób biorących w ankiecie stwierdziło, że takich sytuacji nie doświadczyło w szkole. Takie doświadczenia miało tylko 28 osób, czyli 13,6 % respondentów. Potwierdzony został wynik odpowiedzi na wcześniejsze pytanie. Oznacza to, że dyskryminacja osób LGBT w Hiszpanii ma marginalny charakter. Szkolnictwo ma tolerancyjny charakter. Dopuszcza ono i akceptuje inne lub obce przekonania, zachowania i zwyczaje.

30. Czy będąc osobą niepełnoletnią, doświadczyłeś dyskryminacji w szkole z powodu bycia osobą nieheteroseksualną?

206 odpowiedzi

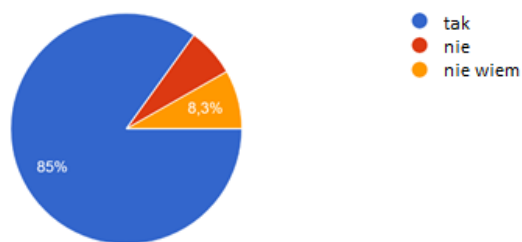
Źródło: badania własne

Pytanie 31

Trzydzieste pierwsze pytanie dotyczyło tego, czy respondent słyszał o programach i kampaniach społecznych przeprowadzonych przez rząd i organizacje pozarządowe w celu zapobiegania dyskryminacji osób nieheteroseksualnych. Aż 175 osoby, czyli 85 % ankietowanych słyszało o tego typu programach i kampaniach społecznych. Nie wiedziało o tym tylko 14 osób, czyli 6,8 % respondentów. Wyniki tego pytania ankietowego pokazują, że kampanie społeczne czyli zorganizowane wysiłki podejmowane przez grupę lub organizację w celu promowania określonej sprawy społecznej, zwiększenia świadomości na temat konkretnej kwestii społecznej lub zmiany opinii lub zachowań społecznych są ważnym elementem podnoszenia świadomości. Kampanie społeczne są często realizowane w celu zwrócenia uwagi na problem społeczny, mobilizowania opinii publicznej, promowania akceptowalnych lub zmniejszenia negatywnych zachowań społecznych. Kampanie przeciwdziałające także dyskryminacji osób nieheteronormatywnych są powszechne.

31. Czy słyszałeś o programach/kampaniach społecznych przeprowadzonych w Hiszpanii przez rząd i organizacje pozarządowe w celu zapobiegania dyskryminacji osób nieheteroseksualnych?

206 odpowiedzi

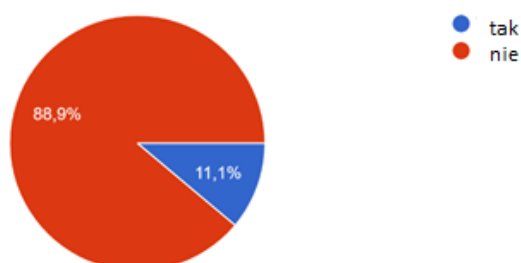
Źródło: badania własne

Pytanie 32

Trzydzieste drugie pytanie pytało respondenta czy kiedykolwiek spotykał się z negatywnymi reakcjami, ponieważ zachowywał się w sposób zbyt kobiecy lub zbyt męski. Aż 184 osoby czyli 89,9 % badanych osób nie spotkało się z negatywnymi komentarzami. Tylko 23 osoby, czyli 11,1 % badanych osób odpowiedziało w sposób twierdzący. Wyniki tego badania pokazują, że w Hiszpanii jest wysoki poziom tolerancji wobec osób nieheteronormatywnych i nie muszą się te osoby obawiać wykluczenia społecznego, czyli spychania na margines społeczeństwa.

32. Czy spotkałeś się kiedyś z negatywnymi reakcjami na zbyt "damskie" lub "męskie" zachowanie?

207 odpowiedzi

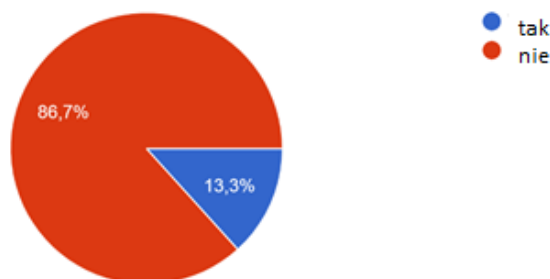
Źródło: badania własne

Pytanie 33

W tym pytaniu chciano się dowiedzieć, czy badana osoba unika miejsc z obawy przed napaścią, groźbami lub nękaniami z powodu bycia osobą nieheteronormatywną. Aż 176 osób, czyli 86,7%, badanych osób udzieliła przeczącej odpowiedzi i nie ma takich obaw. Tylko 26 osób, czyli 12,9 % badanych respondentów potwierdziło takie obawy. Wyniki na to pytanie pokazują, że w Hiszpanii jest wysoki poziom bezpieczeństwa osób LGBT. Bezpieczeństwo to sytuacja społeczna w której jednostka czuje się spokojna i pewna siebie.

32. Czy unikasz pewnych miejsc z powodu lęku przed napaścią, groźbami lub nękaniami z powodu bycia osobą nieheteronormatywną?

203 odpowiedzi

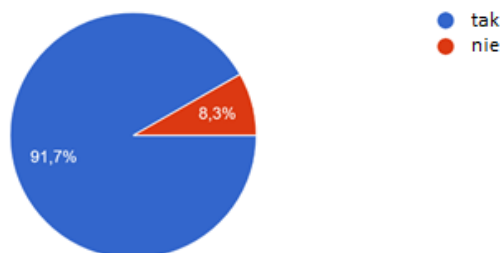
Źródło: badania własne

Pytanie 34

Trzydzieste czwarte pytanie dotyczyło możliwości zmiany płci. Respondent musiał odpowiedzieć na pytanie czy wie, że jest taka możliwość w prawie hiszpańskim. 189 osób, czyli 91,7 % badanych wiedziało o takiej możliwości. Tylko 17 osób, czyli 8,3 % badanych odpowiedziało w sposób przeczący. Odpowiedzi na to pytanie wskazują, że wiedza na temat prawnych możliwości zmiany płci jest powszechna wśród badanych osób.

34. Czy w Hiszpanii możliwa jest prawna zmiana płci?

205 odpowiedzi

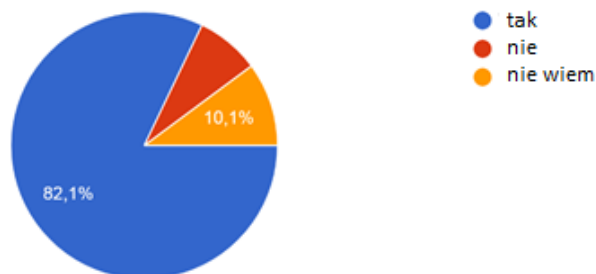
Źródło: badania własne

Pytanie 35

Trzydzieste piąte pytanie rozpoczynało serię pytań dotyczących ochrony zdrowia. Pytano, czy nauczyciele i pozostały personel pracujący w szkołach w sposób sprawiedliwy i niedyskryminujący traktuje osoby nieheteroseksualne. 170 osób, czyli 82,1 % osób które wzięły udział w tym badaniu odpowiedziało twierdząco. Przeczącej odpowiedzi udzieliło 15 osób, czyli 7,3 % badanych. Wyniki odpowiedzi na to pytanie pokazują, że w przeważającej większości nauczyciele są tolerancyjni wobec osób LGBT i nie są wobec nich negatywnie nastawieni. Akceptują odmienną orientację seksualną.

35. Czy nauczyciele i pozostały personel pracujący w szkołach w Hiszpanii w sposób sprawiedliwy i niedyskryminujący traktuje osoby nieheteroseksualne?

207 odpowiedzi

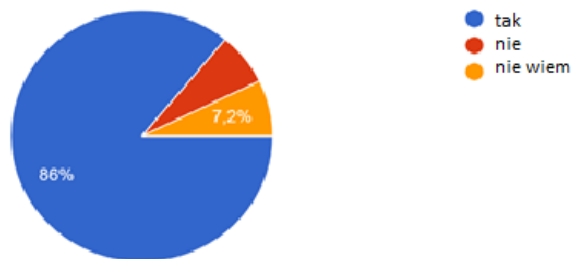
Źródło: badania własne

Pytanie 36

Trzydzieste szóste pytanie dotyczyło zagadnienia, czy pracownicy służby zdrowia są sprawiedliwi i nie dyskryminują osób nieheteroseksualnych, czyli nie traktują ich gorzej niż pozostałych pacjentów. 178 osób, czyli 86 % badanych odpowiedziało w sposób twierdzący na to pytanie. W negatywny sposób odpowiedziało 15 osób, czyli 7,2 % badanych. Wyniki na to pytanie pokazują, że pracownicy służby zdrowia są w przeważającej większości tolerancyjni wobec nieheteroseksualnych pacjentów i nie stosują wobec nich dyskryminacji.

36. Czy pracownicy służby zdrowia są sprawiedliwi i nie dyskryminują osób nieheteroseksualnych, czyli nie traktują ich gorzej niż pozostałych pacjentów w Hiszpanii?

207 odpowiedzi

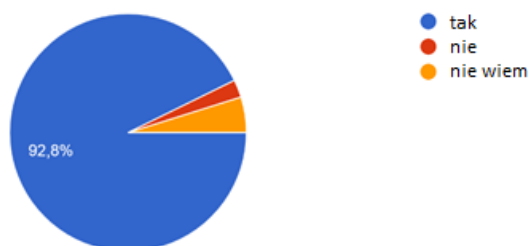
Źródło: badania własne

Pytanie 37

W trzydziestym siódmym pytaniu dowiadywano się, czy osoby nieheteroseksualne mogą odwiedzać swoich partnerów w szpitalu. 192 osoby, czyli 92,8 % badanych odpowiedziało w sposób twierdzący na to pytanie. Zdaniem 11 osób, czyli 5,3 % jest to niemożliwe. Wyniki badania pokazują, że w Hiszpanii orientacja seksualna nie jest problemem jeśli chodzi o możliwość odwiedzenia swojego partnera. Oznacza to, że w Hiszpanii nie ma dyskryminacji osób LGBT w służbie zdrowia i panuje pod tym względem równouprawnienie.

37. Czy w Hiszpanii osoby nieheteroseksualne w Hiszpanii mogą odwiedzać swoich partnerów w szpitalu ?

207 odpowiedzi

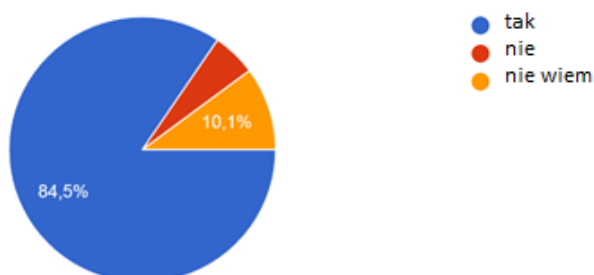
Źródło: badania własne

Pytanie 38.

Poprzez to pytanie chciano się dowiedzieć, czy osoby nieheteroseksualne mają prawo mieć dostęp do informacji medycznej o swoim partnerze. Zdaniem 175 badanych osób czyli 84,5 % osoby nieheteronormatywne mają do tego prawo. 11 osób, czyli 5,3 % badanych osób uważa, że te osoby nie mają prawa do dostępu do informacji o swoim partnerze, jeśli chodzi o kwestie medyczne. Odpowiedzi na to pytanie w pełni pokazują, że w Hiszpanii każdy człowiek bez względu na orientację seksualną ma prawo do informacji medycznej o swoim partnerze i nie ma w tym względzie dyskryminacji.

38. Czy w Hiszpanii osoby nieheteronormatywne mają prawo do pełnej informacji na temat stanu zdrowia swojego partnera?

207 odpowiedzi

Źródło: badania własne

4.2 Podsumowanie badań ankietowych

Ankietowe badanie wykazało, że mieszkańcy Hiszpanii są tolerancyjni i niedyskryminujący w stosunku do osób nieheteroseksualnych. Osoby LGBT w Hiszpanii są traktowane na równi z osobami heteroseksualnymi. Wyniki pokazały, że aż 82,6 % z badanych osób nieheteroseksualnych mieszka w małych i średnich miastach. Z badań wynika także, że większość osób LGBT jest dobrze wykształcona: aż 60,7 % badanych osób posiada dyplom ukończenia szkoły wyższej, a tylko 2,4 % ma wykształcenie podstawowe. Średnia arytmetyczna wieku badanych osób w ankiecie wynosi 35 lat. Mediana wieku badanych osób wynosi 29 lat. Pomiędzy 18 a 29 rokiem życia jest 52,3 % respondentów, pomiędzy 30 a 39 rokiem życia jest 9,5 % respondentów, tyle samo jest pomiędzy 40 a 49 rokiem życia, czyli 9,5% respondentów. 29 % badanych ma więcej niż 50 lat. Zdecydowana większość badanych osób czuje się bezpiecznie w Hiszpanii i nie obawia się wykluczenia z życia publicznego. Aż 96,1% tych osób w badaniu stwierdziło, że czuje się dobrze i bezpiecznie w swoim państwie, czyli żyje w rzeczywistości, w której nie ma zagrożenia. Tylko 2,9 % badanych osób sygnalizowało, że nie czuje się bezpiecznie w swoim kraju i wręcz odczuwa niebezpieczeństwo. Pokazuje to, że Hiszpania jest państwem bardzo tolerancyjnym. Wyniki badań pokazują także, że władze Hiszpanii są tolerancyjne wobec osób LGBT. Aż 91,3 % badanych osób w taki właśnie sposób postrzega władze Hiszpanii. Jedynie 7,3 % badanych osób uważa, że władze państwowe przejawiają nietolerancję wobec mniejszości seksualnych. Również w problematyce dyskryminacji ze względu na orientację seksualną Hiszpania wypada bardzo pozytywnie. Aż 75,7 % osób, które odpowiedziało na ankietę, uważa, że w Hiszpanii tego typu dyskryminacja nie występuje. Tylko 20,9 % badanych jest przeciwnego zdania. Również, w przekonaniu większości respondentów, system społeczny wobec osób LGBT jest przyjazny i sprzyja osobom LGBT.

Jeśli chodzi o stosunek społeczeństwa, np. najbliższych sąsiadów do osób nie heteronormatywnych, to społeczeństwo hiszpańskie jest mocno tolerancyjne w tych kwestiach. Aż 94,7 % badanych osób ocenia swoich sąsiadów jako osoby tolerancyjne i pozbawione uprzedzeń wobec tej grupy społecznej. Jedynie 2,4 % badanych osób uważa, że sąsiedzi są nietolerancyjni wobec nich. Bardzo pozytywny jest wizerunek osób nieheteronormatywnych w społeczeństwie. Aż 69,4 % z nich uważa, że te osoby mają dobry wizerunek. Za przeciętny uważa tylko 28,2 % z nich. Za zły uważa tylko 2,4 % badanych respondentów. Rzadko

występuje mowa nienawiści. Tylko 21,4 % respondentów się z nią spotkało. Także w kwestii przestępstw związanych z nienawiścią aż 75,7% badanych osób się z nią nie spotkało. Spotkało się z tymi przestępstwami tylko 19,9 % ankietowanych, co oznacza, że nie występują one często. Respondenci w przeważającej większości, czyli 88,7 % z nich uważa, że prawa człowieka wobec osób LGBT są przestrzegane. Tylko 8,8% z nich było przeciwnego zdania. Jeśli chodzi o środowisko pracy, aż 83,4 % badanych osób uważa pracodawców za przyjaznych, a tylko 9,8 % uważa ich za nieprzyjaznych osobom LGBT. Dane te potwierdzają odpowiedzi na kolejne pytanie dotyczące dyskryminacji w pracy. Tylko 3,4 % badanych osób uważa, że było osobami dyskryminowanymi z powodu orientacji seksualnej. Wynika z tego, że tego typu dyskryminacja jest rzadkością w Hiszpani. Szkolnictwo hiszpańskie – według wyników odpowiedzi w ankiecie – jest bardzo tolerancyjne wobec osób nieheteroseksualnych. Aż 81,6% badanych osób uważa szkoły Hiszpanii za tolerancyjne, a tylko 10,6 % nie uważa szkół za tolerancyjne wobec tych osób. Aż 86,4 % badanych nie doświadczyło negatywnych komentarzy i przemocy z powodu swojej orientacji seksualnej, kiedy byli w szkole. Również instytucje związane z ochroną zdrowia są bardzo przyjazne wobec osób LGBT. Aż 86 % badanych uważa je za przyjazne, a tylko 6,8 % badanych nie uważa je za przyjazne wobec osób LGBT. W kwestii dostępu do informacji medycznej o swoim partnerze aż 84,5 % badanych osób uważa, że ma taką możliwość. Tylko 5,3 % badanych osób odpowiedziało negatywnie na to pytanie.

Z uzyskanych od osób LGBT odpowiedzi na pytania w ankiecie można wyciągnąć wnioski, że osoby te, żyjące i pracujące w Hiszpanii dobrze, a czasami bardzo dobrze oceniają swoją sytuację. To, co najważniejsze – nie doświadczają dyskryminacji ze względu na swoją orientację seksualną czy tożsamość płciową. **Wyniki ankiety potwierdzają hipotezę, że osoby LGBT jako mniejszość seksualna w Hiszpanii pozytywnie odbierają swoje warunki życia, pracy, edukacji, opieki medycznej, opieki prawnej. Mając te same prawa co osoby heteroseksualne, większość z nich nie odczuwa różnic w stylu życia. Można stwierdzić, że Hiszpania, która przedstawia się jako kraj wysoko tolerancyjny wobec mniejszości seksualnych, jakimi są osoby LGBT, jest nim rzeczywiście.** Wynika to ze zmian, jakie zaszły w Hiszpanii po 1975 roku i otwarciu Hiszpanii na świat. Bardzo istotne były zmiany polityczne, dojście do władzy partii PSOE.

Prześladowania osób LGBT jest bezwzględnie zakazane w każdym obszarze życia. Państwo dopuszcza i akceptuje odmienne przekonania, zachowania i zwyczaje. Jest to typ społeczeństwa otwartego. Społeczeństwo otwarte charakteryzuje się rządem, który reaguje, jest tolerancyjny

i w którym mechanizmy polityczne są przejrzyste. Jest to społeczeństwo nieautorytarne, a więc bez autorytarnych osobowości, u podstaw którego leżą wolność i prawa człowieka. Hiszpania została uznana za jeden z najbardziej liberalnych kulturowo i przyjaznych LGBT krajów na świecie, a kultura LGBT odegrała znaczącą rolę w hiszpańskiej literaturze, muzyce, kinie i innych formach rozrywki, a także w kwestiach społecznych i politycznych. Ankieterzy odnotowują, że opinia publiczna na temat homoseksualizmu jest w przeważającej mierze pozytywna, a badanie przeprowadzone przez Pew Research Center w 2013 roku wykazało, że ponad 88 procent obywateli Hiszpanii akceptuje homoseksualizm, co czyni go najbardziej przyjaznym LGBT z 39 ankietowanych krajów. Widoczność LGBT wzrosła również w kilku warstwach społeczeństwa, takich jak Gwardia Cywilna, wojsko, sądownictwo i duchowieństwo.

Rozdział V. Analiza porównawcza sytuacji osób LGBT w Polsce i Hiszpanii

5.1 Prawodawstwo w Polsce

Lesbijki, geje, osoby biseksualne i transpłciowe (LGBT) w Polsce stoją przed wyzwaniami prawnymi, z którymi nie mają do czynienia osoby niebędące osobami LGBT. Według raportu Komisji Europejskiej z 2021 roku stan praw osób LGBT w Polsce jest najgorszy wśród krajów Unii Europejskiej. W Polsce osoby nieheteroseksualne nie mają prawa do zawarcia związków partnerskich, nie mają prawa do zawarcia związku małżeńskiego i nie mogą adoptować dzieci. Osoby te nie mają praw do odwiedzin (jako członka rodziny) swojego partnera w szpitalu i innej placówce służby zdrowia, a także nie posiadają praw do informacji medycznej o swoim partnerze, gdy ten przebywa w szpitalu. Niestety osoby te nie posiadają prawa do dziedziczenia w przypadku śmierci partnera. Nie ma tego typu unormowań w prawie cywilnym. Partnerzy nieheteroseksualni nie posiadają prawa do odwiedzin w więzieniu. Aktywność seksualna zarówno kobiet, jak i mężczyzn tej samej płci jest w Polsce legalna od 1932 r., kiedy to kraj wprowadził równy wiek przyzwolenia dla osób homoseksualnych i heteroseksualnych, który ustalono na 15 lat. Polska zapewnia osobom LGBT taki sam wiek przyzwolenia i prawa jakie mają heteroseksualiści w pewnych obszarach: homoseksualni i biseksualni mężczyźni mogą oddawać krew, geje i biseksualiści mogą służyć jawnie w Siłach Zbrojnych RP, a osoby transpłciowe mogą zmienić swoją płć prawną po spełnieniu określonych wymagań, w tym poddaniu się hormonalnej terapii zastępczej. Większość polskiego społeczeństwa deklaruje przynależność do Kościoła Katolickiego, w związku z czym na społeczne postrzeganie i akceptację społeczności LGBT duży wpływ mają katolickie doktryny moralne. Artykuł 18 Konstytucji RP stanowi, że „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny znajduje się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”²⁷⁶.

Rzecznik Praw Obywatelskich w latach 2015-2021 Adam Bodnar, już w roku 2019 zabrał głos zauważając, że „Na mocy Konstytucji RP oraz obowiązujących w Polsce przepisów prawa międzynarodowego dyskryminacja ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową jest jednoznacznie zakazana. Faktyczna ochrona prawna przed tego rodzaju dyskryminacją

²⁷⁶ Konstytucja RP, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

uzależniona jest jednak od brzmienia przepisów szczegółowych, których funkcję pełni w polskim systemie prawnym przede wszystkim ustawa o równym traktowaniu. Zakres gwarantowanej przez nią ochrony jest natomiast niewystarczający w odniesieniu do osób LGBT, a chociaż ustawa wdraża przepisy antydyskryminacyjne wyznaczone przez dyrektywy UE, należy stwierdzić, że pozostaje w sprzeczności z międzynarodowymi standardami w zakresie równej ochrony prawnej przysługującej ofiarom dyskryminacji. Ochrona przed dyskryminacją ze względu na orientację seksualną jest ograniczona w obszarze dostępu do usług, edukacji czy zdrowia. W szczególności, uniemożliwienie dochodzenia odszkodowania z art. 13 ust. 1 ustawy o równym traktowaniu w obszarach innych niż zatrudnienie²⁷⁷.

Polskie prawo zakazuje dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na orientację seksualną, chociaż takie zabezpieczenia mogą nie być skuteczne w praktyce²⁷⁸. Nie ściga jednak za przestępstwa z nienawiści i mowę nienawiści na tle orientacji seksualnej. Przykładem może być wyrok Trybunał Konstytucyjnego który orzekł, że niekonstytucyjny jest zapis w polskim Kodeksie wykroczeń, który delegalizował odmowę dostarczenia towarów i usług bez „uzasadnionej przyczyny” (sprawa drukarza, który odmówił wykonania roll-upu dla fundacji LGBT ze względu na swoje przekonania)²⁷⁹.

Edukacja, ochrona zdrowia czy prawa małżeńskie osób LGBT w Polsce nie są chronione prawnie przed dyskryminacją ze względu na orientację seksualną czy tożsamość płciową. Prawodawstwo polskie nie reguluje praw i obowiązków par pozostających poza związkiem małżeńskim. Nie są rozwiązane kwestie dotyczące praw par jedнопłciowych. Pary żyjące poza związkiem małżeńskim są traktowane jako osoby obce. Pomimo złożenia w 2003 roku projektu który by legalizował tylko związki partnerskie, projekt został odrzucony w I czytaniu. W 2011 roku projekt ustaw dotyczący legalizacji związków partnerskich osób tej samej płci także został odrzucony. Skutkuje to tym, że związki partnerskie nie są uznawane w polskim prawie.

²⁷⁷ Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich 2019. *Sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych i transpłciowych w Polsce. Międzynarodowy standard ochrony praw człowieka osób LGBT i stan jego przestrzegania z perspektywy Rzecznika Praw Obywatelskich*, nr 6, Zasada Równego Traktowania. Prawo i praktyka, nr 27, Warszawa 2019 w: P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, przyjęty do druku.

²⁷⁸ M. Górski, *Application of EU Law on Equal Treatment in Poland. État de choses in 2020*, Osteuropa recht, 2020, 66(4),483-495.

²⁷⁹ Biuletyn Informacji Publicznej RPO, RPO do TK: karanie za bezzasadną odmowę usługi jest zgodne z konstytucją, 3.04.2018 <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-do-tk-karanie-za-bezzasadn%C4%85-odmow%C4%99-us%C5%82ugi-jest-zgodne-z-konstytucj%C4%85> w: P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, przyjęty do druku.

Utrudnione jest również uznanie zawartych poza granicami kraju związków partnerskich lub małżeństw. Odmowy te uzasadnia się tym, że w polskim prawodawstwie nie istnieje możliwość zawarcia małżeństwa przez osoby różnej płci. W 2020 r Rzecznik Praw Obywatelskich uznał, że brak możliwości legalizacji w Polsce związków jedнопłciowych narusza art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka²⁸⁰. Zobowiązuje on do zapewnienia wszystkim osobom ochrony prawa do życia prywatnego i rodzinnego.

Art. 18 Konstytucji RP mówi, że małżeństwo to związek mężczyzny i kobiety. Według kilku prawników artykuł ten zakazuje małżeństw osób tej samej płci. Sąd Najwyższy, Trybunał Konstytucyjny i Naczelny Sąd Administracyjny orzekły, że art. 18 Konstytucji ogranicza instytucję małżeństwa do par osób przeciwnej płci, a legalizacja małżeństw osób tej samej płci wymagałaby zmiany konstytucji. Polska również nie uznaje związków cywilnych, choć dyskusja na ten temat trwa. W Polsce nie ma prawnego uznania par osób tej samej płci, chociaż pary tej samej płci żyjące w konkubinacie korzystają z pewnych ograniczonych korzyści, na przykład z najmu wspólnego gospodarstwa domowego, prawa do nie zeznawania przeciwko partnerowi i prawa pobytu na mocy prawa UE. Jak już wspomniano, „w Polsce artykuł 32 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zakazuje wszelkiej dyskryminacji, w tym dyskryminacji związanej z płcią, orientacją seksualną czy tożsamością płciową. Przepisy prawne które mają chronić osoby ze względu na orientację seksualną zostały wprowadzone jedynie na poziomie ustaw i dotyczą tylko kwestii stosunków pracy, przy czym jedynie orientacja seksualna została wskazana na poziomie polskiego prawa pracy”²⁸¹. 29 września 2020 r. Sąd Okręgowy w Warszawie wydał historyczne orzeczenie w sprawie Joanny Żelek, transpłciowej kobiety, która pozwała swojego niedoszłego pracodawcę za dyskryminację w dostępie do pracy ze względu na tożsamość płciową. W wyroku Sąd potwierdził, że kobieta doznała dyskryminacji bezpośredniej i molestowania ze strony firmy ochroniarskiej w trakcie rekrutacji na stanowisko recepcjonistki. Minister Sprawiedliwości, Prokurator Generalny złożył jednak skargę nadzwyczajną od tego przełomowego wyroku²⁸².

²⁸⁰ Biuletyn Informacji Publicznej RPO, *Nieuregulowanie związków jedнопłciowych w Polsce narusza ochronę prawa do życia prywatnego*. Stanowisko RPO do EPTC, (27.10.2020) w: P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, przyjęty do druku.

²⁸¹ P. Skrzypek, *Sytuacja prawna osób LGBT w Polsce* w monografii Poszerzamy horyzonty, t. XIV. pod red. M. Bogusz, M. Wojcieszak, P. Rachwał, Słupsk, 2019, str. 235.

²⁸² QUER.pl Portal osób LGBT. <https://queer.pl/news/205683/zbigniew-ziobro-chce-obalic-historyczny-polski-wyrok-o-ochronie-praw-osob-transpłciowych> (1.07.2021) w: P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, przyjęty do druku.

„Zasadniczo, ustawodawstwo antydyskryminacyjne w tej sferze obejmuje dostęp do zatrudnienia i awansów, problematykę zwolnień, kwestie płac, przypadków molestowania oraz innych form dyskryminacji. Jest ono uregulowane w takich aktach prawnych jak Kodeks Pracy, Ustawa o Promocji Zatrudnienia i Instytucjach Rynku Pracy oraz Ustawa Równościowa. Wszystkie te akty prawne zakazują jakiegokolwiek dyskryminacji w tych obszarach. Jednak nie funkcjonują publiczne programy wspierania zatrudnienia osób homoseksualnych i transpłciowych”²⁸³.

W lipcu 2020 roku polski rząd pozwał IKEA za zwolnienie pracownika za poważne homofobiczne uwagi, które wygłosił na wewnętrznej stronie internetowej firmy. Minister Sprawiedliwości Zbigniew Ziobro nazwał dymisję która została dokonana zgodnie z polskimi przepisami antydyskryminacyjnymi „absolutnie skandaliczną”²⁸⁴.

W polskim prawie jak dotąd nie było kwestii dotyczących orientacji seksualnej rodziców, którzy chcą adoptować dzieci. Jedyną przesłanką, która miała decydować o ukształtowaniu takich stosunków miało być dobro dziecka adoptowanego. Przesłanka ta nie jest w żaden sposób uwzględniana w polskim prawodawstwie, tak jeśli chodzi o kodeks cywilny, kodeks rodzinny czy opiekuńczy. Dotyczy to kwestii adopcji jak i opieki sprawowanej nad dzieckiem. 11 marca 2021 r. Minister Sprawiedliwości i Prokurator Generalny, poinformował o powstaniu projektu ustawy, którego celem jest uniemożliwienie adopcji dzieci przez pary jedнопłciowe²⁸⁵. Wcześniej, bo już w czasie kampanii prezydenckiej w 2020 roku Andrzej Duda podpisał projekt zmiany konstytucji, który wprowadza do ustawy zasadniczej zapis, że wykluczona jest adopcja dziecka przez osobę pozostającą w związku jedнопłciowym²⁸⁶.

Jak już wspomniano, w Polsce osoby transpłciowe mogą zmienić płeć prawną po spełnieniu określonych wymagań. „W celu dokonania prawnej korekty płci na gruncie prawa polskiego zgodnie z artykułem 189 Kodeksu Prawa Cywilnego niezbędny jest wyrok sądu. Wyrok sądu o ustalenie płci jest podstawą do dokonania korekty imienia i nazwiska, wpisania wzmianki

²⁸³ P. Skrzypek, *Sytuacja prawna osób LGBT w Polsce* w monografii *Poszerzamy horyzonty*, t. XIV. pod red. M. Bogusz, M. Wojcieszak, P. Rachwał, Słupsk, 2019, str. 238.

²⁸⁴ *Gazeta Wyborcza*, *Pracownik IKEA w Krakowie zwolniony za krytykę LGBT. Ordo Iuris składa pozew, interweniuje minister Ziobro i RPO*, <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,24947185,pracownik-ikei-w-krakowie-zwolniony-za-krytyke-lgbt-or-do-iuris.html> (29.06.2019)

²⁸⁵ Kampania Przeciw Homofobii (11.03.2021) <https://kph.org.pl/minister-ziobro-wykorzystuje-dzieci-aby-realizowac-homofobiczna-wizje-polski-oswiadczenie-kph> w P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, *Eastern Rev.* 2022, przyjęty do druku.

²⁸⁶ *Dziennik Gazeta Prawna* *Zakaz adopcji dzieci przez pary jedнопłciowe. Duda podpisał projekt zmiany konstytucji* (6.07.2020). <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1485373,zakaz-adopcji-dzieci-przez-pary-jedнопłciowe-projekt-zmiany-konstytucji.html> w: P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, *Eastern Rev.* 2022, przyjęty do druku.

o korekcie płci w aktach prawa cywilnego, wydania numeru PESEL, wymiany dowodu osobistego, paszportu oraz prawa jazdy. Tożsamość płciowa i jej możliwość zmiany została zaakceptowana przez Sąd Najwyższy w 1991 roku²⁸⁷. Prawne zmiany płci są przeprowadzane od lat 60. XX wieku. Osoby transpłciowe, które chcą zmienić płeć prawną, muszą otrzymać diagnozę medyczną. Dopiero po prawnie legalnej zmianie płci osoba transpłciowa uzyskuje prawo do poddania się operacji zmiany płci. Dzieje się tak dlatego, że wszelkie operacje powodujące bezpłodność są w polskim prawie zakazane (zgodnie z art. 156 § 1 Kodeksu Karnego), z nielicznymi wyjątkami (takimi jak rak macicy czy mięśniak). Oznacza to, że kastracja na żądanie jest nielegalna, a osoby transpłciowe muszą najpierw starać się o zmianę prawną, ponieważ sama diagnoza lekarska nie wystarczy²⁸⁸. Osoba transpłciowa musi stawić czoła wielu przeszkodom przed zmianą płci, na przykład pozwać rodziców. Na podstawie przedstawionych dalszych dowodów (takich jak diagnoza lekarska, dokumentacja medyczna, zeznania świadków/rodziców itp.) sąd może wydać wyrok lub odmówić jego wydania.

W lipcu 2015 r. polski Sejm przyjął ustawę o uznawaniu osób transpłciowych. Zgodnie z ustawą osoby transpłciowe byłyby w stanie zmienić płeć bez żadnych fizycznych interwencji, ale wymagałyby oświadczenia od ekspertów ds. zdrowia psychicznego, że cierpią na dysfориę płciową. Ustawa została przyjęta stosunkiem głosów 252 do 158. Senat przystąpił do jej zatwierdzenia w sierpniu, ale w październiku zawetował ją prezydent Andrzej Duda. Parlamentowi nie udało się odrzucić jego weta.

W kwestiach związanych z edukacją nie ma odpowiednich programów i polskich przepisów prawnych, które dążyłoby do równego traktowania w szkołach i na uczelniach wyższych. Problem ten nie jest dostrzegany przez organy kontrolujące szkołę takie jak Kuratoria Oświaty czy organy zarządzające szkołą - jak gminy czy powiaty. Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie zwracał się do Ministra Edukacji Narodowej w sprawie konieczności wdrożenia edukacji antydyskryminacyjnej i potrzeby uzupełnienia podstawy programowej o tematykę praw człowieka i równego traktowania²⁸⁹. Także kwestie medyczne wymagają prawnych uregulowań. Jak wynika z badań zleconych przez Rzecznika Praw Obywatelskich, jednym

²⁸⁷ P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, w druku.

²⁸⁸ *Zmiana płci w Polsce. Czy prawo pozwala na transseksualizm?* Kancelaria Prawa Rodzinnego. <https://greda-kancelaria.pl/blog/zmiana-plci/> (4.08.2022)

²⁸⁹ Wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Edukacji Narodowej z dnia: 3 lipca 2012 r. (RPO-690507-I/11), 24 kwietnia 2014 r. (I.800.1.2014), 17 marca 2016 r. (XI.800.15.2016), 22 października 2019 r. (XI.800.3.2017) w: P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, przyjęty do druku.

z najczęściej zgłaszanych przez nieheteroseksualnych pacjentów problemów jest kwestionowanie ich praw pacjenta w odniesieniu do osób bliskich, partnerów tej samej płci²⁹⁰.

Porównanie antydyskryminacyjnych regulacji prawnych w Polsce i w Hiszpanii (na podstawie Podrozdziału 3.2 i 3.4) przedstawia Tabela 1²⁹¹.

Tabela 1. Zestawienie antydyskryminacyjnych regulacji prawnych w Hiszpanii i Polsce.

Obszary równego traktowania	Hiszpania	Polska
Zasada niedyskryminacji ze względu na orientację seksualną	Konstytucja Hiszpanii	Konstytucja Polski
Zasada niedyskryminacji dotycząca: a) prywatnego i publicznego zatrudnienia	Prawo hiszpańskie	Prawo polskie
b) ochrony zdrowia	Prawo hiszpańskie	Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania
c) edukacji	Prawo hiszpańskie	j.w.
d) ochrony danych osobowych	Prawo hiszpańskie	j.w.
e) sportu	Prawo hiszpańskie	Nie ma.
f) komunikacji	Prawo hiszpańskie	j.w.
g) przebywania w zakładach karnych	Prawo hiszpańskie	Nie ma
Legalizacja małżeństw tej samej płci	Ustawa nr 13/2005 z dnia 1 lipca 2005 r.	Nie ma
Zrównanie praw związków nieheteroseksualnych i heteroseksualnych (adopcja dzieci, emerytury, spadki ulgi podatkowe)	Ustawa nr 13/2005 z dnia 1 lipca 2005 r.	Nie ma

²⁹⁰ Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich 2014. *Równe traktowanie pacjentów – osoby nieheteroseksualne w opiece zdrowotnej*, nr 7. Zasada równego traktowania. Prawo i praktyka nr 14, Warszawa 2014 w: P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, przyjęty do druku.

²⁹¹ P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, przyjęty do druku.

Sprostowanie wpisów do rejestru dotyczących płci danej osoby	Prawo hiszpańskie (Ustawa nr 3/2007 z dnia 15 marca 2007 r.)	Nie ma
--	--	--------

5.2 Sytuacja społeczna osób LGBT w Polsce

W Polsce sytuacja społeczna osób nieheteroseksualnych jest trudna. Jak już zauważono wcześniej, niewątpliwie wpływ na tę sytuację ma doktryna Kościoła Katolickiego. Od czasu encykliki papieża Pawła VI *Humanae vitae – o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego* wydanej 25.07.1968 roku Kościół zdecydowanie naucza, że celem związku małżeńskiego powinna być prokreacja. Aborcja jako zabijanie nienarodzonych dzieci i antykoncepcja jako sprzeczna z planem bożym są moralnie niedopuszczalne²⁹². Podobnie postrzegany jest homoseksualizm. Według *Katechizmu Kościoła Katolickiego* „akty homoseksualne są wewnętrznie nieuporządkowane i wbrew prawu naturalnemu”, „zamykają akt płciowy na dar życia. Z drugiej strony Katechizm głosi, że „pociąg do osób tej samej płci nie jest grzechem, ale akty homoseksualne nim są”²⁹³. Katechizm mówi także, że przedstawiciele społeczności LGBT nie powinni być marginalizowani. Część hierarchów Kościoła Katolickiego jest bardzo krytycznie nastawiona wobec osób LGBT. Na przykład metropolita krakowski Arcybiskup Marek Jędraszewski publicznie negatywnie wypowiedział się o osobach nieheteroseksualnych: „Czerwona zaraza po naszej ziemi na szczęście nie chodzi. Co wcale nie znaczy, że nie ma nowej, która chce opanować nasze dusze, serca i umysły. Nie marksistowska i bolszewicka, ale zrodzona z tego samego ducha – neomarksistowska. Nie czerwona, ale tęcza. ”²⁹⁴. „Bóg powołał mężczyznę i kobietę do wspólnego życia, do tego, żeby żyli w małżeństwie, żeby rodzili dzieci, żeby czynili sobie ziemię poddaną. Dzisiaj chodzi o to, żeby się bawić, żeby – takie modne słowo – „grillować” – taka metafora współczesności. A po nas – niech będzie potop. Przy kwestionowaniu najbardziej – wydawałoby się dotychczas niepodważalnych zasad racjonalności, że ktoś jest kobietą lub mężczyzną”²⁹⁵. Hierarcha ten

²⁹² Paweł VI, encyklika *Humanae vitae*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/encykliki/humane.html (5.07.1999)

²⁹³ Rzeczpospolita, *Papież Franciszek: Osoby ze skłonnościami homoseksualnymi to dzieci Boga*, <https://www.rp.pl/kosciol/art37906461-papiez-franciszek-osoby-ze-sklonnosciami-homoseksualnymi-to-dzieci-boga>, (06.02.2023)

²⁹⁴ „Naziolski biskup podgrzewa atmosferę”. *Autor książki o ludobójstwie w Rwandzie boi się masowej przemocy*, natemat.pl, 2 sierpnia 2019.

²⁹⁵ *Abp Jędraszewski krytykuje gender. „Dziś chodzi o to, żeby się bawić. Modne słowo – grillować. A po nas choćby i potop”*, gazeta.pl, 17 listopada 2013

jest jednocześnie przeciwnikiem transseksualizmu. Z drugiej strony papież Franciszek wracając z pielgrzymki do Afryki powiedział, że „osoby ze skłonnościami homoseksualnymi to dzieci Boga, Bóg ich kocha. Bóg im towarzyszy... Potępianie takich osób jest grzechem. Kryminalizowanie osób z homoseksualnymi skłonnościami jest niesprawiedliwością”²⁹⁶. Mimo to również politycy partii Prawo i Sprawiedliwość są bardzo krytyczni wobec osób LGBT i w swych wypowiedziach są mocno homofobiczni. Przykładem może być powszechnie znana wypowiedź posłanki PiS Elżbiety Kruk „Myślę, że Polska będzie wolnym regionem od LGBT”²⁹⁷. Z kolei 13 czerwca 2020 r. Przemysław Czarnek, obecny minister Nauki i Edukacji, na antenie TVP Info zadeklarował: „brońmy nas przed ideologią LGBT i skończmy słuchać tych idiotyzmów o jakichś prawach człowieka czy jakiejś równości. Ci ludzie nie są równi ludziom normalnym i skończmy wreszcie z tą dyskusją”²⁹⁸. Atmosferę nieprzychylności dla osób LGBT kreowało także wiele samorządów terytorialnych (około 100 w południowo-wschodniej Polsce), uchwalając tzw. „strefy wolne od LGBT”. W związku z tym Komisja Europejska podjęła działania przeciwko Polsce stwierdzając w Komunikacie z 15 lipca 2021 roku, że jest to „pogwałcenie wartości zawartych w artykule 2 Traktatu o Unii Europejskiej oraz praw podstawowych (a dokładniej zasady niedyskryminacji, czyli art. 21 Karty Praw Podstawowych)”²⁹⁹. W takich uwarunkowaniach przychodzi więc żyć osobom nieheteroseksualnym w Polsce. Według Raportu o sytuacji społecznej osób LGBT w Polsce za lata 2019 – 2020, aż 12% osób z tego środowiska planowało wyjazd z kraju w najbliższych miesiącach, z czego ponad 1/3 jako powód podaje doświadczenie dyskryminacji w Polsce³⁰⁰. Osoby nieheteronormatywne często nie są akceptowane przez najbliższą rodzinę. W porównaniu do wyników sprzed czterech lat, zaobserwowano pogorszenie akceptacji przez rodziców orientacji/tożsamości płciowej swoich dzieci, o ile są jej świadomi. Prawie 21% osób ze społeczności LGBT doświadczyło utraty bliskiej osoby w wyniku ujawnienia swojej nieheteronormatywności. Bardzo istotne dla osób LGBT jest formalizacja związku i adopcja dzieci. W ciągu dziewięciu lat znacząco wzrosła liczba osób wyrażających chęć zawarcia związku małżeńskiego w Polsce - w 2021 roku aż 69% badanych zadeklarowało takie pragnienie. Oznacza to wzrost o 20 punktów procentowych w porównaniu z wynikiem z roku

²⁹⁶ Rzeczpospolita, *Papież Franciszek: Osoby ze skłonnościami homoseksualnymi to dzieci Boga*, op. cit.

²⁹⁷ Wprost, <https://www.wprost.pl/kraj/10202998/elzbieta-krak-mysle-ze-polska-bedzie-wolnym-regionem-od-lgbt.html> (27.03.2019)

²⁹⁸ D. Sitnicka, Oko.press, *Słowa Czarnka o LGBT "ci ludzie nie są równi ludziom normalnym" wyrwane z kontekstu? Akurat*, <https://oko.press/czarnek-o-lgbt-studio-polska> (5.10.2020)

²⁹⁹ <https://oko.press/komisja-europejska-po-cichu-zamknela-postepowania-przeciwko-polsce-w-sprawie-stref-wolnych-od-ideologii-lgbt> (15.02.2023)

³⁰⁰ <https://kph.org.pl/wp-content/uploads/2021/12/raport-maly-2019-2020.pdf>, str.13

2012³⁰¹. Ponadto około 18 000 osób w Polsce, które były w związkach jedнопłciowych, sformalizowało takie związki za granicą, co stanowi ok. 3,7% badanej grupy. Gdyby nie bariery finansowe, aż 70% osób w związkach jedнопłciowych zdecydowałoby się na sformalizowanie w ten sposób swojego związku. Osoby LGBT podnoszą kwestię utraty nadziei na małżeństwo w Polsce, co skłania niektóre z nich do rozważenia lub podjęcia decyzji o przeprowadzce do innego kraju³⁰². W badaniach sytuacji osób LGBT stwierdzono także, że w ciągu czterech lat wzrósł o 8 punktów procentowych odsetek osób, które doświadczyły przemoc seksualnej, z 14% w 2017 roku do 22% w 2021 roku. Z kolei 53% badanych doświadczyło przestępstwa z nienawiści, jednak zgłaszanie takich przestępstw jest wciąż bardzo niskie, wynosi zaledwie 2,5%. Prawie połowa badanych (45%) była ofiarą cyberprzemocy, przy czym najczęściej doświadczali jej respondenci transpłciowi. Z przemocą słowną spotkało się 65 % osób uczących się i 61 % osób studiujących. Z groźbami odpowiednio 48 % uczących się i 44 % studiujących, a z przemocą fizyczną spotkało się odpowiednio 18 % osób uczących się i 13 % młodzieży studiującej. Badanie wykazało silny związek pomiędzy doświadczaniem przemocy motywowanej uprzedzeniami, a objawami depresji, niższą samooceną oraz mniejszą satysfakcją z życia³⁰³. Dodatkowo jedna czwarta osób LGBT pracujących czuła potrzebę ukrywania swojej tożsamości płciowej lub orientacji seksualnej w miejscu pracy. Według badania, ponad jedna trzecia osób trans doświadczyła gorszego traktowania w pracy w ciągu ostatnich dwóch lat. Osoby LGBT, których tożsamość płciowa jest znana lekarzom, najczęściej spotykają się z dyskryminacją w kontaktach z pracownikami służby zdrowia, a aż 48% osób trans doświadczyło takiego traktowania. Większość osób LGBT ukrywa swoją orientację seksualną lub tożsamość płciową w kontaktach z duchownymi, jednak gdy dochodzi do jej ujawnienia, większość doświadcza niestety dyskryminacji, a najczęściej dotyczy to lesbijek (82%) i kobiet biseksualnych (81%)³⁰⁴. Jeśli chodzi o Służbę Zdrowia, to 8 % gejów, 11 % lesbijek i aż 24 % osób trans doświadczyło dyskryminacji w służbie zdrowia. Dochodziło tutaj do takich sytuacji, jak odmowa wykonania zabiegu, niestosowne żarty czy wpisywanie orientacji seksualnej do karty pacjenta.

Istotnym problemem w tej grupie społecznej jest problem bezdomności i braku miejsca zamieszkania. Aż 16,5 % osób LGBT miało za sobą doświadczenie bezdomności. Dla co drugiej osoby sytuacja ta trwała do jednego tygodnia, a dla dziesiątej ponad jeden rok. Aż 20%

³⁰¹ Ibidem str.27

³⁰² Ibidem str.29

³⁰³ Ibidem str.38

³⁰⁴ Ibidem str.39

badanych osób zostało zmuszonych do ucieczki z domu. Dotyczyło to 7 % gejów, aż 8 % biseksualnych mężczyzn, 9 % lesbijek, i 14 % osób transpłciowych³⁰⁵.

Problemem są także ucieczki z domów. Aż 17,4 % badanych osób, czyli niecałe 1/5 badanych osób miała w swym życiu przynajmniej jedną ucieczkę z domu. Wiąże się to z brakiem akceptacji i zrozumienia. Ze względu na skalę, ucieczki z domów są istotnym problemem społecznym, który dotyka tę grupę. Wiąże się to z ogólną sytuacją młodych osób LGBT. Najczęściej osoby te ujawniają swoją tożsamość płciową wśród najbliższych przyjaciół. Deklaruje to ponad 90 % przedstawicieli młodego pokolenia. Najbliższym rodzinom powiedziało o swojej tożsamości seksualnej tylko 50 % osób LGBT. Niestety, w co piątym przypadku coming out-u, najbliższa rodzina nie zaakceptowała tego faktu. Wiąże się to z poważnymi problemami psychologicznymi tej młodzieży: 3/4 młodzieży szkolnej i 60 % studiujących deklaruje, że miewa myśli samobójcze³⁰⁶.

Bardzo istotną sprawą jest, czy temat orientacji seksualnej był poruszany w szkole. Często to pierwsze źródło informacji. Z danych ankietowych przeprowadzonych przez Kampanię Przeciw Homofobii wynika, że tylko 34 % badanych osób uczestniczyło w tego typu zajęciach, aż 59 % deklaruje, że w szkole nie było tego typu zajęć. Również w szkołach nie był poruszany temat różnorodności płciowej. Tak twierdzi 78 % uczniów³⁰⁷.

W Polsce problemem jest polecenie terapii konwersyjnej, która jest zakazana w wielu krajach świata i ma negatywną opinię Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Z propozycją takiego „leczenia” spotkało się 21 % gejów, 20 % lesbijek, 12 % biseksualnych mężczyzn i 15 % osób transseksualnych.

Nakreślona powyżej aktualna sytuacja społeczna osób LGBT w Polsce powoduje, że spada zaufanie osób LGBT (w porównaniu do 2015 roku) do instytucji publicznych takich jak rząd, policja, sądy, szkoła. Zaufanie to wzrasta do organizacji LGBT i innych organizacji pozarządowych oraz Unii Europejskiej. Ponadto osoby objęte badaniem brały udział w wyborach zdecydowanie częściej niż ogólna populacja Polski. Społeczność LGBT głosuje najczęściej na kandydatów i partie, które uwzględniają postulaty dotyczące równości osób LGBT w swoich programach.

³⁰⁵ Ibidem str.56

³⁰⁶ Ibidem str.66

³⁰⁷ Ibidem str.79

Można więc skonkludować, że w ciągu zaledwie kilku lat rządów prawicy zauważalny jest wyraźny odwrót od korzystnych dla osób LGBT trendów. Zdaniem Mirosławy Makuchowkiej, wicedyrektorki Kampanii Przeciw Homofobii, został on spowodowany agresywną propagandą homo- i transfobiczną. Zmiany te mają niszczący wpływ i wynikają z kampanii wyborczych prowadzonych przez prawicowych polityków, radykalne organizacje fundamentalistyczne i osoby duchowne. Obecna atmosfera jest szczególnie dotkliwa dla najmłodszych członków społeczności LGBT, którzy nie znajdują akceptacji swojej tożsamości ani orientacji – nie tylko w rodzinie, ale również w miejscach takich jak szkoły czy miejsca pracy. W efekcie, coraz więcej osób doświadcza depresji, przemocy i wykluczenia, co znacznie utrudnia funkcjonowanie w codziennym życiu. Wyłania się obraz regresu, który ma miejsce w polskim społeczeństwie w wyniku kampanii nienawiści wobec osób LGBT³⁰⁸.

Należy jednak zauważyć, że mimo wszystko w Polsce działa wiele organizacji zajmujących się wspieraniem osób LGBT w różnych miastach, np.: Stowarzyszenie Rodzin i Przyjaciół Osób LGBT Akceptacja, Asfera, Atlas Nienawiści, Stowarzyszenie Bank Równości, Fundacja Cicha Tęcza, Diversity Polska, Fabryka Równości, Fundacja Fala Równości, Fundusz Dla Odmiany, Fundusz Solidarnościowy im. Milo Mazurkiewicz, Grupa Nieustającej Pomocy, Stowarzyszenie Grupa Stonewall, Stowarzyszenie Homokomando, Instytut Równości, Kampania Przeciw Homofobii, Koalicja Miast Maszeujących, Stowarzyszenie Krakofonia, Kultura Równości, Lambda, LGBTPrawnicy, Stowarzyszenia Marsz Równości, Stowarzyszenie Miłość Nie Wyklucza, My Rodzice, Parada Równości, Zjednoczenie Pozytywni W Tęczy, Stowarzyszenie Prowincja Równości, Queer nad Odrą, Queerowy Maj, Magazyn Replika, Centrum Równik, Fundacja Równość.org.pl, Stowarzyszenie Sistrum, Stan Równości, TęczArt, Tęczowe Opole, Tęczowe Podbeskidzie, Fundacja Tęczowe Rodziny, Stowarzyszenie Tęczówka, TęczUJ, Stowarzyszenie Tolerado, Fundacja Trans-Fuzja, Wiara i Tęcza, Federacja Znaki Równości.

Organizacje te mają wspólne dążenia, podstawowym z nich jest zmiana prawa mająca na celu wprowadzenie równości małżeńskiej. Fundacja „Miłość nie wyklucza” opracowała nawet projekt ustawy realizujący ten cel³⁰⁹. „Obecnie kwestie dotyczące zawierania małżeństw reguluje ustawa Kodeks rodzinny i opiekuńczy, zgodnie z którym małżeństwo może być zawarte jedynie przez parę różnopłciową, tj. mężczyznę i kobietę. Zasadniczym celem naszego

³⁰⁸ Forum odpowiedzialnego rozwoju, <https://odpowiedzialnybiznes.pl/publikacje/sytuacja-spoeczna-osob-lgbta-w-polsce/> (12.2021)

³⁰⁹ <https://mnw.org.pl/> (1.07.2022)

projektu ustawy jest otwarcie obowiązującej regulacji prawnej dotyczącej małżeństwa dla par osób tej samej płci. Projektowana ustawa ma charakter nowelizujący, tzn. przewiduje ona zmianę istniejących już przepisów polskiego prawa. Obejmuje tylko te przepisy prawa prywatnego, których zmiana jest konieczna dla zrealizowania jej celów. Zmierza do nowelizacji zaledwie dwunastu przepisów ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy, dziewięciu przepisów ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego oraz jednego przepisu ustawy Kodeks postępowania cywilnego. Otwarcie małżeństwa dla par osób tej samej płci nastąpi przede wszystkim przez zmianę art. 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, który reguluje zdolność do zawarcia związku małżeńskiego”³¹⁰.

5.3 Porównanie sytuacji prawnej i społecznej osób LGBT w Hiszpanii i Polsce

Na bazie zawartych w pracy danych opisujących sytuację prawną i społeczną osób LGBT w Hiszpanii jak i w Polsce, w dwóch krajach należących do Unii Europejskiej widać wyraźnie zasadnicze różnice. Jeśli chodzi o warstwę społeczną, różnice te wynikają ze stanowionego prawa. Tabela 1 przedstawia porównanie antydyskryminacyjnych regulacji prawnych w Polsce i w Hiszpanii. W konstytucjach obydwu państw zapisana jest zasada niedyskryminacji ze względu na orientację seksualną, ale już zasada niedyskryminacji dotycząca ochrony zdrowia, edukacji, ochrony danych osobowych, sportu, komunikacji, przebywania w zakładach karnych ma zapisy w prawie hiszpańskim. Polska niejako bazuje na Ustawie z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania. Takie podejście jest z kolei związane z partiami politycznymi, które w Hiszpanii w przypadku partii lewicowych w swoich programach mają zapisy korzystne dla osób LGBT. Partie te wręcz nie unikają tematu praw osób LGBT. Nie są to partie marginalne, jak w przypadku partii PSOE, która wygrała ostatnie wybory i deklarowała np. (Rozdział 3.3) *wprowadzenie zakazu tzw. terapii odwróconych i wspieranie integracji osób transpłciowych w ich pełnym uczestnictwie w życiu politycznym, społecznym i kulturalnym*. W Polsce partie lewicowe w programach także nawiązują do równouprawnienia osób LGBT, ale parlamentarzyści jak dotąd nie zdecydowali się na zapisy - jak już wskazano - nawet o związkach partnerskich. Historia tego projektu jest negatywnym przykładem. Projekt ustawy po raz pierwszy opracowała senatorka SLD prof. Maria Szyszkowska w 2003 r., nie został on jednak poddany pod głosowanie. Za rządów

³¹⁰ Ibidem.

koalicji PO-PSL, temat był podejmowany na nowo, za każdym razem jednak projekty ustawy były odrzucane. Z kolei podczas kampanii do Parlamentu w 2015 roku, premier Ewa Kopacz obiecała uchwalenie ustawy o związkach partnerskich w przypadku wygranej. W lutym 2018 roku za sprawą partii Nowoczesna tematyka wróciła Sejmowi, bezskutecznie (było to już ósme podejście)³¹¹.

Konsekwencją różnic w prawie jest skrajnie odmienna sytuacja społeczna osób LGBT w Hiszpanii i Polsce. Na podstawie przeprowadzonych badań własnych dotyczących sytuacji osób LGBT w Hiszpanii jak i opisaną powyżej sytuacji społecznej osób LGBT w Polsce utworzono tabelę (Tabela 2). Przedstawia ona zróżnicowane podejście do elementów życia społecznego w obydwu państwach.

Tabela 2. Zestawienie obszarów równego traktowania w Hiszpanii i w Polsce.

Obszary równego traktowania	Hiszpania	Polska
Zaufanie do instytucji publicznych (sądy, policja, urzędy)	wysokie	brak
Tolerancja władz	wysoka	niewielka
Tolerancja sąsiadów	wysoka	niewielka
Akceptacja	wysoka	niewielka
Prawa osób LGBT w szkole	są przestrzegane	nie są przestrzegane
Prawa osób LGBT w Służbie Zdrowia	są przestrzegane	nie są przestrzegane
Przemoc psychiczna wobec osób LGBT	rzadka	częsta
Przemoc fizyczna wobec osób LGBT	rzadka	częsta
Mowa nienawiści	rzadka	częsta
Prawa osób LGBT w miejscu pracy	są przestrzegane	nie są przestrzegane
Prawo do adopcji dzieci	istnieje możliwość adopcji dzieci	brak takiej możliwości
Polecenie Terapii Konwersyjnej	zakazane	brak zakazu
Poczucie dyskryminacji (w pracy, szkole, uczelni)	na niskim poziomie	na wysokim poziomie

³¹¹ W. Zajączkowski, Kurier europejski, *Polska jest jedna, ale bez „tych dziwactw z Zachodu”*: Prawa LGBT w Polsce 2018r. <https://www.kuriereuropejski.org/polska-jest-jedna-ale-bez-tych-dziwactw-z-zachodu-prawa-lgbt-w-polsce?lang=fr> (18.04.2018)

Programy przeciwdziałające dyskryminacji wobec osób LGBT	bardzo częste	brak
Jakość życia i zdrowie psychiczne	na wysokim poziomie	na niskim poziomie
Realne wsparcie partii politycznych	wysokie	niewielkie

Dane dotyczące Hiszpanii – źródło własne, dane dotyczące Polski – Raport Kampanii Przeciw Homofobii i Lambda Warszawa za lata 2019–2020. Sytuacja społeczna osób LGBT w Polsce.

To, na co należy (zdaniem autora) zwrócić szczególną uwagę, to przeciwstawne podejście do problematyki osób LGBT w obszarze programów czy kampanii przeciwdziałających ich dyskryminacji, rozumiane bardzo szeroko. W Hiszpanii program polityki publicznej wobec osób LGBT i organizacji pozarządowych działających na rzecz osób LGBT jest ważnym obszarem działania państwa. W Ministerstwie Zdrowia, Opieki Społecznej i Równości powołano Instytut Kobiet i Równego Traktowania. Ministerstwo poprzez Instytut podejmuje problem dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Jak już podkreślono, (w *Podrozdziale 3.5 Polityki publiczne wobec osób LGBT +w Hiszpanii na tle polityk wobec osób LGBT na świecie w wybranych państwach*) chodzi o to, aby nowe, dorastające pokolenia były formowane bez uprzedzeń, które towarzyszyły innym przez wiele lat i które *de facto* wyrządziły tak wiele szkód społeczeństwu. W ten sposób można osiągnąć bardziej harmonijną przyszłość, wolną od dyskryminacji.

W Polsce sytuacja wygląda zupełnie odmiennie. Prezes partii rządzącej PiS na konwencji partii wykorzystuje osoby LGBT politycznie: „Nic się u nas złego nie dzieje. A zapewniam państwa, że póki my żyjemy, żadnych małżeństw homoseksualnych nie będzie” „I będziemy spokojnie czekać, aż kraje UE otrzeźwieją. I będzie w Polsce wyspa wolności”³¹². Wydaje się więc, że dopóki nie nastąpi zmiana partii rządzącej w Polsce, sytuacja równouprawnienia osób LGBT nie ulegnie poprawie. W Polsce ma miejsce dyskryminacja osób ze względu na nieheteroseksualność. Z drugiej strony, w Hiszpanii coraz większe poparcie zyskuje konserwatywna partia Vox, która w nadchodzących wyborach w Hiszpanii może okazać się zwycięska. Wydaje się jednak, że nawet w takiej sytuacji społeczeństwo hiszpańskie, mając doświadczenie życia w czasach dyktatury Franco, w swojej większości nie ulegnie presji, aby dyskryminować mniejszość.

³¹² Ibidem.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Społeczeństwo hiszpańskie jest bardzo tolerancyjne wobec osób LGBT. Oznacza to tolerancyjność wobec tych, którzy publicznie wyznają inne niż nasze przekonania lub religie. Jest to koncepcja związana z akceptacją działań lub opinii innych ludzi, gdy różnią się one od ich własnych lub są sprzeczne z osobistymi ramami przekonań. Tolerancja jest podstawową wartością harmonijnego i pokojowego współistnienia. Nie chodzi tylko o przyzwolenie na to, co mówią lub robią inni, ale o uznanie i akceptację indywidualności i różnic każdego człowieka. Tak właśnie jest w Hiszpanii. Jest to społeczeństwo, które należy do jednych z najbardziej tolerancyjnych na świecie pod względem tolerancji mniejszości seksualnych. Przez kilkadziesiąt lat hiszpańskie społeczeństwo dokonało radykalnej transformacji w tym względzie - ze społeczeństwa homofobicznego do społeczeństwa cechującego się wysokim stopniem tolerancji wobec innych. Hiszpania została uznana za jeden z najbardziej liberalnych kulturowo i przyjaznych LGBT krajów na świecie, a kultura LGBT odegrała znaczącą rolę w hiszpańskiej literaturze, muzyce, kinie i innych formach rozrywki, a także w kwestiach społecznych i politycznych. Ankieterzy odnotowują, że opinia publiczna na temat homoseksualizmu jest w przeważającej mierze pozytywna, a badanie przeprowadzone przez Pew Research Center w 2013 roku wykazało, że ponad 88 procent obywateli Hiszpanii akceptuje homoseksualizm, co czyni go najbardziej przyjaznym LGBT z 39 ankietowanych krajów.

2. Wykonane przez autora ankietowe badania fokusowe na grupie osób LGBT żyjących i mieszkających w Hiszpanii pokazują, że sami zainteresowani w większości (bo nie wszyscy) pozytywnie odbierają swoją sytuację społeczną i prawną. Dotyczy to szeroko rozumianej pracy, zagadnień medycznych, szkolnictwa podstawowego i wyższego, także relacji z sąsiadami, kwestii mieszkania, dziedziczenia itp. Mniejszość seksualna ma te same prawa co osoby heteroseksualne i nie zauważa różnic. Nie widzi zagrożeń, ma zaufanie do instytucji publicznych. **Autor postawił hipotezę, że codzienne życie, praca, edukacja, ochrona zdrowia osób LGBT, prawodawstwo wolne są od uprzedzeń, co sprawia, że ta mniejszość w aktualnej sytuacji politycznej ogólnie postrzega pozytywnie swoje życie w społeczeństwie hiszpańskim. Trzeba podkreślić, że wyniki ankiety potwierdzają taki stan. Według autora, ważną kwestią, którą poruszono, jest właśnie sprawa uprzedzeń. Fakt, że w społeczeństwie hiszpańskim nie ma uprzedzeń (wynika to z przeprowadzonych**

badań, np. odpowiedzi na Pytanie ankiety nr 18, 24, 29, 30, 32) do mniejszości seksualnych (i tak też to odbierają osoby LGBT), jest podstawą do normalnego i spokojnego życia osób nieheteronormatywnych. Osoby takie nie czują się gorsze i nieheteronormatywność, z którą się urodziły, nie wpływa na ich życie w Hiszpanii. Bardzo wyraźnie widać to na tle sytuacji osób LGBT w Polsce.

3. Wydaje się, że ta wielka zmiana prawna, ale i obyczajowa jest konsekwencją wcześniejszej sytuacji politycznej. Po czasach wojny domowej, dyktatury generała Franco, słabnącej roli Kościoła popierającego Franco i wciąż pozostających w pamięci prześladowaniach osób homoseksualnych **społeczeństwo hiszpańskie i politycy dojrżeli do akceptacji równych praw dla obywateli nie hetero- i heteroseksualnych.**

4. Postawa społeczeństwa w większej części Hiszpanii zaczęła się zmieniać także poprzez ruch kulturalny znany jako *La movida*. Ten ruch, wraz z rozwojem ruchu na rzecz praw gejów w pozostałej części Zachodniej Europy, był ważnym czynnikiem, który uczynił Hiszpanię jednym z najbardziej tolerancyjnych społeczeństw w Europie. Tematyka LGBT odegrała znaczącą rolę w hiszpańskiej literaturze, muzyce, kinie i innych formach rozrywki, także w kwestiach społecznych i polityce. Hiszpańscy reżyserzy filmowi, tacy jak Pedro Almodóvar, zwiększyli wśród międzynarodowej publiczności świadomość dotyczącą tolerancji LGBT w Hiszpanii. Być może znaczący wpływ miała także rozpoczynająca się sekularyzacja społeczeństwa.

5. W Hiszpanii odsetek członków Kościoła katolickiego w ogólnej liczbie mieszkańców spada systematycznie od 2011 r. Z danych CIS wynika, że na przełomie 2010 i 2011 r. wśród mieszkańców Hiszpanii katolicy stanowili ponad 74 %, w 2015 r. odsetek ten spadł do poziomu 70 %, a w 2018 r. do 66 %. Nastąpiły niezwykle silne procesy sekularyzacyjne, wspierane od kilku lat przez państwowe ustawodawstwo. Wydaje się więc, że sytuacja społeczna osób LGBT w Hiszpanii nie jest wolna od wątku religijnego.

6. W Polsce brak jest analogicznego do hiszpańskiego prawodawstwa. Powoduje to, że sytuacja społeczna osób LGBT jest także całkowicie odmienna. Dużym wyzwaniem dla osoby nieheteronormatywnej jest ujawnienie swojej nieheteronormatywności. Brak tolerancji, dyskryminacja w środowisku życia powodują niechęć do coming out-u. Wydaje się, że przyczyną takiej sytuacji w Polsce jest silny konserwatyzm i rola Kościoła Katolickiego.

Podsumowanie

Przedstawiona praca doktorska miała na celu analizę sytuacji prawnej i społecznej osób nieheteronormatywnych żyjących w Hiszpanii. W części eksperymentalnej pracy wykorzystano ankietę jako narzędzie badawcze, aby pogłębić tematykę pracy i dowiedzieć się, jak naprawdę swoją sytuację postrzegają osoby LGBT żyjące w Hiszpanii.

Praca składa się z pięciu rozdziałów, poprzez które zrealizowano cel pracy. Rozdział pierwszy dotyczy metodologii i zagadnień definicyjno-teoretycznych, które definiują możliwości badawcze pracy. To właśnie dzięki nim można dokonywać pracy naukowej.

Istotnym rozdziałem dla całości dysertacji jest przegląd historyczny sytuacji osób LGBT w Hiszpanii. Korzystając ze źródeł, należy zauważyć, że już w czasach Imperium Rzymskiego, na podbitym Półwyspie Iberyjskim panowała moralność seksualna starożytnych Rzymian. W starożytnym Rzymie powszechne były stosunki seksualne między mężczyznami, zawierane również były małżeństwa. Wraz z nastaniem chrześcijańskich cesarzy Konstancjusza II i Konstansa ogłoszono werdykt przeciwko homoseksualizmowi, a dotychczasowe, rzymskie normy moralne uległy znaczącym zmianom. Z kolei cesarz Teodozjusz I Wielki, autor dekretów, które w praktyce uczyniły chrześcijaństwo religią państwową w Imperium Romanum, doprowadził do drastycznego pogorszenia sytuacji osób nieheteroseksualnych. Można powiedzieć, że kolejne wieki historii nie zmieniły tej sytuacji. Dopiero wiek XX ubiegłego stulecia, hiszpańska wojna domowa, dojście do władzy dyktatora Franco, a przede wszystkim jego śmierć w 1975 roku to okres i wydarzenia przyspieszające dojrzewanie społeczeństwa do zmian pod tym względem. Wydaje się, że zmiany te były możliwe ze względu na doświadczenia bratobójczej walki, krzywdzącej ustawy w czasach Franco, która silnie penalizowała osoby nieheteroseksualne, mądrości króla Juana Carlosa i ruchu kulturalnego La Movida. Jak już wskazano, przez cały okres transformacji obowiązywał nieformalny pakt niewspominania o przeszłości, aby nie budzić ducha rozliczeń i zemsty. Fakt, że do tego dialogu mogło dojść i że doprowadził on do przeobrażenia Hiszpanii w kraj demokratyczny, było w ogromnym stopniu zasługą właśnie Juana Carlosa de Borbon. 27 listopada 1975 roku został on koronowany na króla Hiszpanii. Na powodzenie zmian miało wpływ to, że król ten miał poparcie sił zbrojnych jako absolwent szkoły wojskowej. Wraz z objęciem urzędu przez premiera Adolfo Suáreza i zniesieniu słynnej *Ustawy o zagrożeniach*, zaczęły powstawać i silnie działać stowarzyszenia osób LGBT. Równocześnie osoby te zaczęły angażować się w działalność partii politycznych. Skutkowało to zmianą myślenia o nieheteroseksualnych

obywatelach kraju i uwzględnianiem ich postulatów w mniejszym czy większym stopniu w programach politycznych partii. Celem nadrzędnym było zrównanie wszystkich praw osób hetero- i nieheteroseksualnych. Żeby mogło do tego dojść, społeczeństwo hiszpańskie musiało najpierw w pełni zaakceptować swoich rodaków o odmiennej niż większość orientacji seksualnej. Nie do przecenienia jest pod tym względem działanie ruchu kulturalnego La Movida Madrileña, stworzonego właściwie przez artystów reprezentujących różne dziedziny, począwszy od filmu (np. Pedro Almodóvar, Iván Zulueta), przez muzykę (np. Mecano, Azul y Negro, Tino Casal), fotografię (np. Ouka Leele), aż po literaturę (np. Gregorio Morales, Vicente Molina Foix, Luis Antonio de Villena) i komiks. La Movida Madrileña miała jeden cel: wykorzystać wszystkie zasoby wolności artystycznej do odnowy hiszpańskiej kultury i obyczajowości. Kolejnymi ważnymi wydarzeniami ze względu na kształtowanie prawodawstwa były wybory partii lewicowych sprzyjających osobom LGBT, takim jak Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza PSOE. Pod rządami PSOE i premiera Jose Luisa Rodrigueza Zapatero zalegalizowano w Hiszpanii w 2005 roku małżeństwa homoseksualne. Hiszpania stała się drugim krajem, który ujednolicił prawo dla związków osób hetero- i nieheteroseksualnych. Po latach, we współczesnym dyskursie partii politycznych dotyczących rodziny i praw osób LGBT, coraz więcej jest odniesień właśnie do osób LGBT. Osobom nieheteronormatywnym gwarantuje się te same prawa co osobom heteronormatywnym i ułatwienie uczestnictwa w życiu politycznym, ekonomicznym, kulturalnym i społecznym. Państwo bierze też na siebie obowiązek zapewnienia respektowania tych praw, co zdecydowanie ułatwia życie osobom LGBT. Ponadto Hiszpania kładzie duży nacisk na polityki publiczne, tworzenie społeczeństwa obywatelskiego, uczenie tolerancji i przeciwdziałanie dyskryminacji wobec mniejszości seksualnych. Ukształtowanie społeczeństwa tolerancyjnego wydaje się kluczem do współczesnej sytuacji osób LGBT. Wyniki badań własnych (Rozdział 4), uzyskanych na podstawie ankiety skierowanej do osób LGBT żyjących i mieszkających w Hiszpanii właśnie to potwierdzają. Z przesłanych odpowiedzi na pytania dotyczące tolerancji wobec osób LGBT w obszarze prawodawstwa, edukacji, pracy, ale także życia codziennego wynika, że sami zainteresowani wysoko oceniają społeczeństwo hiszpańskie. Równocześnie osoby te pozytywnie postrzegają swoje życie w Hiszpanii. Można powiedzieć, że odmienne prawa osób LGBT w Polsce i Hiszpanii są jaskrawym przykładem różnic między społeczeństwami. Wydaje się, że wynikają one nie tylko z historii tych państw, wpływów kulturowych, ale właśnie z braku tolerancji dla mniejszości. Z drugiej strony z badań

socjologicznych wynika, że polskie społeczeństwo się liberalizuje, co w konsekwencji powinno przynieść pozytywną zmianę postawy wobec rodaków nieheteronormatywnych, osób LGBT.

Załącznik nr 1. Ankieta badawcza

General questions

1. Indicate the gender you identify with./ Indique el sexo con el que se identifica. Jaka jest twoja płeć?
2. How old are you? ¿Cuántos años tiene? Ile masz lat?
3. How is your education ? ¿Cuál es su educación? Jaki jest poziom twojej edukacji? \
- 4 Do you live in a small or big city or a village? ¿Vive en una ciudad grande, pequeña o en un pueblo? Czy mieszkasz na wsi, małym albo dużym mieście?
5. Do you feel good in your country? ¿Se siente bien en su país? Czy czujesz się dobrze w twoim kraju?
6. Do you feel safe ? ¿Se siente seguro? Czy czujesz się bezpiecznie?

Daily life

7. Do you think your authorities are tolerant for LGBT people? ¿Cree que sus autoridades son tolerantes con las personas LGBT? Czy władze są tolerancyjne wobec osób LGBT?
8. Do you think the neighbours are friendly to you? ¿Cree que los vecinos son amigables consigo? Czy sąsiedzi są przyjaźni dla ciebie?
9. How is visibility of the LGBT people ? ¿Cree que los vecinos son amigables consigo? Jak są postrzegane osoby LGBT?
10. Is a gender discrimination in your country? ¿Cree que el sistema social es amigable con LGBT? Czy w twoim kraju istnieje dyskryminacja płci?
11. Do you think the social system is friendly to LGBT people? ¿Cree que el sistema social es amigable con LGBT? Czy uważasz, że system społeczny jest przyjazny dla osób LGBT?
12. Do you think the hate speech for the LGBT people is the problem in your country? ¿Cree que el discurso de odio contra las personas LGBT es un problema en su país? Czy uważasz, że mowa nienawiści wobec osób LGBT jest problemem w twoim państwie?
13. Do you know about hate-motivated harassment in the preceding 12 months to LGBT group? ¿Conoce un acoso motivado por el odio a comunidad LGBT en los últimos 12 meses? Czy były przypadki przestępstw motywowanych nienawiścią przez ostatnie 12 miesięcy ?

14. Do you think, the human rights of LGBT people are respect in your country? ¿Cree que se respetan los derechos humanos de la comunidad LGBT en su país?

15. Have you ever been a victim of violence? ¿Ha sido víctima de violencia alguna vez? Czy byłeś kiedykolwiek ofiarą przestępstwa?

Job

16. Do you think, the employers are generally fair for the LGBT people? ¿Cree que los empleadores son generalmente justos con las personas LGBT? Czy pracodawcy są sprawiedliwie traktujący osoby LGBT?

17. Have you been bullied at work because of your sexual orientation? ¿Ha sido acosado en el trabajo debido a su orientación sexual? Czy byłeś prześladowany w pracy z powodu swojej orientacji seksualnej?

18. Have you been discriminated at work due to sexual orientation? ¿Ha sido discriminado en el trabajo por su orientación sexual? Czy byłeś dyskryminowany w pracy z powodu swojej orientacji seksualnej?

19. Do you think, the police is friendly to LGBT people? ¿Cree que la policía es amigable con las personas LGBT? Czy ty myślisz, że policja jest przyjazna wobec osób LGBT?

Law

20. Do you think, the homophobia is punnished in your country? ¿Cree que la homofobia es sancionada en su país? Czy myślisz, że homofobia jest zakazana w twoim państwie ?

21. Do you think, is the discrimination in a prison possible? Cree que la discriminación en la cárcel es possible? Czy myślisz, że dyskryminacja w więzieniach jest możliwa?

22. Do you think, the courts are fair for LGBT people? ¿Cree que los tribunals son justos para las personas LGBT? Czy uważasz, że sądy są sprawiedliwe wobec osób LGBT?

23. Do you think, the prisons are fair to LGBT people? ¿Cree que las cárceles son justas para las personas LGBT? Czy uważasz, że w więzieniach osoby LGBT są traktowane sprawiedliwie?

24. Have you felt discriminated against because of being LGBT people? ¿Se ha sentido discriminado por ser LGBT? Czy czujesz się dyskryminowany z powodu bycia osobą LGBT?

25. If Yes please short describe the circumstances. En caso afirmativo, describa brevemente las circunstancias Proszę o opisanie tej sytuacji.

26. In your country LGBT people have the right to adoption of the children? ¿Las persona LGBT tienen derecho a adoptar niños en su país? Czy w twoim kraju możliwa jest adopcja dzieci przez osoby LGBT?

27. Do you think the courts are fair for the LGBT parents? ¿Cree que los tribunals son justos para los padres de las personas LGBT? Czy uważasz, że sądy są sprawiedliwe wobec rodziców LGBT?

Education

28. Do you think, the schools in your country are tolerant for LGBT people? ¿Cree que las escuelas de su país son tolerantes con las personas LGBT? Czy ty myślisz, że szkoły w twoim kraju są tolerancyjne wobec osób LGBT?

29. During your schooling before the 18 did you experience negative comments or conduct at school because of you being LGBT? ¿Mientras estudiaba antes de los 18 años, experimentó comentarios o comportamientos negativos en la escuela por ser LGBT? Czy jak byłeś w szkole, miałeś negatywne komentarze ze strony innych uczniów z powodu bycia osobą LGBT?

30. In your country where you live have you ever seen any programme or awareness campaign either the government or a non-governmental organisation adressing to discrimination LGBT people? ¿En el país donde vive, ha visto alguna vez algún programa o campaña de sensibilización gubernamental o no-gubernamental dirigidos a las personas LGBT discriminadas? Czy w państwie w którym mieszkasz są programy przeciwdziałające dyskryminacji osób LGBT prowadzone przez rząd albo organizacje pozarządowe ?

31. Have you ever received negative reactions because you behave or have behaved in a too feminine or too masculine way? ¿Alguna vez ha enfrentado reacciones negativas porque se comporta de manera demasiado femenina o demasiado masculina? Czy miałeś negatywne komentarze związane z twoją męskością lub kobiecością?

32. Do you avoid certain places or locations for fear of being assaulted, threatened or harassed because you are LGBT? ¿Evita ciertos lugares o ubicaciones por temor a ser agredido, amenazado o perseguido por ser LGBT? Czy unikasz pewnych miejsc lub miejsc z obawy przed napaścią, groźbami lub nękaniami z powodu swojej przynależności do LGBT?

33. As far you know, in the country where you live, can a person change their official documents to match their preferred gender? ¿Se pueden cambiar los documentos oficiales en el país donde vive para que coincidan con su género preferido? Czy w kraju w którym żyjesz, istnieje możliwość zmiany płci w dokumentach?

34. Do you think, the teachers and school Staff are fair for the LGBT people? ¿Cree que los profesores y el personal de la escuela son justos para las personas LGBT? Czy myślisz, że nauczyciele są sprawiedliwi wobec osób LGBT?

Medical care

35. Do you think, the health service is friendly for LGBT people ? ¿Cree que el servicio de salud es amigable con las personas LGBT? ¿Cree que el servicio de salud es amigable con las personas LGBT? Czy uważasz, że służba zdrowia jest przyjazna wobec osób LGBT?

36. In your country, the partner can have acces to visit in hospital? ¿En su país, su pareja tiene derecho a visitarle en el hospital? Czy twój partner/partnerka mają dostęp do wizyty w szpitalu?

37. In your country, do you think the partner can have access to medical information about his partner? ¿En su país, cree que su pareja puede tener acceso a información médica sobre su estado de salud? Czy w twoim państwie twój partner ma prawo do informacji medycznej?

Bibliografia

Dokumenty i akty prawne

Amnistía Internacional, *España: poner fin al silencio y a la injusticia. Informe de Amnistía Internacional*, <http://www.afar2rep.org/documentos/informeai.htm> (30.04 2022)

Biuletyn Informacji Publicznej RPO, *RPO do TK: karanie za bezzasadną odmowę usługi jest zgodne z konstytucją*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-do-tk-karanie-za-bezzasadn%C4%85-odmow%C4%99-us%C5%82ugi-jest-zgodne-z-konstytucj%C4%85>, (3.04.2018)

Biuletyn Informacji Publicznej RPO, *Nieuregulowanie związków jednopłciowych w Polsce narusza ochronę prawa do życia prywatnego*, Stanowisko RPO do EPTC, (27.10.2020),

Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich 2014, *Równe traktowanie pacjentów – osoby nieheteroseksualne w opiece zdrowotnej*, nr 7. Zasada równego traktowania. Prawo i praktyka nr 14, Warszawa 2014

Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich 2019, *Sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych i transpłciowych w Polsce. Międzynarodowy standard ochrony praw człowieka osób LGBT i stan jego przestrzegania z perspektywy Rzecznika Praw Obywatelskich*, nr 6, Zasada Równego Traktowania. Prawo i praktyka, nr 27, Warszawa 2019.

Constitucion Espanola,

<https://boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionCASTELLANO.pdf>,

European Parliament, *Legislative Train Schedule* <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-area-of-justice-and-fundamental-rights/file-anti-discrimination-directive> (dostęp 21.10.2022)

ILGA annual review 2022, <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf> (1.03.2022)

ILGA state sponsored homophobia 2019, https://ilga.org/downloads/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2019.pdf (31.03.2019)

John Carlos I, Law 19/2007, Of July 11, *Against Violence, Racism, Xenophobia And Intolerance In Sport.*, <https://www.global-regulation.com/translation/spain/1445414/law-19->

2007%252c-of-july-11%252c-against-violence%252c-racism%252c-xenophobia-and-intolerance-in-sport.html,

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483).
<https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>,

Ministerio de Justicia, *Cryminal Code Spain*,
https://documents.law.yale.edu/sites/default/files/criminal_code_spain.pdf

Ministry Of Health, Social Services And Equality, *Diagnostic study of secondary sources about discrimination in Spain*, <https://studylib.es/doc/4857348/diagnostic-study-of-secondary-sources-about-discriminatio...> (20.01.2021)

Program wyborczy partii Ciuciudanos z 2019 r., <https://www.ciudadanos-cs.org/programa-electoral>, (20.01.2023)

Program wyborczy partii Podemos z 2019 r., https://podemos.info/wp-content/uploads/2019/04/Podemos_programa_generales_28A.pdf, (20.01.2023)

Program wyborczy partii PP z 2019 r.,
https://www.pp.es/sites/default/files/documentos/pp_programa_electoral_2019.pdf,
(20.01.2023)

Program wyborczy partii PSOE z 2019 r., <https://www.psoe.es/media-content/2019/10/Ahora-progreso-programa-PSOE-10N-31102019.pdf>, (20.01.2023)

Program wyborczy partii Vox z 2019 r.,
<https://www.elcorreo.com/elecciones/generales/programa-electoral-vox-elecciones-generales-2019-10-noviembre-20191111164619-nt.html>, (20.01.2023)

Program wyborczy z 2019 r. partii de Esquerra Republicana de Catalunya,
<https://www.esquerra.cat/ca/programes-electorals>, (20.01.2023)

Program wyborczy z 2019 r. partii Junts per Catalunya, <https://junts.cat/wp-content/uploads/2021/02/PROGRAMA-ELECTORAL-JUNTS.pdf>, (20.01.2023)

Rzecznik Praw Obywatelskich, wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Edukacji Narodowej z dnia: 3 lipca 2012 r. (RPO-690507-I/11), 24 kwietnia 2014 r. (I.800.1.2014), 17 marca 2016 r. (XI.800.15.2016), 22 października 2019 r. (XI.800.3.2017)

Social Research Center CIS (May 2011) in Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, *Spain LGBT good practices*, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Discrimination/LGBT/Res_27_32/Spain.pdf

World Association for Sexual Rights, *Declaration of Sexual Rights*, http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/declaration_of_sexual_rights_sep03_2014.pdf (24.11.2022)

Monografie

Alberto M. , *De Sodoma a Chueca*, Barcelona-Madrid: Egales. 2004

Aldrich R. (red.), *Gleich und anders Eine globale Geschichte der Homosexualität*, Hamburgo: Murmann Verlag , 2007

Alejandro S. M., *Placeres ocultos. Gais y lesbianas en el cine español de la transición*, Notorious Ediciones, 2010

Altman D., Symons J. *Queer Wars: The New Global Polarization over Gay Rights*. Cambridge, UK: Polity Press, 2016,

Apanowicz J., *Metodologia Nauk*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa "Dom Organizatora", Toruń 2003

Bermúdez S., Johnson R., *A New History of Iberian Feminisms*, University of Toronto Press. 2018

Boczkowski K., *Homoseksualizm*, PZWL, Warszawa 1988 w I. Janicka , M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

Boswell J., *Christianity, social tolerance and homosexuality*, University of Chicago Press, 2015

Bruquetas de Castro F., *Outing en España. Los españoles salen del armario*, HMR Hijos de Muley-Rubio, 2000

Cabaj R. P., Stein T.S., *Textbook of homosexuality and mental health*, Washington, DC: American Psychiatric Press. 1996 w: I. Janicka , M. Kwiatkowski, Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej, PWN, Warszawa 2016

Calvo Borobia K., *Matrimonio homosexual y ciudadanos 'a*, Claves de Razón Práctica, 2005

Chodubski A. J., *Wstęp do badań politologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011

Coester M., *Das Konzept der Hate Crimes aus den USA unter besonderer Berücksichtigung des Rechtsextremismus in Deutschland*, Peter Lang Verlag 2008

Davies A., *Workplace Law Handbook: Employment Law and Human Resources*, Workplace Law Group. 2011

De Angelis Karin, et al. *Sexuality in the military w:International Handbook on the Demography of Sexuality*, Springer Netherlands, 2013

Del Carmen M., García A., *Antonio de Hoyos y Vinent, una figura del decadentismo hispánico*. Universidad de Oviedo, 1998

Drucker D.J., *The classification of sex: Alfred Kinsey and the organization of knowledge*. University of Pittsburgh Press, 2014

Dufourcq Ch. E., *La Vie quotidienne dans l'Europe médiévale sous domination arabe*, Hachette Education, 1978

Eisenberg D., *Encyclopedia of Medieval Iberia*, ed. Michael Gerli, New York: Routledge 2003

Encarnacion O.G., *Memory in Politics in Democratic Spain* in "The Oxford Handbook of Spanish Politics" pod red. Diego Muro, Ignacio Lago, Oxford University Press, 2020

Expósito A .M., «*Vicente Molina Foix*», in *Who's Who in Contemporary Gay and Lesbian History*, R. Aldrich, G. Wotherspoon (ed.), Routledge, 2001

Fuentes P. , *Homo. Tod la historia. Indicios de visibilidad*, Bauprés ediciones, Barcelona 1999,

Gibbon E., *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* , Wildside Press, 2004

Guasch R. A., Ruiz Terol A., *Irene Polo i la història de la Catalunya de la Segona República*, (Journalism degree TFG thesis in Catalan). Universitat Autònoma de Barcelona, Facultat de Ciències de la Comunicació, 13 June 2014

- Haggerty G., Zimmerman B., *Encyclopedia of Lesbian and Gay Histories and Cultures 1999*, Vol. 2, Taylor & Francis, 1999
- Hajduk Z., *Ogólna metodologia nauk*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2001.
- Hergemöller B.U., *Mann für Mann. Ein biographisches Lexikon*, Suhrkamp, 2001,
- Herreros I. *Despenalización de la homosexualidad y el lesbianismo. La conquista del cuerpo*. Barcelona: Planeta , 2012
- Herreros I., *La conquista del cuerpo*, Barcelona: Planeta , 2012
- Hewson C. , Yule P., Vogel D. L. C., *Internet Research Methods: a Practical Guide for the Social and Behavioural Sciences.*, Sage Publications, 2003, w : D. Batorski, M. Olcoń–Kubicka, Prowadzenie badań przez internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne, *Studia Socjologiczne* 2006, 3(182)
- Holly B., *By birth or consent: children , law, and the Anglo-American revolution in authority*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2012
- Hooper J., *The new Spaniards*, Penguin, 2006
- Janicka I., Kwiatkowski M., *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016
- Kaczmarczyk S., *Badania marketingowe. Metody i techniki*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003
- Kamen H. , *La Inquisición Española. Una revisión histórica* , (3ª edición) Barcelona: Crítica., 2011
- Kamen H., *The Spanish Inquisition: A Historical Revision*. Yale University Press, New Haven & London, 1997
- Kamiński S., *Nauka i metoda, Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1992
- Kuligowski W., *Siedem szkiców do antropologii miłości*, Wydawnictwo Poznańskie , Poznań 2002 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

LaHaye T. F., *The unhappy gays: what everyone should know about homosexuality.*, Wheaton, IL: Tyndale House Publishers w: I. Janicka , M. Kwiatkowski, Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej, PWN, Warszawa 2016

Lew-Starowicz Z., *Homoseksualizm* PZWL, Warszawa 1999 w I. Janicka , M. Kwiatkowski, Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej, PWN, Warszawa 2016

Melero Salvador A., *Placeres ocultos. Gays y lesbianas en el cine español de la transición.* Notorious Ediciones, 2010

Mojsiewicz Cz., *Rola opinii publicznej w polityce*, Wydawnictwo Instytut Poznań, 1999

Obtułowicz B., *Księżę pokoju księciem wojny. Polityka Manuela Godoya wobec Francji w latach 1792-1808*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków, 1999

Papież Paweł VI, *Encyklika Humanae vitae*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, Wrocław 2022, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/encykliki/humane.html (02.02.2023)

Pawluszko T., *Wstęp do metodologii nauk politycznych*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Częstochowa 2013

Perez J., *Breve Historia de la Inquisición en España*, Barcelona: Crítica, 2012

Petit J., *25 Años más*, Madrid: Icaria, 2003

Pilecka B., *Psychospołeczny kontekst homoseksualizmu*, Kraków, Wyd. Radamsa 1999 r , w: I. Janicka , M. Kwiatkowski, Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej, PWN, Warszawa 2016

Presser S., Rothgeb J. M., Couper M. P., Lessler J. T., Martin E., Martin J., Singer E., *Methods for Testing and Evaluation Questionnaire*, John Wiley & Sons, Inc. 2004

Semler G. , *Visible Cities Barcelona: A City Guide*, Somerset Limited 2004

Sharp H., Rogers Y., Preece J., *Interaction Design: Beyond Human-Computer Interaction*. John Wiley & Sons, Inc. 2002

Siciński A., Raźniewski A., *Studia z metodologii prognozowania społecznego*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1976

Skrzypek P., *Sytuacja prawna osób LGBT w Polsce*, monografia Poszerzamy horyzonty, t.XIV. pod red. M. Bogusz, M. Wojcieszak, P. Rachwał, Słupsk, 2019.

Smith B. (red.), *Oxford Encyclopedia of Women in World History*, tom 4, Oxford University Press, 2008

Spencer C., *Homosexuality: A History*, Fourth Estate, London 1995

Stubrin J.P., *Sexualites and homosexualites*, Karnac Books Londyn 1994, w: I. Janicka, M.Kwiatkowski, Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej, PWN, Warszawa 2016

Sulek A., *Ogród metodologii socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002

Sztompka P., *Socjologia*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002

Sztumski J., *Wstęp do metod i badań społecznych*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1999

Thompson E. A., *A Los Godos en España*, Alianza Editorial, 2007

Tunon de Lara M., Baruque J.V., Ortiz A.D., *Historia Hiszpanii*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2012

Ugarte Pérez J., *Una discriminación universal. La homosexualidad bajo el franquismo y la transición*, Barcelona-Madrid, Editorial Egales 2008

Villaamil F., *La transformación de la identidad gay en España*, Los Libros de la Catarata, 2004

Waites M., *The Age of Consent: Young People, Sexuality and Citizenship*, Palgrave Macmillan, 2005

Weiss M. L., Bosia M. J.(eds.) *Global Homophobia: States, Movements, and the Politics of Oppression*, University of Illinois Press, 2013

Wipszycka E., *Kościół w świecie późnego antyku*, PIW, Warszawa 1994

Żukowski A., *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 1999

Artykuły naukowe

Ballesteros Garcia R. M., *El krausismo y la educación femenina en España: Carmen de Burgos y Dolores Cebrián, maestras de la Normal de Toledo, Docencia e Investigación: revista de la Escuela*, Universitaria de Magisterio de Toledo, 2003, 28 (13)

Batorski D., Olcoń-Kubicka M., *Prowadzenie badań przez internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, Studia Socjologiczne 2006, 3(182),

Bell M., *The Implementation of European Anti-Discrimination Directives: Converging towards a Common Model?*, The Political Quarterly, 2008, 79(1)

Bieber I., *Homosexuality*, *American Journal of Nursing*, 1969, 69(12), 2637 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

Boelstorff T., *Querr studies in the house of anthropology*, *Annual Review of Antropology*, 2007 w I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

Brookey R.A., *Reinventing the male homosexual; the rhetoric and power of the gay gene*. Bloomington; Indiana University Press w I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

Calvo K., Trujillo G., *Fighting for love rights: Claims and strategies of the LGBT movement in Spain*, *Sexualities: Studies in Culture and Society*, 2011, 14(5)

Chodubski A., *Kierunki i specyfika współczesnych badań w Polsce*, <http://dx.doi.org/10.18778/8088-741-1.02> (6.10.2017)

Chodubski A., *Metodologia jako szczególna wartość badań politycznych*, *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość*, t. VI

Conger J. J., *Proceedings of the American Psychological Association, Incorporated, for the year 1974: Minutes of the annual meetings of the Council of Representatives.*, *American Psychologists* 1974, 30, 620-651 w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

Dodge B., *El barrio de La Chueca of Madrid, Spain: An Emerging Epicenter of the Global LGBT Civil Rights Movement*, Journal of homosexuality, 2010, 57(2)

Górski M., *Application of EU Law on Equal Treatment in Poland. État de choses in 2020*, Osteuropa recht, 2020, 66(4),483-495.

Helnarska K. J., *Podstawowe metody badawcze w politologicznych pracach doktorskich*, Zeszyty Naukowe AON nr 3(76) 2009

Itaborahy L. P. , Zhu J. , *A world survey of lows: criminalization, protection and recognition of same-sex love*, ILGA, 2013 w: : I. Janicka , M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN,Warszawa 2016

Kampania Przeciw Homofobii, *Raport 2019-2020*, <https://kph.org.pl/wp-content/uploads/2021/12/raport-maly-2019-2020.pdf>

King M.B., *Dropping the diagnosis of homosexuality. Did it change the lost of gays and lesbian in Britan?* Australian and New Zeland Journal of psychiatry, 2003, w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

Kinsey Institute, Indiana University, *Kinsey Scale*, <https://kinseyinstitute.org/research/publications/kinsey-scale.php> (3.10.2011)

Martinez O., Dodge B., *El barrio de La Chueca of Madrid, Spain: An emerging epicenter of the global LGBT civil rights movement*. Journal of Homosexuality, 2010, 57(2)

McIntosh M., *The homosexual role*, Social Problems, 1968, 16 (2)

Mijas M., *Sodomici, inwerci, urwingowie .Homoseksualność w dziewiętnastowiecznym dyskursie medycznym*, w: G. Iniewicz, M. Mijas, B. Grabski, *Wprowadzenie do psychologii LGB*, Wrocław, Continuo, 2012

Mildenberger F., *Kraepelin and the urnings: Male homosexualityin psychiatric discourse*, History of Psychiatry, 2007, 18, 321-335

O'Connor B., Balasubramanyan R., Routledge B. R, Smith N. A. *From Tweets to Polls: Linking Text Sentiment to Public Opinion Time Series. In Proceedings of the International AAAI Conference on Weblogs and Social Media*. AAAI Press, 2010, <https://ojs.aaai.org/index.php/ICWSM/article/view/14031/13880>. (12.12.2022)

Puente M. A., Patnaik J. L., Lynch A. M., Snyder B. M., Caplan C. M., Pham B., Neves da Silva H. V., Chen C., Taravella M. J., Palestine A. G., *Association of Federal Regulations in the United States and Canada With Potential Corneal Donation by Men Who Have Sex With Men* JAMA Ophthalmology. 2020, 138 (11), 1143–1149, doi:10.1001/jamaophthalmol.(30.03.2020)

Quesada R., Manuel E., *Estudio comparativo de las lineas editoriales de revistas LGBT en Espana*, Universidad de La Laguna. Facultad de Ciencias Políticas, Sociales y de la Comunicación,

<https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/21367/Estudio%20comparativo%20de%20las%20lineas%20editoriales%20de%20revistas%20LGTB%20en%20Espana.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (28 08.2022)

Rosenfeld D., *Heteronormativity and homonormativity as practical and moral resources. The case of lesbian and gay elders. Gender and society*, 2009, w: I. Janicka , M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

Ruse M., *Are there gay genes? Sociobiology and homosexuality*, Journal of homosexuality 1981,6(4), w . I. Janicka , M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN,Warszawa 2016

Selekman J., *Homosexuality in children and/or their parents*, Pediatric Nursing, 2007, 33(5), 63-67 w: I. Janicka , M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

Serralta F. *Juan Rana homosexual* , Criticón (50), 1990

Sigusch V., *Hans Giese und seine Theorie der Homosexualität*, Zeitschrift für Sexualforschung, 1997, 10 (3),

Stern-Ellis H., Killen-Harvey A., *Effectively working with gay, lesbian, bisexual and transgender youth*, 2007 i Marcus E., *Is it a choice?* New York: Harper SF w: I. Janicka , M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

Stojanovsky K., King E. J., Amico K.R., Eisenberg M. C., Geronimus A. T., Baros S., Schmidt A. J., *Stigmatizing policies interact with mental health and sexual behaviours to structally induce HIV diagnoses among European men who have sex with men*, Aids Behav. 2022, 26(10)

Taylor B., *Coming out as a life transition: Homosexual identity formation and its implications for health care practice*, Journal of Advanced Nursing (30), w: I. Janicka, M. Kwiatkowski, *Homoseksualizm męski i kobiecy w perspektywie psychologicznej*, PWN, Warszawa 2016

Inne źródła internetowe

Ambroziak A., *KE zamknęła postępowanie przeciw Polsce ws. „stref wolnych od ideologii LGBT”*, <https://oko.press/komisja-europejska-po-cichu-zamknela-postepowania-przeciwko-polsce-w-sprawie-stref-wolnych-od-ideologii-lgbt> (15.02.2023)

Ortiz A. M., *25 homosexuales para 25 años*, *El Mundo*. (23 06.2002, Numero 349). <https://www.elmundo.es/cronica/2002/349/1024905810.htm> (1.06.2022).

Boguszewicz J., *Legenda Stonewall*, <http://homiki.pl/index.php/2005/06/legenda-stonewall/> (10.06.2022)

Brown E., Balingit M., *Transgender students' access to bathrooms is at front of LGBT rights battle*, *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/local/education/transgender-students-access-to-school-bathrooms-is-new-front-in-war-over-lgbt-rights/2016/02/29/ba66d676-da61-11e5-925f-1d10062cc82d_story.html (29.02.2022)

Buca R., *Prawica zdominuje hiszpańską scenę polityczną*, <https://cdn.ug.edu.pl/75792/prawica-zdominuje-hiszpanska-scene-polityczna-wywiad-z-przedstawicielem-partii-vox/>, (10.11.2022)

COGAM, *COGAM – Colectivo LGTB+ de Madrid*, <https://cogam.es>, (15.02.2023)

COGAM, *Que es COGAM*, <https://cogam.es/que-es-cogam/>, (10.12.2022)

Dougherty J., *U.N.council passes gay rights resolution*, CNN. Archived from the original on 30 September 2018, <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/europe/06/17/un.lgbt.rights/index.html> (20.09.2022)

Dryjańska A., *Autor książki o ludobójstwie w Rwandzie boi się masowej przemocy*, <https://natemat.pl/280569,jedraszewski-mowi-jezykiem-ludobojcow-reporter-ktory-opisal-rzez-w-rwan>, (20.11.2022)

Dziennik Gazeta Prawna *Zakaz adopcji dzieci przez pary jednopłciowe. Duda podpisał projekt zmiany konstytucji* (6.07.2020).

<https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1485373,zakaz-adopcji-dzieci-przez-pary-jednoplciowe-projekt-zmiany-konstytucji.html> w: P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, przyjęty do druku.

Dziennik Gazeta Prawna, *Hiszpania stała się rajem dla transseksualistów*, 12.10.2007, <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/202764,hiszpania-stala-sie-rajem-dla-transseksualistow.html> (16.01.2020)

EL PAIS, *El eurodiputado y candidato a la alcaldía de Madrid reconoce su homosexualidad en la revista 'Zero'*, https://elpais.com/diario/2003/01/02/espana/1041462017_850215.html (01.02.2023)

El País, *Persecución de los homosexuales en el Franquismo* https://www.foroporlamemoria.info/documentos/2004/gf_20122004.htm (30.04.2022)

Encyklopedia PWN, *Hiszpania. Partie polityczne*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Hiszpania-Partie-polityczne;4652973.html>, (15.11.2022)

Esquerra Republicana, *Programa electoral*, https://locals.esquerra.cat/documents/programa_congres201910n.pdf,

Etymology dictionary, *Gay, Lesbian*, <https://www.etymonline.com/word/gay>
https://lgbtqia.fandom.com/wiki/Lesbian#cite_note-Merriam-Webster_Dictionary:_Lesbian-6 (27.10.2022)

Families LG, *ELS NOSTRES ESTATUTS*, <https://www.familieslg.org/pagina-presentacion-qui-som/documents/estatuts/>, (1.12.2022)

Families LG, *La nostra missio*, <https://www.familieslg.org/pagina-presentacion-qui-som/la-nostra-missio/>, (1.10.2022)

FELGTB, *Mision y vision*, <https://felgtb.org/quienes-somos/misionyvision/>, (2.01.2023)

FELGTB, *Quienes Somos*, <https://felgtb.org/quienes-somos/historia/>, (1.11.2022)

Foro por la Memoria, *La persecución de gays durante el franquismo. 5.000 vidas fichadas. Las leyes de Vagos y Maleantes y de Peligrosidad Social se aplicaron a gays y transexuales hasta 1979*, https://www.foroporlamemoria.info/documentos/2004/gf_20122004.htm,

Forum odpowiedzialnego rozwoju, *Sytuacja społeczna osób LGBT w Polsce*, <https://odpowiedzialnybiznes.pl/publikacje/sytuacja-spoeczna-osob-lgbta-w-polsce/> (12.2021)

Fundacion Trianguo, *Historia del movimiento lésbico y gai*, https://web.archive.org/web/20070424082247/http://fundaciontriangulo.es/informes/e_Historia.htm, (17.10.2022)

Garayoa F.F. , *Iñaki Echarte presenta su nuevo poemario, 'Soy tan blanco que cuando palidezco desaparezco'*, Noticias de Navarra, <http://archive.is/gfLK> (16.01.2020)

Gazeta Wyborcza, *Abp Jędraszewski krytykuje gender. "Dziś chodzi o to, żeby się bawić. Modne słowo - grillować. A po nas choćby i potop"*, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114871,14966309,abp-jedraszewski-krytykuje-gender-dzis-chodzi-o-to-zeby-sie.html>, (16.11.2022)

Gazeta Wyborcza, *Pracownik IKEA w Krakowie zwolniony za krytykę LGBT. Ordo Iuris składa pozew, interweniuje minister Ziobro i RPO*, <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,24947185,pracownik-ikei-w-krakowie-zwolniony-za-krytyke-lgbt-ordo-iuris.html> (29.06.2019)

Human Rights Watch, *„Even if you go to the skies, we'll find you”. LGBT people in Afganistan after the Taliban takeover*, <https://www.hrw.org/report/2022/01/26/even-if-you-go-skies-well-find-you/lgbt-people-afghanistan-after-taliban-takeover>. (26.01.2022)

Jessica Alvaro, *Kultura Hiszpanii, La Movida Madrileña*, <https://hispanico.pl/la-movida-madrilena/>

Junts Per Cataunya, *Programa Electoral*, <https://img.beteve.cat/wp-content/uploads/2019/05/programa-electoral-junts-per-catalunya-2019.pdf>,

Juventudes Socialistas, *Educacion y Cultura*, <https://www.jse.org/educacion/> , (10.12.2022)

Kampania Przeciw Homofobii (11.03.2021) <https://kph.org.pl/minister-ziobro-wykorzystuje-dzieci-aby-realizowac-homofobiczna-wizje-polski-oswiadczenie-kph> w P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, przyjęty do druku.

Kancelaria Prawa Rodzinnego, *Zmiana płci w Polsce. Czy prawo pozwala na transseksualizm?*
<https://greda-kancelaria.pl/blog/zmiana-plci/> (4.08.2022)

Madrid Orgullo, *World Pride Madrid*, <https://www.madridorgullo.com/en/home/about>,
(2.01.2022)

Mezclate Blog, *Mezclate - multicultural, riqueza, pluralidad*, <https://www.mezclate.es/>
(25.02.2021)

Milton J. , *Three men sentenced to death by stoning for being gay*, PinkNews,
<https://www.thepinknews.com/2022/07/05/nigeria-gay-death-sentence-islam/> (5.07. 2022)

Miłość Nie Wyklucza, <https://mnw.org.pl/>, (1.07.2022)

Organisation Contra Homophobia, *Who we are*, <https://och.cat/en/who-we-are/>, (10.12.2022)

Partido Popular, *Programas*, <https://www.pp.es/conocenos/programas>, (1.10.2022)

Polacos.pl, *Hiszpański system polityczny*, <https://polacos.pl/hiszpanski-system-polityczny/>,
44802 (12.11.2022)

Politica, *#38AñosDeLibertadSexual, el hashtag para celebrar la despenalización de la homosexualidad*,
https://www.huffingtonpost.es/2016/12/26/libertad-sexual-espana_n_13858616.html
(26.12.2022)

QUEER.pl Portal osób LGBT, *Zbigniew Ziobro chce obalić historyczny polski wyrok o ochronie osób transpłciowych*, <https://queer.pl/news/205683/zbigniew-ziobro-chce-obalic-historyczny-polski-wyrok-o-ochronie-praw-osob-transpłciowych> (1.07.2021) w: P. Skrzypek, *Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT w Polsce i Hiszpanii w latach 1930-2021*, Eastern Rev. 2022, przyjęty do druku.

Rodriguez J. A., *La sentencia del 'caso Arny' disipa la sospecha que pesaba sobre los acusados más famosos*, EL PAIS, 20 de marzo de 1998.
https://elpais.com/diario/1998/03/20/sociedad/890348401_850215.html (20.03.2022)

Rzeczpospolita, *Papież Franciszek: Osoby ze skłonnościami homoseksualnymi to dzieci Boga*,
<https://www.rp.pl/kosciol/art37906461-papiez-franciszek-osoby-ze-sklonnosciami-homoseksualnymi-to-dzieci-boga>, (06.02.2023)

Saletra K., *Katalonia przyjmuje pionierską ustawę przeciwko homofobii*, <https://cafebabel.com/pl/article/katalonia-przyjmuje-pionierska-ustawe-przeciwko-homofobii-czesc-ii-5ae009b3f723b35a145e55b5/>, (26.02.2022)

Sitnicka D., *Słowa Czarnka o LGBT "ci ludzie nie są równi ludziom normalnym" wyrwane z kontekstu? Akurat*, Oko.press , <https://oko.press/czarnek-o-lgbt-studio-polska> (5.10.2022)

Suetonius, *The Lives of the Twelve Caesars*, <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Suetonius/12Caesars/home.htm> (10.12.2020)

Survgo, *Metodologia CAWI-technika badawcza*, <https://www.survgo.com/blog/metodologia-cawi-technika-badawcza> (1.12.2022)

Tampa Bay Times, *Spain approves liberal gay marriage law*, July 1, 2005 <https://www.tampabay.com/archive/2005/07/01/spain-approves-liberal-gay-marriage-law/> (1.07.2022)

Taules S. , *Miquel Iceta: dos casas , urbanita, fan de Rocío Jurado y cinéfilo*, Politicos, https://www.vanitatis.elconfidencial.com/famosos/2021-01-26/miquel-iceta-salir-armario-cinefilo-novio-rocia-jurado_1991026/ (26.01.21)

UN News Center, *UN issues first report on human rights of gay and lesbian people*, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=40743> (24.09.2022)

Vox Espana, *Agenda Espana*, <https://www.voxespana.es/agenda-espana>, (02.02.2023)

Vox Espana, *Que es VOX*, <https://www.voxespana.es/espana/que-es-vox>, (02.02.2023)

Vox Espana, *VOX veta en el Senado la Ley del aborto: desprecia la vida humana, la objeción de conciencia y duda de la capacidad paterna de cuidar a los hijos*, <https://www.voxespana.es/actualidad/vox-veta-senado-ley-aborto-desprecia-vida-humana-objecion-conciencia-duda-capacidad-paterna-cuidar-hijos-20221228> (dostęp 28.12.2022)

World Pride Madrid, *About Organisation*, <http://worldpridemadrid2017.com/en/about/organisation> , (12.01.2022)

Wprost, *Co oznacza LGBT*, <https://www.wprost.pl/zycie/10334862/co-oznacza-lgbt-lgbtq-lgbti-czy-lgbt-wyjasniamy.html> (15.06.2020)

Wprost, *Elżbieta Kruk: Myślę że Polska będzie wolnym regionem od LGBT*<https://www.wprost.pl/kraj/10202998/elzbieta-kruk-mysle-ze-polska-bedzie-wolnym-regionem-od-lgbt.html> (27.03.2019)

Zajączkowski W., *Polska jest jedna, ale bez „tych dziwactw z Zachodu”*: Prawa LGBT w Polsce 2018r., Kurier europejski, <https://www.kuriereuropejski.org/polska-jest-jedna-ale-bez-tych-dziwactw-z-zachodu-prawa-lgbt-w-polsce?lang=fr> (18.04.2020)